

**UJEDINJENI
NARODI**

Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba
odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji bivše
Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-01-47-A
Datum: 22. april 2008.
Original: engleski

PRED ŽALBENIM VIJEĆEM

U sastavu: sudija Fausto Pocar, predsjedavajući
sudija Mohamed Shahabuddeen
sudija Mehmet Güney
sudija Liu Daqun
sudija Theodor Meron

Sekretar: g. Hans Holthuis

Presuda od: 22. aprila 2008.

TUŽILAC

protiv

**ENVERA HADŽIHASANOVIĆA
AMIRA KUBURE**

JAVNO

PRESUDA

Tužilaštvo:

g. Peter Kremer
gđa Shelagh McCall
g. Marwan Dalal
g. Xavier Tracol
gđa Barbara Goy
g. Steffen Wirth
gđa Katharina Margetts
g. Matteo Costi

Odbrana:

gđa Edina Rešidović i g. Stéphane Bourgon za Envera Hadžihasanovića
g. Fahrudin Ibrišimović i g. Rodney Dixon za Amira Kuburu

I. UVOD	1
II. KRITERIJUMI PREISPITIVANJA U ŽALBENOM POSTUPKU	3
III. ČLAN 7(3) STATUTA: MJERODAVNO PRAVO	8
A. DA LI IZ <i>DE JURE</i> VLASTI NAD PODREĐENIMA PROIZLAZI PRESUMPCIJA EFEKTIVNE KONTROLE	8
B. STANDARD "BILO JE RAZLOGA DA ZNA" I DUŽNOST NADREĐENOG DA SPRIJEČI PONOVRNO VRŠENJE SLIČNIH DJELA.....	10
1. Argumenti strana u postupku.....	10
2. Diskusija	11
C. GRANICE DUŽNOSTI OPTUŽENOG DA KAZNI.....	14
D. UZROČNO-POS LJEDIČNA VEZA IZMEĐU KOMANDANTOVOG PROPUSTA DA DJELUJE I ZLOČINA NJEGOVIH PODREĐENIH	15
IV. PRAVIČNOST SUĐENJA I PITANJA U VEZI S DOKAZIMA.....	18
A. PRELIMINARNO PITANJE	18
B. PITANJA U VEZI S ODLUKOM PRETRESNOG VIJEĆA NA OSNOVU PRAVILA 98 <i>BIS</i>	19
1. Pravilo 98 <i>bis</i> Pravilnika.....	20
2. Suvišnost testa pravne dovoljnosti u postupku po žalbi na presudu.....	20
3. Da li je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava u svojoj Odluci na osnovu pravila 98 <i>bis</i> kada je u odlučilo da ne razmatra dokaze koji su povoljni za Hadžihasanovića.....	22
4. Navod da u Odluci na osnovu pravila 98 <i>bis</i> nema dokaza o Hadžihasanovićevom propustu da preduzme nužne i razumne mjere da kazni svoje podređene	23
(a) Da li je iskaz svjedoka Hackshawa, po završetku izvođenja dokaza optužbe, bio jedini dokaz u spisu u vezi s Hadžihasanovićevim propustom da kazni za zločine.....	24
(b) Da li je iskaz svjedoka Hackshawa bio "neprihvatljiv dokaz"	25
(c) Da li je zaključak Pretresnog vijeća da zaključci svjedoka Hackshawa nemaju dokaznu vrijednost trebao biti donesen neposredno poslije njegovog svjedočenja.....	26
5. Navod da u Odluci na osnovu pravila 98 <i>bis</i> nema dokaza u vezi s događajima u Bugojnu .	27
6. Zaključak.....	28
C. ISTRAGA SVJEDOKA HACKSHAWA U VEZI SA PROPUSTOM DA SE PREDUZMU NUŽNE I RAZUMNE MJERE KAŽNJAVANJA ZA KRIVIČNO DJELO UBISTVA	28
D. NAVOD O PERCEPCIJI PRISTRASNOSTI SUDIJA PRILIKOM ISPITIVANJA SVJEDOKA	30
1. Navod o nekorektnom postupanju prema svjedocima	31
(a) Hadžihasanovićev zahtjev da svjedok Merdan svjedoči među prvim svjedocima.....	32
(b) Navod o zastrašivanju	33
(c) Količina vremena koje je Pretresno vijeće potrošilo postavljajući pitanja svjedoku Merdanu.....	33
(d) Video-snimak iskaza svjedoka Merdana 15. i 16. decembra 2004.	34
(e) Zaključak	34
2. Navodno nedovoljno vrijeme koje je dato svjedoku Merdanu da odgovori na pitanja sudija	34
3. Da li su sudije imale unaprijed formirano mišljenje o pouzdanosti svjedoka	34
(a) Primjedbe predsjedavajućeg sudije upućene svjedoku Merdanu	35
(b) Navod da je jedan od sudija bez okolišanja rekao da svjedok Merdan ne govori istinu..	36
(c) Svjedok Šiljak.....	37
(d) Svjedok Jašarević	37
(e) Svjedok Mesić	38
(f) Zaključak.....	38
4. Navod da se činilo da sudije pomažu tužiocu.....	39
(a) Svjedok Baggesen	40
(b) Svjedok Reinhardt.....	40

(c) Zaključak	41
5. Ostaje li još uvijek dojam pristrasnosti, čak i ako je Hadžihasanović imao pravo da posljednji ispita svjedoke	41
E. DOKAZI KOJI SU PRIHVACENI POSLIJE IZVOĐENJA DOKAZA ODBRANE: DOKAZNI PREDMETI C11- C20	42
1. Argumenti strana u postupku	42
2. Diskusija	43
F. PRIHVATANJE DOKAZNOG PREDMETA P482 I NJEGOVA DOKAZNA VRIJEDNOST	46
G. ORUŽANI SUKOB NA TERITORIJI BOSNE I HERCEGOVINE	47
H. PRISTUP ARHIVI PMEUA	48
1. Argumenti strana u postupku	48
2. Diskusija	50
V. HADŽIHASANOVIĆEVA INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST U SVOJSTVU NADREĐENOG	53
A. UBISTVO I OKRUTNO POSTUPANJE U BUGOJNU OD AVGUSTA 1993. GODINE	53
1. Mjere preduzete za kažnjavanje počinitelja krivičnih djela počinjenih 5. avgusta 1993. godine u salonu namještaja "Slavonija"	54
(a) Karakter mjera preduzetih za kažnjavanje počinitelja krivičnih djela u salonu namještaja "Slavonija" počinjenih 5. avgusta 1993. godine	54
(b) Da li su mjere koje je preduzeo Hadžihasanović bile nužne i razumne	59
2. Hadžihasanovićovo znanje o djelima zlostavljanja počinjenim poslije 18. avgusta 1993. u zatočeničkim objektima u Bugojnu	61
B. OKRUTNO POSTUPANJE U MUZIČKOJ ŠKOLI U ZENICI OD MAJA DO SEPTEMBRA 1993. GODINE	65
1. Da li je Pretresno vijeće pogriješno ocijenilo dokaze	65
(a) Iskazi svjedoka Džemala Merdana i HF	65
(b) Dokazi o prikriivanju zarobljenika u Muzičkoj školi u Zenici	67
2. Da li je Pretresno vijeće pogriješilo prilikom ocjenjivanja da li su mjere koje je preduzeo Hadžihasanović bile nužne i razumne	68
(a) Na čemu se zasnivalo Hadžihasanovićovo znanje	68
(b) Da li su mjere koje je Hadžihasanović preduzeo bile nužne i razumne	70
C. UBISTVO I OKRUTNO POSTUPANJE U ORAŠCU U OKTOBRU 1993. GODINE	72
1. Da li Pretresno vijeće primijenilo presumpciju o postojanju efektivne kontrole na osnovu Hadžihasanovićeve <i>de jure</i> vlasti nad odredom "El Mudžahedin"	72
2. Da li je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad odredom "El Mudžahedin"	74
(a) Moć da izdaje naređenja odredu "El Mudžahedin" i da kontroliše njihovo izvršavanje	75
(b) Tok borbenih dejstava u kojima je učestvovao odred "El Mudžahedin"	77
(c) Nepostojanje bilo kakve druge vlasti nad odredom "El Mudžahedin"	82
(d) Krivični postupak protiv jednog pripadnika odreda "El Mudžahedin"	83
(e) Otmica civila od strane odreda "El Mudžahedin" i izostanak primjene sile od strane 3. korpusa sa ciljem njihovog spašavanja	84
(f) Zaključak	88
VI. KUBURINA INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST U SVOJSTVU NADREĐENOG	89
A. PLJAČKANJE NA PODRUČJU OVNAKA U JUNU 1993. GODINE	89
1. Učešće 7. brigade	89
2. Kuburino znanje	92
B. PLJAČKANJE U VAREŠU U NOVEMBRU 1993. GODINE	95
1. Učešće 7. brigade	95
2. Kuburino znanje	98
(a) Argumenti strana	98
(b) Diskusija	101

(i) Kuburino znanje iz kojeg proističe dužnost da spriječi.....	101
(ii) Kuburino znanje iz kojeg proističe dužnost da kazni	106
C. BEZOBZIRNO RAZARANJE U VAREŠU U NOVEMBRU 1993.	109
1. Da li je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo kada je svoje ispitivanje ograničilo na Kuburino stvarno znanje	109
2. Da li su dokazi da je Kubura znao ili da je bilo razloga da zna za bezobzirno razaranje u Varešu 4. novembra 1993. bili nedovoljni	111
VII. ŽALBE NA KAZNU	114
A. STANDARD PREISPITIVANJA U POGLEDU ODMJERAVANJA KAZNE	115
B. HADŽIHASANOVIĆEVA KAZNA.....	116
1. Navodne greške u Dispozitivu Prvostepene presude	117
2. Da li je Hadžihasanovićeva kazna očigledno neadekvatna.....	118
(a) Težina djela u osnovi i Hadžihasanovićevog ponašanja	119
(i) Preliminarno pitanje	119
(ii) Težina djela u osnovi	120
(iii) Hadžihasanovićev visok nivo vlasti.....	121
(b) Hadžihasanovićev "dobar karakter"	122
(i) Hadžihasanovićeva kompetentnost i efikasnost.....	123
(ii) Hadžihasanovićeva inteligencija i dobro obrazovanje.....	124
(c) Hadžihasanovićev nedostatak teoretske i praktične obučenosti u svojstvu komandanta 3. korpusa	125
(d) Praksa izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji.....	126
C. KUBURINA KAZNA	127
1. Težina djela u osnovi	128
2. Otežavajuće okolnosti	130
3. Olakšavajuće okolnosti	131
D. UTICAJ OCJENA ŽALBENOG VIJEĆA NA KAZNE.....	132
VIII. DISPOZITIV	134
IX. PROCEDURALNI KONTEKST	136
A. ISTORIJAT PRVOSTEPENOG POSTUPKA	136
B. ŽALBENI POSTUPAK	137
1. Najave žalbe.....	137
2. Sastav Žalbenog vijeća	137
3. Žalbeni podnesci	137
(a) Žalbe Hadžihasanovića i Kubure.....	137
(b) Tužiočeva žalba.....	140
4. Zahtjev za izuzimanje	141
5. Privremeno puštanje na slobodu	141
6. Privremeno puštanje na slobodu	142
7. Statusne konferencije	143
X. GLOSAR.....	144
A. SPISAK ODLUKA MEĐUNARODNOG SUDA I DRUGIH ODLUKA	144
1. Međunarodni sud	144
2. MKSR	147
B. SPISAK SKRAĆENICA, AKRONIMA I SKRAĆENIH NAZIVA	148

I. UVOD

1. Žalbeno vijeće Međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine (dalje u tekstu: Žalbeno vijeće, odnosno Međunarodni sud) rješava po tri žalbe¹ na Presudu koju je Pretresno vijeće II (dalje u tekstu: Pretresno vijeće) donijelo 15. marta 2006. u predmetu *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-T (dalje u tekstu: Prvostepena presuda).

2. Žalilac Enver Hadžihasanović (dalje u tekstu: Hadžihasanović) rođen je 7. jula 1950. u Zvorniku, opština Zvornik, Bosna i Hercegovina. On je bivši oficir Jugoslavenske narodne armije (dalje u tekstu: JNA), koji je 1973. godine diplomirao na Vojnoj akademiji kopnene vojske u Beogradu, nakon čega je raspoređivan na dužnosti u JNA u Tuzli i Sarajevu.² Godine 1988. Hadžihasanović je imenovan za načelnika Štaba 49. motorizovane brigade. Kasnije je, krajem 1989., postavljen za komandanta te brigade. Na toj dužnosti, Hadžihasanović je stekao čin potpukovnika.³ Početkom aprila 1992., nakon što je napustio JNA, Hadžihasanović je stupio u Teritorijalnu odbranu Bosne i Hercegovine, a zatim je, 1. septembra 1992., imenovan za načelnika Štaba 1. korpusa Armije Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu: ABiH).⁴ Sredinom novembra 1992. godine, Sefer Halilović ga je imenovao za komandanta 3. korpusa. Na tom položaju Hadžihasanović je bio sve do 1. novembra 1993., kada je unaprijeđen u načelnika Štaba Vrhovne komande ABiH.⁵ Nakon njega, na taj položaj je došao Mehmed Alagić.⁶ U decembru 1993., Hadžihasanović je unaprijeđen u čin brigadnog generala i postao je član Zajedničke komande Vojske Federacije Bosne i Hercegovine.⁷

3. Žalilac Amir Kubura (dalje u tekstu: Kubura) rođen je 4. marta 1964. u Kaknju, Bosna i Hercegovina.⁸ On je bivši aktivni oficir JNA. Po završetku studija na Akademiji kopnene vojske, pet godina služio je kao aktivni oficir JNA u Đakovici, u pokrajini Kosovo. Godine 1992., Amir Kubura je napustio JNA s činom kapetana⁹ i stupio je u ABiH, koja je upravo bila formirana, kao zamjenik komandanta jednog odreda u Kaknju. Kasnije je postavljen za komandanta jednog brdskog bataljona ABiH na istom području. Dana 11. decembra 1992., Kubura je postavljen na

¹ Kuburina najava žalbe, 13. april 2006.; Hadžihasanovićeva najava žalbe, 18. april 2006.; Tužiočeva najava žalbe, 18. april 2006.

² Prvostepena presuda, par. 1.

³ Prvostepena presuda, par. 1.

⁴ Prvostepena presuda, par. 2.

⁵ Prvostepena presuda, par. 2.

⁶ Prvostepena presuda, par. 2.

⁷ Prvostepena presuda, par. 3.

⁸ Prvostepena presuda, par. 4.

⁹ Prvostepena presuda, par. 4.

dužnost pomoćnika načelnika Štaba za operativno-nastavne poslove 7. muslimanske brdske brigade 3. korpusa ABiH (dalje u tekstu: 7. brigada). Naredbom Sefera Halilovića od 12. marta 1993., Kubura je imenovan za načelnika Štaba i zamjenika komandanta 7. brigade.¹⁰ Dana 16. marta 1994., Kubura, tada pukovnik, postavljan je za komandanta 1. muslimanske brdske brigade 1. korpusa ABiH. Dana 16. decembra 1995., postavljen je za komandanta 443. brigade 4. korpusa ABiH. U junu 1999. postao je član Komande 1. korpusa ABiH.¹¹

4. Hadžihasanoviću i Kuburi se sudilo na osnovu Treće izmijenjene optužnice od 26. septembra 2003. (dalje u tekstu: Optužnica). Dana 15. marta 2006., Pretresno vijeće je proglasilo Hadžihasanovića krivim, na osnovu člana 3 i člana 7(3) Statuta, za propust da spriječi ili kazni krivična djela ubistva koja su njegovi podređeni počinili u Bugojnu i u logoru Orašac (tačka 3 Optužnice); i okrutno postupanje koje su njegovi podređeni počinili u Muzičkoj školi u Zenici, u logoru u Orašcu i raznim zatočeničkim centrima u Bugojnu (tačka 4 Optužnice). Pretresno vijeće je Hadžihasanovića oslobodilo optužbi po svim drugim tačkama Optužnice.¹² Pretresno vijeće je Hadžihasanoviću izreklo jedinstvenu kaznu od pet godina zatvora.¹³ Hadžihasanović je uložio žalbu na Prvostepenu presudu, u kojoj traži da se ponište osuđujuće presude koje su mu izrečene.¹⁴ Tužilac nije uložio žalbu na oslobađajuće presude koje su izrečene Hadžihasanoviću, već je uložio žalbu na kaznu koja mu je izrečena.¹⁵

5. Dana 15. marta 2006., Pretresno vijeće je proglasilo Kuburu krivim, na osnovu člana 3 i člana 7(3) Statuta, za propust da spriječi ili kazni djela pljačkanja koja su počinili njegovi podređeni u selima na području Ovnaka i u mjestu Vareš (tačka 6). Pretresno vijeće je oslobodilo Kuburu optužbi po svim drugim tačkama Optužnice.¹⁶ Kuburi je izrečena jedinstvena kazna od dvije godine i šest mjeseci zatvora.¹⁷ Kubura je uložio žalbu na osuđujuću presudu i kaznu koje su mu izrečene.¹⁸ Tužilac je uložio žalbu na oslobađajuću presudu koja je Kuburi izrečena po tački 5 Optužnice, u vezi s bezobzirnim razaranjem u gradu Varešu u novembru 1993., kao i na kaznu koja mu je izrečena.

¹⁰ Prvostepena presuda, par. 5.

¹¹ Prvostepena presuda, par. 6.

¹² Prvostepena presuda, Dispozitiv.

¹³ Prvostepena presuda, par. 2085.

¹⁴ Hadžihasanovićeva najava žalbe, 13. april 2006.; Hadžihasanovićev žalbeni podnesak (povjerljivo), 5. februar 2007. (javna redigovana verzija zavedena 18. maja 2007.).

¹⁵ Tužiočeva najava žalbe, 18. april 2006.; Tužiočev žalbeni podnesak, 3. jul 2006.

¹⁶ Prvostepena presuda, Dispozitiv.

¹⁷ Prvostepena presuda, par. 2093.

¹⁸ Kuburina najava žalbe, 13. april 2006.; Kuburin žalbeni podnesak, 22. januar 2007.

6. Žalbeno vijeće je 4. i 5. decembra 2007. saslušalo usmene argumente strana u postupku u vezi s tim žalbama. Nakon što je razmotrilo njihove usmene i pismene argumente, Žalbeno vijeće ovim donosi svoju presudu.

II. KRITERIJUMI PREISPITIVANJA U ŽALBENOM POSTUPKU

7. U žalbenom postupku, strane moraju ograničiti svoje argumente na greške u primjeni prava koje obesnažuju presudu Pretresnog vijeća i na greške u utvrđivanju činjeničnog stanja koje su dovele do neostvarenja pravde, kako je predviđeno članom 25 Statuta. Ti kriterijumi su čvrsto utvrđeni u praksi žalbenih vijeća Međunarodnog suda¹⁹ i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (dalje u tekstu: MKSR).²⁰ Žalbeno vijeće će u izuzetnim okolnostima saslušati žalbe i u slučaju kada jedna od strana pokrene neko pravno pitanje koje ne bi dovelo do obesnaženja presude, ali je ipak od opšteg značaja za jurisprudenciju Međunarodnog suda.²¹

8. Strana koja tvrdi da je počinjena greška u primjeni prava mora navesti o kojoj grešci je riječ, iznijeti argumente u prilog svojoj tvrdnji i objasniti kako ta greška obesnažuje odluku. Navod o grešci u primjeni prava može da bude odbačen ako nema izgleda da promijeni ishod odluke.²² Međutim, i u slučaju da su argumenti dotične strane nedovoljni da potkrijepe tvrdnju o postojanju greške, Žalbeno vijeće može iz drugih razloga ocijeniti da postoji greška u primjeni prava.²³

¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 6; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 6; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 6; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 4-12; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 35-48; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 29; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 434-435; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 34-40; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 64.

²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 6; Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 5; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 178; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 177, 320. U Statutu MKSR, relevantna odredba je član 24.

²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 6; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 6; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 6; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 22; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 247. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 12.

²² Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 16, u kojem se citira Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 10.

²³ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 6; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 26. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Kambanda*, par. 98.

9. Žalbeno vijeće preispituje pravne zaključke pretresnog vijeća kako bi utvrdilo da li su oni ispravni.²⁴ U slučaju da Žalbeno vijeće konstatuje da je u prvostepenoj presudi došlo do greške u primjeni prava zbog toga što je pretresno vijeće primijenilo pogrešan pravni kriterijum, ono će formulisati ispravan pravni kriterijum i preispitati relevantne činjenične zaključke pretresnog vijeća u skladu s tim kriterijumom.²⁵ Žalbeno vijeće time ne ispravlja samo grešku u primjeni prava, nego po potrebi primjenjuje ispravan pravni kriterijum na dokaze iz spisa prvostepenog postupka i utvrđuje da li se i samo van razumne sumnje uvjerilo u pogledu činjeničnog zaključka koji žalilac osporava, da bi ga tek zatim potvrdilo u žalbenom postupku.²⁶ Žalbeno vijeće ne preispituje cijeli spis prvostepenog postupka *de novo*. Ono u principu uzima u obzir samo dokaze na koje pretresno vijeće upućuje u tekstu presude ili u pratećim fusnotama, dokaze iz spisa prvostepenog postupka koje su u svojim žalbama navele strane, kao i dodatne dokaze prihvaćene u žalbenom postupku.²⁷

10. Prilikom razmatranja navodnih grešaka u utvrđivanju činjeničnog stanja, Žalbeno vijeće primjenjuje kriterijum razumnog presuđivanja. Žalbeno vijeće će odluku pretresnog vijeća poništiti samo ako je učinjena greška u utvrđivanju činjeničnog stanja koja je dovela do neostvarenja pravde.²⁸ Prilikom preispitivanja zaključaka pretresnog vijeća, Žalbeno vijeće zaključak pretresnog vijeća zamjenjuje svojim zaključkom samo ako nijedan razuman presuđitelj o činjenicama ne bi mogao donijeti prvobitnu odluku.²⁹ Žalbeno vijeće na navodne greške u utvrđivanju činjeničnog

²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Krmojelac*, par. 10.

²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 15. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 13.

²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 15. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 13.

²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 21, fusnota 12.

²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 8. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 6; Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 6; Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 5.

²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 435; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 37; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 63; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 64. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 14.

stanja primjenjuje isti kriterijum razumnog presuđivanja bez obzira na to da li se to utvrđivanje zasnivalo na neposrednim ili posrednim dokazima.³⁰

11. Prilikom utvrđivanja da li je zaključak pretresnog vijeća takav da do njega ne bi mogao doći nijedan razuman presuditelj o činjenicama, Žalbeno vijeće "neće olako zadirati u činjenične nalaze nekog pretresnog vijeća".³¹ Kao na opšte načelo, Žalbeno vijeće podsjeća na pristup Žalbenog vijeća u predmetu *Kupreškić i drugi*, koje je reklo sljedeće:

U skladu s jurisprudencijom Međunarodnog suda, zadatak saslušanja, ocjenjivanja i odmjeravanja težine dokaza koji se izvode na suđenju pripada prvenstveno pretresnom vijeću. Stoga se Žalbeno vijeće prema činjeničnom stanju koje je utvrdilo pretresno vijeće mora odnositi s određenom dozom uvažavanja. Žalbeno vijeće može umjesto nalaza pretresnog vijeća donijeti svoj nalaz samo ako dokaze na koje se pozvalo pretresno vijeće ne bi prihvatio nijedan razuman presuditelj o činjenicama ili ako su dokazi ocijenjeni "potpuno pogrešno".³²

12. Kada tužilac uloži žalbu na oslobađajuću presudu, primjenjuje se isti kriterijum razumnog presuđivanja i isto poštovanje prema činjeničnim zaključcima pretresnog vijeća. Prema tome, kada razmatra tužiočevu žalbu, Žalbeno vijeće će smatrati da je u utvrđivanju činjeničnog stanja počinjena greška samo ako utvrdi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da dođe do pobijanog zaključka.³³ Međutim, s obzirom na to da tužilac mora dokazati krivicu optuženog na suđenju, značaj greške u utvrđivanju činjeničnog stanja koja je dovela do neostvarenja pravde poprima poseban karakter u slučajevima kada je tužilac strana koja tvrdi da je došlo do takve greške.³⁴ Optuženi mora pokazati da greške Pretresnog vijeća u utvrđivanju činjeničnog stanja stvaraju razumnu sumnju u pogledu njegove krivice. Tužilac mora pokazati da je,

³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 226; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 220; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458. Isto tako, tip dokaza, odnosno jesu li oni neposredni ili posredni, nije relevantan za standard dokazivanja na suđenju, kada se krivica optuženog za neko krivično djelo može utvrditi samo ako je tužilac van razumne sumnje dokazao svako obilježje tog krivičnog djela i odgovarajući vid odgovornosti. Vidi Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458.

³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 37; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 63; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 64. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 5; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 18.

³² Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 30. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 19, fusnota 11; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 17-18.

³³ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 14. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 13.

³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 14.

kada se uzmu u obzir greške Pretresnog vijeća u utvrđivanju činjeničnog stanja, uklonjena svaka razumna sumnja u pogledu krivice optuženog.³⁵

13. Prema članu 23(2) Statuta i pravilu 98ter(C) Pravilnika, pretresna vijeća su dužna dati pismena obrazloženja.³⁶ To pravo je jedan od aspekata uslova pravičnog suđenja predviđenih članovima 20 i 21 Statuta. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Furundžija* Žalbeno vijeće je ocijenilo da se u članu 23 Statuta o pravu optuženog na obrazloženo mišljenje govori kao o jednom od aspekata uslova pravičnog suđenja, predviđenih članovima 20 i 21 Statuta.³⁷ Kada je riječ o pravnim zaključcima, ta obaveza ne znači da pretresno vijeće mora opširno govoriti o kompletnoj praksi Međunarodnog suda u vezi s dotičnim pravnim pitanjama; dovoljno je da navede presedane na kojima zasniva svoje zaključke. Što se tiče zaključaka o činjenicama, pretresno vijeće je dužno da izvede zaključke samo o onim činjenicama koje su od suštinske važnosti za utvrđivanje krivice po određenoj tački optužnice. Nije nužno osvrutati se na svaki iskaz svjedoka ili svaki dokaz u spisu prvostepenog postupka.³⁸ Ukratko, Pretresno vijeće bi se trebalo ograničiti na to da jasno i artikulirano, a ipak sažeto, ukaže na to na osnovu kojih je pravnih i činjeničnih zaključaka, iz obilja raspoložive sudske prakse u vezi s određenim pitanjem i mnoštva činjenica koje su na suđenju izašle na vidjelo, odlučilo da osudi ili oslobodi neku osobu. Obrazloženo mišljenje u skladu sa ovdje navedenim smjernicama omogućava stranama u postupku da ostvare svoje pravo na žalbu, a Žalbenom vijeću da razumije i ocijeni zaključke pretresnog vijeća, kao i njegovu ocjenu dokaza.³⁹ Premda cijeni brižljivost s kojom se Pretresno vijeće izražavalo u Prvostepenoj presudi, Žalbeno vijeće je prisiljeno primijetiti da je Pretresno vijeće možda pretjeralo u svojim nastojanjima u tom pogledu.

14. Strana u žalbenom postupku ne može naprosto ponavljati argumente koji nisu bili uspješni na suđenju osim ako može dokazati da je njihovo odbacivanje predstavljalo grešku koja zahtijeva intervenciju Žalbenog vijeća.⁴⁰ Argumente strana koji nemaju mogućnosti da dovedu do poništenja ili preinačenja osporene odluke Žalbeno vijeće može odmah odbaciti ne ispitujući njihov meritum.⁴¹

³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 13-14. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 14.

³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 603; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 41; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 69.

³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 69. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 603; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 41.

³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 382; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 39; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 498.

³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 41.

⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 16; Drugostepena presuda u

15. Da bi Žalbeno vijeće moglo da ocijeni argumente strana u žalbenom postupku, od strane koja ulaže žalbu očekuje se da precizno navede relevantne stranice transkripta ili paragrafe Prvogostepene presude na koje iznosi prigovor.⁴² Nadalje, "Žalbeno vijeće neće detaljno razmatrati podneske koji su nerazumljivi, protivrječni, nejasni ili koji imaju neke druge formalne i očigledne nedostatke".⁴³

16. Treba podsjetiti da Žalbeno vijeće posjeduje inherentna diskreciona ovlaštenja da utvrdi koji podnesci strana zaslužuju obrazloženo mišljenje u pismenoj formi i da bez detaljnog obrazloženja može da odbaci argumente koji su očigledno neosnovani.⁴⁴

predmetu *Galić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 13. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 6, u kojem se citira Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 18.

⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 11. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 6, u kojem se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 18.

⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 11; Uputstvo o postupku podnošenja pismenih podnesaka u žalbenom postupku, par. 4(b). Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 137.

⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 43, 48. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 10.

⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 11,13; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 12; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 47-48. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 9-10; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 13-14; Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 6, 8; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 19.

III. ČLAN 7(3) STATUTA: MJERODAVNO PRAVO

17. Sve strane u ovom žalbenom postupku osporavaju pravni standard koji je Pretresno vijeće primijenilo pri ocjeni individualne krivične odgovornosti Hadžihasanovića i Kubure kao nadređenih za krivična djela za koja se terete. Žalbeno vijeće zbog toga smatra potrebnim da skupno razmotri sve greške u primjeni prava na koje strane ukazuju u vezi s tim pitanjem, kao i da podsjeti na ispravni pravni standard prema članu 7(3) Statuta.

A. Da li iz *de jure* vlasti nad podređenima proizlazi presumpcija efektivne kontrole

18. Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je ocijenilo da iz njegove *de jure* vlasti nad podređenima proizlazi presumpcija efektivne kontrole nad njima.⁴⁵ On, konkretno, osporava zaključak Pretresnog vijeća da je Žalbeno vijeće u predmetu *Čelebići* izvršilo analizu komandne odgovornosti uz presumpciju "da zvanični položaj komandanta podrazumijeva i vršenje efektivne kontrole".⁴⁶ On je svjestan zaključka Žalbenog vijeća u predmetu *Čelebići* da "sud može uzeti kao prezumpciju da posjedovanje [*de jure*] ovlasti *prima facie* povlači efektivnu kontrolu, izuzev ako se ne dokaže suprotno",⁴⁷ ali tvrdi da Žalbeno vijeće nije potvrdilo postojanje pravne presumpcije ni sugerisalo da tužilac ne mora dokazivati efektivnu kontrolu ako se utvrdi postojanje *de jure* vlasti. Prema njegovim riječima, takva presumpcija bi značila "prebacivanje tereta dokazivanja stavljanjem tereta izvođenja dokaza kojima se ta presumpcija opovrgava na odbranu".⁴⁸ Zaključno, Hadžihasanović tvrdi da je "efektivnu kontrolu potrebno dokazati kako u predmetima u vezi s *de jure* nadređenima, tako i u predmetima u vezi s *de facto* nadređenima".⁴⁹

19. Tužilac odgovara da Žalbeno vijeće u predmetu *Čelebići* nije tražilo dokazivanje efektivne kontrole u predmetima u vezi s *de jure* nadređenima i tvrdi da "sud može uzeti kao prezumpciju da posjedovanje takvih ovlasti *prima facie* povlači efektivnu kontrolu".⁵⁰ Tužilac tvrdi da se tom presumpcijom ne prebacuje teret dokazivanja, već se "utvrđuje koji se zaključci mogu izvući iz dokaza o *de jure* komandi".⁵¹ Tužilac zaključuje da "Hadžihasanović nije iznio nikakav dokaz kojim bi pobio tu presumpciju".⁵²

⁴⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 270.

⁴⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 269, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 79.

⁴⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 271, u kojem se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 197.

⁴⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 272-273.

⁴⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 275, u kojem se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 196. Vidi i Hadžihasanovićeva replika, par. 77.

⁵⁰ Tužiočev odgovor, par. 213, u kojem se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 197.

⁵¹ Tužiočev odgovor, par. 215.

⁵² Tužiočev odgovor, par. 218.

20. U predmetu *Čelebići*, Žalbeno vijeće je naglasilo da je efektivna kontrola osnovni kriterijum, kao i da je efektivnu kontrolu nužno dokazati u predmetima u kojima se javljaju i nadređeni *de jure* i nadređeni *de facto*.⁵³ Žalbeno vijeće je, osim toga, primijetilo:

Pri rješavanju o pitanjima odgovornosti valja obratiti pažnju na efektivno vršenje moći odnosno kontrole, a ne na formalne nazive. [...] Uopšteno govoreći, činjenica da je neko imao ovlasti *de iure* sama po sebi ne mora biti dovoljna da bi mu se pripisala komandna odgovornost ako se to ne ogleda u efektivnoj kontroli, premda sud može uzeti kao prezumpciju da posjedovanje takvih ovlasti *prima facie* povlači efektivnu kontrolu, izuzev ako se ne dokaže suprotno.⁵⁴

21. Čak i kada se utvrdi da je nadređeni imao *de jure* vlast nad svojim podređenima, tužilac još uvijek mora van razumne sumnje dokazati da je taj nadređeni vršio efektivnu kontrolu nad svojim podređenima, osim u slučajevima kada optuženi ne osporava da je vršio takvu kontrolu.⁵⁵ Tvrdnjom da "sud može uzeti kao prezumpciju da posjedovanje [*de jure*] ovlasti *prima facie* povlači efektivnu kontrolu",⁵⁶ Žalbeno vijeće u predmetu *Čelebići* nije prebacilo teret dokazivanja na drugu stranu. Ono je naprosto potvrdilo da *de jure* vlast *prima facie* predstavlja razumnu osnovu za pretpostavku da je optuženi vršio efektivnu kontrolu nad svojim podređenima. Prema tome, teret dokazivanja van razumne sumnje da je optuženi vršio efektivnu kontrolu nad svojim podređenima na kraju leži na tužiocu.

22. Žalbeno vijeće će, povodom Hadžihasanovićeve pete žalbene osnove u vezi s analizom odnosa subordinacije između Hadžihasanovića i odreda "El Mudžahid" poslije 13. avgusta 1993. koju je izvršilo Pretresno vijeće, razmotriti da li je Pretresno vijeće primijenilo ispravan pravni standard.

⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 196. Vidi i par. 256 ("[p]ojam efektivne kontrole nad podređenim - u smislu materijalne mogućnosti da se spriječi ili kazni kriminalno ponašanje, bez obzira na to kako se ta kontrola sprovodi - prag je koji valja doseći kako bi se pokazalo postojanje odnosa nadređeni-podređeni za potrebe člana 7(3) Statuta"); par. 266 ("[O]bičajno pravo [je] postavilo standard efektivne kontrole"); Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59.

⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197.

⁵⁵ Ovisno o okolnostima predmeta, zaključak da je optuženi imao *de jure* vlast ne povlači nužno za sobom zaključak da je vršio efektivnu kontrolu nad svojim podređenima. U predmetu *Blagojević*, na primjer, Pretresno vijeće je zaključilo da je Vidoje Blagojević rukovodio i komandovao svim jedinicama Bratunačke brigade. Taj zaključak odražava ocjenu Vijeća o njegovoj *de jure* vlasti nad svim pripadnicima te brigade, uključujući Momira Nikolića (Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 419). Pretresno vijeće je, uprkos tome, s obzirom na stvarno stanje stvari na terenu, zaključilo da Vidoje Blagojević nije imao efektivnu kontrolu nad Momikom Nikolićem (Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 795). Žalbeno vijeće je u predmetu *Blagojević* zaključilo da se zaključci u vezi sa dosegom ovlaštenja Vidoja Blagojevića ne smatraju nespojivim sa zaključkom da on nije imao efektivnu kontrolu nad Momikom Nikolićem (Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 302). Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 85 (Žalbeno vijeće je ocijenilo da "vlast *de jure* ne znači isto što i efektivna kontrola" i da "vlast *de jure* sama po sebi nužno ne doseže nivo efektivne kontrole").

⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197.

B. Standard "bilo je razloga da zna" i dužnost nadređenog da spriječi ponovno vršenje sličnih djela

1. Argumenti strana u postupku

23. Hadžihasanović tvrdi da standard koji je Pretresno vijeće primijenilo – da je bilo razloga za upoznatost optuženog zato što je postojala objektivna opasnost da će protivpravna djela biti ponovo počinjena – ne odgovara "*mens rea* komandne odgovornosti prihvaćenoj u praksi Međunarodnog suda".⁵⁷ Prema njegovim tvrdnjama, zbog svog pogrešnog tumačenja *mens rea* komandne odgovornosti "znao ili je bilo razloga da zna" i elementa "propusta da spriječi" iz člana 7(3) Statuta, Pretresno vijeće je primijenilo oblik individualne krivične odgovornosti koji nije predviđen članom 7(3) Statuta, odnosno komandnu odgovornost zbog stvaranja "situacije koja je pogodovala ponavljanju sličnih kažnjivih radnji".⁵⁸

24. Kubura tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da je njegov propust da kazni svoje podređene za djela pljačkanja na području Ovnaka u junu 1993. "predstavlja[o] ohrabrenje za buduće pljačke", odnosno da je bilo razloga da zna za njihova djela pljačkanja u Varešu u novembru 1993.⁵⁹ On naglašava da je, prema zaključku samog Pretresnog vijeća, znao samo to da su njegovi podređeni "kadri da ponovno počine takva djela"⁶⁰ i da je, prema članu 7(3) Statuta, tužilac dužan dokazati da je bilo razloga da nadređeni zna za "konkretno krivično djelo za koje se tereti"⁶¹ odnosno za "relevantne zločine".⁶² Kubura dodaje da se "upoznatost s krivičnim djelima koja se stavljaju na teret ne može pretpostaviti" i da tužilac "mora dokazati da je nadređeni znao za zločine za koje se tereti tako što će navesti informacije u vezi s tim zločinima koje su nadređenom stvarno bile dostupne".⁶³

25. Tužilac tvrdi da Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je zaključilo da je prema standardu "bilo je razloga da zna" dovoljno utvrditi da nadređeni ima "razloge da zna da je stvarno i objektivno moguće da se [...] nedozvoljene radnje ponove i ubuduće".⁶⁴ Tužilac tvrdi da je

⁵⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 245. Vidi i TŽP. 132-133.

⁵⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 256 i 258.

⁵⁹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 33, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1982.

⁶⁰ Kuburin žalbeni podnesak, par. 34, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1982.

⁶¹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 34. Kubura, osim toga, tvrdi da je "pitanje da li je on znao ili je bilo razloga da zna za eventualne protivpravne radnje u Varešu u novembru 1993. godine nešto što se mora dokazati van razumne sumnje za konkretne događaje u Varešu, s obzirom na specifične okolnosti tih događaja" (Kuburin žalbeni podnesak, par. 34).

⁶² Kuburin žalbeni podnesak, par. 35, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 427; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 62-64.

⁶³ Kuburin žalbeni podnesak, par. 35.

⁶⁴ Tužiočev odgovor, par. 152, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1779. Vidi i Tužiočev odgovor, par. 153, u kojem se citira Prvostepena presuda, par. 133. Tužilac razvija argumentaciju u vezi sa standardom "bilo je razloga da zna" prvenstveno kao odgovor na Hadžihasanovićevu treću žalbeni osnovu. Tužilac u opštim crtama pominje standard "bilo je razloga da zna" i u odgovoru na Hadžihasanovićevu petu žalbeni osnovu i Kuburinu drugu žalbeni osnovu. U vezi s Hadžihasanovićevom petom

"formulacija 'stvarno i objektivno moguće' Pretresnog vijeća u skladu s formulacijama u vezi s rizikom kojima se koristilo Žalbeno vijeće [u predmetima *Čelebići* i *Krnjelac*] i pominjanjem 'mogućih' zločina ili zločina koji bi 'mogli' biti izvršeni"⁶⁵ i da je, da bi se dokazala upoznatost nadređenog prema članu 7(3) Statuta, dovoljno dokazati da je on upoznat sa "situacijom u kojoj postoji rizik i u kojoj je dužan spriječiti vršenje zločina".⁶⁶

2. Diskusija

26. Pretresno vijeće je ocijenilo da propust nadređenog da kazni za zločine za koje zna "čini predvidljivim ponavljanje protivpravnih djela"⁶⁷ i da, shodno tome, "propuštajući da preduzme kaznene mjere u pogledu zločina za koje zna, nadređeni ima razloga da zna da postoji stvaran i realan rizik da se ta protivpravna djela ponove"⁶⁸ ili "postoji [...] rizik da se [...] ponove".⁶⁹

27. Prema članu 7(3) Statuta, za utvrđivanje potrebnog znanja koje za sobom povlači dužnost sprečavanja od strane nadređenog potrebno je da je taj nadređeni "znao ili je bilo razloga da zna da se [njegov] podređeni sprema počiniti [zločine]". Pretresno vijeće u predmetu *Čelebići* je taj uslov protumačilo u svjetlu formulacije iz člana 86(2) Dopunskog protokola I⁷⁰ i konstatovalo da je prema standardu "bilo je razloga da zna" potrebno dokazati da je nadređeni posjedovao "informacije koje su bile takve prirode da je u najmanju ruku mogao biti upozoren na rizik izvršenja takvih krivičnih djela jer su ukazivale na potrebu dodatne istrage kako bi se utvrdilo da li su njegovi podređeni počinili takve zločine ili su se spremali da ih počine".⁷¹ Pretresno vijeće dalje objašnjava: "Dovoljno je da su informacije nadređenog navele na dalje istrage, ili drugim riječima, da su ukazale na potrebu dodatne istrage kako bi se utvrdilo da li su njegovi podređeni počinili ili se spremaju počiniti krivična djela".⁷²

žalbenom osnovom, tužilac tvrdi da je bilo razloga da Hadžihasanović bude upoznat "zato što je znao za sklonost njegovih podređenih kriminalu" (Tužiočev odgovor, par. 268) i da je ozloglašenost mudžahedina bila "dovoljna [...] da ga upozori da postoji rizik da će krivična djela biti počinjena" (Tužiočev odgovor, par. 281, u kojem se citira Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 223). U vezi s Kuburinom drugom žalbenom osnovom, tužilac tvrdi da "Kuburina upoznatost s pljačkanjem koje su vršili pripadnici 7. brigade na području Ovnaka u junu 1993. i njegov propust da kazni počinitelje, znače da on nije smio zanemariti vjerovatnoću da će pripadnici 7. brigade ponoviti takve radnje" (Tužiočev odgovor, par. 346). Tužilac pominje standard "bilo je razloga da zna" i u svom Žalbenom podnesku (dalje u tekstu Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.17).

⁶⁵ Tužiočev odgovor, par. 156. Vidi i par. 152, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1779 i 1784.

⁶⁶ Tužiočev odgovor, par. 154.

⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 166. Vidi i par. 164 ("Upravo propust da se interveniše čini predvidljivim ponavljanje sličnog ponašanja").

⁶⁸ Prvostepena presuda, par. 166.

⁶⁹ Prvostepena presuda, par. 133.

⁷⁰ U članu 86(2) Dopunskog protokola I stoji sljedeće: "Činjenica da je povredu Konvencija ili ovog protokola izvršio neki potčinjeni ne oslobađa njegove starješine krivične ili disciplinske odgovornosti, već prema slučaju, ukoliko su oni znali, ili imali informacije koje su im omogućile da zaključie pod okolnostima koje su vladale u to vrijeme, da on vrši ili da će izvršiti takvu povredu i ako nisu preduzeli sve moguće mjere u granicama svoje moći da spriječe ili suzbiju povredu."

⁷¹ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 383 (utvrditi da je neki nadređeni "imao razloga da zna" za neke zločine isto je što i utvrditi njegovu "implicitnu" ili "izvedenu" upoznatost s tim zločinima).

⁷² Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 393.

28. Žalbeno vijeće u predmetu *Čelebići* je prihvatilo to tumačenje⁷³ i konstatovalo da je u osnovi standarda koji se iznosi u členu 86(2) Dopunskog protokola I jednostavna logika: "propust da se izvedu zaključci, odnosno sprovede dodatna istraga, uprkos zabrinjavajućim informacijama, predstavlja znanje o krivičnim djelima podređenih".⁷⁴ Žalbeno vijeće je istaklo da te informacije mogu biti opšteg karaktera⁷⁵ i ne moraju sadržavati konkretne podatke o protivpravnim djelima koja su već počinjena ili će tek biti počinjena.⁷⁶ Iz toga proizlazi da je, da bi se dokazalo da je nadređeni imao *mens rea* koja se traži u členu 7(3) Statuta, potrebno dokazati da je on, u okolnostima datog predmeta,⁷⁷ raspolagao informacijama koje su bile dovoljno alarmantne da bi opravdavale daljnju istragu.

29. U predmetu *Krnojelac*, Pretresno vijeće je zaključilo da je "[č]injenica da je optuženi bio očevidac premlaćivanja [zatočenika, od strane jednog njegovog podređenog], navodno sa zabranjenim ciljem *kažnjavanja* za neuspjeli pokušaj bijega, nije sama za sebe dovoljna kako bi se zaključilo da je optuženi znao ili da je bilo razloga da zna da su se premlaćivanja i inače, a ne samo u ovoj konkretnoj prilici, vršila sa nekim od zabranjenih ciljeva".⁷⁸ Žalbeno vijeće je odbacilo taj zaključak i iznijelo sljedeću ocjenu: "[A]ko ta činjenica doista i nije sama po sebi dovoljna da se zaključi da je Krnojelac *znao* da su zatočenici mučeni, kako je to navelo Pretresno vijeće, ona može predstavljati informaciju koja je dovoljno alarmantna da upozori na rizik od počinjenja krivičnih djela mučenja, tako da je Krnojelac *imao razloga da zna* da njegovi potčinjeni čine ili da se spremaju da počine krivična djela mučenja".⁷⁹ Žalbeno vijeće je, osim toga, ponovo istaklo sljedeće: "[U] svakom slučaju, element svijesti koji traži član 7(3) Statuta treba ocijeniti u skladu s

⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 241, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 393.

⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 232. U paragrafu 233, Žalbeno vijeće je, osim toga, konstatovalo da je, prema členu 86 Dopunskog protokola I, dovoljno da je nadređeni u svom posjedu imao "informacije koje bi [ga], ako su dostupne, obavezale [...] da pribavi još informacija (tj. sprovede dalju istragu)".

⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238. Žalbeno vijeće je konstatovalo sljedeće: "Da bi se dokazalo da je 'bilo razloga da zna', dovoljno je pokazati da je nadređeni posjedovao informacije opšteg karaktera koje su ga mogle upozoriti na eventualna protivpravna djela njegovih podređenih". Žalbeno vijeće je kao primjer opštih informacija koje bi nadređenom mogle biti dostupne navelo taktičku situaciju, stepen obučenosti i uvježbanosti podređenih oficira i njihovih vojnika, kao i njihove karakterne osobine. Doista, u Komentaru MKCK člana 86 Dopunskog protokola I se kaže: "[T]akve informacije u posjedu nadređenog mogu mu omogućiti da zaključi da su povrede Konvencija počinjene ili da će tek biti počinjene".

⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 155.

⁷⁷ Žalbeno vijeće u predmetu *Čelebići* konstatovalo je da "procjenu elementa svijesti koji se traži članom 7(3) Statuta valja načiniti imajući u vidu specifične okolnosti svakog slučaja, uzimajući u obzir specifičnu situaciju dotičnog nadređenog u datom trenutku" (Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 239). Vidi i komentar Komisije za međunarodno pravo uz član 6 Nacrta kodeksa KMP-a o zločinima protiv mira i bezbjednosti čovječanstva: "Član 6 daje dva kriterijuma za utvrđivanje da li se nadređeni treba smatrati krivično odgovornim za protivpravno ponašanje podređenog. Kao prvo, nadređeni je morao znati ili je bilo razloga da zna *u tadašnjim okolnostima* da podređeni čini ili se sprema da počini krivično djelo. Taj kriterijum pokazuje da nadređeni može imati *mens rea* koja se traži za krivičnu odgovornost u dva različita slučaja. U prvom slučaju, komandant ima stvarno znanje da njegov podređeni čini ili se sprema da počini krivično djelo [...] U drugom slučaju, on ima *dovoljno relevantnih informacija iz kojih može zaključiti, u tadašnjim okolnostima*, da njegovi podređeni čine ili se spremaju da počine krivično djelo." (Izveštaj Komisije za međunarodno pravo, str 37-38, koji se citira u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*, par. 234).

⁷⁸ Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 169, u kojem se citira Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 313.

⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 169.

okolnostima pojedinog predmeta, vodeći računa o konkretnoj situaciji nadređenog u vrijeme događaja".⁸⁰

30. Premda znanje nadređenog i njegov propust da kazni podređene za već izvršena krivična djela, po sebi, nisu dovoljni za zaključak da je nadređeni znao da će ista grupa podređenih počiniti slična krivična djela u budućnosti, to ipak može, u zavisnosti od okolnosti predmeta, predstavljati informacije koje su dovoljno alarmantne da opravdaju dodatnu istragu.⁸¹ Pri donošenju takve ocjene, Pretresno vijeće može uzeti u obzir propust nadređenog da kazni za zločin o kojem je riječ. Takav propust je relevantan za određivanje da li je, u okolnostima nekog predmeta, nadređeni posjedovao informacije koje su bile dovoljno alarmantne da ga upozore na rizik da bi njegovi podređeni mogli kasnije izvršiti slična djela i da opravdaju daljnju istragu. S tim u vezi, Žalbena vijeće naglašava da će propust nadređenog da kazni za zločin o kojem ima stvarna saznanja podređeni vjerovatno shvatiti barem kao prihvatanje takvog ponašanja, ako ne i poticanje na takvo ponašanje, što ima za posljedicu povećanje rizika da će biti počinjeni novi zločini.

31. U ovom predmetu, Pretresno vijeće je, razmatrajući primjenu standarda "bilo je razloga da zna" u predmetu *Krnojelac*, zaključilo sljedeće: "Idući korak dalje od zaključaka Žalbenog vijeća, ovo Vijeće smatra da nadređeni koji propusti da preduzme kaznene mjere za zločine za koje zna, ima razloga da zna da postoji stvaran i realan rizik da se ta zabranjena djela ponove."⁸² Ono je, osim toga, zaključilo i to da "nadređeni (Krnojelac), zbog činjenice da nije kaznio, nije spriječio buduće kažnjivo ponašanje".⁸³ Ti zaključci bi se mogli protumačiti kao da impliciraju da propust nadređenog da kazni za zločin za koji zna *automatski* predstavlja dovoljno alarmantne informacije prema standardu "bilo je razloga da zna", neovisno o okolnostima dotičnog predmeta. Takvo tumačenje bi predstavljalo grešku u primjeni prava. Međutim, Pretresno vijeće je, osim toga,

⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 156, u kojem se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 239. U predmetu *Krnojelac*, Žalbena vijeće je, ispitavši činjenice koje je Pretresno vijeće u tom predmetu usvojilo, konstatovalo da je Milorad Krnojelac bio upoznat s tim da su zatočeni u KP domu bili zatočeni zato što su Muslimani (Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 167) i da su bili zlostavljani (Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 163 i 166). Žalbena vijeće je, osim toga, istaklo da su ispitivanja u tom zatočeničkom centru bila česta i da su ih vršili stražari nad kojima je Milorad Krnojelac imao nadležnost (Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 168). S obzirom na to, činjenica da je Milorad Krnojelac bio očevidac djela mučenja koja su njegovi podređeni izvršili nad Ekremom Zekovićem predstavljala je informaciju koja je *zabrinjavajuća u mjeri da opravdava dodatnu istragu* (Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 171). Milorad Krnojelac je, zbog toga, proglašen krivim prema članu 7(3) Statuta zbog toga što nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi krivična djela mučenja počinjena poslije mučenja Ekrema Zekovića i zbog toga što nije proveo istragu u vezi s mučenjem i kaznio eventualne počinioce mučenja počinjenih prije mučenja Ekrema Zekovića (Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 172).

⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 169.

⁸² Prvostepena presuda, par. 133. Po svemu sudeći, Pretresno vijeće je pogriješilo oslanjajući se na te zaključke. Zaista, Žalbena vijeće se, pri utvrđivanju da li je bilo razloga da Milorad Krnojelac zna da su njegovi podređeni počinili ili bi mogli počinili i druga djela mučenja osim onih u vezi s Ekremom Zekovićem, nije oslonilo na Krnojelčev propust da svog podređenog kazni za mučenje Ekrema Zekovića. Međutim, čini se vjerovatnim da je to prije slučaj zbog specifičnih okolnosti tog predmeta, u kojim Miloradu Krnojelcu nije na teret stavljena krivična odgovornost za mučenje Ekrema Zekoviće, a ne zbog bilo kakvih pravnih razloga.

⁸³ Prvostepena presuda, par. 156, u kojem se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 172. Vidi i par. 166: "propuštajući da preduzme kaznene mjere u pogledu zločina za koje zna, nadređeni ima razloga da zna da postoji stvaran i realan rizik da se ta protivpravna djela ponove".

zaključilo da je "Krnojelac, od trenutka kad je raspolagao određenim brojem informacija koje su, uzete u cjelini, bile dovoljno alarmantne i takve da su ga mogle upozoriti na rizik od počinjenja ubistava unutar zatvora, morao intervenisati barem pokretanjem istrage".⁸⁴ Pretresno vijeće je, osim toga, u vezi sa standardom "bilo je razloga da zna" reklo da on nalaže da se ocijeni da li je nadređeni imao dovoljno alarmantne informacije koje su ga mogle upozoriti na rizik da bi njegovi podređeni mogli počiniti zločine.⁸⁵ Iz toga se vidi da je Pretresno vijeće pravilno shvatilo taj standard kao standard koji nalaže da se, u zavisnosti od okolnosti pojedinog predmeta, ocijeni da li je nadređeni imao dovoljno alarmantne informacije koje su ga mogle upozoriti da će zločini biti počinjeni. U vezi s raznim žalbenim osnovama koje se navode dalje u tekstu, Žalbeno vijeće će utvrditi da li je Pretresno vijeće ispravno primijenilo standard "bilo je razloga da zna".

C. Granice dužnosti optuženog da kazni

32. U sklopu svoje četvrtе žalbene osnove, tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava kada je zaključilo da je provođenje disciplinskih mjera dovoljno da oslobodi nadređenog dužnosti kažnjavanja za zločine prema članu 7(3) Statuta.⁸⁶ Tužilac priznaje da ta greška nije imala nikakvog uticaja na presudu, pa se na nju žali isključivo zato što je to "pitanje značajno za praksu Međunarodnog suda".⁸⁷ Hadžihasanović odgovara da je ta žalbena osnova "plod zablude" i "ne predstavlja nikakvu pomoć u primjeni doktrine komandne odgovornosti pred Međunarodnim sudom".⁸⁸ Po njegovom mišljenju, pitanje koje je tužilac pokrenuo je "semantičko pitanje, koje prestaje biti važno u trenutku kada instanca koja presuđuje po činjenicama treba da utvrdi da li je komandant preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi zločine svojih podređenih ili da ih kazni ako su te zločine već počinili".⁸⁹

33. Kao što je Žalbeno vijeće već ocijenilo, "ono što čini [nužne i razumne] mjere nije pitanje materijalnog prava, nego dokazivanja";⁹⁰ da li je neki nadređeni ispunio svoju dužnost sprečavanja ili kažnjavanja prema članu 7(3) Statuta ocjenjuje se od slučaja do slučaja, kako bi se uzele u obzir "okolnosti[...] konkretnog slučaja".⁹¹ Prema članu 86 Dopunskog protokola I, na primjer, nadređeni su dužni preduzeti "sve moguće mjere u okviru svojih ovlasti" kako bi spriječili kršenje zakona ratovanja ili kaznili počinitelje a, prema članu 87 Dopunskog protokola I, te "moguće mjere" mogu

⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 135, u kojem se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 178-179.

⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 132.

⁸⁶ Tužiočeva najava žalbe, par. 16, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 893, 899, 2056-2058; Tužiočev žalbeni podnesak, par. 5.1, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 2056-2058. Vidi i TŽP. 77-78; 84-87.

⁸⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 1.5. Vidi i par. 5.33.

⁸⁸ Hadžihasanovićev odgovor, par. 132.

⁸⁹ Hadžihasanovićev odgovor, par. 134.

⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 63-64.

⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 417.

biti "disciplinsk[e] ili kaznen[e]" mjere.⁹² Ne može se isključiti mogućnost da je, u okolnostima nekog predmeta, primjena disciplinskih mjera dovoljna da oslobodi nadređenog dužnosti kažnjavanja za zločine iz člana 7(3) Statuta. Drugim riječima, to da li su preduzete mjere bile isključivo disciplinske, kaznene ili kombinacija jednih i drugih mjera ne određuje samo po sebi da li je nadređeni ispunio svoju dužnost sprečavanja ili kažnjavanja iz člana 7(3) Statuta. Taj tužiočev argument se odbija.

D. Uzročno-posljedična veza između komandantovog propusta da djeluje i zločina njegovih podređenih

34. Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da postoji implicitna, odnosno pretpostavljena veza između komandantovog propusta da djeluje sa ciljem sprečavanja krivičnog djela i krivičnog djela njegovih podređenih.⁹³ Prema njegovim riječima, Pretresno vijeće se time htjelo "postarati da teret dokazivanja van razumne sumnje – da su bile moguće mjere koje je [on] *trebao preduzeti* [protiv odreda "El Mudžahid" kako bi osigurao da oteți civili budu pušteni na slobodu] – bude na optuženom, a ne na tužiocu",⁹⁴ što je u suprotnosti s presumpcijom nevinosti.⁹⁵ Hadžihasanović u nastavku kaže da ta greška "obesnažuje Presudu" zato što je Pretresno vijeće svoju "kasniju analizu [njegove] stvarne mogućnosti [...] da upotrijebi silu protiv odreda "El Mudžahid" zasnovalo na toj pretpostavci".⁹⁶

35. Tužilac u svom odgovoru podsjeća da je Žalbeno vijeće u predmetu *Blaškić* potvrdilo da "uzročna povezanost nije suštinski element člana 7(3) [Statuta]",⁹⁷ premda princip kauzalnosti ima "centralno mjesto" u krivičnom pravu.⁹⁸ Tužilac potom tvrdi da, premda je Pretresno vijeće u ovom predmetu "utvrdilo postojanje uzročno-posljedične veze" između Hadžihasanovićevog propusta da spriječi zločine i izvršenja zločina, postojanje te veze "nije bilo potrebno za utvrđivanje odgovornosti nadređenog" i da bi "Hadžihasanović [...] bio proglašen krivim i bez takvog zaključka".⁹⁹

⁹² U členu 86 Dopunskog protokola I stoji da su nadređeni, između ostalog, odgovorni ako nisu preduzeli "sve moguće mjere u okviru svojih ovlasti kako bi spriječili ili suzbili tu povredu". U členu 87 Dopunskog protokola I stoji da je nadređeni dužan "da preduzme mjere koje su potrebne da se spriječi takvo kršenje [...] i da, kad je to primjereno, pokrene *disciplinski ili kazneni* postupak protiv prekršilaca" (naglasak dodat).

⁹³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 360, u kojem se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1463-1465.

⁹⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 363, u kojem se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1465.

⁹⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 364.

⁹⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 365, u kojem se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 1466-1484.

⁹⁷ Tužiočev odgovor, par. 307.

⁹⁸ Tužiočev odgovor, par. 307, u kojem se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 76 (u kojem se citira Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 398). Vidi i Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 280; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 447; Prvostepena presuda u predmetu *Mpambara*, par. 26.

⁹⁹ Tužiočev odgovor, par. 308.

36. U vezi s postojanjem uzročno-posljedične veze između komandantovog propusta da djeluje i zločina njegovih podređenih, Pretresno vijeće je konstatovalo sljedeće:

[O]dgovornost nadređenog može [se] teretiti samo u slučaju kada postoji relevantna i bitna veza između krivičnog djela i propusta nadređenog koji se optužuje da nije izvršio svoju dužnost da spriječi. Takvu vezu podrazumijevaju uobičajeni uslovi koji se moraju ispuniti kako bi se ustanovila odgovornost nadređenog.¹⁰⁰

37. Pretresno vijeće je zbog toga donijelo sljedeće zaključke u vezi s propustom nadređenog da spriječi podređene u izvršenju zločina:

Prije svega, nadređeni koji vrši efektivnu kontrolu nad svojim potčinjenima, koji ima razloga da zna da se oni spremaju da počinje krivična djela, a koji ne preduzme nužne i razumne mjere da ta djela spriječi, odgovoran je, s jedne strane, zato što je njegov propust stvorio ili povećao realan i razumno predvidljiv rizik da će ta krivična djela biti počinjena, rizik koji je on dobrovoljno prihvatio, te, s druge strane, zbog toga što se taj rizik doista ostvario samim počinjenjem djela. U tom smislu, nadređeni je, i to bitno, pridonio počinjenju tih djela. Kao drugo, postojanje takve veze između propusta nadređenog i krivičnog djela uzima se kao presumpcija. Optužba nije, dakle, dužna da dokaže takvu vezu. Upravo je na optuženom da dokaže suprotno.¹⁰¹

38. Žalbeno vijeće podsjeća na svoju konstataciju u predmetu *Blaškić* da ga "nije uvjerala [...] tvrdnja da je postojanje kauzalnosti između komandantovog propusta da spriječi zločine podređenih i počinjenja tih zločina element komandne odgovornosti koji optužba treba dokazati bez obzira na okolnosti pojedinog predmeta".¹⁰²

39. Žalbeno vijeće takođe uzima u obzir sljedeći zaključak iz predmeta *Halilović*:

[P]riroda komandne odgovornosti sama po sebi, kao oblik odgovornosti *sui generis*, koji se razlikuje od vidova individualne odgovornosti navedenih u članu 7(1), ne zahtijeva utvrđivanje uzročne veze. Komandna odgovornost jeste odgovornost za nečinjenje, kažnjivo zbog obaveze koju međunarodno pravo postavlja pred komandanta. Kada bi postojanje uzročne veze predstavljalo uslov, to bi izmijenilo osnovu komandne odgovornosti za propust da spriječi ili kazni u onoj mjeri u kojoj bi to praktično iziskivalo umiješanost komandanta u zločin koji su počinili njegovi podređeni, čime bi se izmijenila sama priroda odgovornosti propisane u članu 7(3).¹⁰³

40. S ozbirom na to da za utvrđivanje odgovornosti nadređenog nije potrebno utvrditi postojanje uzročno-posljedične veze između komandantovog propusta da spriječi zločine podređenih i tih zločina, optuženi nije dužan izvesti dokaze iz kojih se vidi da takva uzročno-posljedična veza ne

¹⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 192.

¹⁰¹ Prvostepena presuda, par. 193.

¹⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 77.

¹⁰³ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 78.

postoji. Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava kada je donijelo taj zaključak.

41. U ovom predmetu, Pretresno vijeće je razmotrilo pitanje uzročno-posljedične veze između komandantovog propusta i zločina njegovih podređenih pri ocjeni Hadžihasanovićeve odgovornosti u vezi sa zločinima počinjenim u logoru Orašac u oktobru 1993.¹⁰⁴ Pretresno vijeće je zaključilo da "optuženi Hadžihasanović, time što je odlučio da se protiv potčinjenih snaga ne upotrijebi sila, nego da se, naprotiv, usvoji pasivan metod rješavanja tekuće krize, nije preduzeo nužne i razumne mjere koje su nametale i same okolnosti kako bi spriječio krivična djela ubistva i okrutnog postupanja za koja je bilo razloga da zna da ih se potčinjene snage spremaju počinuti".¹⁰⁵ Iz toga se vidi da je Pretresno vijeće prvo ispravno ocijenilo da li su preduzete mjere bile "nužne i razumne". Potom je prešlo na razmatranje pitanja da li je Hadžisanović "upotrebom sile [protiv odreda "El Mudžahid"] mogao da spriječi krivična djela ubistva i okrutnog postupanja",¹⁰⁶ premda takva ocjena nije bila potrebna.

42. S obzirom na te zaključke, Žalbeno vijeće zaključuje da greška Pretresnog vijeća nema uticaja na zaključak Pretresnog vijeća u vezi s Hadžihasanovićevom odgovornošću za te zločine. Hadžihasanovićeви argumenti se odbija.

¹⁰⁴ Žalbeno vijeće ističe da je to jedini dio Prvostepene presude u kojem je Pretresno vijeće razmatralo to pitanje.

¹⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 1461.

¹⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 1462. Vidi i par. 1466-1472 (dio pod naslovom "Stvarne mogućnosti optuženog Hadžihasanovića da protiv svojih potčinjenih primijeni silu sa ciljem sprečavanja krivičnih djela")

IV. PRAVIČNOST SUĐENJA I PITANJA U VEZI S DOKAZIMA

43. Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće počinilo brojne greške kojima je prekršeno njegovo pravo na pravično suđenje prema članu 21 Statuta¹⁰⁷ i traži da Žalbeno vijeće donese oslobađajuću presudu po svim tačkama po kojima je proglašen krivim na suđenju.¹⁰⁸ On konkretno tvrdi sljedeće: (i) da je Pretresno vijeće počinilo nekoliko grešaka u vezi sa "Odlukom po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98 *bis* Pravilnika", koju je donijelo 27. septembra 2004. (dalje u tekstu: Odluka na osnovu pravila 98*bis*);¹⁰⁹ (ii) da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava svojom praksom ispitivanja svjedoka, koja bi razumnog posmatrača navela na zaključak da se sudije na suđenju nisu doimale nepristrasne;¹¹⁰ (iii) da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava kada je u dokaze uvrstilo deset ratnih i operativnih dnevnika (dokazni predmeti C11-C20) nakon što su strane u postupku završile s izvođenjem dokaza;¹¹¹ (iv) da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava kada je u dokaz uvrstilo "mudžahedinski propagandni video" i pridalo mu dokaznu vrijednost (dokazni predmet P482);¹¹² (v) da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava kada je tužiocu dozvolilo izvođenje dokaza koje se zasnivalo na tome da je "na teritoriji Bosne i Hercegovine postojao oružani sukob";¹¹³ i (vi) da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava i u utvrđivanju činjeničnog stanja kada je odbilo njegov zahtjev da provede svoju odluku kojom se traži pristup arhivi Posmatračke misije Europske unije (dalje u tekstu: PMEU), kao i kada je odbilo dati odobrenje za ulaganje žalbe s tim u vezi.¹¹⁴

44. Tužilac, u opštim crtama, odgovara da Hadžihasanović nije pokazao nikakvu grešku Pretresnog vijeća, kao ni da mu je navodnim greškama nanijeta šteta dovoljna da obesnaži Prvostepenu presudu.¹¹⁵ Tužilac zaključuje da Hadžihasanovićeve žalbene osnove u vezi s navodnim povredama njegovog prava na pravično suđenje treba u cijelosti odbiti.¹¹⁶

A. Preliminarno pitanje

45. Preliminarno, Žalbeno vijeće konstatuje da Hadžihasanović u nekoliko navrata upućuje Žalbeno vijeće na argumente koje je iznio u svojim podnescima za vrijeme suđenja, za koje želi da

¹⁰⁷ Hadžihasanovićeva najava žalbe, par. 11.

¹⁰⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 177.

¹⁰⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 27, 40-45, 50, 68-90 i 184-196.

¹¹⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 91-131.

¹¹¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 132-147.

¹¹² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 148-163. Ova podosnova se prvobitno nalazila u Hadžihasanovićevoj šestoj žalbenoj osnovi; ostatak šeste žalbene osnove je povučen (vidi Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, fusnota 138).

¹¹³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 164-169.

¹¹⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 170-176.

¹¹⁵ Tužiočev odgovor, par. 14-15.

¹¹⁶ Tužiočev odgovor, par. 90.

se uvrste u njegov žalbeni podnesak.¹¹⁷ Tužilac ne prihvata takav način upućivanja na pretresne podneske, tvrdi da Hadžihasanović pokušava na nedopušten način zaobići ograničenje broja riječi, kao i to da Hadžihasanović nije zadovoljio kriterijume preispitivanja u žalbenom postupku jer ni ne pokušava pokazati u čemu je Pretresno vijeće pogriješilo.¹¹⁸

46. Žalbeno vijeće podsjeća da žalioци svoje argumente u prilog svakoj pojedinoj žalbenoj osnovi moraju potkrijepiti u svom žalbenom podnesku, a ne upućivanjem na argumente iznijete u drugim podnescima.¹¹⁹ Osim toga, Žalbeno vijeće podsjeća da "[u] žalbenom postupku strana ne može samo ponavljati argumente koji na suđenju nisu postigli uspjeh ako ne može dokazati da je pretresno vijeće, odbacivši ih, počinilo takvu grešku da je opravdana intervencija Žalbenog vijeća".¹²⁰ Žalbeno vijeće smatra da puko upućivanje na podneske sa suđenja, uopšteno govoreći, nije odgovarajući način da se potkrijepe navodi o greškama u žalbenom postupku.¹²¹ Žalbeno vijeće, shodno tome, neće razmatrati argumente koje je Hadžihasanović iznio u svojim podnescima na suđenju i na koje tek upućuje u žalbenom postupku.¹²²

B. Pitanja u vezi s Odlukom Pretresnog vijeća na osnovu pravila 98bis

47. U sklopu svoje prve žalbene osnove, Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava kada je u svojoj Odluci na osnovu pravila 98bis izjavilo da nije uzelo u obzir dokaze koji mu idu u prilog.¹²³ U svojoj drugoj žalbenoj osnovi, između ostalog, tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava i utvrđivanju činjeničnog stanja u svojoj Odluci na osnovu pravila 98bis kad nije donijelo oslobađajuću presudu uprkos tome što nije bilo dokaza da on nije preduzeo nužne i razumne mjere kako bi spriječio zločine koji se navode u tačkama 4, 5, 6 i 7 Optužnice, ili kako bi kaznio počinitelje.¹²⁴ U svojoj trećoj žalbenoj osnovi, između ostalog, tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava i utvrđivanju činjeničnog stanja u svojoj Odluci

¹¹⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 69, 94, 153, 168. Žalbeno vijeće napominje da se u popratnim fusnotama uz paragraf 69 Hadžihasanovićevog žalbenog podneska (Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, fusnote 85-87) ne upućuje na te podneske.

¹¹⁸ Tužiočev odgovor, par. 16.

¹¹⁹ Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, par. II(4)(b) i (c).

¹²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 16.

¹²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 231.

¹²² Vidi zaključak Žalbenog vijeća u Drugostepenoj presudi u predmetu *Naletilić i Martinović* u vezi s Naletilićevim prigovorima na odluke Pretresnog vijeća u vezi s prihvatanjem dokaza: "Što se tiče sveobuhvatnog navoda koji Naletilić zatim iznosi i u kojem se on poziva na sve prigovore uložene tokom suđenja i tim putem ih uključuje u žalbu, a kojim se globalno tvrdi da je Pretresno vijeće u vezi sa dokazima donosilo pogrešne odluke, Žalbeno vijeće smatra da Naletilić nije iznio svoj teret dokazivanja propisan za žalbeni postupak. On nije ni pokušao da pokaže u čemu je Pretresno vijeće pogriješilo u pogledu uvrštavanja dokaza. Dakle, Žalbeno vijeće smatra nepotrebnim da se razmatra meritum tih navoda." (Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 403).

¹²³ Hadžihasanovićeva najava žalbe, par. 11(a).

¹²⁴ Hadžihasanovićeva najava žalbe, par. 27, 40-45, 50. Hadžihasanović tvrdi da je ta podnosnova njegove prve žalbene osnove u vezi s Odlukom na osnovu pravila 98bis usko povezana s njegovom drugom žalbenom osnovom, zbog čega on u svojoj replici skupno govori o njima. (Hadžihasanovićeva replika, par. 5).

na osnovu pravila 98bis kad nije donijelo oslobađajuću presudu po tačkama 3 i 4 Optužnice u vezi s događajima u Bugojnu.¹²⁵

48. U sve tri žalbene osnove, Hadžihasanović tvrdi da je nepravilno doveden u situaciju da mora izvesti dokaze odbrane, iako nije bilo osnove za optužbe, i tvrdi da su prekršena njegova prava u vezi s pravičnim suđenjem, i to posebno presumpcija nevinosti i pravo da se brani šutnjom.¹²⁶ Budući da se svaka od ovih podnosnova odnosi na Odluku Pretresnog vijeća na osnovu pravila 98bis i da se u svima tvrdi da su prekršena Hadžihasanovićeva prava u vezi s pravičnim suđenjem, Žalbeno vijeće će o njima govoriti u ovom odjeljku.

1. Pravilo 98bis Pravilnika

49. Žalbeno vijeće napominje da je, u vrijeme kada je donesena Odluka Pretresnog vijeća na osnovu pravila 98bis, pravilo 98bis Pravilnika glasilo:

(A) Optuženi može podnijeti prijedlog za donošenje oslobađajuće presude za jedno ili više krivičnih djela za koja se tereti u optužnici u roku od sedam dana od završetka izvođenja dokaza optužbe, ali u svakom slučaju prije početka izvođenja dokaza odbrane predviđenog pravilom 85 (A)(ii).

(B) Pretresno vijeće će donijeti oslobađajuću presudu na prijedlog optuženog ili *proprio motu* ako zaključi da nema dovoljno dokaza da bi ga osudilo po toj optužbi odnosno optužbama.¹²⁷

Pravilo 98bis Pravilnika je u međuvremenu izmijenjeno.¹²⁸ O sadašnjoj žalbenoj osnovi će se govoriti s obzirom na formulaciju pravila 98bis koja je bila na snazi u vrijeme kada ta odluka Pretresnog vijeća donesena.

2. Suvišnost testa pravne dovoljnosti u postupku po žalbi na presudu

50. Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće postupilo protivno svrsi pravila 98bis Pravilnika kada nije razmotrilo dokaze koji idu u prilog odbrani.¹²⁹ Prema tužiočevom shvatanju, Hadžihasanović tvrdi da bi Pretresno vijeće u svojoj Odluci na osnovu pravila 98bis, da je uzelo u obzir oslobađajuće dokaze koje je on izveo za vrijeme izvođenja dokaza optužbe, zaključilo da tužilac nije izveo pravno dovoljne dokaze koji bi opravdali osuđujuću presudu.¹³⁰ Tužilac odgovara

¹²⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 184-196.

¹²⁶ Hadžihasanovićeva najava žalbe, par. 11(a), 14, 15(a).

¹²⁷ Pravilnik o postupku i dokazima, s izmjenama i dopunama od 28. jula 2004.

¹²⁸ Pravilnik o postupku i dokazima, s izmjenama i dopunama od 8. decembra 2004., pravilo 98bis: "Po završetku izvođenja dokaza optužbe, pretresno vijeće će usmenom odlukom, nakon što sasluša argumente strana, donijeti oslobađajuću presudu po svim tačkama optužnice ukoliko nema dokaza koji mogu biti osnova za osudu."

¹²⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 71.

¹³⁰ Tužiočev odgovor, par. 17.

da je, s obzirom na to da se Hadžisanović odlučio na izvođenje dokaza odbrane, suvišno pitanje da li su postojali pravno dovoljni dokazi koji bi opravdali osuđujuću presudu u postupku na osnovu pravila 98bis. Prema tužiočevim tvrdnjama, žalilac u žalbi na presudu mora pokazati da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti osuđujuću presudu.¹³¹ U svojoj replici Hadžihasanović odbacuje tužiočevu tvrdnju da je pitanje u vezi s Odlukom 98bis suvišno u postupku po žalbi na presudu u situaciji kada su izvedeni dokazi odbrane.¹³²

51. Žalbeno vijeće se slaže da se test pravne dovoljnosti iz odluke na osnovu pravila 98bis Pravilnika – odnosno, pitanje da li bi razuman presuditelj o činjenicama mogao osuditi optuženog na osnovu dokaza optužbe – ne može primijeniti po žalbi na presudu. Umjesto toga, u postupku po žalbi na presudu test za utvrđivanje da li su dokazi činjenično dovoljni za donošenje osuđujuće presude jeste da li je zaključak o krivici van razumne sumnje zaključak koji ne bi mogao donijeti nijedan razuman presuditelj o činjenicama.¹³³ Međutim, pitanje koje Hadžihasanović ovdje pokreće je u vezi s navodnim kršenjem njegovog prava na pravično suđenje koje proizlazi iz toga što je Pretresno vijeće pogrešno navelo i primijenilo test pravne dovoljnosti u Odluci na osnovu pravila 98bis. Prema tome, u mjeri u kojoj je riječ o povredi njegovog prava na pravično suđenje, to pitanje u žalbenom postupku nije suvišno.

52. U vezi s Hadžihasanovićevom drugom i trećom žalbenom osnovom u vezi s Odlukom na osnovu pravila 98bis, za koje tužilac takođe tvrdi da se ne mogu pokrenuti u žalbi na presudu,¹³⁴ Žalbeno vijeće napominje da, pravno gledano, ništa ne sprečava žalioca da ospori zaključak Pretresnog vijeća u odluci na osnovu pravila 98bis Pravilnika. Tužilac se u prilog svom kontraargumentu pogrešno poziva na zaključak Žalbenog vijeća u predmetu *Čelebići*.¹³⁵ U predmetu *Čelebići*, Žalbeno vijeće je objasnilo test koji se u žalbenom postupku primjenjuje kad je riječ o navodnim greškama u utvrđivanju činjeničnog stanja, za što je test pravne dovoljnosti primijenjen u Odluci na osnovu pravila 98bis doista suvišan u žalbi na presudu.¹³⁶ Ovdje je, međutim, riječ o navodu da je Pretresno vijeće pogriješilo u Odluci na osnovu pravila 98bis, što je dovelo do povrede Hadžihasanovićevog prava na pravično suđenje.

¹³¹ Tužiočev odgovor, par. 17.

¹³² Hadžihasanovićeva replika, par. 7.

¹³³ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 7. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 10; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 435; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 13.

¹³⁴ Tužiočev odgovor, par. 94, 128.

¹³⁵ Tužiočev odgovor, par. 17.

¹³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 435.

3. Da li je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava u svojoj Odluci na osnovu pravila 98bis kada je u odlučilo da ne razmatra dokaze koji su povoljni za Hadžihasanovića

53. U svojoj Odluci na osnovu pravila 98bis, Pretresno vijeće je izjavilo da nije razmotrilo dokaze koji su povoljni za optuženog.¹³⁷ Hadžihasanović je zatražio odobrenje za ulaganje žalbe na Odluku na osnovu pravila 98bis, između ostalog zbog toga što je Pretresno vijeće "pogriješilo u primjeni prava kada nije razmotrilo dokaze koji bi mogli biti povoljni za odbranu".¹³⁸ Pretresno vijeće je odbilo taj dio zahtjeva u "Odluci po zahtjevu za izdavanje potvrde za podnošenje žalbe na odluku na osnovu pravila 98 bis Pravilnika" 26. oktobra 2004. (dalje u tekstu: Odluka po zahtjevu za odobrenje ulaganja žalbe na Odluku na osnovu pravila 98bis).¹³⁹ Hadžihasanović u žalbenom postupku tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u Odluci na osnovu pravila 98bis kada je odlučilo da ne razmatra dokaze koji su povoljni za njega,¹⁴⁰ dok su druga pretresna vijeća razmatrala cjelokupne dokaze i o njima govorila kao o "dokazima uvrštenim u spis", ne ograničavajući se na dokaze koje je tužilac ponudio na usvajanje, i uzimala su u obzir dokaze koji su povoljni za optuženog.¹⁴¹ On tvrdi da je Pretresno vijeće, ne razmotrivši dokaze koji su povoljni za njega, postupilo suprotno svrsi pravila 98bis Pravilnika da se odredi da li je tužilac iznio dokaze koji su dovoljni da bi odbrana bila pozvana da na njih odgovori.¹⁴² On tvrdi da, prije nego što se odluči hoće li iznijeti odbranu, optuženi na suđenju po završetku izvođenja dokaza optužbe ima pravo na uvid u kompletnu argumentaciju,¹⁴³ zbog čega je Pretresno vijeće "dužno" da za potrebe odluke na osnovu pravila 98bis Pravilnika razmotri dokaze koje je optuženi iznio za vrijeme izvođenja dokaza optužbe.¹⁴⁴

54. Tužilac odgovara da je Pretresno vijeće ispravno postupilo kada je u Odluci na osnovu pravila 98bis odbilo da razmatra dokaze koji su povoljni za Hadžihasanovića.¹⁴⁵ Prema tužiočevim riječima, praksa Međunarodnog suda pokazuje da se moraju razmotriti samo dokazi optužbe,¹⁴⁶ koji se ne podvrgavaju provjerama pouzdanosti, vjerodostojnosti ili težine, već se oni uzimaju u najboljem svjetlu, pri čemu se svaka sumnja rješava u tužiočevu korist, ako se ne pokaže da se tim

¹³⁷ Odluka na osnovu pravila 98bis, par. 18: "Vijeće nije uzelo u obzir dokaze koji bi mogli biti povoljni za odbranu. Tek će na kraju pretresa, a ne na pola puta, Vijeće odrediti u kojoj mjeri dokazi idu u prilog odbrani i iznijeti sud o njihovom cjelokupnom uticaju u svjetlu drugih dokaza u ovom predmetu."

¹³⁸ Zajednički zahtjev odbrane za odobrenje za ulaganje žalbe na odluku Pretresnog vijeća po prijedlozima Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure za donošenje oslobađajuće presude, par. 3(a).

¹³⁹ Odluka po zahtjevu za izdavanje potvrde na osnovu pravila 98bis, str. 3-5.

¹⁴⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 68, u kojem se poziva na Odluku na osnovu pravila 98bis, par. 18.

¹⁴¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 74.

¹⁴² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 71-72, u kojem se poziva na *Tužilac protiv Kordića i Čerkeza*, predmet br. IT-95-14/2-T, Odluka po prijedlozima odbrane za donošenje oslobađajuće presude, 6. april 2000., par. 11.

¹⁴³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 72.

¹⁴⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 72. Vidi i Hadžihasanovićeva replika, par. 15.

¹⁴⁵ Tužiočev odgovor, par. 18.

¹⁴⁶ Tužiočev odgovor, par. 18.

dokazima ne može vjerovati.¹⁴⁷ Tužilac takođe naglašava da Pretresno vijeće, suprotno Hadžihasanovićevoj tvrdnji,¹⁴⁸ jeste razmotrilo iskaze svjedoka optužbe u cijelosti, uključujući dijelove iskaza koji su dobijeni unakrsnim ispitivanjem.¹⁴⁹

55. Prema mišljenju Žalbenog vijeća, ako se konstatacija Pretresnog vijeća da ono "nije razmotrilo dokaze koji bi mogli biti povoljni za odbranu"¹⁵⁰ protumači kao da podrazumijeva da je ono u potpunosti ignorisalo dokaze koji su povoljni za odbranu i koje je odbrana izvela za vrijeme izvođenja dokaza optužbe, to bi predstavljalo grešku u primjeni prava. Na primjer, u slučajevima kada je odbrana imala uspjeha u unakrsnom ispitivanju svjedoka ili je tokom unakrsnog ispitivanja pribavila dokaze u korist optuženog, ti dokazi se moraju iskoristiti pri ocjenjivanju da li je pokazano da se dokazima optužbe ne može vjerovati. U ovom predmetu Pretresno vijeće ne samo da je priznalo taj princip,¹⁵¹ već se u svojoj Odluci na osnovu pravila 98bis pozvalo na sva svjedočenja, ne isključujući unakrsna ispitivanja svjedoka. Nadalje, Odluka na osnovu pravila 98bis obiluje upućivanjima na Hadžihasanovićev prijedlog za donošenje oslobađajuće presude, koji pak obiluje upućivanjima na dokaze koje je odbrana izvela za vrijeme izvođenja dokaza optužbe.¹⁵²

56. Shodno tome, Žalbeno vijeće zaključuje da Hadžihasanović nije pokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava i da nije uzelo u obzir dokaze koje je on izveo tokom izvođenja dokaza optužbe. Hadžihasanovićevi argumenti se odbijaju.¹⁵³

4. Navod da u Odluci na osnovu pravila 98bis nema dokaza o Hadžihasanovićevom propustu da preduzme nužne i razumne mjere da kazni svoje podređene

57. Hadžihasanović u svojoj drugoj žalbenoj osnovi, između ostalog, tvrdi da nema dokaza da on nije preduzeo nužne i razumne mjere da kazni svoje podređene u vezi sa zločinima za koje se tereti u tačkama 4, 5, 6 i 7 Optužnice, i da je Pretresno vijeće stoga pogriješilo u primjeni prava i utvrđivanju činjeničnog stanja kada mu u svojoj Odluci na osnovu pravila 98bis nije izreklo oslobađajuću presudu po tim tačkama.¹⁵⁴ On tvrdi da je na kraju izvođenja dokaza optužbe jedini dokaz optužbe da on nije preduzeo mjere da kazni za zločine koji su opisani u tačkama 4, 5, 6 i 7

¹⁴⁷ Tužiočev odgovor, par. 19.

¹⁴⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 75.

¹⁴⁹ Tužiočev odgovor, par. 20.

¹⁵⁰ Odluka na osnovu pravila 98bis, par. 18.

¹⁵¹ Odluka na osnovu pravila 98bis, par. 16-17.

¹⁵² Prijedlog Envera Hadžihasanovića za donošenje oslobađajuće presude (dalje u tekstu: Hadžihasanovićev prijedlog za donošenje oslobađajuće presude), 11. avgust 2004.

¹⁵³ Hadžihasanović takođe tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada mu je uskratilo odobrenje za ulaganje žalbe na Odluku na osnovu pravila 98bis zato što je "pogriješilo u primjeni prava kada nije razmotrilo dokaze koji bi mogli biti povoljni za odbranu" (Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 81-82). S obzirom na to da je u ovom odjeljku zaključeno da Pretresno vijeće nije pogriješilo, pitanje uskraćivanja odobrenja je irelevantno.

¹⁵⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 27, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 999.

Optužnice bio iskaz svjedoka Hackshawa.¹⁵⁵ S obzirom na to da je Pretresno vijeće u Prvostepenoj presudi zaključilo da taj iskaz nema dokaznu vrijednost,¹⁵⁶ Hadžihasanović tvrdi da je ono pogriješilo u primjeni prava i utvrđivanju činjeničnog stanja kada u Odluci na osnovu pravila 98*bis* nije donijelo oslobađajuću presudu.¹⁵⁷ On zaključuje da je time povrijeđeno njegovo pravo na pravično suđenje zato što je bio prisiljen započeti s izvođenjem dokaza odbrane i odgovoriti na optužbe koje nisu bile potkrijepljene dokazima.¹⁵⁸

58. Žalbeno vijeće će razmotriti redom: (i) da li je iskaz svjedoka Hackshawa, po završetku izvođenja dokaza optužbe, bio jedini dokaz u spisu u vezi s Hadžihasanovićevim propustom da kazni podređene za zločine koje su počinili (ii) da li je iskaz svjedoka Hackshawa bio "neprihvatljiv dokaz"; i (iii) da li je zaključak Pretresnog vijeća da zaključci svjedoka Hackshawa nemaju dokaznu vrijednost trebao biti donesen neposredno poslije njegovog svjedočenja.

(a) Da li je iskaz svjedoka Hackshawa, po završetku izvođenja dokaza optužbe, bio jedini dokaz u spisu u vezi s Hadžihasanovićevim propustom da kazni za zločine

59. Hadžihasanović tvrdi da je iskaz svjedoka Hackshawa, po završetku izvođenja dokaza optužbe, bio "jedini dokaz" u spisu u vezi s Hadžihasanovićevim propustom da kazni podređene za zločine koje su počinili.¹⁵⁹ On, osim toga, tvrdi da tužiočeva odluka da pozove svjedoka Hackshawa kao dodatnog svjedoka pokazuje da nije bilo drugih dokaza o njegovom propustu da preduzme takve mjere.¹⁶⁰ Tužilac odgovara da zaključci svjedoka Hackshawa nisu jedini dokaz u vezi s propustom da se preduzmu mjere kažnjavanja na kojem se zasniva Odluka Pretresnog vijeća na osnovu pravila 98*bis* i tvrdi da je Pretresno vijeće razmotrilo širok spektar dokaza optužbe.¹⁶¹

60. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće u Odluci na osnovu pravila 98*bis* zauzelo stav da "s obzirom na fazu postupka i kriterijume primjenjive shodno pravilu 98*bis* Pravilnika, postoje dovoljni dokazi koji upućuju na to da su se optuženi ogriješili o svoje obaveze da spriječe kršenja koja su prema navodima u Optužnici počinili njihovi potčinjeni i da kazne počinioce".¹⁶²

¹⁵⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 27. U replici, Hadžihasanović takođe tvrdi da Pretresno vijeće u Odluci na osnovu pravila 98*bis* ne govori o "najvažnijem osnovnom elementu", odnosno pitanju da li je on preduzeo razumne i nužne mjere da kazni svoje podređene za zločine za koje se tereti u Optužnici. On tvrdi da je Pretresno vijeće u stvari zaključilo da postoje dovoljni dokazi o njegovom propustu da spriječi ili kazni ne ocjenjujući pritom nijedan od relevantnih dokaza uvrštenih u spis (Hadžihasanovićeva replika, par. 6(j)).

¹⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 999.

¹⁵⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 27.

¹⁵⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 50.

¹⁵⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 27.

¹⁶⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 47. Vidi i Hadžihasanovićeva replika, par. 6(f) i (g).

¹⁶¹ Tužiočev odgovor, par. 107-109.

¹⁶² Odluka na osnovu pravila 98*bis*, par. 172, u popratnoj fusnoti upućuje se na svjedočenja Sulejmana Kapetanovića i Vlade Adamovića.

61. Žalbeno vijeće nadalje primjećuje da Pretresno vijeće, kada u svojoj Odluci na osnovu pravila 98bis zaključuje da je izvedeno dovoljno dokaza o Hadžihasanovićevom propustu da spriječi ili kazni podređene za kršenja za koja se tereti Optužnicom, govori "posebno" o iskazima dva svjedoka optužbe.¹⁶³ Hadžihasanović nije pokazao da su ti dokazi nedovoljni za potrebe pravila 98bis Pravilnika. U svom žalbenom podnesku on ne iznosi nikakve argumente u vezi s tim dokazima, a u svojoj replici naprosto tvrdi da svjedočenja tih svjedoka ni u najboljem svjetlu ne protivrječe dokazima koji mu idu u prilog.¹⁶⁴ Premda Hadžihasanović u replici upućuje na nekoliko dokaznih predmeta koje je predočio za vrijeme izvođenja dokaza optužbe,¹⁶⁵ on nije pokušao pokazati da se iz tih dokaza vidi da se dokazima optužbe ne može vjerovati. U svakom slučaju, u Odluci na osnovu pravila 98bis Pretresno vijeće je razmotrilo i dokaze koje je Hadžihasanović iznio za vrijeme izvođenja dokaza optužbe, koji se odnose kako na njegov propust da kazni tako i na njegov propust da spriječi zločine koje su počinili njegovi podređeni.¹⁶⁶

62. Žalbeno vijeće, shodno tome, zaključuje da Hadžihasanović nije pokazao da su dokazi dobijeni od svjedoka Hackshawa po završetku izvođenja dokaza optužbe bili jedini dokazi optužbe u spisu u vezi s Hadžihasanovićevim propustom da kazni za zločine. Hadžihasanovićevi argumenti se odbijaju.

(b) Da li je iskaz svjedoka Hackshawa bio "neprihvatljiv dokaz"

63. Pretresno vijeće je u Prvostepenoj presudi zaključilo da se "što se tiče tačke 4, 5, 6 i 7 Optužnice, zaključci svjedoka Hackshawa ne mogu prihvatiti kao zaključci koji imaju dokaznu vrijednost".¹⁶⁷ Hadžihasanović tvrdi da je pitanje dokazne vrijednosti jedan od kriterijuma prihvatljivosti dokaza prema pravilu 89(C) Pravilnika i tvrdi da zaključci svjedoka Hackshawa, shodno tome, predstavljaju neprihvatljiv dokaz.¹⁶⁸

64. Prema shvatanju Žalbenog vijeća, Hadžihasanović tvrdi da dokazi dobijeni od svjedoka Hackshawa nisu uopšte trebali biti prihvaćeni na suđenju zato što je Pretresno vijeće u Prvostepenoj presudi zaključilo da nemaju dokaznu vrijednost. Po mišljenju Žalbenog vijeća, taj se argument zasniva na pogrešnom prijevodu mjerodavne francuske verzije Prvostepene presude na engleski jezik. Žalbeno vijeće potvrđuje da u engleskoj verziji paragrafa 999 Prvostepene presude stoji da ti

¹⁶³ Odluka na osnovu pravila 98bis, par. 172, fusnota 312.

¹⁶⁴ Hadžihasanovićeva replika, par. 11.

¹⁶⁵ Hadžihasanovićeva replika, par. 6, 11 i fusnota 10.

¹⁶⁶ Odluka na osnovu pravila 98bis, par. 168-169, u kojoj se upućuje na Hadžihasanovićev prijedlog za donošenje oslobađajuće presude, par. 50, 52-66, 67-79.

¹⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 999.

¹⁶⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 37, u kojem se poziva na pravilo 89(C) Pravilnika. Vidi i Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 65.

dokazi "*cannot be admitted as having probative value*" /ne mogu biti prihvaćeni kao dokazi koji imaju dokaznu vrijednost/, pri čemu se koristi formulacija iz pravila 89(C) Pravilnika kojim je regulisana prihvatljivost dokaza. Međutim, u mjerodavnoj francuskoj verziji stoji: "*La Chambre en conclut qu'en ce qui concerne les chefs 4, 5, 6 et 7 les conclusions du témoin Hackshaw ne peuvent être retenues comme ayant une valeur probante.*"¹⁶⁹ To pokazuje da je Pretresno vijeće, razmotrivši metodologiju istrage svjedoka Hackshawa, zaključilo da se ti dokazi ne mogu zadržati kao dokazi koji imaju dokaznu vrijednost za te tačke. Pretresno vijeće nije dovelo u pitanje odluku da se ti dokazi prihvate, već je ocijenilo da im se ne može pridati težina u vezi s tačkama 4, 5, 6 i 7 Optužnice premda su prethodno prihvaćeni na suđenju. Hadžihasanovićevi argumenti se odbijaju.

(c) Da li je zaključak Pretresnog vijeća da zaključci svjedoka Hackshawa nemaju dokaznu vrijednost trebao biti donesen neposredno poslije njegovog svjedočenja

65. Hadžihasanović tvrdi da je neuspjeh misije svjedoka Hackshawa bio "očigledan", što je Pretresno vijeće obavezno moralo zaključiti neposredno poslije njegovog svjedočenja.¹⁷⁰ Pozivajući se na praksu Međunarodnog suda u vezi s pravom primjenjivim na oslobađajuće presude,¹⁷¹ Hadžihasanović tvrdi da zaključci svjedoka Hackshawa "pravno gledano, nisu mogli dovesti do osuđujuće presude zato što nemaju dokaznu vrijednost i nisu prihvatljivi [i] suštinski su toliko nevjerodostojni da ih nijedan razuman sud ne bi prihvatio kao istinite".¹⁷²

66. Tužilac tvrdi da Hadžihasanović svojim argumentom da je Pretresno vijeće trebalo zaključiti neposredno poslije svjedočenja svjedoka Hackshawa da njegov iskaz nema dokaznu vrijednost pogrešno izjednačava ocjenu dokaza u prvostepenoj presudi sa testom primjenjivim pri donošenju presude na osnovu pravila 98*bis* Pravilnika, prema kojem je primjenjivi kriterijum da li bi razumni presuditelj o činjenicama mogao donijeti osuđujuću presudu na osnovu izvedenih dokaza, uzetih u najboljem svjetlu.¹⁷³

67. Žalbeno vijeće podsjeća da je Pretresno vijeće, u principu, u Odluci na osnovu pravila 98*bis* bilo dužno uzeti zaključke svjedoka Hackshawa u najboljem svjetlu;¹⁷⁴ prema tome, od Pretresnog vijeća se nije zahtijevalo da u svojoj Odluci na osnovu pravila 98*bis* objasni dokaznu vrijednost istrage koju je proveo svjedok Hackshaw.

¹⁶⁹ Naglasak dodat.

¹⁷⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 38. Hadžihasanović takođe objašnjava da u svom prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude iznosi argument da istražna misija svjedoka Hackshawa nije dokazala nepostojanje mjera da se kazne izvršioци zločina za koje se tereti u Optužnici (Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 40, gdje se citira Hadžihasanovićev prijedlog za donošenje oslobađajuće presude, par. 67-79, u kojem traži da ga se oslobodi po svim tačkama Optužnice).

¹⁷¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 41-42.

¹⁷² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 43 (naglasak izostavljen).

68. Što se tiče Hadžihasanovićevih argumenata da je neuspjeh misije svjedoka Hackshawa bio "očigledan u tolikoj mjeri" da je Pretresno vijeće svoj zaključak da zaključci svjedoka Hackshawa nemaju dokaznu vrijednost obavezno moralo donijeti neposredno poslije njegovog svjedočenja¹⁷⁵ i da su zaključci svjedoka Hackshawa bili "suštinski nevjerodostojni",¹⁷⁶ Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće pridalo određenu težinu svjedočenju Hackshawa u vezi s tačkama Optužnice koje terete za ubistvo.¹⁷⁷ To pokazuje da je Pretresno vijeće smatralo da je taj iskaz u određenoj mjeri vjerodostojan i da ima određenu dokaznu vrijednost.¹⁷⁸

69. Žalbeno vijeće zaključuje da Hadžihasanović nije pokazao da je misija svjedoka Hackshawa bila očigledno neuspješna, kao ni to da su njegovi zaključci bili suštinski toliko nevjerodostojni da je Pretresno vijeće pogriješilo što još u fazi na koju se odnosi pravilo 98bis te dokaze nije odbacilo kao dokaze kojima se ne može vjerovati. Hadžihasanovićevi argumenti se odbijaju.

5. Navod da u Odluci na osnovu pravila 98bis nema dokaza u vezi s događajima u Bugojnu

70. U okviru svog trećeg žalbenog osnova, Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava i u utvrđivanju činjenica u Odluci na osnovu pravila 98bis kada ga nije oslobodilo optužbi za ubistvo Mladena Havraneka i okrutno postupanje kojem su podvrgnuti zatvorenici u Bugojnu, što je dovelo do povrede njegovog prava na pravično suđenje.¹⁷⁹ Prema Hadžihasanovićevom objašnjenju, Pretresno vijeće je u Prvostepenoj presudi zaključilo da je on znao za te zločine isključivo na osnovu dokaza odbrane, konkretno tri svjedoka odbrane i jednog dokaznog predmeta koji je odbrana predložila za uvršavanje u spis tokom izvođenja svojih dokaza.¹⁸⁰ On tvrdi da je "jedino što se iz slijeda događaja moglo zaključiti" to da na kraju izvođenja dokaza optužbe nije bilo dokaza da je on znao za te zločine i da je, shodno tome, u Odluci na osnovu pravila 98bis trebao biti oslobođen.¹⁸¹

¹⁷³ Tužiočev odgovor, par. 95-98. Vidi i Tužiočev odgovor, par. 17.

¹⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 55.

¹⁷⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 38.

¹⁷⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 43.

¹⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 1000.

¹⁷⁸ Međutim, Pretresno vijeće je tom dokazu pridalo tek ograničenu težinu: "[T]amo gdje Tužilaštvo u prilog svojoj tezi nije iznijelo druge elemente osim izjave svjedoka Hackshawa, [Pretresno] Vijeće će zaključiti da Tužilaštvo nije dokazalo svoju tezu (Prvostepena presuda, par. 1000).

¹⁷⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 184, 195-196.

¹⁸⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 186, 188, u kojima se poziva na Prvostepenu presudu, fusnote 3893-3898. Hadžihasanović takođe citira Prvostepenu presudu, par. 1759 (Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 187; Hadžihasanovićeva replika, par. 47), koji je navodno potvrdio njegovoj tvrdnji da nije znao za okrutno postupanje kojem su bili podvrgnuti zatvorenici i za to da je jedan od njih ubijen u Bugojnu. Međutim, Žalbeno vijeće napominje da se paragraf 1759 Prvostepene presude bavi jednim drugim pitanjem.

¹⁸¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 188.

71. Pretresno vijeće se oslonilo i na dokaze optužbe i na dokaze odbrane.¹⁸² To što se Pretresno vijeće oslonilo na dokaze koji su izvedeni tokom izvođenja dokaza odbrane ne pokazuje nužno da dokazi kojima je raspolagalo u trenutku kada je završeno izvođenje dokaza optužbe nisu mogli biti osnova za osuđujuću presudu. Kao što to Hadžisanović priznaje, Pretresno vijeće je u Odluci na osnovu pravila 98bis zaključilo da je on znao za zločine podređenih na osnovu nekoliko dokaza koje je tužilac ponudio na usvajanje.¹⁸³ Hadžihasanović naprosto tvrdi da se element znanja nije mogao utvrditi na osnovu tih dokaza, kao ni drugih dokaza u spisu u vrijeme donošenja Odluke na osnovu pravila 98bis,¹⁸⁴ ali ničim ne potkrepljuje tu tvrdnju. Hadžihasanovićevi argumenti se odbijaju.

6. Zaključak

72. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće odbacuje Hadžihasanovićeve argumente u vezi s Odlukom Pretresnog vijeća na osnovu pravila 98bis.

C. Istraga svjedoka Hackshawa u vezi sa propustom da se preduzmu nužne i razumne mjere kažnjavanja za krivično djelo ubistva

73. Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava i utvrđivanju činjeničnog stanja kada je zaključilo da tvrdnja svjedoka Hackshawa, prema kojoj "nije otvoren niti jedan predmet koji bi se odnosio na ubistva koja su počinili pripadnici ABiH", ima dokaznu vrijednost jer je zasnovana na istrazi čija je metodologija dovoljno vjerodostojna.¹⁸⁵ On tvrdi da metodologija koju je svjedok Hackshaw primijenio u istrazi nije pouzdana.¹⁸⁶ Tužilac odgovara da je Pretresno vijeće temeljito analiziralo metodologiju misije svjedoka Hackshawa i napravilo razliku između dokazne vrijednosti rezultata dobijenih tom metodologijom za tačke Optužnice koje Hadžihasanovića terete za ubistvo i za druge tačke.¹⁸⁷ Tužilac ukazuje na široka diskreciona ovlaštenja pretresnog vijeća u ocjeni dokaza i tvrdi da Hadžihasanović nije uspio pokazati da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da su dokazi svjedoka Hackshawa u vezi s ubistvima pouzdani.¹⁸⁸ Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće već razmotrilo i odbacilo Hadžihasanovićev argument u vezi s kratkim trajanjem misije, kao i njegove argumente da nisu

¹⁸² Vidi Prvostepena presuda, par. 1747-1755.

¹⁸³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 191, gdje se poziva na iskaz svjedoka Gerritsena, dokazni predmet P473, dokazni predmet P203.

¹⁸⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 191.

¹⁸⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 52, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 994, u kojem se kaže sljedeće: "tvrdnja Petera Hackshawa, prema kojoj nije otvoren niti jedan predmet koji bi se odnosio na ubistva koja su počinili pripadnici ABiH, ima dokaznu vrijednost, budući da je zasnovana na istrazi čija je metodologija dovoljno pouzdana."

¹⁸⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 59.

¹⁸⁷ Tužiočev odgovor, par. 110, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 983-1000.

¹⁸⁸ Tužiočev odgovor, par. 111 i 114.

pregledani svi spisi predmeta, da su neki spisi nedostajali i da neke službene bilješke i izvještaji nisu pronađeni.¹⁸⁹

74. Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće u Prvostepenoj presudi opširno govori o metodologiji kojom se služio taj istražni tim.¹⁹⁰ Pretresno vijeće je razmotrilo argumente koje je Hadžihasanović iznio u svom Žalbenom podnesku, poput činjenice da je misija izvršena u kratkom vremenskom periodu,¹⁹¹ da istražni tim nije pretražio sve spise predmeta i ustanovio da neki spisi nedostaju,¹⁹² što je prema priznanju svjedoka Hackshawa predstavljalo ozbiljan nedostatak u procesu istrage,¹⁹³ kao i to da nisu pregledana sva mjesta gdje je evidencija 3. korpusa o kažnjavanju mogla biti zavedena.¹⁹⁴ Pretresno vijeće je takođe izričito prihvatilo da primijenjena metodologija nije bila "iscrpna".¹⁹⁵ Bez obzira na to, Pretresno vijeće je došlo do zaključka da je ta metodologija bila dovoljno vjerodostojna i da, prema tome, zaključci svjedoka Hackshawa imaju određenu dokaznu vrijednost.¹⁹⁶ Hadžihasanović nije uspio pokazati da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je donijelo taj zaključak.

75. Što se tiče s tim povezane Hadžihasanovićeve tvrdnje da metodologija istrage svjedoka Hackshawa u vezi s krivičnim djelom ubistva nije bila ništa pouzdanija od metodologije istrage u vezi s tačkama 4, 5, 6 i 7 Optužnice,¹⁹⁷ Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće navelo konkretne razloge zbog kojih je odbacilo iskaz svjedoka Hackshawa u vezi s tačkama 4, 5, 6 i 7 Optužnice, a pridalo je dokaznu vrijednost njegovom iskazu u vezi s Hadžihasanovićevim propustom da preduzme mjere u vezi s ubistvima koja su počinili njegovi podređeni.¹⁹⁸ Pretresno vijeće je napravilo tu razliku na osnovu činjenice da nisu pretraženi spisi predmeta u vezi s djelima obuhvaćenim tačkama 4, 5, 6 i 7, nego samo u vezi s djelima ubistva i sličnim krivičnim djelima.¹⁹⁹ U svjetlu iscrpne analize metodologije istražnog tima u Prvostepenoj presudi, činjenice da je već govorilo o argumentima koje je Hadžihasanović iznio protiv te metodologije, kao i činjenice da Hadžihasanović nije pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da je metodologija kojom se služio svjedok Hackshaw dovoljno vjerodostojna,²⁰⁰ Žalbeno vijeće

¹⁸⁹ Tužiočev odgovor, par. 112, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 984-986.

¹⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 983-1000.

¹⁹¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 53. Vidi Prvostepena presuda, par. 984.

¹⁹² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 54. Vidi Prvostepena presuda, par. 985. Hadžihasanović takođe tvrdi da je "nedostajao dio registara" (Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 56), ali ničim ne potkrepljuje svoju tvrdnju.

¹⁹³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 54. Vidi Prvostepena presuda, par. 985, T. 9691.

¹⁹⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 60. Vidi Prvostepena presuda, par. 990 i fusnota 2072.

¹⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 992.

¹⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 994.

¹⁹⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 63.

¹⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 992-1000.

¹⁹⁹ Vidi Prvostepena presuda, par. 993, 995.

²⁰⁰ Prema mišljenju Žalbenog vijeća, Hadžihasanovićeva tvrdnja da po završetku izvođenja dokaza optužbe nije bilo dokaza da on nije preduzeo mjere kažnjavanja, zbog čega mu je Pretresno vijeće trebalo izreći oslobađajuću presudu u Odluci na osnovu pravila

odbacuje Hadžihasanovićevu tvrdnju s tim u vezi. Žalbeno vijeće, osim toga, kao neosnovan odbacuje Hadžihasanovićev argument da svjedok Hackshaw nije bio kvalifikovan da provede djelotvorno pretraživanje arhiva.²⁰¹

76. Žalbeno vijeće stoga zaključuje da Hadžihasanović nije pokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da iskaz svjedoka Hackshawa ima izvjesnu dokaznu vrijednost i pridalo mu određenu težinu. Žalbeno vijeće odbija Hadžihasanovićeve argumente u vezi s istragom svjedoka Hackshawa.

D. Navod o percepciji pristrasnosti sudija prilikom ispitivanja svjedoka

77. Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava u načinu ispitivanja svjedoka, kao i da bi takva greška navela razumnog promatrača na zaključak da sudije na suđenju nisu odavale dojam nepristrasnosti.²⁰² On stoga traži novo suđenje po svim tačkama Optužnice za koje zaključak o njegovoj krivici bude nepromijenjen na kraju ovog žalbenog postupka.²⁰³ On, konkretno, tvrdi: (i) da su sudije nepravično postupale prema svjedocima;²⁰⁴ (ii) da svjedocima nije dato vrijeme da odgovore na pitanja;²⁰⁵ (iii) nekoliko izjava sudija jasno pokazuje unaprijed stvoreno mišljenje o predmetu svjedočenja ili pouzdanosti svjedoka,²⁰⁶ i izgledalo je da sudije, koje su ispitale brojne svjedoke, pomažu tužiocu;²⁰⁷ i (iv) njegovo pravo da posljednji ispita svjedoka ne umanjuje dojam pristrasnosti koji su sudije svojim ponašanjem ostavljale.²⁰⁸ Tužilac odgovara da su primjeri koje Hadžihasanović iznosi ilustracija legitimne dužnosti sudija, koja uključuje postavljanje pitanja, utvrđivanje istine i razjašnjavanje protivrječnosti u iskazu ili u odnosu na iskaze drugih svjedoka.²⁰⁹

78. Obaveza sudija da budu i ostanu nepristrasni propisana je članom 13 Statuta.²¹⁰ Za sudije vrijedi presumpcija nepristrasnosti i prag koji je potrebno prijeći za pobijanje te presumpcije je

98bis (Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 65-66; Hadžihasanovićeva replika, par. 12-13), zasniva se na premisi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da je ta metodologija bila pouzdana. S obzirom na to da je Žalbeno vijeće zaključilo da Hadžihasanović nije pokazao postojanje takve greške, njegovi argumenti se odbacuju.

²⁰¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 57. Vidi i Tužiočev odgovor, par. 113.

²⁰² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 91.

²⁰³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 130.

²⁰⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 104-109.

²⁰⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 110.

²⁰⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 111-118.

²⁰⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 119-123.

²⁰⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 124-125. Hadžihasanović je takođe priložio, kao dodatak B odnosno dodatak C, izjave svjedoka Merdana i Mešića, u kojima oni opisuju šta su doživjeli na sudu (vidi Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 109 i 118). Uzimajući u obzir da Hadžihasanović nije zatražio da se te izjave uvrste u spis kao dodatni dokazi na osnovu pravila 115 Pravilnika, Žalbeno vijeće ih neće uzeti u obzir.

²⁰⁹ Tužiočev odgovor, par. 37-38.

²¹⁰ Član 13 Statuta glasi: "Stalne sudije i sudije *ad litem* moraju biti nepristrasne i čestite osobe visokih moralnih kvaliteta koje posjeduju kvalifikacije potrebne za izbor na najviše pravosudne funkcije u zemlji iz koje dolaze". Vidi Drugostepena presuda u

visok.²¹¹ Takva nepristrasnost je element prava na pravično suđenje, kao što je to potvrđeno u članu 21 Statuta.²¹² U praksi Međunarodnog suda je uvriježeno da sudija ne samo da mora biti subjektivno nepristrasna, nego da u datim okolnostima ne smije postojati ništa što bi moglo objektivno stvoriti dojam pristrasnosti.²¹³ Žalbeno vijeće podsjeća da neprihvatljivi dojam pristrasnosti postoji onda kada bi "okolnosti kod razumnog i valjano informiranog posmatrača izazvale razumnu bojazan od pristrasnosti".²¹⁴ U sljedećem odjeljku, Žalbeno vijeće će razmatrati je li Pretresno vijeće stvorilo takav dojam pristrasnosti.

1. Navod o nekorektnom postupanju prema svjedocima

79. Hadžihasanović tvrdi da su sudije nekorektno postupale prema svjedocima, pri čemu se poziva konkretno na svjedočenje svjedoka Merdana. On tvrdi da je razumni posmatrač mogao steći dojam da su postupci sudija, kao i njihove izjave i pitanja, pristrasni.²¹⁵ On tvrdi: (i) da su se sudije "odmah usprotivile" tome da svjedok Merdan svjedoči kao jedan od prvih svjedoka odbrane i da su iznijele svoje mišljenje o njegovoj pouzdanosti;²¹⁶ (ii) da su mu se sudije obraćale "na prijeteći način" uprkos tome što je on pokazao spremnost za saradnju;²¹⁷ i (iii) da ga je Pretresno vijeće ispitivalo i "doslovno unakrsno ispitivalo" duže od osam sati.²¹⁸ Hadžihasanović poziva Žalbeno vijeće da pogleda video-snimak iskaza svjedoka Merdana od 15. i 16. decembra 2004.²¹⁹

80. Tužilac odgovara: (i) da se sudije nisu usprotivile Hadžihasanovićевой namjeri da pozove svjedoka Merdana kao jednog od prvih svjedoka, već su izrazile mišljenje da bi tako važan svjedok trebao biti saslušan na kraju izvođenja dokaza odbrane, i da predsjedavajući sudija, u tom kontekstu, svojim komentarom nije iznio mišljenje o pouzdanosti svjedoka Merdana nego je

predmetu *Furundžija*, par. 177; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 655. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 39.

²¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 197: "[U] odsustvu dokaza o suprotnom mora [se] pretpostaviti da su sudije Međunarodnog suda 'kadri da svoj um oslobode od svih irelevantnih ličnih uvjerenja ili predispozicija.' Na žalocu je da izvede dovoljno dokaza da uvjeri Žalbeno vijeće da [dotični sudija] u njegovom predmetu nije bi[o] nepristran[...]. Da bi se pobila prezumpcija nepristrasnosti, treba preći visok prag". Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 41; Drugostepena presuda u *Čelebići*, par. 707; Drugostepena presuda u *Nahimana i drugi*, par. 48; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 42; Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 91.

²¹² Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 37; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 177. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 39.

²¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 38; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 189. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 49; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 39; Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 203.

²¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 39; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 189. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 49-50; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 39; Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 203.

²¹⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 107.

²¹⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 105.

²¹⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 106.

²¹⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 108.

²¹⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 109.

upozorio na važnost tog svjedočenja;²²⁰ (ii) da navod o pristrasnosti i prijetećem ponašanju sudija nije pokrepljen, štaviše, da su se sudije u velikoj mjeri oslonile na iskaz svjedoka Merdana, između ostalog u Hadžihasanovićevu korist, što protivrječi navodu o pristrasnosti;²²¹ i (iii) da se trajanje ispitivanja svjedoka Merdana od strane Pretresnog vijeća treba sagledati u kontekstu njegovog sveukupnog svjedočenja od 40 sati, što uključuje četiri sata ispitivanja od strane odbrane – nakon što su ga ispitale sudije.²²²

(a) Hadžihasanovićev zahtjev da svjedok Merdan svjedoči među prvim svjedocima

81. Pretresno vijeće, smatrajući svjedoka Merdana jednim od ključnih svjedoka, odlučilo da je najbolje da on bude saslušan poslije drugih svjedoka i ponudilo stranama u postupku priliku da se izjasne o tom pitanju.²²³ Odbrana je objasnila da time što će svjedok Merdan biti saslušan kao jedan od prvih svjedoka želi povećati efikasnost postupka i da je riječ o dijelu njene strategije.²²⁴ Tužilac je predložio da svjedok Merdan svjedoči u dva navrata, tako da se glavno ispitivanje održi na početku, a unakrsno ispitivanje na kraju postupka.²²⁵ Pretresno vijeće je isprva podržalo taj prijedlog,²²⁶ ali mu se odbrana usprotivila.²²⁷ Nakon vijećanja, Pretresno vijeće je zaključilo da će se, u slučaju da Hadžihasanović ustraje u svom stavu u okviru strategije odbrane, postupak morati odgoditi za sedmicu dana kako bi se tužiocu i Pretresnom vijeću omogućilo da pripreme unakrsno ispitivanje i pitanja.²²⁸ Pretresno vijeće je odlučilo da se, kako ta odgoda ne bi dovela do gubitka vremena, prvo mogu saslušati vještaci odbrane, dok svjedok Merdan može svjedočiti poslije njih, u posljednjoj sedmici prije zimskog odmora u decembru 2004., i da može biti unakrsno ispitan početkom januara 2005. Pretresno vijeće je izjavilo da je do tog kompromisnog rješenja došlo uzevši u obzir stavove strana u postupku, kao i da je to rješenje u skladu sa strategijom odbrane i interesima pravde.²²⁹ Žalbeno vijeće, shodno tome, zaključuje da se Pretresno vijeće nije "usprotivilo" Hadžihasanovićevoj odluci da pozove svjedoka Merdana da svjedoči kao jedan od prvih svjedoka. Pretresno vijeće je zapravo zauzelo uravnotežen stav koji kod razumnog i valjano obaviještenog posmatrača ne bi doveo do objektivne percepcije pristrasnosti.

82. Osim toga, Hadžihasanovićeva tvrdnja da su sudije iznijele mišljenje o pouzdanosti svjedoka Merdana je neosnovana. Iz Hadžihasanovićevog argumenta nije jasno o kojoj konkretnoj

²²⁰ Tužiočev odgovor, par. 40.

²²¹ Tužiočev odgovor, par. 41.

²²² Tužiočev odgovor, par. 40.

²²³ T. 10253-10254 (djelimično zatvorena sjednica).

²²⁴ T. 10255-10256 (djelimično zatvorena sjednica).

²²⁵ T. 10257 (djelimično zatvorena sjednica).

²²⁶ T. 10258 (djelimično zatvorena sjednica).

²²⁷ T. 10259-10260 (djelimično zatvorena sjednica).

²²⁸ T. 10284 (djelimično zatvorena sjednica).

izjavi sudija on govori.²³⁰ Prema tužiočevom shvatanju, Hadžihasanović govori o komentaru predsjedavajućeg sudije u kojem on pominje mogućnost da kasniji svjedoci daju protivrječne iskaze.²³¹ Međutim, Žalbeno vijeće napominje da se ta izjava ne odnosi na svjedoka Merdana; predsjedavajući sudija je samo objašnjavao logiku na kojoj se zasniva pravilo 90(F)(ii) Pravilnika,²³² uopšteno uzevši.²³³ Nakon što je pregledalo i preostali dio transkripta o kojem Hadžihasanović govori, Žalbeno vijeće zaključuje da razuman i valjano obaviješten posmatrač ne bi bio naveden da objektivno percipira postojanje pristrasnosti.

(b) Navod o zastrašivanju

83. Žalbeno vijeće zaključuje da Hadžihasanovićeva tvrdnja da su sudije "pristrasno postupale prema svjedoku Merdanu" i da su mu se obraćale na "prijeteći način"²³⁴ nije ničim potkrijepljena. Njegova tvrdnja da bi razuman posmatrač, uzevši svjedočenje svjedoka Merdana u cjelini, mogao zaključiti da izjave i pitanje sudija pokazuju njihovu pristrasnost²³⁵ uopštena je i neosnovana. Žalbeno vijeće podsjeća da žalilac svoj navod o pristrasnosti mora potkrijepiti konkretnim argumentima i da Žalbeno vijeće ne može prihvatiti uopštene i apstraktne navode, koji nisu ni potkrepljeni ni detaljni za potrebe pobijanja presumpcije nepristrasnosti.²³⁶ Hadžihasanovićevi argumenti se odbijaju.

(c) Količina vremena koje je Pretresno vijeće potrošilo postavljajući pitanja svjedoku Merdanu

84. U vezi s Hadžihasanovićevom tvrdnjom da je Pretresno vijeće svjedoka Merdana "doslovno unakrsno ispitivalo" duže od osam sati,²³⁷ Žalbeno vijeće zaključuje da količina vremena koju su sudije potrošile postavljajući svjedoku pitanja sama po sebi ne bi kod razumnog i valjano obaviještenog posmatrača dovela do objektivne percepcije pristrasnosti. Hadžihasanovićevi argumenti se odbijaju.

²²⁹ T. 10285 (djelimično zatvorena sjednica).

²³⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 105, u kojem se citira T. 10253-10263 i T. 10258 (djelimično zatvorena sjednica).

²³¹ Tužiočev odgovor, par. 40, u kojem se poziva na T. 10258 (djelimično zatvorena sjednica).

²³² Pravilo 90(F)(ii) glasi: "Pretresno vijeće vrši kontrolu nad načinom i redosljedom ispitivanja svjedoka i izvođenja dokaza kako bi se [...] izbjeglo nepotrebno trošenje vremena."

²³³ T. 10258 (djelimično zatvorena sjednica).

²³⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 106.

²³⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 107.

²³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 43. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 92 i 100; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 48.

²³⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 108.

(d) Video-snimak iskaza svjedoka Merdana 15. i 16. decembra 2004.

85. Hadžihasanović tvrdi da se percepcija pristrasnosti u iskazu svjedoka Merdana 15. i 16. decembra 2004. "nameće" i poziva Žalbeno vijeće da pogleda video-snimak tog svjedočenja.²³⁸ Žalbeno vijeće zaključuje da Hadžihasanović takvom opštom tvrdnjom nije ispunio obavezu koju ima u žalbenom postupku, da pokaže postojanje greške Pretresnog vijeća. Ta tvrdnja, u svakom slučaju, nije dovoljna za pobijanje presumpcije nepristrasnosti sudija.²³⁹ Žalilac mora precizno navesti čime potkrepljuje svoj navod o pristrasnosti,²⁴⁰ a puko upućivanje na dva dana svjedočenja nije dovoljno u tom smislu. Hadžihasanovićevi argumenti se odbijaju.

(e) Zaključak

86. Iz gore navedenih razloga, Žalbeno vijeće zaključuje da Hadžihasanović nije pokazao da bi način na koji je Pretresno vijeće postupalo prema svjedocima kod razumnog i valjano obaviještenog posmatrača doveo do objektivne percepcije pristrasnosti. Hadžihasanovićevi argumenti se odbijaju.

2. Navodno nedovoljno vrijeme koje je dato svjedoku Merdanu da odgovori na pitanja sudija

87. Hadžihasanović tvrdi da se svjedok Merdan na suđenju žalio da nije dobio dovoljno vremena da odgovori na pitanja koja su mu sudije postavile.²⁴¹ Tužilac odgovara da je predsjedavajući sudija, po toj pritužbi, dopustio svjedoku Merdanu da dopuni svoje odgovore.²⁴²

88. Žalbeno vijeće napominje da je predsjedavajući sudija prekinuo svjedoka Merdana u dvije prilike o kojima Hadžihasanović govori,²⁴³ da bi mu potom dopustio da završi odgovore. Konkretno, kada ga je Hadžihasanović obavijestio da svjedoku Merdanu treba više vremena da završi s odgovorom, predsjedavajući sudija je rekao svjedoku da ne žuri s odgovorom.²⁴⁴ Žalbeno vijeće zaključuje da Hadžihasanović nije pokazao da bi to kod razumnog i valjano obaviještenog posmatrača dovelo do objektivne percepcije pristrasnosti. Njegovi argumenti se odbijaju.

3. Da li su sudije imale unaprijed formirano mišljenje o pouzdanosti svjedoka

89. Premda priznaje da sudije mogu postavljati pitanja radi razjašnjavanja u svrhu otkrivanja istine, Hadžihasanović tvrdi da moraju postupati s oprezom i naći odgovarajuću ravnotežu između

²³⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 109.

²³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 197. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 91; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 42; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 48.

²⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 43.

²⁴¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 110.

²⁴² Tužiočev odgovor, par. 42.

²⁴³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, fusnote 125-126, u kojima se citira T. 13620 i T. 13610-13612.

svog ovlaštenja da to čine i dojma o nepristrasnosti.²⁴⁵ On tvrdi da se u nekoliko izjava sudija jasno vidi unaprijed formirano mišljenje o predmetu svjedočenja ili o vjerodostojnosti svjedoka.²⁴⁶ On iznosi pet primjera, za koje tvrdi da bi, uzeti zajedno, naveli razumnog posmatrača da zaključi da se Pretresno vijeće doimalo pristrasnim:²⁴⁷ (i) neke od primjedbi koje je predsjedavajući sudija uputio svjedoku Merdanu dok ga je "doslovno unakrsno ispitivao";²⁴⁸ (ii) jedan od sudija "bez okolišanja je rekao" da svjedok Merdan ne govori istinu;²⁴⁹ (iii) pitanja koja je predsjedavajući sudija postavio svjedoku Šiljku;²⁵⁰ (iv) pitanja koja je predsjedavajući sudija postavio svjedoku Jašareviću;²⁵¹ i (v) pitanja koja je predsjedavajući sudija uputio svjedoku Mesiću, u kojima je "izgubio strpljenje i svjedoku, bez razloga, otvoreno rekao da laže".²⁵²

90. Tužilac odgovara: (i) da je predsjedavajući sudija htio razjasniti neke dijelove iskaza svjedoka Merdana koji su doveli do zabune u prevođenju i da je predsjedavajući sudija svojim primjedbama naprosto izrazio svoje nezadovoljstvo zbog te zabune;²⁵³ (ii) da sudijine navodne izjave o neiskrenosti svjedoka Merdana u transkriptu nema i da su sudijina pitanja imala za cilj razjašnjavanje protivrječnosti između iskaza svjedoka Merdana i iskaza jednog drugog svjedoka;²⁵⁴ (iii) da u vezi s iskazom svjedoka Šiljka tužilac u dijelu transkripta na koji Hadžihasanović ukazuje nije uspio pronaći neku konkretnu izjavu tog sudije koja bi ostavljala dojam pristrasnosti;²⁵⁵ (iv) da predsjedavajući sudija nije neprimjereno podsjetio svjedoka Jašarevića da mora govoriti istinu, već da tu izjavu treba tumačiti u kontekstu suočavanja tog svjedoka s protivrječnim iskazom jednog drugog svjedoka;²⁵⁶ i (v) da u transkriptu nema navodne izjave predsjedavajućeg sudije da svjedok Mesić laže.²⁵⁷

(a) Primjedbe predsjedavajućeg sudije upućene svjedoku Merdanu

91. Žalbena vijeće napominje da Hadžihasanović pominje dvije prilike u kojima se, prema njegovim tvrdnjama, iz primjedbi koje je predsjedavajući sudija uputio svjedoku Merdanu vidi

²⁴⁴ T. 13613: "Obrana vam želi dati još vremena, da imate više vremena. Nemojte žuriti sa odgovorom."

²⁴⁵ Hadžihasanovićeva replika, par. 29.

²⁴⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 111.

²⁴⁷ Hadžihasanovićeva replika, par. 30. Hadžihasanović takođe tvrdi da to "nisu svi primjeri, ali su ipak oni najznačajniji" i poziva se na nekoliko drugih svjedočenja, ne upućujući pritom na stranice transkripta i ničim ne potkrepljujući taj navod (Hadžihasanovićeva replika, fusnota 30).

²⁴⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 112.

²⁴⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 113.

²⁵⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 114.

²⁵¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 115.

²⁵² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 116-117.

²⁵³ Tužiočev odgovor, par. 38.

²⁵⁴ Tužiočev odgovor, par. 38.

²⁵⁵ Tužiočev odgovor, par. 43.

²⁵⁶ Tužiočev odgovor, par. 38.

²⁵⁷ Tužiočev odgovor, par. 43.

unaprijed formirano mišljenje o predmetu njegovog svjedočenja ili njegovoj vjerodostojnosti.²⁵⁸ U prvoj prilici, predsjedavajući sudija je pitao da li je 3. korpus bio u stanju da izvodi ofanzivne akcije. Došlo je do zbrke u vezi s razlikom između "akcije" i "operacije", ofanzivnih i defanzivnih akcija, koju je predsjedavajući sudija htio razjasniti.²⁵⁹ Prije nego što je ta zbrka razjašnjena, predsjedavajući sudija je rekao Merdanu da se "ne igra riječima".²⁶⁰ Međutim, isto tako, nakon što je svjedok Merdan objasnio jedno od spornih pitanja, predsjedavajući sudija mu se zahvalio na "vrlo konkretnom odgovoru".²⁶¹ U drugoj prilici, predsjedavajući sudija mu je rekao da ne razumije kako to da se on, po svemu sudeći, ne sjeća važnih informacija u vezi s 3. korpusom.²⁶²

92. Žalbeno vijeće zaključuje da se iz izjava predsjedavajućeg sudije ne vidi unaprijed formirano mišljenje o iskazu ili o vjerodostojnosti svjedoka Merdana. Pomenute izjave i pitanja su mu zapravo upućeni kako bi se razjasnile nejasnoće. Hadžihasanović nije pokazao da bi te izjave kod razumnog i valjano obaviještenog posmatrača mogle dovesti do objektivne percepcije pristrasnosti. Njegovi argumenti se odbijaju.

(b) Navod da je jedan od sudija bez okolišanja rekao da svjedok Merdan ne govori istinu

93. Hadžihasanović tvrdi da je jedan od sudija, dok je postavljao pitanja o događajima u Orašcu, bez okolišanja izjavio da svjedok Merdan ne govori istinu.²⁶³ Žalbeno vijeće napominje da je taj sudija suočio svjedoka Merdana s dokumentom i iskazom jednog drugog svjedoka koji su, po mišljenju tog sudije, po svemu sudeći protivrječili iskazu svjedoka Merdana.²⁶⁴ S obzirom na činjenicu da je taj dio iskaza svjedoka Merdana bio od velikog značaja za Pretresno vijeće,²⁶⁵ razumljivo je da je dotični sudija htio razjasniti protivrječne izjave svjedoka Merdana i drugog svjedoka. Žalbeno vijeće podsjeća da sudije imaju široka ovlaštenja u otkrivanju istine, što

²⁵⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 112, fusnota 127. Vidi i par. 111.

²⁵⁹ T. 13593-13597.

²⁶⁰ T. 13593: "[N]e jouez pas sur les mots".

²⁶¹ T. 13597.

²⁶² T. 13601: "[sudija Antonetti:] Zanimljivo je, generale, da niste upoznati ni sa čim što se neposredno tiče 3. korpusa. O toliko spominjanom operativnom dnevniku ne znate ništa. Ne znate ništa ni o drugoj važnoj brojci. Možete li nam to objasniti? Zašto to ne znate?"

²⁶³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 113.

²⁶⁴ Vidi T. 13673-13675: "[sudija Swart:] Zar ne možemo pretpostaviti da ste znali za otmice većeg broja Hrvata u Travniku, u oktobru, ili niste znali za to? Odgovor: Ne, časni sude, ja to nisam znao. [...] [sudija Swart:] Mogu zamisliti da se više ne sjećate tog sastanka, ali teško mi je prihvatiti da on [tj. svjedok Duncan] ne govori istinu ili da je njegov prikaz događaja netačan. Odgovor: Ne, časni sude. Ja odgovorno tvrdim da mi pukovnik Duncan Alistair nikad nije rekao da su kidnapovani neki Hrvati u Travniku. [...] [sudija Swart:] Dakle, postoji pisani dokument u kojem se pominje vaš sastanak, i sam [svjedok] Duncan je posvjedočio to isto. Odgovor: Časni sude, ja vrlo odgovorno sada tvrdim pred ovim časnim sudom da mi pukovnik Duncan Alistair nikad nije rekao da su kidnapovani neki Hrvati u Travniku. Takođe, časni sude, ja odgovorno tvrdim da sam i potpisao jednu naredbu, ili mislim čak i dvije naredbe, u ime komandanta 3. korpusa za pretpočinjavanje odreda "El mudžahedin" Operativnoj grupi Bosanska krajina na čijem čelu je bio komandant *Allah rahmetile* general Alagić Mehmed. Prema tome, ako sam rekao, a onda vjerovatno je Duncan Alistair pukovnik parafrazirao moje riječi, ali ja samo još jednom podvlačim, nikada mi pukovnik Duncan Alistair nije rekao da su u Travniku kidnapovani Hrvati."

uključuje ovlaštenje da se jedan svjedok suoči s iskazom drugog svjedoka.²⁶⁶ Žalbeno vijeće takođe napominje da dotični sudija, suprotno Hadžihasanovićevoj tvrdnji, nije rekao da svjedok Merdan ne govori istinu, već je samo htio razjasniti protivrječnosti među različitim svjedočenjima.²⁶⁷ Žalbeno vijeće zaključuje da Hadžihasanović nije pokazao da bi pitanja i izjave dotičnog sudije kod razumnog i valjano obaviještenog posmatrača dovele do objektivne percepcije pristrasnosti. Njegovi argumenti se odbijaju.

(c) Svjedok Šiljak

94. Hadžihasanović, takođe, iznosi prigovor na pitanja koja je predsjedavajući sudija postavio svjedoku Šiljku. Međutim, Žalbeno vijeće napominje da se iz stranice transkripta na koju Hadžihasanović upućuje vidi da je ta pitanja postavljao sudija Swart, a ne predsjedavajući sudija, i ne vidi se da je taj sudija postavio bilo kakvo pitanje koje bi stvorilo dojam pristrasnosti.²⁶⁸ Hadžihasanovićev argument se odbija.

(d) Svjedok Jašarević

95. Što se tiče Hadžihasanovićevog pozivanja na primjedu predsjedavajućeg sudije tokom ispitivanja svjedoka Jašarevića,²⁶⁹ Žalbeno vijeće smatra da je sudija tom svjedoku naprosto ukazao na to da njegovo svjedočenje, po svemu sudeći, protivrječi verziji događaja koju je iznio jedan drugi svjedok.²⁷⁰ Predsjedavajući sudija je potom podsjetio svjedoka Jašarevića da je dao svečanu izjavu da će govoriti istinu.²⁷¹ Žalbeno vijeće napominje da, prema Pravilniku Međunarodnog suda, "[v]ijeće može, *proprio motu* ili na zahtjev jedne od strana, upozoriti svjedoka na dužnost da govori

²⁶⁵ Pretresno vijeće je istaklo protivrječna tumačenja svjedoka Merdana i svjedoka Duncana (Prvostepena presuda, par. 1413-1416) i zaključilo da je svjedok Merdan najkasnije 20. oktobra 1993. znao za otmicu druge grupe srpskih i hrvatskih civila (Prvostepena presuda, par. 1422).

²⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 62-63.

²⁶⁷ T. 13673-13676.

²⁶⁸ U dijelu Žalbenog podneska u kojem se bavi "Izjavama i pitanjima sudija iz kojih se vide unaprijed formirana mišljenja o vjerodostojnosti svjedoka", Hadžihasanović tvrdi samo da je "drugi primjer za to bio kada se predsjedavajući sudija obratio svjedoku Šiljku 26. oktobra 2004." (dalje u tekstu: Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 114, u kojem se citira T. 10667). Dva pitanja koja je sudija Swart uputio svjedoku [iljku na stranici transkripta br. T. 10667 glase: "A mudžahedini i osobe koje su dolazile iz njihovih redova i koji su se kasnije priključili vašim brigadama, jesu li oni imali nekakav utjecaj na ponašanje vaših vojnika, na primjer, jesu li vaši vojnici takođe počeli puštati brade i slično, kako bi više izgledali kao Muslimani? [...] Ovo je moje posljednje pitanje, premda mislim da ste na njega možda već odgovorili. Postoji mogućnost, s obzirom na ova dva dokumenta, da su mudžahedini, na neki način, vodili vlastiti rat, istovremeno dok ste vi vodili svoj rat. Je li u toj situaciji, ako je ona postojala, bilo ikakve koordinacije i je li bilo kakva vojna prednost ostvarena njihovom – time što su oni radili za vaše jedinice?"

²⁶⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 115, u kojem se citira T. 11594.

²⁷⁰ T. 11594: "[sudija Antonetti:] Imamo svjedoka koji nam je, kako se čini, dao drukčiju, kontradiktornu verziju. On je rekao da su odvedeni u drugu zgradu, i da su se u toj zgradi sastali s predstavnicima Crvenog krsta. Što nam možete reći o tom malom neslaganju? Da bih vam osvežio pamćenje, ispričat ću vam, vrlo ukratko, šta je ta osoba rekla. Određeni broj vojnika iz civilne policije došao je sa spiskom imena raznih ljudi. Svi koji su bili na tom spisku morali su otići iz fiskulturne sale i odvedeni su u drugu zgradu u blizini. Ondje je bilo još Hrvata, među kojima je bilo žena. Htio bih da ovo bude jasno. Predstavnici Crvenog krsta, jesu li oni vidjeli ljude u školi ili izvan škole? Kažete nam da ste bili na licu mjesta. Molim vas, razjasnite nam to".

²⁷¹ T. 11594: "[sudija Antonetti:] Osim toga, želio bih vas podsjetiti da se dali svečanu izjavu i rekli da ćete govoriti istinu."

istinu i posljedice koje mogu nastupiti ako to ne učini".²⁷² Žalbeno vijeće smatra takvo podsjećanje posebno primjerenim u situaciji kada sudije pred sobom imaju dva protivrječna prikaza događaja. Puka činjenica da je predsjedavajući sudija u tom kontekstu podsjetio svjedoka Jašarevića na dužnost da govori istinu ne bi kod razumnog i valjano obavještenog posmatrača dovela do objektivne percepcije pristrasnosti. Hadžihasanovićevi argumenti se odbijaju.

(e) Svjedok Mesić

96. Hadžihasanović tvrdi da je predsjedavajući sudija, tokom ispitivanja svjedoka Mesića, "izgubio strpljenje i svjedoku, bez razloga, otvoreno rekao da laže".²⁷³ Žalbeno vijeće je pregledalo stranice transkripta na koje Hadžihasanović upućuje i nije pronašlo izjavu predsjedavajućeg sudije da svjedok Mesić laže.²⁷⁴ Predsjedavajući sudija je želio razjasniti događaj o kojem su postojala dva protivrječna iskaza.²⁷⁵ On je objasnio da je jedan drugi svjedok dao drugačiji prikaz događaja i pitao svjedoka Mesića je li "potpuno siguran" u ono što je rekao sudijama pod zakletvom.²⁷⁶ Svjedok Mesić je potvrdio svoj prikaz događaja²⁷⁷ i predsjedavajući sudija ga je podsjetio da svjedoči pod zakletvom.²⁷⁸ Žalbeno vijeće zaključuje da to što je predsjedavajući sudija, u situaciji kada su postojala dva protivrječna svjedočenja, podsjetio svjedoka Mesića da je pod zakletvom ne bi kod razumnog i valjano obaviještenog posmatrača dovelo do objektivne percepcije pristrasnosti. Hadžihasanovićevi argumenti se odbijaju.

(f) Zaključak

97. Žalbeno vijeće zaključuje da Hadžihasanović nije pokazao da su sudije imale unaprijed formirano mišljenje o svjedočenju ili pouzdanosti svjedoka. Pet primjera koje je Hadžihasanović naveo ne bi kod razumnog i valjano obaviještenog posmatrača dovelo do objektivne percepcije pristrasnosti. Ova žalbena podosnova se odbija u cijelosti.

²⁷² Pravilo 91(A) Pravidnika.

²⁷³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 116-117.

²⁷⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, fusnota 131, u kojoj se citira T. 12889-12905.

²⁷⁵ Svjedok Križanac je u svom svjedočenju rekao da je s njim u njegovom automobilu, u njegovoj pratnji, bio i jedan vojnik (T. 1102, 1104), dok je svjedok Mesić izjavio da sa svjedokom Križancom u tom vozilu nije bilo vojnika (T. 12899, vidi i T. 12903).

²⁷⁶ T. 12897-12898: "[sudija Antonetti:] Osobe koje ste sa sobom doveli drukčije su prikazale činjenice, i odbrana se na to pozvala. One vas ne pominju po imenu. Imamo svjedočenje o tome šta se zaista dogodilo i to svjedočenje se ne poklapa s onim što ste vi rekli. Jeste li potpuno sigurni u ono što ste nam rekli pod zakletvom, to jest, da ste odveli te ljude nazad u automobil, da tamo nije bilo pripadnika vojske, da ste se zaustavili da popijete kafu. Jeste li potpuno sigurni u to?"

²⁷⁷ T. 12901.

²⁷⁸ T. 12902: "[sudija Antonetti:] U redu. Dakle, ne razumijete zašto su rekli da je bilo vojnika dok ih, prema vašim riječima, nije bilo. Primamo na znanje što ste upravo rekli pod zakletvom, obavezani svečanom izjavom."

4. Navod da se činilo da sudije pomažu tužiocu

98. Hadžihasanović tvrdi da se činilo da sudije prilikom brojnih ispitivanja svjedoka vode istragu i pomažu tužiocu.²⁷⁹ On tvrdi da je "izgledalo" da se tim podrobnim ispitivanjem želi oduzeti dokazna vrijednost iskazima svjedoka i upućuje konkretno na ispitivanje svjedoka Baggesena.²⁸⁰ On tvrdi da je svjedok Baggesen u svom svjedočenju rekao da je otišao u jednu određenu zgradu, gdje nije zatekao nikakve zatočenike, i tvrdi da su mu sudije "uzalud pokušale protivrječiti u vezi s tim pitanjem zato što njegovo svjedočenje nije odgovaralo njihovoj pretpostavci".²⁸¹ Hadžihasanović, osim toga, tvrdi da su se sudije, ispitujući vještaka Reinhardta, bavile pitanjima koja nisu sadržana u njegovom izvještaju vještaka i koja nisu pokrenule strane u postupku tokom ispitivanja ili unakrsnog ispitivanja, kao što su postupanje prema zatvorenicima i komandantova odgovornost prema zatvornicima.²⁸² Hadžihasanović takođe tvrdi da zbog nedovoljnog vremena nije mogao na odgovarajući način ponovno ispitati svjedoka Reinhardta u vezi s tim pitanjima.²⁸³

99. Tužilac odgovara da su sudije svjedoku Baggasenu postavljale pitanja kako bi se razjasnilo jedno konkretno pitanje. Tužilac tvrdi da je svjedok Baggesen prvo izjavio da je obišao cijelu zgradu i da u njoj nije vidio zatočene, da bi kasnije priznao da možda nije vidio podrum te zgrade.²⁸⁴ Tužilac, osim toga, tvrdi da su drugi svjedoci u svojim svjedočenjima rekli da je u tom podrumu bilo zatočenih ljudi.²⁸⁵ U vezi sa svjedokom Reinhardtom, tužilac tvrdi da se sudije ne moraju ograničiti na pitanja pokrenuta u ispitivanju i unakrsnom ispitivanju, i da je pitanje odgovornosti komandanta prema zatvorenicima pomenuto u izvještaju vještaka, zbog čega spada u ekspertizu svjedoka Reinhardta.²⁸⁶ U vezi sa pitanjima koja su se odnosila na postupanje prema zatvorenicima, tužilac priznaje da se o tom pitanju ne govori u izvještaju svjedoka Reinhardta i tvrdi da to što je jedan sudija "nažalost nešto krivo shvatio" ipak nije znak pristrasnosti i da je, u svakom slučaju, tu zabunu poslije ispravio drugi sudija, koji je rekao da postupanje prema zatvorenicima nije dio izvještaja, zbog čega se o njemu neće raspravljati.²⁸⁷

²⁷⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 119-120. Vidi i Hadžihasanovićeva replika, par. 32.

²⁸⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 121.

²⁸¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 121.

²⁸² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 122.

²⁸³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 123.

²⁸⁴ Tužiočev odgovor, par. 38.

²⁸⁵ Tužiočev odgovor, par. 38.

²⁸⁶ Tužiočev odgovor, par. 39.

²⁸⁷ Tužiočev odgovor, par. 39.

(a) Svjedok Baggesen

100. Žalbeno vijeće napominje da su brojni svjedoci u svojim iskazima rekli da su zatvorenici držani u podrumu Muzičke škole u Zenici.²⁸⁸ Svjedok Baggesen je u svom svjedočenju rekao da tokom svog obilaska nije vidio nijednog zatočenog u Muzičkoj školi u Zenici.²⁸⁹ Nakon što su mu pokazali fotografiju podruma, svjedok Baggesen se nije mogao sjetiti je li ga vidio.²⁹⁰ Žalbeno vijeće smatra da su, u tom kontekstu, pitanja sudija bila primjerena svrsi razjašnjavanja da li je svjedok Baggesen doista bio u podrumu Muzičke škole u Zenici. Osim toga, Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće u Prvostepenoj presudi prihvatilo da u vrijeme posjete svjedoka Baggesena u podrumu nije bilo zatočenika.²⁹¹

101. Žalbeno vijeće zaključuje da, s obzirom na protivrječna svjedočenja, razjašnjenje koje je sudija zatražio od svjedoka Baggesena u vezi s pitanjem da li je on doista obišao podrum Muzičke škole u Zenici ne bi navela razumnog i valjano obaviještenog posmatrača na zaključak da je stvoren dojam da sudija pomaže tužiocu ili da iskazu svjedoka pokušava oduzeti dokaznu vrijednost. Hadžihasanovićeви argumenti se odbijaju.

(b) Svjedok Reinhardt

102. Žalbeno vijeće napominje da, prema pravilu 85(B) Pravilnika, "sudija može u svakom trenutku postaviti *bilo koje* pitanje svjedoku".²⁹² Sudije mogu postaviti bilo koje pitanje koje smatraju potrebnim da bi se razjasnio iskaz ili otkrila istina.²⁹³ Prema tome, mogu postavljati i ona pitanja koja nisu pokrenule strane u postupku. Isto tako, sudijama nije zabranjeno da vještaku postave pitanja o pitanjima koja nisu obuhvaćena njegovim izvještajem. U ovom predmetu, Hadžihasanović tvrdi da su sudije postavljajući svjedoku Reinhardt u vezi sa postupanjem prema zatvorenicima i odgovornošću komandanta prema zatvorenicima izišle iz okvira zadanih sadržajem izvještaja i time pokazale svoju pristrasnost.²⁹⁴ Svjedoku Reinhardt je doista postavljeno pitanje da li je Hadžihasanović znao za maltretiranje.²⁹⁵ To pitanje je, dakle, izašlo iz okvira izvještaja u mjeri u kojoj on nije bio upoznat s konkretnim slučajevima maltretiranja.²⁹⁶ Međutim Hadžihasanović

²⁸⁸ Vidi Prvostepena presuda, par. 1173-1200, konkretno par. 1190, fusnota 2629.

²⁸⁹ T. 7036.

²⁹⁰ T. 7037.

²⁹¹ Prvostepena presuda, par. 1190.

²⁹² Naglasak dodat.

²⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 111.

²⁹⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 122.

²⁹⁵ T. 6887.

²⁹⁶ U svom odgovoru svjedok Reinhardt je uopšteno rekao da na osnovu činjenice da je Hadžihasanović izdavao naredjenja da se prema civilnom stanovništvu postupa u skladu s međunarodnim pravom, zaključuje da je Hadžihasanović znao da to nije uvijek bio slučaj, ali da se njegov odgovor zasniva isključivo na opštim Hadžihasanovićevim naredjenjima i da ne može svjedočiti o nekom konkretnom slučaju maltretiranja zatvornika. Vidi T. 6887, T. 6889-6890.

nije pokazao da bi postavljena pitanja kod razumnog i valjano obaviještenog posmatrača dovela do objektivne percepcije pristrasnosti ili da je Hadžihasanoviću njima nanescena bilo kakva šteta. Što se tiče odgovornosti komandanta prema zatvorenima, iako su sporna pitanja bila izvan okvira izvještaja svjedoka Reinhardta, postavljena su kako bi se saznalo što on kao komandant misli i odnosila su se isključivo na dužnosti komandanta uopšteno uzevši.²⁹⁷ Ni u vezi s tim Hadžihasanović nije pokazao da bi pitanja koja su svjedoku postavljena kod razumnog i valjano obaviještenog posmatrača dovela do objektivne percepcije pristrasnosti ili da je Hadžihasanoviću njima nanescena bilo kakva šteta. Nadalje, Hadžihasanović nije uložio prigovor ni na jedno od tih pitanja sudija, niti je iznio prigovor na njihov sadržaj tokom dodatnog unakrsnog ispitivanja svjedoka Reinhardta.

103. U vezi s Hadžihasanovićevom nepotkrepljenom tvrdnjom da zbog nedovoljnog vremena nije mogao na odgovarajući način ponovno ispitati svjedoka Reinhardta u vezi s tim pitanjima,²⁹⁸ Žalbena vijeće napominje da Pretresno vijeće ima diskreciono pravo odlučivanja o vremenu koje će se dodijeliti stranama u postupku. Žalilac mora dokazati da je Pretresno vijeće prekoračilo svoja diskreciona ovlaštenja kada je predvidjelo vrijeme za ponovno ispitivanje svjedoka nakon pitanja Pretresnog vijeća, što Hadžihasanović nije učinio. Žalbena vijeće odbija njegov argument kao neosnovan.

(c) Zaključak

104. Žalbena vijeće zaključuje da Hadžihasanović nije pokazao da je stvoren dojam da sudije vode istragu u ime tužioca ili da mu pomažu. Pitanja koja su sudije postavljale svjedoku Reinhardt i Baggasenu ne bi kod razumnog i valjano obaviještenog posmatrača dovela do objektivne percepcije pristrasnosti. Hadžihasanovićevi argumenti se odbijaju.

5. Ostaje li još uvijek dojam pristrasnosti, čak i ako je Hadžihasanović imao pravo da posljednji ispita svjedoke

105. Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće odlučilo da mu nije nanescena nikakva šteta jer je uvijek mogao postavljati pitanja nakon što su to učinile sudije.²⁹⁹ On s tim u vezi tvrdi da se, čak i ako mu je bilo dopušteno da posljednji ispita svjedoka, time nije mogla povratiti ravnoteža koju su sudije narušile svojim intervencijama, i ispitivanje bi razumnom posmatraču bez obzira na to izgledalo pristrasno. On tvrdi da se uloga sudija razlikuje od uloge strana u postupku i da svjedoci

²⁹⁷ T. 6890: "Pa, s obzirom na to da o tom pitanju niste izričito pisali, neću vam postaviti pitanje na osnovu činjenica ili dokumenata u ovom predmetu, ali zanima me vaše mišljenje kao komandanta u vezi s postupanjem prema zatvorenima uopšte i nadam se da ćete mi moći reći neke stvari o dužnostima komandanata, uopšteno govoreći, da tako kažemo, apstraktno."

²⁹⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 123.

²⁹⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 124.

drukčije doživljavaju pitanja koja im postavljaju sudije od pitanja koja im postavljaju strane u postupku.³⁰⁰ Tužilac odgovara da je Hadžihasanovićev argument neosnovan. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće postupilo u skladu s praksom Međunarodnog suda kada je strane u postupku pozvalo da svjedoke ponovno ispituju nakon što su ih ispitale sudije.³⁰¹

106. Žalbeno vijeće zaključuje da Hadžihasanović nije pokazao da je ispitivanje svjedoka od strane Pretresnog vijeća moglo navesti razumnog i valjano obaviještenog posmatrača na zaključak da su sudije pristrasne. Stoga se odbacuje njegov argument da dojam pristrasnosti ostaje nepromijenjen, čak i ako je imao pravo da posljednji ispita svjedoke.

107. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće odbija Hadžihasanovićeve argumente u vezi s navodnom pristrasnošću sudija.

E. Dokazi koji su prihvaćeni poslije izvođenja dokaza odbrane: dokazni predmeti C11-C20

1. Argumenti strana u postupku

108. Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava kada je naložilo da se deset ratnih i operativnih dnevnika (dokazni predmeti C11-20) u cijelosti uvrsti u spis poslije izvođenja dokaza odbrane.³⁰² Da se to ispravi, on predlaže da Žalbeno vijeće iz Prvostepene presude ukloni sva upućivanja na te dokumente i da ocijeni *de novo* preostale dokaze za tačke 3 i 4 Optužnice u vezi s događajima u Orašcu. Međutim, on traži da Žalbeno vijeće, "u jedinstvenim okolnostima ovog predmeta", poništi osuđujuće presude po tim tačkama.³⁰³

109. Hadžihasanović konkretno tvrdi da je tokom suđenja prihvaćeno nekoliko zapisa iz ratnih i operativnih dnevnika, ali da su ratni i operativni dnevnici u cijelosti uvršteni u spis tek nakon što su strane u postupku završile s izvođenjem dokaza.³⁰⁴ On tvrdi da Pretresno vijeće u Prvostepenoj presudi na 69 mjesta upućuje na te dokazne predmete na njegovu štetu i to "vrlo često kao na jedini osnov za utvrđivanje činjeničnog stanja ili izvođenje zaključka".³⁰⁵ On tvrdi da nije imao prilike osporiti ili pobiti te dokaze jer nisu bili predočeni Pretresnom vijeću na suđenju,³⁰⁶ ali je, uprkos tome, osuđen po toj osnovi.³⁰⁷ On nadalje tvrdi da tokom izvođenja dokaza odbrane nije bio

³⁰⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 125.

³⁰¹ Tužiočev odgovor, par. 44.

³⁰² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 132, 136.

³⁰³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 147.

³⁰⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 133-135.

³⁰⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 139. Vidi i Hadžihasanovićeva replika, par. 36.

³⁰⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 140.

³⁰⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 144.

obaviješten da će se morati baviti tim dokaznim predmetima.³⁰⁸ Osim toga, Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće upotrijebilo ratni i operativne dnevnik 3. korpusa protiv njega, premda takvih dokumenata nije bilo za period poslije 28. jula 1993. i njemu, na nivou korpusa, nisu bile dostupne informacije sadržane u njima.³⁰⁹

110. Tužilac odgovara da je Pretresno vijeće, prema Pravilniku, imalo pravo da prihvati dokazne predmete C11-20 na kraju postupka.³¹⁰ Osim toga, tužilac tvrdi sljedeće: (i) da su ti dokumenti uvršteni u spis jedino radi "sređivanja stvari" i da se i sam Hadžihasanović pozvao na neke od njih kako bi potkrijepio svoju argumentaciju;³¹¹ (ii) da prihvatanjem dokaznih predmeta C11-20 Hadžihasanoviću nije nanesena nikakva šteta;³¹² i (iii) da je Hadžihasanović bio upoznat s pitanjima na koja se odnose dokazni predmeti C11-C20.³¹³ Što se tiče Hadžihasanovićevog argumenta da nije bilo ratnih i operativnih dnevnika 3. korpusa za period poslije 28. jula 1993., tužilac tvrdi da taj argument nije jasan jer se u Prvostepenoj presudi o tim dokaznim predmetima govori isključivo u vezi s događajima prije 28. jula 1993., pri čemu je svaki put navedeno o kojem vremenskom periodu se govori.³¹⁴

2. Diskusija

111. Žalbeno vijeće smatra potrebnim, jasnoće radi, da ponovi relevantne dijelove historijata postupka u vezi s uvrštavanjem ratnih i operativnih dnevnika u spis. Dana 10. marta 2004., tužilac je Pretresnom vijeću, na njegov zahtjev,³¹⁵ dostavio spisak dokaza za koje je tužilac tražio da se uvrste u spis, među kojima je bilo i više zapisa iz nekoliko ratnih i operativnih dnevnika.³¹⁶ Na pretresu 27. aprila 2004., Hadžihasanović se usprotivio uvrštavanju u spis predloženih zapisa iz ratnih i operativnih dnevnika.³¹⁷ On je insistirao da se "ti operativni dnevnicima [...] moraju predočiti u cijelosti" i tvrdio da ne bi bilo pouzdano predočiti samo jedan zapis ako nije predočen i ostatak dnevnika.³¹⁸ U vezi s ratnim dnevnicima, tvrdio je isto tako da "nepotpuni zapisi ili izabrane

³⁰⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 141. Hadžihasanović takođe tvrdi da je nekoliko svjedoka svjedočilo o događajima o kojima se govori u tim ratnim i operativnim dnevnicima, ali da Pretresno vijeće te svjedoke nije ispitalo: "(a) radi uvrštavanja tih dokumenata u spis; (b) radi veće jasnoće ili preciznosti u vezi s dokaznim predmetima; ili (c) kako bi [ga] obavijestilo da namjerava razmatrati materijal koji nije uvršten u spis" (Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 146). Nadalje, on tvrdi da je objektivno mogao pretpostaviti da se, s obzirom na to da je Pretresno vijeće tokom suđenja uvrstilo u spis samo izabrane dijelove dokaznih predmeta C11-C20, drugi zapisi neće koristiti za izvođenje zaključaka koji su negativni po njega (Hadžihasanovićeva replika, par. 37).

³⁰⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 145.

³¹⁰ Tužiočev odgovor, par. 59-61, u kojem se citiraju pravilo 89(C), pravilo 98 i pravilo 85(A)(iii) Pravilnika.

³¹¹ Tužiočev odgovor, par. 47-48.

³¹² Tužiočev odgovor, par. 49-52.

³¹³ Tužiočev odgovor, par. 53-57.

³¹⁴ Tužiočev odgovor, par. 58.

³¹⁵ T. 3338-3339.

³¹⁶ Konsolidovani spisak dokaznih predmeta optužbe i Tužiočev zahtjev za dopunu spiska dokaznih predmeta, 10. mart 2004.

³¹⁷ Vidi i Zajednički odgovor odbrane na Konsolidovani spisak dokaznih predmeta optužbe i Tužiočev zahtjev za dopunu spiska dokaznih predmeta, 29. mart 2004.

³¹⁸ T. 6220.

stranice bez ostatka dnevnika [...] uveliko smanjuju pouzdanost predočenih dokaza".³¹⁹ Usmenom odlukom od 17. maja 2004. Pretresno vijeće je od tužioca zatražilo kompletne prijevode tih dokumenata.³²⁰ Dana 16. jula 2004., Pretresno vijeće je odlučilo da prihvati zapise koje je tužilac predložio,³²¹ ali nije prihvatilo sve ratne i operativne dnevnikе. Pretresno vijeće je u istoj odluci ocijenilo da ratni i operativni dnevnikі sadrže dovoljno pokazatelja pouzdanosti, relevantnosti i dokazne vrijednosti.³²²

112. Dana 22. juna 2005., po izvođenju dokaza odbrane, Pretresno vijeće je naložilo da se tih deset ratnih i operativnih dnevnika da se u cijelosti uvrste u spis kao dokazni predmeti Pretresnog vijeća (dokazni predmeti C11-C20), pri čemu se to ne odnosi na dokazne predmete optužbe koji su u postupku već uvršteni u spis.³²³ Prema ocjeni Pretresnog vijeća, "uvrštanje u spis cjelovitih [deset ratnih i operativnih dnevnika će] doprinijeti utvrđivanju istine" i "može pomoći u rasvjetljavanju sadržaja drugih dokaznih predmeta koji su već uvršteni, kao i u rekonstrukciji hronologije događaja u godini 1993."³²⁴ Nakon što je Hadžihasanović 27. juna 2005. podnio zahtjev za produženje roka za podnošenje završnog podneska, navodeći da mu je potrebno dodatno vrijeme da te ratne i operativne dnevnikе integrira u svoje završne podneske, Pretresno vijeće je izdalo nalog kojim taj zahtjev djelimično odobrava.³²⁵

113. Preliminarno, Žalbeno vijeće napominje da je, prema engleskoj verziji odluke Pretresnog vijeća da se prihvate ratni i operativni dnevnikі, Pretresno vijeće uzelo u obzir da je: "odbrana na zasjedanju od 27. aprila 2004. iznijela stav da bi se [deset ratnih i operativnih dnevnika] trebal[o] uvrstiti u spis u cijelosti i da uvođenje necjelovitih izvadaka umanjuje pouzdanost tih ratnih dnevnika".³²⁶ Međutim, u francuskoj, mjerodavnoj, verziji te odluke, ne kaže se da je Hadžihasanović rekao da je te dokumente trebalo "uvrstiti u spis" u cijelosti, nego da ih je trebalo "predočiti" ("*présentés*") u cijelosti,³²⁷ što je u skladu sa zahtjevom koji je iznio na tom pretresu.³²⁸

³¹⁹ T. 6222.

³²⁰ T. 7476. Taj prijevod je dostavljen u julu 2004. (vidi Tužiočev odgovor, par. 47 i T. 9998). Hadžihasanović ne osporava da je primio taj prijevod.

³²¹ Povjerljiva Odluka o prihvatljivosti nekih spornih dokumenata i dokumenata označenih u svrhu identifikacije, 16. juli 2004. (dalje u tekstu: Povjerljiva odluka o prihvatljivosti dokaza).

³²² Povjerljiva odluka o prihvatljivosti dokumenata, par. 63. Vidi i Nalog o uvrštavanju u spis dokaznih predmeta Vijeća, 22. jun 2005., str. 2.

³²³ Nalog o uvrštavanju u spis dokaznih predmeta Vijeća, 22. jun 2005.

³²⁴ Nalog o uvrštavanju u spis dokaznih predmeta Vijeća, 22. jun 2005, str. 3.

³²⁵ Nalog za izmjenu rasporeda na osnovu zahtjeva odbrane Envera Hadžihasanovića za produženje roka za podnošenje završnog podneska, 29. jun 2005.

³²⁶ Nalog o uvrštavanju u spis dokaznih predmeta Vijeća, 22. jun 2005., str. 2.

³²⁷ Vidi francusku verziju Naloga o uvrštavanju u spis dokaznih predmeta Vijeća, 22. jun 2005. (*Ordonnance portant admission de pièces de la Chambre*): "ATTENDU que la Défense, lors de l'audience de 27 avril 2004, a évoqué que les Journaux de guerre doivent être présentés dans leur intégrité, et que des entrées incomplètes diminuent la fiabilité des journaux de guerre".

³²⁸ T. 6220: "[Hadžihasanovićev branilac:] Ta operativna evidencija, gospodine predsjedniče, po našem mišljenju, mora biti predočena u cijelosti. Ako tužilac želi predložiti kao dokaz neki zapis, on nije pouzdan ako je predočen samo dio nekog zapisa ili samo jedan dan iz dnevnika, ako nemamo i ostatak dnevnika." T. 6222: "[Hadžihasanovićev branilac:] I opet, što se tiče ratnog

Hadžihasanovićev argument je stoga bio da tužilac ne bi trebao tražiti da se u spis uvrste izvodi iz ratnih i operativnih dnevnika, nego cijeli dokumenti, zato što se njihova pouzdanost samo tada može ispravno ocijeniti. Prema tome, englesku verziju odluke Pretresnog vijeća ne treba shvatiti kao da je sam Hadžihasanović tražio da se ratni i operativni dnevnici u cijelosti uvrste u spis.

114. Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće može prihvatiti bilo koji relevantan dokaz za koji smatra da ima dokaznu vrijednost.³²⁹ Hadžihasanović ne poriče da dokazni predmeti C11-C20 imaju dokaznu vrijednost, nego tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je prihvatilo dokazne predmete C11-C20 na osnovu pravila 98 Pravilnika.³³⁰ Formulacija pravila 98 je jasna: to pravilo nije primjenjivo na ovu situaciju jer Pretresno vijeće nije naložilo stranama u postupku da dostave dodatne dokaze, nego je prihvatilo dokaze koji su već bili u tužiočevom posjedu. U svakom slučaju, Žalbeno vijeće ne smatra da se Hadžihasanovićeva tvrdnja u ovoj žalbenoj podosnovi odnosi na to da li je Pretresno vijeće smjelo uvrstiti te dokazne predmete u spis, nego na to kada je to učinilo.³³¹

115. Hadžihasanović tvrdi da Pretresno vijeće ne smije uvrštavati dokazne predmete u spis poslije izvođenja dokaza odbrane. Žalbeno vijeće odbacuje tu opštu tvrdnju i napominje da Pretresno vijeće, *na primjer*, prema pravilu 85(A)(v) Pravilnika, može naložiti dostavljanje dodatnih dokaza na osnovu pravila 98 Pravilnika poslije izvođenja dokaza strana u postupku i te dodatne dokaze potom može uvrstiti u spis. Žalbeno vijeće smatra da u Pravilniku, u principu, nema ničeg što bi Pretresnom vijeću branilo prihvatanje dokaza poslije izvođenja dokaza odbrane ukoliko je taj dokaz relevantan i Pretresno vijeće smatra da ima dokaznu vrijednost.

116. Premda Pretresno vijeće ima široka diskreciona ovlaštenja u ocjeni prihvatljivosti dokaza na osnovu pravila 89(C) Pravilnika, ta diskreciona ovlaštenja su ograničena pravom optuženog na pravično suđenje. Ta ograničenja su potvrđena Pravilnikom, prema kojem pretresno vijeće "primjenjuje pravila o dokazima koja najviše idu u prilog pravičnom odlučivanju o stvari koja se nalazi pred vijećem i koja su u duhu Statuta i opštih pravnih načela"³³² i "može izuzeti dokaz ako potreba da se osigura pravično suđenje uveliko nadmašuje njegovu dokaznu vrijednost".³³³

117. Hadžihasanović tvrdi da je prihvatanjem svih ratnih i operativnih dnevnika prekršeno njegovo pravo na potrebno vrijeme i uslove za pripremu odbrane, kao i njegovo pravo da bude

dnevnika, nepotpuni zapisi ili izabrane stranice bez ostatka dnevnika, po našem mišljenju, uvelike smanjuju pouzdanost predloženih dokaza".

³²⁹ Pravilo 89(C) Pravilnika.

³³⁰ Hadžihasanovićeva replika, par. 35.

³³¹ Vidi Hadžihasanovićeva replika, par. 35, u kojem on iznosi argument da Pretresno vijeće svjedoke može pozvati samo *proprio motu* i da od strana u postupku može zatražiti da predoče dodatne dokaze samo "tokom izvođenja dokaza optužbe ili dokaza odbrane ili tokom postupka pobijanja, kada su strane u postupku u mogućnosti da te dokaze ospore".

³³² Pravilo 89(B) Pravilnika.

obaviješten o optužbama na koje mora odgovoriti.³³⁴ Pretresno vijeće je odlučilo da prihvati samo dijelove ratnih dnevnika, premda su oni bili dostupni u cijelosti, dok je Hadžihasanović insistirao na tome da će to uticati na njihovu pouzdanost.³³⁵ Suprotno zaključku koji je Pretresno vijeće donijelo u nalogu kojim se odgađa podnošenje završnih podnesaka strana, a s obzirom na raniju povjerljivu Odluku Vijeća o prihvatljivosti dokaza kojom se nalaže tek djelimično prihvatanje dnevnika, činjenica da su svi dnevnik objelodanjeni Hadžihasanoviću u pretpretresnoj fazi ne znači nužno da je on "ima[o] na raspolaganju potrebno vrijeme u toku izvođenja dokaza i optužbe i odbrane da razradi strategiju odbrane u odnosu na dokumente proizašle iz Ratnih dnevnika".³³⁶ Zapravo bi bilo bolje da su ratni dnevnik u cijelosti uvršteni u spis za vrijeme izvođenja dokaza optužbe ili barem prije nego što je odbrana završila sa izvođenjem svojih dokaza kako bi strane u postupku dobile što je moguće više vremena da razviju svoje strategije.

118. No, Hadžihasanović nije prigovorio zbog prihvatanja ratnih dnevnika nego je zatražio dodatno vrijeme za podnošenje završnog podneska kako bi uskladio argumente u tom podnesku sa sadržajem ratnih dnevnika i utvrdio da li mu je time što nije imao prilike osporiti njihov sadržaj na suđenju nanesena šteta, u kojem slučaju bi bilo opravdano poduzimanje "dodatnih mjera".³³⁷ Hadžihasanović ne samo da je propustio da prigovori zbog prihvatanja ratnih dnevnika, nego nije ni zatražio određivanje takvih "dodatnih mjera".³³⁸ U svakom slučaju, Hadžihasanović nije pokazao da je Pretresno vijeće svojom odlukom da se dokazi C11-C20 uvrste u spis prekršilo njegovo pravo na potrebno vrijeme i uslove za pripremu odbrane i njegovo pravo da bude obaviješten o optužbama.

119. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće odbacuje Hadžihasanovićeve argumente u vezi s dokaznim predmetima C11-C20.

F. Prihvatanje dokaznog predmeta P482 i njegova dokazna vrijednost

120. Hadžihasanović osporava zaključak Pretresnog vijeća da dokazni predmet P482 (dalje u tekstu "mudžahedinski propagandni video") sadrži dovoljno pokazatelja relevantnosti i dokazne

³³³ Pravilo 89(D) Pravidnika.

³³⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 142.

³³⁵ Vidi *supra* par. 111.

³³⁶ Nalog za izmjenu rasporeda na osnovu zahtjeva odbrane Envera Hadžihasanovića za produženje roka za podnošenje završnog podneska, 29. jun 2005., str. 3.

³³⁷ Zahtjev odbrane Envera Hadžihasanovića za produženje roka za podnošenje završnog podneska, 27. jun 2005., par. 13. Hadžihasanovićev zahtjev je odobren 29. juna 2005. (Nalog za izmjenu rasporeda na osnovu zahtjeva odbrane Envera Hadžihasanovića za produženje roka za podnošenje završnog podneska, 29. jun 2005.)

³³⁸ U principu, strana koja se žali "ne može o [nekom pitanju] šutjeti, da bi se onda vratila u žalbenom postupku i tražila *de novo* suđenje" (Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 56; vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 333; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 640; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 174; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 55; Drugostepena presuda u predmetu *Kambanda*, par. 25; Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 361).

vrijednosti, i da pravilo 89(D) Pravilnika ne sprečava njegovo prihvatanje.³³⁹ On tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava kada je dokazni predmet P482 uvrstilo u spis uprkos njegovoj potpunoj nepouzdanosti.³⁴⁰ Alternativno, tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u utvrđivanju činjeničnog stanja i primjeni prava kada je pridalo značaj dokaznom predmetu bez dokazne vrijednosti.³⁴¹ On tvrdi da je Pretresno vijeće na osnovu tog dokaznog predmeta izvelo zaključke koji su nepovoljni za njega.³⁴² Budući da Žalbeno vijeće, konačno, ne mora riješiti pitanje da li je Hadžihasanović imao *de jure* ovlaštenja nad odredom "El Mudžahid"³⁴³ i budući da je Hadžihasanović oslobođen po jedinoj tački Optužnice na koju se dokazni predmet P482 odnosi,³⁴⁴ Žalbeno vijeće neće suditi o nečemu što je postalo hipotetsko pitanje.

G. Oružani sukob na teritoriji Bosne i Hercegovine

121. Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u primjeni prava kada je tužiocu dozvolilo da svoje izvođenje dokaza zasniva na tezi da je "na teritoriji Bosne i Hercegovine postojao je oružani sukob".³⁴⁵ Prema njegovim riječima, premda je Pretresno vijeće zaključilo da su zločini počinjeni u nemeđunarodnom oružanom sukobu, u Prvostepenoj presudi se dosljedno govori o zakonima ratovanja primjenjivim isključivo na međunarodne oružane sukobe.³⁴⁶ On tvrdi da je zbog razlike u mjerodavnom pravu stavljen u nepravičan položaj jer nije znao koje su norme međunarodnog humanitarnog prava primjenjive na optužbe protiv njega i da je time prekršeno njegovo pravo da bude pravovremeno i detaljno obaviješten o optužbama protiv njega, kako to nalaže član 21(4)(a) Statuta.³⁴⁷

122. Tužilac odgovara da Hadžihasanoviću tom navodnom greškom nije nanesena nikakva šteta zato što je on na suđenju prihvatio da je karakter sukoba nebitan za tačke 1 do 4 Optužnice i zato što je, zbog toga, navodno kršenje relevantno samo za tačke 5 do 7 Optužnice, u vezi s kojima mu je Pretresno vijeće izreklo oslobađajuću presudu.³⁴⁸ Osim toga, tužilac tvrdi da Hadžihasanoviću

³³⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 154.

³⁴⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 148. Hadžihasanović za taj dokazni predmet konkretno tvrdi sljedeće: (i) da je njegova vjerodostojnost upitna; (ii) da nije utvrđen izvor, svrha, i autor, kao ni veza između naracije koja prati video-snimak i događaja, i identitet naratora; (iii) pouzdanost "propagandnih videa" je po definiciji problematična i vojni vještak optužbe je doveo u pitanje pouzdanost tog video-snimka; i (iv) nijedan svjedok nije pozvan da svjedoči o njegovoj pouzdanosti i autentičnosti (Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 159). Vidi i Hadžihasanovićeva replika, par. 40.

³⁴¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 148.

³⁴² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 161-162. Vidi i Hadžihasanovićeva replika, par. 40-41. Hadžihasanović takođe tvrdi da je Pretresno vijeće izvelo zaključke koji su negativni po njega na osnovu ovog dokaznog predmeta i drugih dokaznih predmeta poput C11-C20, ali ne navodi konkretne dijelove Prvostepene presude gdje Pretresno vijeće to čini (Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 162). Žalbeno vijeće se, shodno tome, neće baviti ovim argumentom jer nije potkrijepljen.

³⁴³ Vidi *infra* par. 189.

³⁴⁴ Vidi *infra* dio V(C): "Ubistvo i okrutno postupanje u Orašcu u oktobru 1993. godine".

³⁴⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 164.

³⁴⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 165.

³⁴⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 167.

³⁴⁸ Tužiočev odgovor, par. 73-74.

nije nanesena šteta time što nije naveden karakter oružanog sukoba jer Pretresno vijeće nije zaključilo da su na tačke 5 do 7 Optužnice primjenjive različite pravne odredbe, što znači da priroda sukoba nije bila relevantna za ovaj predmet.³⁴⁹

123. Žalbeno vijeće napominje da je Hadžihasanović na suđenju prihvatio da karakter oružanog sukoba nije relevantan za tačke 1 do 4 Optužnice.³⁵⁰ U vezi s tačkama 5 do 7 Optužnice, Žalbeno vijeće napominje da je Hadžihasanović već u svom Prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude od 11. kolovoza 2004. iznio argument da tužilac nije naveo karakter oružanog sukoba. Žalbeno vijeće je zaključilo da je prije početka suđenja bilo jasno da će tužilac svoje postupanje zasnivati na tezi da je član 3 Statuta, na koji se poziva u tačkama 5 i 7 Optužnice, primjenjiv i na međunarodne i na nemeđunarodne oružane sukobe, te da je Hadžihasanović odlučio da neće uložiti pretpretresni podnesak na osnovu pravila 72 Pravilnika u kojem bi osporio taj tužiočev navod.³⁵¹ Žalbeno vijeće nadalje napominje da je Hadžihasanoviću izrečena oslobađajuća presuda po tačkama 5 do 7 Optužnice i da, prema tome, Hadžihasanoviću nije nanesena nikakva šteta. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće odbija Hadžihasanovićeve argumente u vezi s karakterom oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini.

H. Pristup arhivi PMEU-a

1. Argumenti strana u postupku

124. Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće u Odluci po zahtjevu odbrane za pristup arhivu PMEU-a od 12. septembra 2003. (dalje u tekstu: Odluka o pristupu odbrane arhivu PMEU-a) pogriješilo u primjeni prava i utvrđivanju činjeničnog stanja kada je odbilo njegov zahtjev od 14. avgusta 2003., u kojem on traži da se ispuni zahtjev Pretresnog vijeća da mu Posmatračka misija Europske unije (dalje u tekstu: PMEU) odobri pristup svojoj kompletnoj arhivi (dalje u tekstu: Zahtjev za pristup arhivu PMEU).³⁵² On, osim toga, tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je, u svojoj Odluci po zajedničkoj molbi odbrane za potvrdu radi ulaganja žalbe na odluku u vezi s pristupom arhivi PMEU-a od 25. septembra 2003., odbilo dati odobrenje za ulaganje žalbe u vezi s tim pitanjem.³⁵³

³⁴⁹ Tužiočev odgovor, par. 77-78. Tužilac, osim toga, napominje da praksa Međunarodnog suda potvrđuje da krivična djela o kojima je riječ imaju ista obilježja bez obzira na karakter oružanog sukoba (Tužiočev odgovor, par. 79, u kojem se upućuje na Tužiočev odgovor, Dodatak B).

³⁵⁰ Hadžihasanovićev prijedlog za donošenje oslobađajuće presude, par. 90.

³⁵¹ Odluka po zajedničkoj interlokutornoj žalbi odbrane na odluku Pretresnog vijeća po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98*bis*, 11. mart 2005., par. 10-11.

³⁵² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 170.

³⁵³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 173.

125. Hadžihasanović objašnjava da je Pretresno vijeće prvo povjerljivim Zahtjevom za pristup arhivi PMEU-a na osnovu pravila 54*bis* Pravilnika od PMEU-a zatražilo da Hadžihasanoviću da pristup kompletnoj arhivi,³⁵⁴ da bi kasnije "odbilo dalje rješavati to pitanje s PMEU-om".³⁵⁵ On tvrdi da je Pretresno vijeće, umjesto da provede tu prvobitnu odluku, sudilo "*de novo* o potrebi da odbrana ima pristup tim dokumentima" i u svojoj Odluci po zahtjevu odbrane za pristup arhivu PMEU-a osporilo da potreba za to postoji.³⁵⁶ Hadžihasanović priznaje da mu je kasnijim nalogom Pretresnog vijeća od 15. decembra 2003. odobren "djelomičan pristup" arhivi PMEU-a, ali tvrdi da se to dogodilo "dugo nakon početka suđenja", što je imalo "ozbiljne posljedice" po njegovu sposobnost da se pripremi za suđenje i izvede svoje dokaze.³⁵⁷ On, konkretno, tvrdi da je "ozbiljno narušena" njegova sposobnost da "djelotvorno ospori" dokaze optužbe.³⁵⁸

126. Tužilac odgovara da Hadžihasanović, s obzirom na diskreciona ovlaštenja pretresnog vijeća prema pravilu 54 i 54*bis* Pravilnika, nije uspio pokazati da odluke Pretresnog vijeća sadrže bilo kakvu grešku u vezi s njegovim pristupom arhivi PMEU-a.³⁵⁹ Tužilac, nadalje, tvrdi da Hadžihasanović nije ničem potkrijepio tvrdnju da je time što je taj pristup dobio "dugo nakon početka suđenja" nanesena značajna šteta njegovim pripremama za suđenje jer nije naveo "niti jedan primjer za to kako je njegova mogućnost da pripremi odbranu bila smanjena".³⁶⁰ Tužilac tvrdi da zapravo Hadžihasanoviću "nije nanesena nikakva šteta" jer je dobio pristup materijalu iz arhive PMEU-a prije svjedočenja prvog relevantnog svjedoka.³⁶¹ Tužilac, osim toga, upućuje na transkripte sjednica Pretresnog vijeća kako bi pokazao da su iskazi svjedoka koji su svjedočili o materijalu PMEU-a odgođeni da bi se Hadžihasanoviću dalo dovoljno vremena da prije njih pregleda relevantni materijal PMEU-a i time omogućilo da se adekvatno pripremi za unakrsno ispitivanje.³⁶²

127. U vezi s Odlukom po zahtjevu odbrane za pristup arhivu PMEU-a, Hadžihasanović tvrdi da PMEU nije podnio nikakav formalni zahtjev da se prvobitni Zahtjev od 28. marta 2003. poništi na osnovu pravila 54*bis*(E) Pravilnika.³⁶³ On, zbog toga, tvrdi da ništa u Statutu i u Pravilniku ne daje Pretresnom vijeću pravo da zanemari svoju raniju odluku i donese novu kojom "direktno i značajno

³⁵⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 171.

³⁵⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 172.

³⁵⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 172.

³⁵⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 173, 175. Vidi i Hadžihasanovićeva replika, par. 43.

³⁵⁸ Hadžihasanovićeva najava žalbe, par. 11(e).

³⁵⁹ Tužiočev odgovor, par. 80, 84, 86.

³⁶⁰ Tužiočev odgovor, par. 82, u kojem se citira Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 7.

³⁶¹ Tužiočev odgovor, par. 80. Vidi i par. 83.

³⁶² Tužiočev odgovor, par. 82, 83; fusnote 187, 188.

³⁶³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 172.

zadire" u njegova prava.³⁶⁴ Tužilac, sa svoje strane, objašnjava da je Odluka o pristupu odbrane, kojom je opozvan prvobitni Zahtjev Pretresnog vijeća kojim se odobrava pristup arhivi PMEU-a, opravdana na osnovu pravila 56bis(E), konkretno radi "bojazni PMEU-a vezanih za bezbjednost".³⁶⁵ Tužilac potkrepljuje tu tezu pozivanjem na dopis PMEU-a od 9. maja 2003., koji je upućen Pretresnom vijeću kao odgovor na prvobitni Zahtjev za pristup arhivi PMEU-a od 28. marta 2003. i u kojem PMEU zadržava pravo da prema pravilu 54bis(E) Pravilnika Hadžihasanoviću materijal dostavi isključivo "na dobrovoljnoj osnovi".³⁶⁶ Kao opravdanje za "izmijenjeni pristup" Pretresnog vijeća, tužilac ističe činjenicu da je Hadžihasanović stalno dobijao materijal PMEU-a u skladu s pravilima 66 i 68 Pravilnika.³⁶⁷ U istu svrhu, tužilac podsjeća da se 24. jula 2003. sastao s PMEU-om "radi razgovora o svim pitanjima od interesa"³⁶⁸ i iznalaženja "praktičnog rješenja".³⁶⁹

128. Tužilac takođe tvrdi da Hadžihasanović nije pokazao postojanje bilo kakve greške u Odluci po zajedničkoj molbi odbrane u kojoj je Pretresno vijeće odlučilo da odbrani uskrati odobrenje za ulaganje žalbe.³⁷⁰ Tužilac objašnjava da je to odobrenje uskraćeno na osnovu pravila 73(B) Pravilnika zbog "vrlo opšteg" karaktera Hadžihasanovićevog zahtjeva i s obzirom na "očiglednu spremnost" PMEU-a da Hadžihasanoviću dostavi "specifikovan i relevantan materijal".³⁷¹ Tužilac nadalje podsjeća na smjernice Pretresnog vijeća iz Odluke po zajedničkoj molbi odbrane u vezi s tim kako od PMEU-a treba zatražiti pristup, i Hadžihasanovićev propust da na bilo koji način pokaže da pokušava doći do pristupa.³⁷²

2. Diskusija

129. Žalbeno vijeće smatra da Hadžihasanović nije jasno identifikovao grešku Pretresnog vijeća ni u Odluci po zahtjevu odbrane za pristup arhivu PMEU-a ni u odluci kojom se odbija davanje odobrenja za ulaganje žalbe u vezi s tim pitanjem. On u svojim podnescima tvrdi samo da je Pretresno vijeće pogriješilo, a ne pokazuje kako.

130. Nadalje, Žalbeno vijeće podsjeća da "[s]trana koja u žalbenom postupku izjavi da je prekršeno pravo na pravično suđenje mora da dokaže da joj je navodnim kršenjem nanijeta tolika šteta da dotična greška u primjeni prava presudu čini nevažećom".³⁷³ Prema tome, element štete je

³⁶⁴ Hadžihasanovićeva replika, par. 43.

³⁶⁵ Tužiočev odgovor, par. 85.

³⁶⁶ Tužiočev odgovor, par. 81.

³⁶⁷ Tužiočev odgovor, par. 85.

³⁶⁸ Tužiočev odgovor, par. 81.

³⁶⁹ Tužiočev odgovor, par. 85.

³⁷⁰ Tužiočev odgovor, par. 87.

³⁷¹ Tužiočev odgovor, par. 87. Vidi i par. 85.

³⁷² Tužiočev odgovor, par. 87.

³⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 119.

suštinski aspekt dokaza koji žalilac mora iznijeti u žalbi u kojoj tvrdi da su prekršena njegova prava u vezi s pravičnim suđenjem. S tim u vezi, Hadžihasanović tvrdi da je dobijanje "djelimičnog pristupa" arhivi PMEU-a "dugo nakon početka suđenja", uslijed navodno pogrešnih odluka Pretresnog vijeća, imalo "ozbiljne posljedice" po njegovu mogućnost da se pripremi za suđenje, odnosno predstavljalo povredu njegovog prava na pravično suđenje.³⁷⁴ On, osim toga, tvrdi da je navodna greška "ozbiljno narušila" mogućnost da on "djelotvorno ospori dokaze koje je tužilac izveo tokom izvođenja svojih dokaza".³⁷⁵ U replici, on naglašava da se šteta koja mu je nanesena sastoji od "beskrajnih poteškoća" u dobivanju pristupa arhivi PMEU-a i činjenici da mu je taj pristup odobren u fazi suđenja kada "nije bilo načina da izvrši adekvatnu analizu te arhive i izvuče korist iz nje".³⁷⁶

131. Žalbeno vijeće smatra da u ovom predmetu nije dovoljno da Hadžihasanović iznese takvu opštu tvrdnju da mu je nanesena šteta. On mora pokazati da mu je Pretresno vijeće navodno pogrešnim korištenjem diskrecionih ovlaštenja prema Pravilniku nanijelo toliku štetu da ona obesnažuje Prvostepenu presudu, pokazujući kako je konkretno tom navodnom greškom prekršeno njegovo pravo na pravično suđenje. Međutim, Hadžihasanović naprosto tvrdi da je mogućnost da on ospori dokaze koje je tužilac predložio bila "ozbiljno narušena", kao i da je navodno zakašnjeli pristup imao "ozbiljne posljedice", pri čemu Žalbenom vijeću ne pruža dodatna objašnjenja o tim posljedicama ili poteškoćama.

132. Nakon daljnjeg uvida u spis prvostepenog postupka Žalbeno vijeće smatra da se iz njega jasno vidi opredijeljenost Pretresnog vijeća da uvaži Hadžihasanovićeve potrebe i interese i to tako da mu tokom suđenja na sve moguće načine izađe u susret kako bi obezbijedilo da njegovo suđenje bude pravično. Konkretno, Žalbeno vijeće napominje da se predsjedavajući sudija, po Hadžihasanovićevom prigovoru da bi trebao imati dovoljno vremena za pregled relevantnih dokumenata,³⁷⁷ složio da za adekvatan pregled tih dokumenata treba vremena.³⁷⁸ Žalbeno vijeće takođe uzima na znanje odluke Pretresnog vijeća po Hadžihasanovićevim pismenim i usmenim zahtjevima da se svjedočenja konkretnih svjedoka u vezi s materijalom iz arhive PMEU-a odgode sve dok on ne bude u mogućnosti da pregleda materijal koji mu je potreban za djelotvorno unakrsno ispitivanje. Do jedne od prvih značajnih odgoda svjedočenja svjedoka optužbe došlo je na Hadžihasanovićev zahtjev da mu se odobri dodatno vrijeme kako bi mu se omogućilo da pregleda

³⁷⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 175.

³⁷⁵ Hadžihasanovićeva najava žalbe, par. 11(e).

³⁷⁶ Hadžihasanovićeva replika, par. 43.

³⁷⁷ T. 5717-5719.

³⁷⁸ T. 5720.

spiskove koje je nedavno dobio od tužioca.³⁷⁹ Isto tako, transkripti kasnijih sjednica pokazuju da je Pretresno vijeće uvažavalo Hadžihasanovićeve poteškoće i odgađalo svjedočenja relevantnih svjedoka do kasnijih raspoloživih datuma.³⁸⁰ Na primjer, u vezi s unakrsnim ispitivanjem svjedoka Chambersa, Hadžihasanović je zatražio "par dana" i izjavio da će "biti spreman od ponedjeljka".³⁸¹ Unakrsno ispitivanje je počelo traženog dana.³⁸² Pretresno vijeće se u svakom trenutku slagalo s Hadžihasanovićem da je za poštovanje njegovih prava u vezi s pravičnim suđenjem ključno da mu se da dovoljno vremena da pregleda materijal PMEU-a za potrebe unakrsnog ispitivanja relevantnih svjedoka.³⁸³

133. Žalbena vijeće nadalje napominje da su tokom suđenja za najveći dio svjedočenja, čiju odgodu je Hadžihasanović tražio zbog potrebe za dodatnim vremenom, odobravane duže odgode.³⁸⁴ Sve navedeno opovrgava Hadžihasanovićevu tvrdnju da je mogućnost da on djelotvorno ospori dokaze optužbe na suđenju bila ozbiljno narušena i da mu je nanesena šteta.

134. Iz gorenavedenih razloga, Žalbena vijeće odbacuje Hadžihasanovićeve argumente u vezi s njegovim pristupom arhivi PMEU-a.

³⁷⁹ Riječ je o posljedici kompromisnog rješenja, koje je tužilac predložio, a Pretresno vijeće zatim odobrilo (T. 5576-5578 (djelimično zatvorena sjednica)). Glavno ispitivanje svjedoka održano je, po prvobitnom rasporedu, 6. i 7. aprila 2004., dok je unakrsno ispitivanje odgođeno "za kasniji datum" i održano je 28. maja 2004. (T. 5649-5664; 5668-5695; 8239-8315). Tom odgodom se Hadžihasanoviću htjelo omogućiti da utvrdi koji dokumenti PMEU-a nedostaju kako bi tužilac u vezi s njima od Evropske unije zatražio da se ukinu ograničenja prema pravilu 70 Pravilnika.

³⁸⁰ Dana 19. aprila 2004., Hadžihasanović je zatražio da tri svjedoka, čije svjedočenje je bilo zakazano za 22. i 23. april 2004., svjedoče kasnije kako bi dobio dodatne dane za pregled relevantnih dokumenata PMEU-a i pripremu za unakrsno ispitivanje (T. 5717-5719). Predsjedavajući sudija je zbog toga pozvao tužioca da razmotri mogućnosti odgode svjedočenja tih svjedoka kako bi se Hadžihasanoviću izašlo u susret (T. 5726). Vidi i Hitni zajednički zahtjev odbrane da se odgodi svjedočenje jednog svjedoka PMEZ-a, 13. april 2004., u kojem Hadžihasanović traži odgodu svjedočenja svjedoka Rolfa Weckessera, koje je bilo zakazano za ponedjeljak, 19. aprila 2004. Glavno i unakrsno ispitivanje svjedoka Rolfa Weckessera održano je 12. maja 2004. (T. 7200-7246).

³⁸¹ T. 5724.

³⁸² T. 6080.

³⁸³ T. 4755, 4758. Vidi i Odluka po zahtjevu odbrane za pristup arhivi Posmatračke misije Evropske zajednice, 15. decembra 2003., str. 3, u kojoj Pretresno vijeće izričito tvrdi da je Hadžihasanovićev pristup relevantnim dijelovima arhive PMEU-a "potreban kako bi se osiguralo pravično suđenje optuženom".

³⁸⁴ Torbjorn Junhov, čije svjedočenje je prvobitno bilo zakazano za 23. april 2004., na kraju je ispitan 1. juna 2004. (T. 8352-8433). Svjedočenje svjedoka Rolfa Weckessera prvobitno je bilo zakazano za 19. april 2004.; zbog Hadžihasanovićevog zahtjeva za odgodu od 13. aprila 2004., ispitivanje je na kraju održano 12. maja 2004. (T. 7200-7246). Svjedočenje svjedoka Dietera Schellschmida, zakazano za 2. april 2004., isto tako je odgođeno za 24. maj 2004. (T. 5240, 7896-7963).

V. HADŽIHASANOVIĆEVA INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST U SVOJSTVU NADREĐENOG

A. Ubistvo i okrutno postupanje u Bugojnu od avgusta 1993. godine

135. U okviru svoje treće žalbene osnove Hadžihasanović navodi argument da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo i pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je zaključilo da on nije preduzeo odgovarajuće mjere potrebne za kažnjavanje osoba odgovornih za ubistvo Mladena Havraneka i okrutno postupanje sa šestoricom zarobljenika u salonu namještaja “Slavonija” 5. avgusta 1993., kao i za sprečavanje sličnih krivičnih djela u drugim objektima u Bugojnu.³⁸⁵ On tvrdi da su greške Pretresnog vijeća u primjeni prava i utvrđivanju činjeničnog stanja rezultirale neostvarenjem pravde i da obesnažuju Prvostepenu presudu.³⁸⁶ Konkretno, on osporava zaključke Pretresnog vijeća u pogledu: (i) preduzetih mjera za kažnjavanje počinitelaca krivičnih djela počinjenih 5. avgusta 1993. u salonu namještaja “Slavonija”; (ii) njegovih ranijih saznanja o krivičnim djelima počinjenim u zatočeničkim objektima u Bugojnu poslije 18. avgusta 1993. godine; i (iii) mjera preduzetih u cilju sprečavanja sličnih krivičnih djela u zatočeničkim objektima u Bugojnu poslije 18. avgusta 1993. godine.³⁸⁷ Žalbeno vijeće će redom razmotriti te argumente.³⁸⁸ Mjere preduzete za kažnjavanje počinitelaca krivičnih djela počinjenih 5. avgusta 1993. godine u salonu namještaja “Slavonija”

³⁸⁵ Hadžihasanovićeva najava žalbe, par. 15, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1777–1778.

³⁸⁶ Hadžihasanovićeva najava žalbe, par. 15(a)-(h).

³⁸⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 197–265. Ostali Hadžihasanovićevi argumenti u okviru njegove treće žalbene osnove u vezi sa navodnim greškama u Dispozitivu Prvostepene presude i Odluci Pretresnog vijeća na osnovu pravila 98bis ispitani su u nastavku teksta, u dijelu VII(B)(1) (“Navodne greške u Dispozitivu Prvostepene presude”), odnosno ranije u tekstu, u dijelu IV(B)(6) (“Navod da u Odluci na osnovu pravila 98bis nema dokaza u vezi s događajima u Bugojnu” u vezi s tačkama 3 i 4 Optužnice).

³⁸⁸ Žalbeno vijeće napominje da je 26. novembra 2007. Hadžihasanović podnio Hitan zahtjev žalioaca za uvrštavanje u žalbeni spis nekih službenih prijevoda i Molbu za dodatno vrijeme tokom usmenog žalbenog pretresa (dalje u tekstu: Hadžihasanovićev zahtjev od 26. novembra 2007.), u kojem se, između ostalog, traži da se u spis žalbenog postupka uvrste službeni prijevodi dijelova transkripta prvostepenog postupka (svjedok Edib Zlotrg, T. 14987, r. 25–25; svjedok Fehim Muratović, T. 15039, r. 1–9 i 21–24) (dalje u tekstu: Službeni prijevodi). Hadžihasanović je svoj zahtjev argumentovao time da se tekst Službenih prijevoda koji je Pretresno vijeće imalo, a koji su strane dobile tek nakon izricanja Prvostepene presude, razlikuje od transkripta suđenja (kako u francuskoj tako i u engleskoj verziji) i da mu je time nanijeta šteta. Hadžihasanović je zatražio da se Službeni prijevodi uvrste u spis žalbenog postupka i zatražio od Žalbenog vijeća da na osnovu njih ocijeni i preispita odluku o njegovoj krivici po tačkama 3 i 4 Optužnice koju je donijelo Pretresno vijeće. Žalbeno vijeće, u svojoj “Odluci po Hadžihasanovićevom hitnom zahtjevu za uvrštavanje u žalbeni spis nekih službenih prijevoda i molbi za dodatno vrijeme tokom usmenog žalbenog pretresa”, zavedenoj 30. novembra 2007., naložilo je da se Službeni prijevodi stave na raspolaganje stranama i da se uvrste u spis žalbenog postupka. Dakle, u ovom tekstu se uvijek upućuje na englesku verziju transkripta suđenja sa preinakama iz Službenih prijevoda. Dva interna memoranduma koje je dostavila Služba za i jezičke konferencijske usluge Međunarodnog suda (dalje u tekstu: CLSS) od 30. novembra 2007., koji su bili priloženi uz Hitan zahtjev žalioaca za uvrštavanje u spis žalbenog postupka dodatnih službenih prijevoda dostavljenih od strane CLSS-a, zaveden 3. decembra 2007. i povučen 5. decembra 2007., takođe su uvršteni u spis žalbenog postupka, što znači da ih je Žalbeno vijeće uzelo u obzir.

1. Mjere preduzete za kažnjavanje počinitelaca krivičnih djela počinjenih 5. avgusta 1993. godine u salonu namještaja "Slavonija"

136. Hadžihasanović tvrdi da, s obzirom na predočene dokaze iz spisa, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da su mjere koje su starješine 307. brigade preduzele protiv počinitelaca krivičnih djela počinjenih 5. avgusta 1993. u salonu namještaja "Slavonija" bile disciplinskog karaktera i stoga neadekvatne u datim okolnostima.³⁸⁹

(a) Karakter mjera preduzetih za kažnjavanje počinitelaca krivičnih djela u salonu namještaja "Slavonija" počinjenih 5. avgusta 1993. godine

137. Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da su mjere preduzete u cilju kažnjavanja osoba odgovornih za ubistvo Mladena Havraneka i okrutno postupanje sa šestoricom zarobljenika u salonu namještaja "Slavonija" 5. avgusta 1993. bile samo disciplinskog, a ne kaznenog karaktera.³⁹⁰ Konkretno, on napominje: (i) da u Informaciji od 18. avgusta 1993. koju je sastavio Fehim Muratović stoji da su ti "borci privedeni i protiv njih je pokrenut postupak";³⁹¹ (ii) da je Fehim Muratović posvjedočio da su ta "lica" bila "uhapsena ili zatvorena", da su preduzete "zakonske mjere prema tim licima", i da su "preduzete odgovarajuće zakonske mjere prema tim licima koji su to uradili [...] prema pripadnicima HVO-a [...] [u] salon[u] namještaja";³⁹² (iii) da je svjedok Edib Zlotrg u svom je iskazu izjavio da je "bio u toku postupak"³⁹³ i da je 307. brigada "podnijela krivičnu prijavu" protiv njih;³⁹⁴ (iv) da je svjedok HF u

³⁸⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 198. Vidi i Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 209, 216; TŽP. 113–117, 184–185.

³⁹⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 197–198, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1776. Vidi i TŽP. 113–117; Hadžihasanovićeva replika, par. 56.

³⁹¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 199, gdje se citira DP DH1392 ("Informacija" od 18. avgusta 1993. koju su sastavili Fehim Muratović i Edib Zlotrg).

³⁹² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 200–201, gdje se poziva na iskaz svjedoka Fehima Muratovića, T. 14963–14964, T. 15038–15039.

³⁹³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 205, gdje se poziva na iskaz svjedoka Ediba Zlotrga, T. 14999. Vidi i par. 202, gdje se poziva na iskaz svjedoka Ediba Zlotrga, T. 14987–14988; par. 204, gdje se poziva na iskaz svjedoka Ediba Zlotrga, T. 14991–14992; par. 206, gdje se poziva na iskaz svjedoka Ediba Zlotrga, T. 15013–15014.

³⁹⁴ TŽP. 115, gdje se poziva na iskaz svjedoka Ediba Zlotrga, T. 14987. Vidi i Hadžihasanovićev zahtjev od 26. novembra 2007., Dodatak A, str. 2; Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 203, gdje se citira Prilog E Hadžihasanovićevog žalbenog podneska. Žalbeno vijeće napominje da je tužilac, u svom "Odgovoru na hitan zahtjev žalioca za uvrštavanje u žalbeni spis nekih službenih prijevoda i Molbi za dodatno vrijeme tokom usmenog žalbenog pretresa", zavedenom 28. novembra 2007. (dalje u tekstu: Tužiočev odgovor na Hadžihasanovićev zahtjev od 26. novembra 2007.), osporavao službeni engleski prijevod jer smatra da bi ovaj dio iskaza svjedoka Ediba Zlotrga morao glasiti "a criminal report is being filed" /podnosi se krivična prijava/ (naglasak dodat), a upozorava i na odstupanje između engleske i francuske verzije transkripta unakrsnog ispitivanja svjedoka Ediba Zlotrga u vezi s tim, odnosno, da engleska verzija transkripta glasi: "he identified the perpetrators of this crime and proceedings had been instituted against them and a criminal report was going to be filed against them on the basis of the seriousness of the crime" (T. 14999), dok francuska verzija glasi: "Il y a identifié les individus qui ont été les auteurs de cette infraction et des poursuites ont été engagées à leur rencontre afin de déterminer le niveau de leur responsabilité, ou culpabilité pour agir en conséquence." (T. 14999–15000) (naglasak dodat) Vidi Tužiočev odgovor na Hadžihasanovićev zahtjev od 26. novembra 2007., par. 5–6. Žalbeno vijeće napominje da, prema drugom memorandumu CLSS-a datiranom 30. novembra 2007., koji je priložen uz Hitan zahtjev žalioca za uvrštavanje u žalbeni spis daljnjih službenih prijevoda dobivenih od CLSS-a/, zaveden 3. decembra 2007. i povučen 5. decembra 2007., tačan prijevod na engleski iskaza svjedoka Ediba Zlotrga na str. 14999 transkripta glasi: "He identified the perpetrators of this offence and proceedings were instituted against them to establish the degree of responsibility and based on the degree a criminal report was going to be filed".

svom iskazu potvrdio da je protiv njih pokrenut postupak;³⁹⁵ (v) da Informacija načelnika civilne policije u Bugojnu od 20. avgusta 1993. u vezi s navodima o počinjenju ratnih zločina nad Hrvatima sadrži spisak na kojem se, između ostalog, pominje ime Mladena Havraneka, uz koje je rukom dopisana primjedba “zločinac uhapšen” (dalje u tekstu: Informacija od 20. avgusta 1993.);³⁹⁶ i (vi) da je Pretresno vijeće zaključilo da se “ni u izvještaju [Fehima Muratovića] od 18. avgusta 1993. ni u iskazu svjedoka HF ne eksplicira kakav je disciplinski ili krivični postupak pokrenut protiv počinitelja”.³⁹⁷ Hadžihasanović zaključuje da, na osnovu ovih dokaza, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da su “sankcije koje su starješine 307. brigade preduzele protiv navodnih počinitelja [...] bile disciplinskog karaktera”.³⁹⁸

138. Nadalje, na pretresu po žalbi Hadžihasanović je iznio argument da je poslije 5. avgusta 1993., ali najkasnije do 18. avgusta 1993. godine, 307. brigada opštinskom javnom tužiocu u Bugojnu podnijela krivičnu prijavu u vezi sa zločinima u salonu namještaja “Slavonija” počinjenim 5. avgusta 1993. godine.³⁹⁹ S tim u vezi Hadžihasanović se poziva: (i) na iskaz svjedoka Seada Žerića, okružnog vojnog tužioca u Travniku od decembra 1992. do februara 1996. godine, koji je posvjedočio da je dužnost opštinskih javnih tužilaca da primljenu krivičnu prijavu koja se odnosi na vojna lica prosljedi vojnom tužilaštvu ako su posrijedi krivična djela van njihove nadležnosti;⁴⁰⁰ (ii) na dokaze o tome da je vojna policija 3. korpusa podnosila krivične prijave okružnim vojnim tužilaštvima u periodu dok je zapovjednik bio Hadžihasanović, što, kako on tvrdi, dokazuje da je 3. korpus provodio politiku da svoje vojnike kažnjava za kriminalno djelovanje;⁴⁰¹ (iii) na iskaz svjedoka Ediba Zlotrga da je 307. brigada “podnijela krivičnu prijavu” protiv lica odgovornih za ubistvo i okrutno postupanje u salonu namještaja “Slavonija” 5. avgusta 1993. godine;⁴⁰² i (iv) na Informaciju od 20. avgusta 1993., u čijem se prilogu pominje ubistvo Mladena Havraneka i koja govori o sastanku kojem su prisustvovali opštinski javni tužilac u Bugojnu i posmatrači Evropske zajednice i na kojem se razgovaralo o ratnim zločinima počinjenim nad Hrvatima.⁴⁰³

³⁹⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 207, gdje se poziva na iskaz svjedoka HF, T. 17196–17197 (zatvorena sjednica).

³⁹⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 208, gdje se poziva na DP P203 (“Informacija” od 20. avgusta 1993., koju je sastavio Senad Dautović).

³⁹⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 210, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1767.

³⁹⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 198, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1776. Vidi i Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 209, 216.

³⁹⁹ TŽP. 115–117, 184–185.

⁴⁰⁰ TŽP. 112–113, gdje se poziva na iskaz svjedoka Seada Žerića, T. 5594. Vidi i TŽP. 185.

⁴⁰¹ TŽP. 114. Vidi i TŽP. 90–92.

⁴⁰² Vidi Hadžihasanovićev zahtjev od 26. novembra 2007., Dodatak A, str. 2, gdje se poziva na Službeni prijevod iskaza svjedoka Ediba Zlotrga na engleski, T. 14987. Vidi i fusnota 394 *supra*.

⁴⁰³ TŽP. 115–117. Vidi i Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 208, gdje se poziva na DP P203 (“Informacija” od 20. avgusta 1993. koju je sastavio Senad Dautović).

139. Hadžihasanović konkretno ističe da prisustvo opštinskog javnog tužioca u Bugojnu na sastanku o kojem se govori u Informaciji od 20. avgusta 1993. potvrđuje da je opštinski javni tužilac o ubistvu Mladena Havraneka bio obaviješten putem krivične prijave koju je podnijela 307. brigada i da je, shodno tome, njegova dužnost bila ili da sam postupi prema toj krivičnoj prijavi ili da je proslijedi okružnom vojnom tužiocu u Travniku.⁴⁰⁴

140. Tužilac odgovara da je Pretresno vijeće ispravno zaključilo da su mjere izrečene kao kazna za zločine počinjene 5. avgusta 1993. u salonu namještaja “Slavonija” bile disciplinskog karaktera i stoga neadekvatne.⁴⁰⁵ Tužilac tvrdi da Hadžihasanović “selektivno citira” iskaz svjedoka Fehima Muratovića, Ediba Zlotrga i HF i da “[d]okazi na koje se upućuje ne potvrđuju da su počiniooci izvedeni pred vojni krivični sud”.⁴⁰⁶ On osporava da je iskaz svjedoka Ediba Zlotrga da su preduzete mjere bile kaznenog karaktera dovoljan kao dokaz da je Pretresno vijeće postupilo nerazumno kada je zaključilo da su one bile disciplinskog karaktera.⁴⁰⁷ Tužilac podsjeća na to da je Pretresno vijeće primilo na znanje iskaz svjedoka Ediba Zlotrga, ali je konstatovalo da iskaz svjedoka Fehima Muratovića dokazuje da su počiniooci izvedeni pred vojnodisciplinski organ u Bugojnu i da taj iskaz potkrepljuju iskazi svjedoka Seada Žerića, Petera Hackshawa i Zrinka Alvira.⁴⁰⁸ On tvrdi i to da je Pretresno vijeće napomenulo da je “Hadžihasanovićeva odbrana u svom Završnom podnesku navela da su mjere preduzete nakon inkriminiranih incidenata bile disciplinskog karaktera”,⁴⁰⁹ a da “Hadžihasanović sada tvrdi suprotno, bez objašnjenja”.⁴¹⁰

141. Nadalje, što se tiče Hadžihasanovićevih tvrdnji da je Informacija od 20. avgusta 1993. dokaz da je 307. brigada podnijela krivičnu prijavu i da su krivična djela počinjena 5. avgusta 1993. u salonu namještaja “Slavonija” prešla u ruke opštinskog javnog tužioca u Bugojnu, tužilac tvrdi da opštinski javni tužilac ne bi bio nadležan da rješava u takvoj stvari i da bi “stvar proslijedio vojnom tužiocu koji je jasno posvjedočio da nikad nije dobio prijavu takve vrste”.⁴¹¹ Tužilac tvrdi da je “razuman zaključak Pretresnog vijeća da nije bila podnijeta nikakva [krivična] prijava”.⁴¹²

142. Prije svega, Žalbeno vijeće napominje da se u Prvostepenoj presudi i argumentaciji strana u žalbenom postupku previše naglašava karakter preduzetih mjera. Žalbeno vijeće podsjeća da je

⁴⁰⁴ TŽP. 115–117.

⁴⁰⁵ Tužiočev odgovor, par. 133, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1763–1785.

⁴⁰⁶ Tužiočev odgovor, par. 135.

⁴⁰⁷ TŽP. 151–154.

⁴⁰⁸ Tužiočev odgovor, par. 141–144, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1763–1780. Vidi i TŽP. 151.

⁴⁰⁹ Tužiočev odgovor, par. 138, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1776.

⁴¹⁰ Tužiočev odgovor, par. 138.

⁴¹¹ TŽP. 154.

⁴¹² TŽP. 154.

relevantno pitanje da li bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da je Hadžihasanović preduzeo mjere da kazni počinioce koje su bile “potrebne i razumne” u predmetnim okolnostima,⁴¹³ a ne da li su te mjere bile disciplinske ili kaznene.

143. Žalbena vijeće prihvata da je, suprotno tome što tvrdi tužilac,⁴¹⁴ Hadžihasanović u svom Završnom pretresnom podnesku osporavao tvrdnju da su mjere preduzete za kažnjavanje počinitelja zločina u salonu namještaja “Slavonija” 5. avgusta 1993. bile disciplinske.⁴¹⁵ Žalbena vijeće napominje da je Pretresno vijeće razmotrilo dokaze koji su mu bili predloženi i zaključilo da “3. korpus nije inicirao nikakvu istragu niti krivični postupak protiv počinitelja” zločina u salonu namještaja “Slavonija”.⁴¹⁶ Pretresno vijeće je prvo razmotrilo Informaciju svjedoka Muratovića od 18. avgusta 1993. i iskaz svjedoka HF, i konstatovalo da ti dokazi ne omogućuju da se izvede zaključak o tome da li su protiv počinitelja preduzete disciplinske ili kaznene mjere.⁴¹⁷ Zaista, u Informaciji od 18. avgusta 1993. stoji da su ti “borci [bili] privedeni” i da je “protiv istih [bio] pokrenut postupak”,⁴¹⁸ dok je svjedok HF u iskazu izjavio samo da je dobio informaciju da je “pokrenut postupak”.⁴¹⁹ Pretresno vijeće je zatim napomenulo da je, kako se čini, svjedok Edib Zlotrg “izjavio da je protiv predmetnih počinitelja bio pokrenut krivični postupak”,⁴²⁰ ali, odmjeravajući težinu tog iskaza u odnosu na iskaze drugih svjedoka – tačnije, iskaze svjedoka Fehima Muratovića, Seada Žerića, Petera Hackshawa i Zrinka Alvira – zaključilo je da je “307. brigada [...] preduzela disciplinske sankcije”, a ne kaznene sankcije protiv počinitelja djela okrutnog postupanja nad šest zarobljenika i ubistva Mladena Havraneka.⁴²¹

144. Konkretno, Pretresno vijeće je konstatovalo da je svjedok Fehim Muratović u svom iskazu precizirao da su počinioci “odgovarali pred vojnodisciplinskim organom u Bugojnu [i da su] sankcionisani”.⁴²² Kao potkrepu tome, Pretresno vijeće je napomenulo da je svjedok Sead Žerić,

⁴¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 417. Vidi i *supra*, par. 33.

⁴¹⁴ Tužilačev odgovor, par. 138.

⁴¹⁵ Žalbena vijeće napominje da se u fusnoti u Hadžihasanovićevom završnom podnesku – na koju se Pretresno vijeće pozvalo u paragrafu 1776 Prvostepene presude – upućuje na svjedočenje svjedoka Fehima Muratovića da su počinioci bili izvedeni pred vojnodisciplinski organ u Bugojnu, ali se ne kaže da Hadžihasanović prihvata to svjedočenje u pogledu karaktera izrečenih mjera. Naime, u paragrafu 1042 Hadžihasanovićevog završnog podneska inače stoji da je protiv počinitelja bio pokrenut “krivični postupak”.

⁴¹⁶ Prvostepena presuda, par. 1776.

⁴¹⁷ Prvostepena presuda, par. 1765–1767.

⁴¹⁸ Prvostepena presuda, par. 1765, gdje se citira DP DH1392 (“Informacija” od 18. avgusta 1993. koju su sastavili Fehim Muratović i Edib Zlotrg).

⁴¹⁹ Svjedok HF, T. 17196 (zatvorena sjednica). Vidi Prvostepena presuda, par. 1766.

⁴²⁰ Prvostepena presuda, par. 1768, gdje se poziva na svjedoka Edib Zlotrg, T. 14987. Žalbena vijeće napominje da je referenca Pretresnog vijeća na svjedočenje svjedoka Ediba Zlotrga zasnovana na transkriptu suđenja, a ne na zvaničnom prijevodu ovog dijela njegovog svjedočenja iz kojeg jasno proizlazi da je on zaista govorio o podnošenju krivične prijave. Stoga se čini neprimjerenim kvalifikativ “kako se čini” koji je Pretresno vijeće upotrijebilo u paragrafu 1768 Prvostepene presude.

⁴²¹ Prvostepena presuda, par. 1776. Vidi i Prvostepena presuda, par. 1769–1775.

⁴²² Prvostepena presuda, par. 1769, gdje se poziva na svjedočenje svjedoka Fehima Muratovića, T. 15039–15040.

okružni vojni tužilac u Travniku od decembra 1992. do februara 1996., izjavio da nikad nije dobio nikakvu krivičnu prijavu koja navodi da su pripadnici ABiH ubijali ili maltretirali ratne zarobljenike ili zatočene civile na području za koje je on bio nadležan, uključujući Bugojno.⁴²³ Štaviše, svjedok Peter Hackshaw, istražitelj Tužilaštva, u svom svjedočenju je izjavio da je pregledao dokumentaciju okružnog vojnog tužioca u Travniku, ali nije našao ime nijedne od žrtava navedenih u Optužnici.⁴²⁴ Najzad, svjedok Zrinko Alvir, koji je bio premlaćen isto veče kad i Mladen Havranek, izjavio je da je u novembru 1994. policiji u Bugojnu dao izjave protiv dva počinioca, ali da je tek 2004. godine pozvan da svjedoči u krivičnom postupku protiv njih.⁴²⁵

145. Žalbeno vijeće je saglasno sa Pretresnim vijećem u tome da su iskazi svjedoka Fehima Muratovića, Seada Žerića, Petera Hackshawa i Zrinka Alvira dovoljan osnov za zaključak da je vojnodisciplinski organ u Bugojnu utvrdio odgovornost počinilaca krivičnih djela počinjenih 5. avgusta 1993. u salonu namještaja "Slavonija" za povrede vojne discipline i da u vezi s istim nije bila podnijeta nikakva krivična prijava okružnom vojnom tužilaštvu.

146. Međutim, Žalbeno vijeće pored toga konstatuje da Informacija od 20. avgusta 1993. daje razloga za osnovanu sumnju u to da je 307. brigada opštinskom tužiocu u Bugojnu podnijela krivičnu prijavu u vezi sa krivičnim djelima počinjenim u salonu namještaja "Slavonija" 5. avgusta 1993. godine. Štaviše, Informacija od 20. avgusta 1993. potvrđuje da se opštinski javni tužilac u Bugojnu sastao sa posmatračima Evropske zajednice radi razgovora o navodima o ratnim zločinima nad Hrvatima, uključujući ubistvo Mladena Havraneka.⁴²⁶ U Informaciji od 20. avgusta 1993. ne kaže se da li je krivičnom prijavom koju je podnijela 307. brigada opštinski javni tužilac u Bugojnu bio upozoren na ubistvo Mladena Havraneka. Kako god bilo, Žalbeno vijeće konstatuje da je Pretresno vijeće pogriješilo utoliko što Informaciju od 20. avgusta 1993. nije uzelo u obzir kao dokaz koji stvara osnovanu sumnju u pogledu pitanja da li je 3. korpus pokrenuo istragu ili krivični postupak protiv počinilaca djela ubistva i okrutnog postupanja.

147. Žalbeno vijeće napominje da gore pomenuti iskazi svjedoka, kojima je potvrđeno da okružnom vojnom tužiocu u Travniku nije podnijeta nikakva krivična prijava, nisu relevantni za pitanje da li je podnijeta prijava opštinskom javnom tužiocu u Bugojnu. Žalbeno vijeće podsjeća da se iskazi svjedoka Seada Žerića i Petera Hackshawa odnose na nepostojanje krivičnih prijava podnijetih okružnom vojnom tužiocu, te da se iskazi svjedoka Fehima Muratovića i Zrinka Alvira

⁴²³ Prvostepena presuda, par. 1773, gdje se poziva na svjedočenje svjedoka Seada Žerića, T. 5525.

⁴²⁴ Prvostepena presuda, par. 1774, gdje se poziva na svjedočenje svjedoka Petera Hackshawa, T. 9692–9693.

⁴²⁵ Prvostepena presuda, par. 1775, gdje se poziva na svjedočenje svjedoka Zrinka Alvira, T. 2644–2645.

⁴²⁶ DP P203 ("Informacija" od 20. avgusta 1993. koju je sastavio Senad Dautović). Žalbeno vijeće napominje da je taj izvještaj, između ostalog, poslat 307. brigadi.

ne odnose konkretno na Hadžihasanovićevu tvrdnju da je krivična prijava podnijeta opštinskom javnom tužiocu u Bugojnu, niti je pobijaju. Najzad, iako se u prilogu Informacije od 20. avgusta 1993. pominje samo ubistvo Mladena Havraneka, a ne i okrutno postupanje sa šestoricom zarobljenika, Žalbeno vijeće konstatuje da taj izvještaj daje osnov za sumnju u pogledu pitanja da li je 307. brigada cijeli ovaj slučaj, uključujući i okrutno postupanje, prosljedila opštinskom javnom tužiocu u Bugojnu.

148. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno vijeće se slaže sa konstatacijom Pretresnog vijeća da je vojnodisciplinski organ u Bugojnu utvrdio odgovornost počilaca krivičnih djela počinjenih 5. avgusta 1993. u salonu namještaja “Slavonija” za povrede vojne discipline i da okružnom vojnom tužilaštvu u Travniku u vezi s tim nije bila podnijeta krivična prijava. Međutim, na osnovu dokaza, Žalbeno vijeće konstatuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti van razumne sumnje da 3. korpus nije pokrenuo krivični postupak podnošenjem prijave opštinskom javnom tužiocu u Bugojnu.

(b) Da li su mjere koje je preduzeo Hadžihasanović bile nužne i razumne

149. Hadžihasanović tvrdi da je preduzeo nužne i razumne mjere s obzirom na okolnosti koje su u datom trenutku vladale.⁴²⁷ On tvdi da su počinioci identifikovani, uhapšeni i zatvoreni i da je protiv njih pokrenut zakonski postupak.⁴²⁸ On tvrdi da, “u nedostatku bilo kakvih informacija koje bi mu omogućile da zaključi da su u Bugojnu postojali dodatni problemi”,⁴²⁹ kao i s obzirom na činjenicu da je, “zahvaljujući sistemu koji je on uspostavio”,⁴³⁰ bio izviješten da se incident rješava u skladu sa zakonom, “bilo razumno da [on] ishod smatra zadovoljavajućim”.⁴³¹ Nadalje, što se tiče podnošenja krivične prijave opštinskom javnom tužiocu u Bugojnu od strane 307. brigade, Hadžihasanović tvrdi da je dužnost javnog tužioca bila ili da sam postupi prema krivičnoj prijavi ili da je prosljedi okružnom vojnom tužiocu u Travniku ako je posrijedi stvar koja je van njegove nadležnosti.⁴³²

150. Tužilac odgovara da je Pretresno vijeće razmotrilo “hapšenje, prijavu i disciplinske mjere”⁴³³ i da je postupilo razumno kada je konstatovalo da “disciplinska mjera po kratkom

⁴²⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 231.

⁴²⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 222.

⁴²⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 231.

⁴³⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 230.

⁴³¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 231. Vidi i TŽP. 117–122.

⁴³² TŽP. 115–117.

⁴³³ Tužiočev odgovor, par. 147.

postupku bez pokretanja vojnokrivičnog postupka nije dovoljna kazna”.⁴³⁴ Tužilac takođe napominje da je Pretresno vijeće smatralo da je izricanje disciplinskih mjera dovoljno kao kazna za pljačkanje, ali nedovoljno kao kazna za ubistvo i okrutno postupanje.⁴³⁵

151. Žalbena vijeće podsjeća na to da se ocjena da li je nadređeni ispunio svoju dužnost da spriječi ili kazni donosi od slučaja do slučaja, kako bi se uzele u obzir “okolnosti [...] konkretnog slučaja”.⁴³⁶ Prema ranije izraženom stavu Žalbenog vijeća, “ono što čini nužne i razumne mjere nije pitanje materijalnog prava, nego dokazivanja”.⁴³⁷

152. U ovom predmetu, Žalbena vijeće podsjeća na to da se slaže sa zaključkom Pretresnog vijeća da su počinioči krivičnih djela počinjenih 5. avgusta 1993. u salonu namještaja “Slavonija” pozvani na odgovornost pred vojnodisciplinski organ u Bugojnu. Žalbena vijeće je saglasno s tim da, s obzirom na težinu krivičnih djela za koja su ti počinioči bili kažnjavani – ubistvo i okrutno postupanje – Hadžihasanović “nije smio da se u smislu preduzimanja kaznenih mjera zadovolji disciplinskom kaznom koja maksimalno može da znači pritvor u trajanju do 60 dana”.⁴³⁸ Naime, iako su momentalne i vidljive mjere kao što je disciplinski pritvor bile neophodne, disciplinska sankcija pritvora do 60 dana – što je maksimum dozvoljen Pravilnikom o vojnoj disciplini⁴³⁹ – nije se u datim okolnostima mogla smatrati dovoljnom.

153. Međutim, Žalbena vijeće podsjeća i na to da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo daprotiv počinilaca, pored toga, nije bila pokrenuta ni istraga niti krivični postupak. Kako je već pomenuto, Informacija od 20. avgusta 1993. daje razloga za sumnju da je 307. brigada opštinskom javnom tužiocu u Bugojnu podnijela krivičnu prijavu u vezi sa krivičnim djelima u salonu namještaja “Slavonija” od 5. avgusta 1993. godine. Žalbena vijeće napominje da ne bi bilo nedosljedno da su počiniočima zbog njih izrečene i disciplinske mjere i da je podnijeta krivična prijava organima gonjenja.⁴⁴⁰

⁴³⁴ Tužiočev odgovor, par. 148, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1763–1785. Vidi i Tužiočev odgovor, par. 151.

⁴³⁵ Tužiočev odgovor, par. 150, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 893, 899, 2056–2058 (pljačkanje) i par. 1776–1777 (ubistvo i okrutno postupanje).

⁴³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 417. Vidi i *supra*, par. 33.

⁴³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 63–64. Vidi i *supra*, par. 33.

⁴³⁸ Prvostepena presuda, par. 1777.

⁴³⁹ Vidi DP P325 (dalje u tekstu: Pravilnik o vojnoj disciplini, *Službeni list RBiH*, br. 12, 13. avgust 1992.), čl. 13. Žalbena vijeće podsjeća na to da su, odgovarajući na pitanje postavljeno stranama u postupku, Hadžihasanović i tužilac bili saglasni u pogledu toga da ni vojnodisciplinski sudovi ni starješine sa disciplinskim ovlaštenjima nisu mogli izreći sankciju strožu od 60 dana zatvora (TŽP. 109–110, 149–150).

⁴⁴⁰ Vidi DP P325 (Pravilnik o vojnoj disciplini, *Službeni list RBiH*, br. 12, 13. avgusta 1992.), čl. 6 (u kojem stoji da postupak utvrđivanja odgovornosti za krivično djelo pokrenut protiv vojnog lica ne isključuje postupak protiv njega za isto djelo kao za povredu vojne discipline).

154. Žalbeno vijeće podsjeća da nije potrebno da kaznu izrekne nadređeni lično i da on svoju dužnost da kazni može ispuniti tako što će podnijeti prijavu nadležnim organima.⁴⁴¹ U ovom slučaju Žalbeno vijeće konstatuje da su prijavljivanje krivičnih djela počinjenih 5. avgusta 1993. u salonu namještaja “Slavonija” opštinskom javnom tužiocu u Bugojnu, zajedno sa disciplinskim sankcijama koje je izrekao vojnodisciplinski organ u Bugojnu, nužne i razumne mjere za kažnjavanje počinitelja. Žalbeno vijeće je svjesno toga da je okružno vojno tužilaštvo, prije nego opštinski javni tužilac, po svoj prilici bilo primjerenije mjesto za podnošenje krivične prijave,⁴⁴² ali konstatuje da se Hadžihasanovićevo odgovornost ne bi smjela zasnivati na mogućem propustu opštinskog javnog tužioca u Bugojnu da pokrene krivični postupak ili stvar proslijedi okružnom vojnom tužiocu.⁴⁴³ Žalbeno vijeće napominje da je svjedok Sead Žerić, bivši Okružni vojni tužilac u Travniku, u svom iskazu izjavio da su opštinski javni tužiocu bili obavezni da primljene krivične prijave u vezi sa vojnim licima prosljede vojnom tužilaštvu ako se radilo o krivičnim djelima van njihove nadležnosti.⁴⁴⁴

155. U svjetlu prethodno rečenog, Žalbeno vijeće konstatuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama, na osnovu predočenih dokaza, ne bi mogao da zaključi da su mjere preduzete za kažnjavanje počinitelja zločina u salonu namještaja “Slavonija” 5. avgusta 1993. bile neadekvatne u predmetnim okolnostima. Shodno tome, Žalbeno vijeće poništava osuđujuće presude izrečene Hadžihasanoviću zato što nije preduzeo odgovarajuće nužne mjere za kažnjavanje osoba odgovornih za ubistvo Mladena Havraneka i za okrutno postupanje sa šestoricom zarobljenika u salonu namještaja “Slavonija” 5. avgusta 1993. godine.

2. Hadžihasanovićevo znanje o djelima zlostavljanja počinjenim poslije 18. avgusta 1993. u zatočeničkim objektima u Bugojnu

156. Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo i pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je zaključilo da je on imao razloga da zna za djela zlostavljanja počinjena u zatočeničkim objektima u Bugojnu poslije 18. avgusta 1993. godine.⁴⁴⁵ Kao argument navodi da je

⁴⁴¹ Vidi Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 335, koja se citira i podržava u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blaškić*, par. 72.

⁴⁴² Okružni vojni sudovi, pa tako i Okružni vojni sud u Travniku, djelovali su nezavisno od ABiH i bili su osnovani prvenstveno da procesuiraju krivična djela čiji su počinioci vojna lica (Prvostepena presuda, par. 907–938), dok je civilni sudski sistem, uključujući opštinska javna tužilaštva, imao nadležnost za procesuiranje krivičnih djela čiji su počinioci građanska lica, a samo u nekim posebnim slučajevima i vojna lica (Prvostepena presuda, par. 953–957).

⁴⁴³ Vidi Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 395 (u kojoj se kaže da se nadređeni može smatrati krivično odgovornim samo za propust da preduzme mjere za koje ima ovlaštenja). Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 417.

⁴⁴⁴ Svjedok Sead Žerić, T. 5594.

⁴⁴⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 234. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće utvrdilo da su obilježja krivičnog djela okrutnog postupanja potvrđena za sljedeće zatočeničke objekte u Bugojnu kojima je upravljala 307. brigada i koji su bili pod njenom kontrolom: zgrada Gimnazije, od 18. jula 1993. do 8. oktobra 1993. (Prvostepena presuda, par. 1674); stadion FK “Iskra”, od

Pretno vijeće primijenilo “pogrešno tumačenje *mens rea* koja se traži za komandnu odgovornost”.⁴⁴⁶ On tvrdi da kriterijum koji je primijenilo Pretno vijeće, odnosno, da li je bilo razloga da optuženi zna da je postojao “rizik da se protivpravne radnje ponove” nije konsistentan sa “*mens rea* koja se traži za komandnu odgovornost, koju priznaje jurisprudencija Međunarodnog suda”.⁴⁴⁷

157. Nadalje, Hadžihasanović tvrdi da “nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da je bilo razloga da [on] zna da [njegov] potčinjeni čine djela okrutnog postupanja u salonu namještaja ili da se spremaju da ih i dalje čine”.⁴⁴⁸ On iznosi argument da taj zaključak “protivječi konstatacijama samog [Pretnog vijeća] da informacije kojima je [on] raspolagao 18. avgusta 1993. ukazuju na teški incident koji se dogodio jedanput, 5. avgusta 1993. – a ne na redovnu praksu premlaćivanja – i da to nije bilo dovoljno da [on] zaključi da su i prije ili poslije toga vršene kažnjive radnje iste vrste”.⁴⁴⁹ On kaže i to da je “[p]roširiti tu konstataciju na druge zatočeničke objekte još [...] nelogičnije” jer on “nije imao nikakva saznanja o broju i lokacijama drugih zatočeničkih objekata”.⁴⁵⁰

158. Tužilac odgovara da Pretno vijeće nije pogriješilo kada je utvrdilo da je, po kriterijumu “bilo je razloga da zna”, dovoljno da se dokaže da je nadređeni imao razloga da zna za stvarni i objektivni rizik da se protivpravne radnje ponove u budućnosti.⁴⁵¹ On tvrdi da je Pretno vijeće konstatovalo da “izricanje disciplinskih mjera po kratkom postupku, bez pokretanja krivičnog postupka pred vojnim organima gonjenja nije dovoljna kazna” i da je “nedovoljnost kazne emitovala jasnu poruku o nekažnjivosti, što je bilo ohrabrenje za nove zločine nad zarobljenicima”.⁴⁵² Tužilac argumentira da “Hadžihasanović nije uzeo u obzir to da je Vijeće bilo svjesno razlike između znanja samo o incidentu od 5. avgusta, koje nije smatralo dovoljnim za ispunjavanje kriterijuma ‘bilo je razloga da zna’, i situacije u kojoj je zajedno prisutno i znanje i propust da se kazni”.⁴⁵³ On tvrdi da postoji “znatan korpus precedentnog prava koje propust da se

avgusta 1993. do 31. oktobra 1993. (Prvostepena presuda, par. 1718); Osnovna škola “Vojin Paleksić”, od kraja jula 1993. do kraja avgusta 1993. (Prvostepena presuda, par. 1691); i salon namještaja “Slavonija”, od 24. jula 1993. do 23. avgusta 1993. (Prvostepena presuda, par. 1615) (dalje u tekstu zbirno: zatočenički objekti u Bugojnu).

⁴⁴⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 242, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1779.

⁴⁴⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 245. Žalbeno vijeće napominje da se o Hadžihasanovićevim argumentima, kao i o argumentima ostalih strana u vezi sa pravnim pitanjem “bilo je razloga da zna” i dužnošću nadređenoga da spriječi ponavljanje sličnih djela, detaljnije diskutuje u dijelu koji se bavi mjerodavnim pravom u kontekstu primjene člana 7(3) Statuta (dio III(B): “Standard ‘bilo je razloga da zna’ i dužnost nadređenog da spriječi ponovno vršenje sličnih djela”).

⁴⁴⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 249. Vidi i TŽP. 124–126.

⁴⁴⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 250.

⁴⁵⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 252.

⁴⁵¹ Tužiočev odgovor, par. 152, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1779, 1784. Vidi i Tužiočev odgovor, par. 153, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 95, 133.

⁴⁵² Tužiočev odgovor, par. 148, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1763–1785.

⁴⁵³ Tužiočev odgovor, par. 166, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1760.

kazni za zločin često smatra propustom da se spriječi ponavljanje zločina”.⁴⁵⁴ Dakle, pošto je Hadžihasanović znao za incident od 5. avgusta 1993., a propustio je da kazni, “Pretresno vijeće je razumno postupilo kada je zaključilo da je [on] bio svjestan stvarnog i objektivnog rizika okrutnog postupanja u Bugojnu i u budućnosti”.⁴⁵⁵

159. Najzad, tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće razumno postupilo kada je utvrdilo da je bilo razloga da Hadžihasanović zna za buduće zločine i u drugim zatočeničkim objektima, a ne samo za one u salonu namještaja “Slavonija”.⁴⁵⁶ On tvrdi da je Hadžihasanović znao za broj i lokacije drugih zatočeničkih objekata zato što je “komandama OG ‘Zapad’ i 307. brigade naredio da dozvole posjetu delegacije MKCK-a stadionu FK ‘Iskra’”.⁴⁵⁷ Tužilac dodaje da je takođe “bilo razloga da Hadžihasanović zna zbog geografske blizine zatočeničkih centara u Bugojnu i činjenice da je njima upravljao i nad njima nadzor vršio isti zapovjednik iz 307. brigade”.⁴⁵⁸

160. Žalbeno vijeće podsjeća na to da je Pretresno vijeće prvo ispitalo Hadžihasanovićevo znanje o okrutnom postupanju sa šestoricom zarobljenika i ubistvu Mladena Havraneka, kao i njegovo znanje o drugim krivičnim djelima počinjenim u raznim zatočeničkim objektima u Bugojnu prije 18. avgusta 1993. godine.⁴⁵⁹ Vijeće je zaključilo: (i) da je Hadžihasanović poslije 18. avgusta 1993. znao da su dva vojnika 307. brigade 5. avgusta 1993. pretukla šest ratnih zarobljenika, od kojih je jedan preminuo uslijed premlaćivanja;⁴⁶⁰ i (ii) da nije bilo razloga da Hadžihasanović zna da su njegovi potčinjeni izvršili i druga djela zlostavljanja u salonu namještaja “Slavonija” ili na drugim mjestima zatočenja pod kontrolom 307. brigade u Bugojnu, prije 18. avgusta 1993. godine.⁴⁶¹

161. Pretresno vijeće je zatim, u okviru ispitivanja kaznenih mjera preduzetih u vezi sa krivičnim djelima počinjenim 5. avgusta 1993., razmatralo pitanje da li je bilo razloga da Hadžihasanović zna, poslije 18. avgusta 1993., za zlostavljanje u zatočeničkim objektima u Bugojnu pod kontrolom 307. brigade.⁴⁶² Pretresno vijeće je konstatovalo:

U okolnostima ovog predmeta, ne kaznivši na odgovarajući način pripadnike 307. brigade koji su skrivili krivična djela okrutnog postupanja i ubistva u Salonu namještaja, optuženi Hadžihasanović je od 18. avgusta 1993. nadalje stvorio situaciju koja je pogodovala recidiviranju sličnih kažnjivih radnji, ne samo u

⁴⁵⁴ Tužιοčev odgovor, par. 166.

⁴⁵⁵ Tužιοčev odgovor, par. 172. Vidi i TŽP. 155–156.

⁴⁵⁶ Tužιοčev odgovor, par. 173.

⁴⁵⁷ Tužιοčev odgovor, par. 173, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1166.

⁴⁵⁸ Tužιοčev odgovor, par. 173, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1779.

⁴⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 1747–1762 (dio pod naslovom “Saznanja optuženog Hadžihasanovića”).

⁴⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 1755.

⁴⁶¹ Prvostepena presuda, par. 1760.

⁴⁶² Prvostepena presuda, par. 1763–1780 (dio pod naslovom “Preduzete mjere”).

Salonu namještaja nego i na svim drugim lokacijama zatočenja pod kontrolom pripadnika 307. brigade. Budući da nije preduzeo adekvatne mjere u vezi sa krivičnim djelima za koja je znao, optuženi Hadžihasanović je imao razloge da zna da je stvarno i objektivno moguće da se takve nedozvoljene radnje ponove i ubuduće, to više pošto su zatočenički centri uspostavljeni u Bugojnu bili smješteni geografski vrlo blizu jedni drugih, te jer su njima upravljali i kontrolisali ih isti ljudi iz rukovodstva 307. brigade. Vijeće je mišljenja da je nepreduzimanje kaznenih mjera, odnosno nepreduzimanje dovoljno oštrih mjera protiv stražara u jednom zatočeničkom centru u Bugojnu nužno moralo da se odrazi na rad drugih stražara na drugim lokacijama zatočenja u Bugojnu.⁴⁶³

162. Žalbeno vijeće napominje da se zaključak Pretresnog vijeća da je bilo razloga da Hadžihasanović zna za djela okrutnog postupanja počinjena u zatočeničkim objektima u Bugojnu poslije 18. avgusta 1993. zasniva uglavnom na konstataciji da Hadžihasanović nije preduzeo odgovarajuće mjere da kazni počinioce krivičnih djela od 5. avgusta 1993. godine. Žalbeno vijeće je zaključilo da je drugopomenuti zaključak Pretresnog vijeća pogrešan i Hadžihasanovića oslobodilo od optužbi da nije preduzeo odgovarajuće mjere potrebne za kažnjavanje osoba odgovornih za ubistvo Mladena Havraneka i okrutno postupanje nad šestoricom zarobljenika u salonu namještaja "Slavonija" 5. avgusta 1993. godine.

163. Žalbeno vijeće konstatuje da se nijedan od preostalih zaključaka Pretresnog vijeća, bilo uzetih pojedinačno bilo zajedno, ne može smatrati dovoljnim osnovom za zaključak da je bilo razloga da Hadžihasanović zna za djela okrutnog postupanja u zatočeničkim objektima u Bugojnu poslije 18. avgusta 1993. godine. Hadžihasanovićevo znanje o zločinima od 5. avgusta 1993. nije dokaz da je on imao razloga da zna za buduće slične zločine u Bugojnu poslije 18. avgusta 1993., posebno s obzirom na zaključak Žalbenog vijeća da je preduzeo odgovarajuće mjere da kazni počinioce čim je bio obaviješten o tim ranijim zločinima. Isto tako, zaključci Pretresnog vijeća da su se zatočenički objekti u Bugojnu nalazili geografski blizu jedni drugima i da su njima upravljali i kontrolisali ih isti ljudi iz komande 307. brigade⁴⁶⁴ nisu dovoljan dokaz Hadžihasanovićevog znanja. Žalbeno vijeće zaključuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi, na osnovu predočenih dokaza, da je Hadžihasanović imao traženo znanje u smislu člana 7(3) Statuta, koje bi bilo osnov za njegovu odgovornost da spriječi ili kazni djela okrutnog postupanja počinjena u zatočeničkim objektima u Bugojnu poslije 18. avgusta 1993. godine.

⁴⁶³ Prvostepena presuda, par. 1779 (fusnote izostavljene).

⁴⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 1779.

164. Shodno tome, Žalbeno vijeće poništava osuđujuće presude izrečene Hadžihasanoviću po optužbama da nije preduzeo odgovarajuće mjere kako bi spriječio ili kaznio za okrutno postupanje u zatočeničkim objektima u Bugojnu poslije 18. avgusta 1993. godine.⁴⁶⁵

B. Okrutno postupanje u Muzičkoj školi u Zenici od maja do septembra 1993. godine

165. U okviru svoje četvrte žalbene osnove Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo i pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je, u pogledu fizičkog nasilja u Muzičkoj školi u Zenici, konstatovalo da on “nije ispunio službenu dužnost koja proizlazi iz njegovog svojstva nadređenoga, tj. dužnost da preduzme razumne i nužne mjere sa svrhom kažnjavanja počinitelaca tih radnji i sprečavanja sličnih radnji”.⁴⁶⁶ Konkretno, on tvrdi da je Pretresno vijeće počinilo činjeničnu grešku u ocjeni dokaza⁴⁶⁷ i prilikom ocjenjivanja koje su mjere bile nužne i razumne u tadašnjim okolnostima.⁴⁶⁸

1. Da li je Pretresno vijeće pogriješno ocijenilo dokaze

166. Hadžihasanović tvrdi da Pretresno vijeće nije na primjeren način razmotrilo i ocijenilo dokaznu vrijednost: (i) iskaza svjedoka Džemala Merdana i HF o tome da je 3. korpus preduzeo mjere da istraži navode o zlostavljanju u Muzičkoj školi u Zenici; i (ii) dokaza o prikrivanju zarobljenika držanih u Muzičkoj školi u Zenici.⁴⁶⁹

(a) Iskazi svjedoka Džemala Merdana i HF

167. Hadžihasanović osporava odluku Pretresnog vijeća da dovede u pitanje tačnost izjava koje su svjedok Džemal Merdan – zamjenik komandanta Hadžihasanovića – i svjedok HF – starješina u komandi 3. korpusa – dali svaki o svojoj posjeti Muzičkoj školi u Zenici.⁴⁷⁰ On tvrdi da Pretresno vijeće, da je ispravno ocijenilo iskaze svjedoka Džemala Merdana i HF, ne bi moglo zaključiti da

⁴⁶⁵ Hadžihasanovićevi argumenti u vezi s adekvatnošću mjera preduzetih sa ciljem sprečavanja djela okrutnog postupanja u zatočeničkim objektima u Bugojnu od 18. avgusta 1993. nadalje (Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 197–265) ovim postaju bespredmetni.

⁴⁶⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 411, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1240. Vidi i TŽP. 146.

⁴⁶⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 420–453.

⁴⁶⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 454–478. Hadžihasanović je u okviru svoje četvrte žalbene osnove naveo da je Pretresno vijeće pogriješilo u Dispozitivu Prvostepene presude kad ga je proglasilo krivim što nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi ili kazni za okrutno postupanje u Muzičkoj školi u Zenici u periodu “od približno 26. januara 1993. do 31. oktobra 1993.” godine (Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 417). Njegova argumentacija ispituje se u nastavku, u dijelu VII(B)(1) (“Navodne greške u Dispozitivu Prvostepene presude”).

⁴⁶⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 413.

⁴⁷⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 440, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1220. Vidi i Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 435; TŽP. 146–147.

“nisu bile preduzete nikakve istražne mjere koje bi omogućile da se pronađu počinioci okrutnog postupanja u Muzičkoj školi”.⁴⁷¹

168. Tužilac odgovara da se Pretresno vijeće u Prvostepenoj presudi “izričito pozvalo”⁴⁷² na iskaze svjedoka Džemala Merdana i HF i “donijelo obrazloženu odluku da njihovim svjedočenjima prida ograničenu težinu”.⁴⁷³ On tvrdi da je Pretresno vijeće svjedočenje svjedoka Merdana i HF ocjenjivalo u odnosu na svjedočenja mnogih bivših zatočenika koji su bili držani u Muzičkoj školi u Zenici između 18. aprila 1993. i 20. avgusta 1993., ali je odlučilo da drugopomenutima prida veću težinu.⁴⁷⁴

169. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće razmotrilo svjedočenje svjedoka Džemala Merdana i HF ali da je, pregledavši sveukupne izvedene dokaze, odlučilo da veću težinu prida svjedočenju drugih svjedoka.⁴⁷⁵ Pretresno vijeće je konstatovalo, na osnovu “izjava mnogih svjedoka, bivših zatočenika iz Muzičke škole”, da je u podrumu Muzičke škole u Zenici “u svakom trenutku bilo zatočeno od desetak do tridesetak zatvorenika [između 18. aprila 1993. i 20. avgusta 1993. godine]”.⁴⁷⁶ Pretresno vijeće je zaključilo da, “pod pretpostavkom da [svjedoci Merdan i HF] jesu vršili obilasku Muzičke škole, Vijeće smatra u najmanju ruku čudnim što oni ni u jednoj od tih prilika nisu utvrdili prisustvo bilo kakvih zatočenika u Muzičkoj školi u Zenici”.⁴⁷⁷ Žalbeno vijeće napominje da je pridavanje težine iskaza različitih svjedoka na suđenju stvar slobodnog sudijskog nahođenja Pretresnog vijeća i podsjeća na to da tvrdnja strane u postupku da je Pretresno vijeće trebalo dati prednost iskazima jednih, a ne drugih svjedoka sama za sebe nije “nikakav argument”.⁴⁷⁸

170. Štaviše, Žalbeno vijeće smatra da Hadžihasanović u svojim argumentima u vezi sa značajem svjedočenja svjedoka Džemala Merdana i HF ignoriše jedan drugi zaključak Pretresnog vijeća, tj. da je dobio “alarmantne” informacije iz drugih izvora, a ne od ta dva svjedoka, što mu je ukazalo na potrebu za daljnjom istragom po navodima o okrutnom postupanju.⁴⁷⁹ Konkretno, Pretresno vijeće je konstatovalo da je Hadžihasanović “od strane PMEZ-a, HVO-a, sudije Vlade Adamovića [...]

⁴⁷¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 434. Vidi i Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 438.

⁴⁷² Tužιοčev odgovor, par. 182, gdje se citira Tužιοčev odgovor, Prilog E Tabelarni pregled podnesaka koje je razmotrilo Pretresno vijeće. Vidi i Tužιοčev odgovor, par. 186, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1233, 1235.

⁴⁷³ Tužιοčev odgovor, par. 183, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1236. Vidi i TŽP. 181–182.

⁴⁷⁴ Tužιοčev odgovor, par. 185, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1190, fusnotu 2629, i par. 1238.

⁴⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 1220.

⁴⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 1190 i 1220.

⁴⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 1220.

⁴⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 300.

⁴⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 1236.

bio informisan o tome da njegovi potčinjeni u Muzičkoj školi vrše radnje okrutnog postupanja”.⁴⁸⁰ Dakle, zaključak Pretresnog vijeća da bi istraga po navodima o okrutnom postupanju Hadžihasanoviću omogućila da utvrdi identitet osoba odgovornih za nasilje ne počiva isključivo na istinitosti iskaza svjedoka Džemala Merdana i HF. Žalbena vijeće zaključuje da Hadžihasanović u svojim argumentima u žalbenom postupku neprimjereno ignoriše taj važan činjenični zaključak, a s druge strane tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno ocijenilo dokaze.⁴⁸¹

171. Shodno tome, Žalbena vijeće odbija Hadžihasanovićeve argumente u vezi s navodom da Pretresno vijeće nije na primjeren način uzelo u obzir iskaze svjedoka Džemala Merdana i HF.

(b) Dokazi o prikrivanju zarobljenika u Muzičkoj školi u Zenici

172. Hadžihasanović tvrdi da Pretresno vijeće nije na primjeren način razmotrilo dokaze o tome da su “neki pripadnici 7. brigade prikrivali hapšenje, zatočenje i navodno okrutno postupanje sa zatočenicima u Muzičkoj školi od [njega], od 3. korpusa i od međunarodnih organizacija”.⁴⁸² Hadžihasanović tvrdi da dokazi izvedeni pred Pretresnim vijećem potvrđuju “praksu prikrivanja zarobljenika od 3. korpusa i međunarodnih organizacija”⁴⁸³ i da stoga nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da iskazi svjedoka Džemala Merdana i HF nisu bili istiniti i da nisu preduzete nikakve mjere sa ciljem da se istraže navodi o zlostavljanju.⁴⁸⁴

173. Žalbena vijeće napominje da je Pretresno vijeće uzelo u obzir pokušaj prikrivanja okrutnog postupanja u Muzičkoj školi u Zenici na koji se Hadžihasanović poziva. Pretresno vijeće je ukazalo na “nastojanja vojnika u Školi da prikriju djela okrutnog postupanja sa zatočenicima”, ali je zaključilo da “to nema nikakav uticaj na krivičnu odgovornost optuženog Hadžihasanovića”.⁴⁸⁵ Naime, Pretresno vijeće je konstatovalo da je Hadžihasanović “iz izvora van 7. brigade” dobio informacije da njegovi potčinjeni vrše djela okrutnog postupanja u Muzičkoj školi u Zenici, što bilo kakva nastojanja prikrivanja od strane pripadnika 7. brigade čini sporednim.⁴⁸⁶ Žalbena vijeće ponavlja da u svojim tvrdnjama u žalbi Hadžihasanović ne smije ignorisati relevantne činjenične zaključke Pretresnog vijeća.⁴⁸⁷

⁴⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 1230.

⁴⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 23.

⁴⁸² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 441. Vidi i Hadžihasanovićeva replika, par. 110; TŽP. 147.

⁴⁸³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 452.

⁴⁸⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 453.

⁴⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 1230.

⁴⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 1230.

⁴⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 23.

174. Shodno tome, Žalbeno vijeće odbija Hadžihasanovićeve argumente u vezi s navodom da Pretresno vijeće nije na primjeren način razmotrilo dokaze o prikrivanju u Muzičkoj školi u Zenici.

2. Da li je Pretresno vijeće pogriješilo prilikom ocjenjivanja da li su mjere koje je preduzeo Hadžihasanović bile nužne i razumne

175. Hadžihasanović tvrdi da su mjere koje je on preduzeo u vezi sa Muzičkom školom u Zenici bile nužne i razumne u datim okolnostima.⁴⁸⁸ On tvrdi da Pretresno vijeće nije na primjeren način uzelo u obzir okolnosti koje su tada vladale, uključujući: (i) sve znanje koje je on posjedovao zasnivalo se ili na neutemeljenim glasinama ili su se svodila na nepotvrđene navode; i (ii) on je preduzeo značajan broj mjera kako bi obezbijedio da se sa zarobljenicima u Muzičkoj školi u Zenici primjereno postupa.⁴⁸⁹

(a) Na čemu se zasnivalo Hadžihasanovićevo znanje

176. Hadžihasanović tvrdi da Pretresno vijeće nije na primjeren način ocijenilo okolnost da se njegovo znanje u vezi s okrutnim postupanjem u Muzičkoj školi u Zenici svodi na “glasine” i “nepotvrđene navode”.⁴⁹⁰ Hadžihasanović se poziva na iskaze svjedoka sudije Vlade Adamovića,⁴⁹¹ Ramiza Džaferovića,⁴⁹² Hamdije Kulovića,⁴⁹³ Halila Brzine,⁴⁹⁴ Hilme Ahmetovića⁴⁹⁵ i Zaima Kablara⁴⁹⁶ kao na dokaze o tome da su “u Zenici, kružile [...] glasine o Muzičkoj školi koje su bile potpuno neutemeljene i u stvari bile puka propaganda”.⁴⁹⁷

177. Bez obzira na glasine u Zenici, Hadžihasanović tvrdi da se jedina informacija koju je dobio o navodnom zlostavljanju u Muzičkoj školi u Zenici svodila na ono o čemu su ga izvijestili svjedoci Merdan, HF i Adamović.⁴⁹⁸ On kaže da se “očekuje [...] od komandanta korpusa da vjeruje potčinjenim komandantima brigada [...] da će ga informisati o bilo kojim relevantnim problemima,

⁴⁸⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 454–455.

⁴⁸⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 457. Vidi i Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 479; TŽP. 147.

⁴⁹⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 457.

⁴⁹¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 460, gdje se citira svjedok sudija Vlado Adamović, T. 9596, T. 9582–9583.

⁴⁹² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 461, gdje se citira iskaz svjedoka Ramiza Džaferovića, T. 14231–14232, T. 14294; gdje se poziva na iskaz svjedoka Ramiza Džaferovića, T. 14235, T. 14273. Vidi i Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 462, gdje se poziva na iskaz svjedoka Ramiza Džaferovića, T. 14273.

⁴⁹³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 462, gdje se poziva na iskaz svjedoka Hamdije Kulovića, T. 14291–14296.

⁴⁹⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 463, gdje se poziva na svjedoka Halila Brzinu, DP DK62, izjava na osnovu pravila 92, 200179963, par. 23.

⁴⁹⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 464, gdje se se poziva na svjedoka Hilme Ahmetovića, T. 16217–16218.

⁴⁹⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 465, gdje se citira svjedok Zaim Kablar, T. 14620–14621.

⁴⁹⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 459.

⁴⁹⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 470.

a koji imaju uticaja [na zatočenički objekt]”.⁴⁹⁹ Shodno tome, on tvrdi da nije bilo razloga da posumnja u informacije o kojima je izviješten da su navodi o okrutnom postupanju zatočenika neutemeljeni.⁵⁰⁰

178. Tužilac odgovara da Hadžihasanović “ponavlja argumente sa suđenja i da nije uspio dokazati da je počinjena pravna ili činjenična greška koja bi zahtijevala intervenciju Žalbenog vijeća”.⁵⁰¹ Tužilac ističe da je Pretresno vijeće razmotrilo njegove argumente prije nego što ih je odbacilo⁵⁰² i tvrdi da je, u svakom slučaju, konstatacija Pretresnog vijeća da je bilo razloga da Hadžihasanović zna za zlostavljanje zatočenika u Muzičkoj školi u Zenici “obilato potkrijepljena dokazima”.⁵⁰³

179. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće u Prvostepenoj presudi uzelo u obzir argumente koje Hadžihasanović sada iznosi, ali da je ipak zaključilo da je on imao dovoljno znanje u smislu člana 7(3) Statuta o djelima okrutnog postupanja koja su njegovi potčinjeni počinili u Muzičkoj školi u Zenici.⁵⁰⁴ Prvo, u Prvostepenoj presudi izričito se kaže da zaključak o Hadžihasanovićevom znanju nije zasnovan na glasinama o okrutnom postupanju u Muzičkoj školi u Zenici.⁵⁰⁵ Drugo, Pretresno vijeće je konstatovalo da je informacije u vezi sa zlostavljanjem u Muzičkoj školi u Zenici Hadžihasanović dobio iz iz drugih izvora, a ne od svjedoka Džemala Merdana, HF i sudije Vlade Adamovića.⁵⁰⁶ Treće, Pretresno vijeće je zaključilo da su informacije koje je Hadžihasanović dobio od svjedoka sudije Vlade Adamovića bile dovoljne da ga upozore na stvaran i razuman rizik zlostavljanja od strane njegovih potčinjenih u Muzičkoj školi, što je “trebalo da [...] bude razlog da otvori istragu u tom smislu”.⁵⁰⁷

180. Žalbeno vijeće podsjeća na to da, u žalbenom postupku, argumente koji nisu urodili plodom na suđenju strana može ponoviti samo ako može dokazati da je Pretresno vijeće njihovim odbacivanjem počinilo takvu grešku da ona opravdava intervenciju Žalbenog vijeća.⁵⁰⁸ Ovdje Hadžihasanović na neprimjeren način samo iznosi puku tvrdnju da je Pretresno vijeće pogriješilo u

⁴⁹⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 468, gdje se citira DH2088 (“Vojna ekspertiza” Vahida Karavelića, generala u penziji, februar 2005.), par. 767 (naglašavanje izostavljeno).

⁵⁰⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 470–471.

⁵⁰¹ Tužiočev odgovor, par. 191, gdje se Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 466–471, poredi sa Hadžihasanovićevim završnim podneskom, par. 885–959.

⁵⁰² Tužiočev odgovor, par. 191, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1218–1219, 1223, 1230.

⁵⁰³ Tužiočev odgovor, par. 195. Vidi i TŽP. 179.

⁵⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 1223, 1230.

⁵⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 1223 (gdje se zaključuje da te glasine “nisu dovoljan osnov da bi se potvrdila *mens rea* nadređenog u smislu člana 7(3) Statuta”).

⁵⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 1218, 1230 (gdje se napominje da je Hadžihasanović, između ostalog, informacije o tome da njegovi potčinjeni vrše zlostavljanje u Muzičkoj školi dobio od Posmatračka misija Evropske zajednice-a i HVO-a).

⁵⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 1223.

ocjeni dokaza i ne objašnjava zašto nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti isti zaključak kao Pretresno vijeće.⁵⁰⁹ Hadžihasanovićevi argumenti se odbacuju.

(b) Da li su mjere koje je Hadžihasanović preduzeo bile nužne i razumne

181. Hadžihasanović tvrdi da zaključci Pretresnog vijeća “vrve primjerima” mjera koje je on preduzeo kako bi “ispunio svoje dužnosti i obaveze shodno [međunarodnom humanitarnom pravu]”.⁵¹⁰ Hadžihasanović ističe zaključak Pretresnog vijeća da je on “nastoj[ao] u 3. korpusu uspostaviti disciplinski okvir koji će omogućiti da se sprečavaju i kažnjavaju nedozvoljene radnje njegovih potčinjenih”.⁵¹¹ Nadalje, on kao argument iznosi da je Pretresno vijeće pogriješilo u tome što dokaze nije ocjenjivalo u kontekstu njegovog “karaktera” i “načina na koji je on vršio svoje komandne dužnosti”⁵¹² i tvrdi da oba faktora pokazuju “da on nije tip komandanta koji bi propustio da preduzme nužne i razumne mjere u toj situaciji”.⁵¹³

182. Tužilac odgovara da je Hadžihasanović “propustio da uloži istinski napor u otvaranje primjerene istrage po optužbama za okrutno postupanje”.⁵¹⁴ On kao argument iznosi da, iako je bilo razloga da Hadžihasanović zna za zlostavljanje koje su njegovi potčinjeni počinili u Muzičkoj školi u Zenici poslije 8. maja 1993., nijedan pripadnik 7. brigade ni 3. korpusa od tog datuma nadalje nije podnio nikakvu krivičnu prijavu.⁵¹⁵ Po njegovu mišljenju, mjere koje je preduzeo Hadžihasanović bile su “neprimjerene alarmantnim informacijama koje je dobio”.⁵¹⁶ Najzad, tužilac tvrdi da su Hadžihasanovićevi argumenti u vezi s njegovim karakterom i načinom komandovanja irelevantni.⁵¹⁷

183. Žalbeno vijeće podsjeća na to da je Pretresno vijeće zaključilo da je “od 8. maja 1993., bilo razloga da [...] Hadžihasanović zna da njegovi potčinjeni u Muzičkoj školi u Zenici vrše djela okrutnog postupanja” i da je stoga “njegova dužnost [...] bila da preduzme nužne i razumne mjere kako bi obustavio zlostavljanje, kaznio njegove počinioce, te spriječio da se pojave okrutnog postupanja ponavljaju i ubuduće”.⁵¹⁸ Pretresno vijeće je uzelo u obzir Hadžihasanovićeve

⁵⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 16.

⁵⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 24.

⁵¹⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 473. Vidi i Hadžihasanovićeva replika, par. 110.

⁵¹¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 474, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1234.

⁵¹² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 476. Vidi i Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 475, 477.

⁵¹³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 479.

⁵¹⁴ Tužiočev odgovor, par. 204, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1240. Vidi i TŽP. 182–183.

⁵¹⁵ Tužiočev odgovor, par. 204, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1238, 1239.

⁵¹⁶ Tužiočev odgovor, par. 205, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1234, 1236.

⁵¹⁷ Tužiočev odgovor, par. 205.

⁵¹⁸ Prvostepena presuda, par. 1231.

argumente da je on preduzeo preventivne mjere sa ciljem da obezbijedi da se sa civilima i ratnim zarobljenicima postupa u skladu s međunarodnim humanitarnim pravom,⁵¹⁹ da je preduzeo korake da istraži navode o okrutnom postupanju tako što je Nesiba Talića – pomoćnika komandanta 7. brigade za vojnu bezbjednost – zadužio da provede istragu po tim prijavama, i da su svjedoci HF i Džemal Merdan više puta izvršili inspekciju u Muzičkoj školi u Zenici.⁵²⁰ Pretresno vijeće je ipak zaključilo da Hadžihasanović “nije uložio istinski napor da po tim pritužbama o okrutnom postupanju pokrene odgovarajuću istragu, iako je takva istraga mogla da bude način da se otkrije identitet lica odgovornih za to zlostavljanje”.⁵²¹

184. Konkretno, Pretresno vijeće je konstatovalo da Hadžihasanović “ni u kom slučaju nije mogao smatrati da je istragom Nesiba Talića posao završen” s obzirom na “alarmantne” informacije u vezi s Muzičkom školom u Zenici koje je dobio iz raznih vanjskih izvora.⁵²² Pretresno vijeće je takođe “razmotri[lo] utemeljenost izjava Džemala Merdana i svjedoka HF” o tome da su oni svojim obilascima Škole preduzeli nužne i razumne mjere u svrhu provjeravanja navoda o okrutnom postupanju.⁵²³ Žalbeno vijeće podsjeća na to da je Pretresno vijeće konstatovalo da nisu podnijete “krivične prijave u vezi sa fizičkim zlostavljanjem zatočenika u Muzičkoj školi [...] na inicijativu 7. brigade ili 3. korpusa”.⁵²⁴ Nadalje, Žalbeno vijeće napominje da Hadžihasanovićev argument da njegov karakter i način komandovanja dokazuju da on nije tip komandanta koji bi propustio da preduzme nužne i razumne mjere u takvoj situaciji⁵²⁵ opovrgava konstataciju Pretresnog vijeća da Hadžihasanović stvarno nije preduzeo te mjere.⁵²⁶

185. Dakle, Žalbeno vijeće zaključuje da Hadžihasanović nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama, na osnovu predočenih dokaza, ne bi mogao zaključiti da on nije preduzeo nužne i razumne mjere u datim okolnostima da kazni počinioce okrutnog postupanja u Muzičkoj školi u Zenici i spriječi daljnje zlostavljanje.

186. U svjetlu prethodno rečenog, Žalbeno vijeće djelimično odbija Hadžihasanovićevu četvrtu žalbenu osnovu.⁵²⁷

⁵¹⁹ Prvostepena presuda, par. 1233, gdje se citira Hadžihasanovićev završni podnesak, par. 882–884.

⁵²⁰ Prvostepena presuda, par. 1233, gdje se citira Hadžihasanovićev završni podnesak, par. 895–912.

⁵²¹ Prvostepena presuda, par. 1240.

⁵²² Prvostepena presuda, par. 1236.

⁵²³ Prvostepena presuda, par. 1220. Vidi i par. 1236.

⁵²⁴ Prvostepena presuda, par. 1239.

⁵²⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 475–479.

⁵²⁶ Prvostepena presuda, par. 1236, 1240.

⁵²⁷ Za Hadžihasanovićevu argumentaciju u vezi sa Dispozitivom Prvostepene presude, vidi dio VII(B)(1) u nastavku (“Navodne greške u Dispozitivu Prvostepene presude”).

C. Ubistvo i okrutno postupanje u Orašcu u oktobru 1993. godine

187. U okviru svoje pete žalbene osnove Hadžihasanović navodi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo i pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je zaključilo da on nije preduzeo nužne i razumne mjere kako bi spriječio ubistvo Dragana Popovića i djela okrutnog postupanja koja je u logoru u Orašcu odred “El Mudžahedin” počinio nad pet civila otetih 19. oktobra 1993. godine.⁵²⁸ Tvrdeći da su te greške rezultirale neostvarenjem pravde,⁵²⁹ Hadžihasanović traži da se ukinu osuđujuće presude koje su mu izrečene po tačkama 3 i 4 Optužnice i da se izrekne oslobađajuća presuda.

188. Konkretno, Hadžihasanović argumentira da on ne može podlijevati odgovornosti za ubistvo Dragana Popovića i okrutno postupanje sa civilima zato što između 3. korpusa i pripadnika odreda “El Mudžahedin” u periodu od 13. avgusta do 1. novembra 1993., kada je on otišao sa položaja komandanta 3. korpusa, nije postojao odnos subordinacije.⁵³⁰ On tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u sljedećem: (i) u zaključku da je on imao *de jure* vlast nad pripadnicima odreda “El Mudžahedin”;⁵³¹ (ii) u primjeni presumpcije efektivne kontrole na osnovu njegove *de jure* vlasti nad odredom “El Mudžahedin”;⁵³² i (iii) u zaključku da je on imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin”.⁵³³

189. Ključno pitanje uz ovu žalbenu osnovu jeste da li je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin”. Pošto su *de jure* ovlaštenja samo jedan od faktora koji pomaže u dokazivanju efektivne kontrole, a ovdje je posrijedi pitanje rješivo samo na osnovu efektivne kontrole, Žalbeno vijeće neće razmatrati da li je Hadžihasanović imao *de jure* vlast nad odredom “El Mudžahedin”.

1. Da li Pretresno vijeće primijenilo presumpciju o postojanju efektivne kontrole na osnovu Hadžihasanovićeve *de jure* vlasti nad odredom “El Mudžahedin”

190. Žalbeno vijeće podsjeća na to da se dokazivanje efektivne kontrole traži bilo da su posrijedi *de jure* nadređeni bilo *de facto* nadređeni i da teret dokazivanja van razumne sumnje da je optuženi

⁵²⁸ Hadžihasanovićeva najava žalbe, par. 19, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1486. Žalbeno vijeće napominje da je, iako Hadžihasanović govori o “okrutnom postupanju za period od 15. do 31. oktobra 1993.”, u pobijanom paragrafu Prvostepene presude riječ o okrutnom postupanju “u periodu od 19. do 31. oktobra 1993.” godine.

⁵²⁹ Hadžihasanovićeva najava žalbe, par. 19.

⁵³⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 268–347. Žalbeno vijeće napominje da je poslije Hadžihasanovića na tu dužnost 1. novembra 1993. stupio Mehmed Alagić (Prvostepena presuda, par. 330).

⁵³¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 297–318; TŽP. 131; TŽP. 141.

⁵³² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 270.

⁵³³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 319–347; TŽP. 131, 142.

imao efektivnu kontrolu nad svojim potčinjenima na kraju uvijek nosi tužilac.⁵³⁴ U ovom dijelu Žalbeno vijeće će ispitati ocjenu odnosa subordinacije između Hadžihasanovića i pripadnika odreda “El Mudžahedin” od 13. avgusta 1993. nadalje koju je donijelo Pretresno vijeće, kako bi utvrdilo da li je Pretresno vijeće primijenilo presumpciju o postojanju efektivne kontrole na osnovu svog zaključka o Hadžihasanovićevoj *de jure* vlasti nad tim odredom i da li je pri tom progresno primijenilo pravo.

191. Pretresno vijeće je svoju analizu Hadžihasanovićeve efektivne kontrole nad odredom “El Mudžahedin” od 13. avgusta 1993. nadalje započelo izjavivši da je, s obzirom na zaključak Vijeća da je on imao *de jure* vlast, potrebno da se utvrdi da li izvedeni dokazi omogućavaju prestanak primjene presumpcije da je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin”.⁵³⁵ Ta izjava, sama za sebe, mogla bi se smatrati pravnom greškom jer se čini da se teret dokazivanja prebacuje na Hadžihasanovića.⁵³⁶

192. Međutim, Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće takođe ispitalo da li dokazi izvedeni na suđenju potvrđuju postojanje između Hadžihasanovića i odreda “El Mudžahedin” izvjesnih indikatora efektivne kontrole. Pretresno vijeće je podsjetilo da postoji “više pokazatelja za utvrđivanje efektivne kontrole komandanta nad njegovim snagama”⁵³⁷ i utvrdilo da je, u ovom predmetu, tužilac predočio dokaze koji potvrđuju tri pokazatelja efektivne kontrole: (i) moć da izdaje naređenja i da kontroliše njihovo izvršavanje; (ii) vođenje borbenih dejstava s korištenjem dotičnih snaga; i (iii) nepostojanje bilo kakve druge vlasti.⁵³⁸

193. U svjetlu prethodno rečenog, Žalbeno vijeće konstatuje da zaključak Pretresnog vijeća da je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin” nije proizašao iz prebacivanja tereta dokazivanja. Naprotiv, Pretresno vijeće je smatralo da konačan teret dokazivanja van razumne sumnje da je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin” počiva na tužiocu. Hadžihasanovićeви argumenti se odbijaju.

⁵³⁴ Vidi *supra*, par. 20–21.

⁵³⁵ Prvostepena presuda, par. 846 (“Valja utvrditi da li je presumpcija koja se pominje u presudi Žalbenog vijeća [u predmetu Čelebići] opovrgnuta dokazima u ovom predmetu”). Vidi i par. 86 (“[Z]vaničnu funkciju komandanta prati presumpcija vršenja efektivne kontrole.”).

⁵³⁶ Vidi *supra*, dio III(A): “Da li iz *de jure* vlasti nad podređenima proizlazi presumpcija efektivne kontrole”.

⁵³⁷ Prvostepena presuda, par. 851, gdje se upućuje na par. 82–84.

⁵³⁸ Prvostepena presuda, par. 851.

2. Da li je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin”

194. Hadžihasanović iznosi razne argumente kako bi pokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da su pokazatelji efektivne kontrole o kojima govori Pretresno vijeće ostvareni u ovom predmetu, odnosno da je on imao stvarnu mogućnost da spriječi ili kazni za zločine koje su počinili pripadnici odreda “El Mudžahedin”.⁵³⁹ On navodi da je Pretresno vijeće prilikom ocjenjivanja dokaza izvelo netačne zaključke, pridalo preveliku težinu nekim dokazima koji imaju malu ili nemaju nikakvu dokaznu vrijednost, i da nije na primjeren način uzelo u obzir dokaze “visoke dokazne vrijednosti”.⁵⁴⁰

195. Tužilac odgovara da Hadžihasanović nije pokazao da je zaključak Pretresnog vijeća da je on imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin” bio nerazuman.⁵⁴¹ On ističe da je 3. korpus “imao vojne koristi od odreda ‘El Mudžahedin’”,⁵⁴² da je postojala “značajna razlika” između perioda prije i poslije osnivanja odreda “El Mudžahedin”⁵⁴³ i da je odred “El Mudžahedin” izvršavao naređenja Komande 3. korpusa nakon što je oformljen.⁵⁴⁴ Kako tvrdi tužilac, za efektivnu kontrolu ne traži se “potpuna kontrola” nad svakim aspektom ponašanja potčinjenih.⁵⁴⁵ On kao argument iznosi da, “[č]im se uspostavi stabilna osnova kontrole, efektivnu kontrolu neće dovesti u pitanje to što eventualno u nekoj situaciji nadređenom nisu na raspolaganju nužne i razumne mjere da spriječi neprimjereno ponašanje”.⁵⁴⁶

196. Žalbeno vijeće podsjeća na zaključke Pretresnog vijeća da je odred “El Mudžahedin” zvanično osnovan 13. avgusta 1993. i da je Hadžihasanović od tog datuma imao *de jure* nadležnost nad njim.⁵⁴⁷ Pretresno vijeće je takođe zaključilo da je Hadžihasanović od tog datuma imao i efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin”.⁵⁴⁸ A taj zaključak je Pretresnom vijeću bio povod da ispita da li je Hadžihasanović znao, odnosno da li je bilo razloga da zna za zločine koje su se pripadnici odreda “El Mudžahedin” spremali počinuti u logoru u Orašcu⁵⁴⁹ i da li je ispunio svoju

⁵³⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 319–347; Vidi i TŽP. 134 (“[D]a je Pretresno vijeće ispravno proanaliziralo sve dokaze iz spisa, zaključilo bi da nije postojala stvarna mogućnost sprečavanja odnosno kažnjavanja.”)

⁵⁴⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 321. Vidi i TŽP. 142 (“[O]gromnoj količini dokaza [...] visoke dokazne vrijednosti nije pridata nikakva težina”; “Pretresno vijeće [...] neprimjereno je pridalo težinu nevjerodostojnim dokazima za period poslije 13. avgusta 1993.”).

⁵⁴¹ Tužiočev odgovor, par. 241.

⁵⁴² Tužiočev odgovor, par. 245, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 850.

⁵⁴³ Tužiočev odgovor, par. 244–245.

⁵⁴⁴ Tužiočev odgovor, par. 247, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 847–849.

⁵⁴⁵ Tužiočev odgovor, par. 261, gdje se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 421 (o moći izdavanja naređenja), i Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 394 (o vođenju borbenih dejstava s korištenjem podređenih snaga).

⁵⁴⁶ Tužiočev odgovor, par. 261.

⁵⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 843.

⁵⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 853.

⁵⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 1408.

dužnost nadređenog da te zločine spriječi.⁵⁵⁰ Pretresno vijeće je zaključilo da on nije ispunio svoju dužnost jer nije primijenio silu da bi spasio civile koje je oteo odred “El Mudžahedin” uprkos tome što je imao stvarnu mogućnost da to učini.⁵⁵¹

197. Pretresno vijeće je utvrdilo da je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin” na osnovu toga što su izvedeni dokazi pokazali da su ostvarena tri tipa pokazatelja efektivne kontrole, odnosno: (i) moć da izdaje naređenja odred “El Mudžahedin” i da kontroliše njihovo izvršavanje; (ii) vođenje borbenih dejstava u kojima je učestvovao odred “El Mudžahedin”; i (iii) nepostojanje bilo kakve druge vlasti nad odredom “El Mudžahedin”.⁵⁵² Pretresno vijeće takođe je uzelo u obzir činjenicu da je ujesen 1993. na sudu u Travniku pokrenut krivični postupak protiv jednog pripadnika odreda “El Mudžahedin”.⁵⁵³ Žalbeno vijeće će redom ispitati svaku od ovih osnova kako bi utvrdilo da li oni potkrepljuju zaključak Pretresnog vijeća da je postojala efektivna kontrola.

(a) Moć da izdaje naređenja odred “El Mudžahedin” i da kontroliše njihovo izvršavanje

198. Hadžihasanović tvrdi da nema dokaza koji potvrđuju da je odred “El Mudžahedin” poslije 13. avgusta 1993. izvršavao naređenja.⁵⁵⁴ On posebno naglašava da odred “El Mudžahedin” nikad nije dobio nikakva naređenja za borbeno angažovanje u periodu od 13. avgusta 1993. do novembra 1993. godine.⁵⁵⁵ On upozorava na postojanje nekih dokaznih predmeta koji pokazuju da su pripadnici odreda “El Mudžahedin” za sebe zadržavali pravo da odlučuju da li će se uključiti u borbena dejstva.⁵⁵⁶ Tužilac odgovara da je 3. korpus izdavao naređenja odred “El Mudžahedin” nakon što je oformljen,⁵⁵⁷ a da je odred “El Mudžahedin” izvršio dva ili tri.⁵⁵⁸

199. Žalbeno vijeće prihvata da moć da se izdaju naređenja i kontroliše njihovo izvršavanje može poslužiti kao pokazatelj efektivne kontrole.⁵⁵⁹ Pretresno vijeće je neka naređenja o prepotčinjavanju uzelo u obzir, iako u različitoj mjeri, kao pokazatelje efektivne kontrole. Konkretno, Pretresno vijeće je napomenulo da je odred “El Mudžahedin” 3. korpus uputio tri naređenja o prepotčinjavanju: Hadžisanovićovo naređenje datirano 28. avgusta 1993., naslovljeno na OG

⁵⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 1436.

⁵⁵¹ Prvostepena presuda, par. 1477.

⁵⁵² Prvostepena presuda, par. 851.

⁵⁵³ Prvostepena presuda, par. 852 i 1404.

⁵⁵⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 325–326.

⁵⁵⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 310 i 326.

⁵⁵⁶ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 328.

⁵⁵⁷ Tužiočev odgovor, par. 245, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 824–828, 830, 841, 847–849.

⁵⁵⁸ Tužiočev odgovor, par. 247, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 847–849.

⁵⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69.

“Bosanska krajina”, 306. brigadu i odred “El Mudžahedin” da se “odred prepotčini 306. brigadi kako bi se postigla efikasnija koordinacija u izvršenju borbenih operacija” (dalje u tekstu: Naređenje od 28. avgusta);⁵⁶⁰ naređenje Džemala Merdana (zamjenika komandanta 3. korpusa), u Hadžihasanovićevo ime, datirano 6. septembra 1993., naslovljeno na OG “Bosanska krajina” i odred “El Mudžahedin”, da se taj odred prepotčini OG “Bosanska krajina” za predstojeća borbeno dejstva (dalje u tekstu: Naređenje od 6. septembra);⁵⁶¹ i naređenje datirano 4. decembra 1993., koje je tadašnji komandant 3. korpusa Mehmed Alagić naslovio na OG “Bosanska krajina” i odred “El Mudžahedin”, da se taj odred prepotčini OG “Bosanska krajina” (dalje u tekstu: Naređenje od 4. decembra).⁵⁶² Pretresno vijeće je konstatovalo da Naređenje od 28. avgusta nije nikad izvršeno jer je odred “El Mudžahedin” odbio da ga izvrši,⁵⁶³ a da je Naređenje od 4. decembra, mada je izvršeno, bilo izdato mjesec dana nakon što je Hadžihasanović napustio dužnost komandanta 3. korpusa.⁵⁶⁴ Ova naređenja imaju ograničenu vrijednost za utvrđivanje Hadžihasanovićeve odgovornosti u svojstvu nadređenog za krivična djela koja nije spriječio u oktobru 1993. godine.

200. Izdavanjem naređenja od 6. septembra, 3. korpus je pokušao da odred “El Mudžahedin” prepotčini OG “Bosanska krajina”. Pretresno vijeće je konstatovalo da je to naređenje izvršeno i da je odred “El Mudžahedin” “učestvovao u više borbi na strani jedinica koje su sačinjavale Operativnu grupu [‘Bosanska krajina’]”.⁵⁶⁵ Po mišljenju Žalbenog vijeća, samo Naređenje od 6. septembra nije dovoljno kao dokaz da se odnos između 3. korpusa i odreda “El Mudžahedin” može smatrati odnosom efektivne kontrole, a ne puke saradnje, kakav je bio do 13. avgusta 1993. godine.⁵⁶⁶ Naređenje od 6. septembra bilo je pokušaj 3. korpusa da stavi pod svoju kontrolu odred “El Mudžahedin” koji je ostao neostvaren. Dakle, nijedno od naređenja o prepotčinjavanju, pojedinačno ili sva zajedno, nije dovoljna osnova da bi se utvrdilo postojanje efektivne kontrole.

201. Međutim, Žalbeno vijeće napominje da Pretresno vijeće nije svoj zaključak ograničilo na naređenja razmotrena u gornjim paragrafima, nego da je ispitalo i tok borbenih dejstava u kojima je učestvovao odred “El Mudžahedin”, bilo pod zapovjedništvom OG “Bosanska krajina” bilo drugih snaga 3. korpusa. Žalbeno vijeće će ispitati da li se postojanje efektivne kontrole može potvrditi po nekoj od drugih osnova na koje se u svom zaključku pozvalo Pretresno vijeće.

⁵⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 824, gdje se citira DP P792/DH165.7.

⁵⁶¹ Prvostepena presuda, par. 825, gdje se citira DP P440.

⁵⁶² Prvostepena presuda, par. 830, gdje se citira DP P451.

⁵⁶³ Prvostepena presuda, par. 824.

⁵⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 330.

⁵⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 848.

⁵⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 795: “samo na osnovu učestale saradnje ne može se zaključiti da su mudžahedini bili potčinjeni 3. korpusu [...], odnosno da su bili pod [njegovom] efektivnom kontrolom”.

(b) Tok borbenih dejstava u kojima je učestvovao odred “El Mudžahedin”

202. Hadžihasanović tvrdi da na osnovu dokumenata na koje Pretresno vijeće upućuje u svojoj analizi načina vođenja borbenih dejstava u kojima je učestvovao odred “El Mudžahedin” razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da je on imao efektivnu kontrolu nad pripadnicima odreda od 13. avgusta 1993. nadalje.⁵⁶⁷ Konkretnije, on tvrdi da operativni dnevnicima ne sadrže nikakve zapise koji bi Pretresnom vijeću dopustili da indirektno izvede zaključak da je 3. korpus imao efektivnu kontrolu nad pripadnicima odreda “El Mudžahedin” od tog datuma.⁵⁶⁸ On podsjeća na to da je Pretresno vijeće razmotrilo okolnost da je 3. korpus ponašanje odreda “El Mudžahedin” tokom i poslije borbenih dejstava smatrao problematičnim.⁵⁶⁹ Tužilac odgovara da su se pripadnici odreda “El Mudžahedin” borili unutar okvira koji je uspostavila komanda OG “Bosanska krajina” u septembru i oktobru 1993.⁵⁷⁰ i da se u ratnim dnevnicima za period od 13. avgusta do 1. novembra 1993. pominju gubici koje je odred “El Mudžahedin” pretrpio.⁵⁷¹

203. Na početku, Žalbeno vijeće ističe da u jurisprudenciji ovog Međunarodnog suda, ako se uzme doslovno, postoje slabi osnovi za sud da je ono što Pretresno vijeće naziva “vođenjem borbenih operacija s korištenjem dotičnih snaga”⁵⁷² pokazatelj efektivne kontrole.⁵⁷³ Čitanje relevantnih dijelova Prvostepene presude sugerše da je ono što je Pretresno vijeće definisanjem tog kriterijuma htjelo da pokaže bio stepen subordinacije odreda “El Mudžahedin” Operativnoj grupi “Bosanska krajina” tokom borbenih dejstava.⁵⁷⁴ Shodno tome, Žalbeno vijeće će konstatacije Pretresnog vijeća razmotriti upravo u tom kontekstu.

204. Pretresno vijeće je konstatovalo da tokom borbi u septembru i oktobru 1993. nije bilo “naznaka da se odred borio izvan okvira koji je utvrdila komanda Operativne grupe [“Bosanska

⁵⁶⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 326.

⁵⁶⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 324.

⁵⁶⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 329.

⁵⁷⁰ Tužiočev odgovor, par. 218, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 848. Vidi i Tužiočev odgovor, par. 263 (tužilac obrazlaže da “[p]rije, za vrijeme i poslije događaja u Orašcu [pripadnici odreda “El Mudžahedin”] borili su se na strani OG “Bosanska krajina”); TŽP. 166 (“Od [6. septembra 1993.] odred “El Mudžahedin” kontinuirano je učestvovao u borbenim dejstvima kao dio OG [Bosanska krajina] do 31. oktobra”).

⁵⁷¹ TŽP. 178 (“[P]ostoje izvještaji u ratnim dnevnicima gdje se govori o gubicima “El Mudžahedina”, što nije bio slučaj prije 13. avgusta.”). Vidi i Tužiočev odgovor, par. 246, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 795 (tužilac obrazlaže da se period prije 13. avgusta 1993. i period poslije tog datuma mogu razlikovati uslijed, kako je primijetilo Pretresno vijeće, “potpun[og] nedostat[ka] bilo kakvog pominjanja vojnih aktivnosti mudžahedina u ratnim i operativnim dnevnicima, što znatno odskaje od situacije kakva je vladala nakon osnivanja odreda “El Mudžahedin” u avgustu 1993.”).

⁵⁷² Prvostepena presuda, par. 83, 851.

⁵⁷³ Vidi Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69 (“[Pokazatelji efektivne kontrole] su ograničeni na dokaze o tome da je optuženi imao moć da spriječi, kazni ili preduzme korake za pokretanje postupka protiv počinitelja kada je to primjereno”). U fusnoti u kojoj se objašnjava ovaj kriterijum, Pretresno vijeće je uputilo na paragraf 398 Prvostepene presude u predmetu *Strugar*. Nakon što je ispitalo tu presudu, Žalbeno vijeće smatra da Pretresno vijeće u predmetu *Strugar* nije uvelo novi pokazatelj efektivne kontrole nego je jednostavno učinak određenih naređenja analiziralo u kontekstu borbenih dejstava.

⁵⁷⁴ Vidi Prvostepena presuda, par. 825–827, 848, 851–852.

krajina']” ili da je “pokretao nezavisne operacije na vlastitu inicijativu”.⁵⁷⁵ Pretresno vijeće je zaključilo da se odred “El Mudžahedin” tokom tog perioda borio “pod komandom OG ‘Bosanska krajina’”.⁵⁷⁶ Taj zaključak zasnovan je na više nalaza, od kojih se najvažniji prenose u nastavku.

205. Pretresno vijeće je konstatovalo da je odred “El Mudžahedin” učestvovao u borbenim dejstvima u zoni odgovornosti OG “Bosanska krajina” između 5. i 7. septembra 1993. i da je, 5. septembra 1993., 306. brigada povela koordinirani napad sa 27. brigadom, 325. brigadom i odredom “El Mudžahedin”.⁵⁷⁷ Dana 7. septembra 1993., kada je 325. brigada zapala u teškoće u borbama u sektoru Grbavice i zatražila pomoć odreda “El Mudžahedin” kako bi odbila napad HVO-a, OG “Bosanska krajina” pozitivno je reagovala i organizovala resurse da im pritekne u pomoć, što je uključivalo borbeno angažovanje odreda “El Mudžahedin” na strani 325. brigade.⁵⁷⁸

206. Nadalje, Pretresno vijeće je konstatovalo da je, oko 18. septembra 1993., odred “El Mudžahedin” učestvovao i u borbenim dejstvima u sektoru Krušice, kod Vareša. Pretresno vijeće je konstatovalo da je Mehmed Alagić “izdao naređenje da mudžahedini učestvuju u borbenim dejstvima na strani 17. brigade”.⁵⁷⁹ Međutim, Pretresno vijeće je napomenulo da je tokom tih borbi “ABiH [...] pretrpjela teške gubitke zbog borbenih metoda mudžahedina”.⁵⁸⁰ Svjedok Ćuskić je u svom iskazu ponašanje pripadnika odreda “El Mudžahedin” tokom tih operacija opisao ovako:

[B]ez obzira na plan izvođenja operacije, na izdanu vojničku zapovijest, da ne nabrajam, pošto smo činili napore da se to kvalitetno pripremi i organizuje, u toku izvođenja operacije oni su radili po svom tako da je to izazvalo velike gubitke u mojoj jedinici. Ja sam taj dan imao, čini mi se, 78 ranjenih, nekih 16 poginulih, što se nikad, nikad, meni kao komandantu brigade do tad i poslije toga nije desilo.⁵⁸¹

207. Dana 9. oktobra 1993., komandant OG “Zapad” poslao je dopis Hadžihasanoviću. U tom dopisu, komandant OG “Zapad” zatražio je odobrenje da dio odreda “El Mudžahedin” upotrijebi u borbenim operacijama jer su ga predstavnici tog odreda informisali “da su spremni učestvovati u tim operacijama, no da – prema njihovim riječima – njihovo učešće ovisi o naređenju komandanta 3. korpusa”.⁵⁸² Narednog dana, Hadžihasanović je, kako se čini, odbio taj zahtjev. Odgovorio je da je “odred [‘El Mudžahedin’] još uvijek prepotčinjen OG “Bosanska krajina”, te da je angažovan u

⁵⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 848.

⁵⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 848.

⁵⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 826.

⁵⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 826.

⁵⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 827, gdje se poziva na iskaz svjedoka Ćuskića. Pretresno vijeće je naglasilo da “[i]z transkripta nije jasno kome je upućeno ovo naređenje” (Prvostepena presuda, par. 827, fusnota 1681).

⁵⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 827.

⁵⁸¹ Svjedok Ćuskić, T. 12151.

borbenim dejstvima u dolini Lašve”.⁵⁸³ Iako Pretresno vijeće nije pomenulo da li se odred na kraju borio zajedno sa OG “Zapad”, ono je ipak uzelo u obzir Hadžihasanovićev odgovor kako bi istaklo da odred “El Mudžahedin” nije smatrao da može izvoditi borbena dejstva na vlastitu inicijativu.⁵⁸⁴

208. Najzad, Pretresno vijeće je konstatovalo da se u ratnim dnevnicima i operativnom dnevniku OG “Bosanska krajina” navodi da je odred “El Mudžahedin” učestvovao sa 308. brigadom u borbenim dejstvima u regionu Novi Travnik – Gornji Vakuf 24. oktobra 1993. godine. Rezultat tih borbi bila su 4 poginula i 17 ranjenih u 308. brigadi i 3 poginula i 8 ranjenih u odredu “El Mudžahedin”.⁵⁸⁵

209. Ovi zaključci potvrđuju da je odred “El Mudžahedin” učestvovao u više borbenih operacija u septembru i oktobru 1993. i da se to odvijalo unutar okvira koji su utvrdili OG “Bosanska krajina” i 3. korpus. Međutim, ovo samo po sebi ne daje dovoljnu osnovu za zaključak da je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin” u smislu da je imao stvarnu mogućnost da spriječi ili kazni njegove pripadnike ako počine zločin.⁵⁸⁶ Nadalje, nekoliko činjeničnih nalaza Pretresnog vijeća pokazuje da je odred “El Mudžahedin” u raznim aspektima zadržao značajan stepen samostalnosti u odnosu na jedinice sa kojima se borio zajedno. To demantuje zaključak Pretresnog vijeća da je odred “El Mudžahedin” bio pod efektivnom kontrolom 3. korpusa.

210. Žalbeno vijeće napominje da je odred “El Mudžahedin” učestvovao u borbenim dejstvima zajedno s formacijama 3. korpusa, uključujući i OG “Bosanska krajina”, od druge polovine 1992. godine.⁵⁸⁷ Žalbeno vijeće ističe da je za period prije 13. avgusta 1993. Pretresno vijeće konstatovalo da se odnos između odreda “El Mudžahedin” i 3. korpusa može ocijeniti kao saradnja, a ne kao efektivna kontrola. Pretresno vijeće je konstatovalo da se “samo na osnovu učestale saradnje ne može [...] zaključiti da su mudžahedini bili potčinjeni 3. korpusu i 7. brigadi, odnosno da su bili pod [njegovom] efektivnom kontrolom”.⁵⁸⁸ Ni Naređenje od 6. septembra ni tok borbenih dejstava ne dokazuju da je odnos između 3. korpusa i mudžahedina, koji su kasnije dobili zvanični naziv Odred “El Mudžahedin”, iz saradnje prerastao u efektivnu kontrolu.

⁵⁸² Prvostepena presuda, par. 828.

⁵⁸³ Prvostepena presuda, par. 828.

⁵⁸⁴ Prvostepena presuda, par. 828.

⁵⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 829.

⁵⁸⁶ Vidi Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 256.

⁵⁸⁷ Vidi Prvostepena presuda, par. 537 (odred “El Mudžahedin” izrazio je spremnost da se angažuje u borbenim dejstvima u zoni odgovornosti 333. brigade). Vidi i Prvostepenu presudu, par. 530 (T. 17233, zatvorena sjednica). Odred “El Mudžahedin” učestvovao je u borbenim dejstvima zajedno sa jedinicama 7. i 17. brigade u borbama u aprilu 1993. na planini Zmajevac južno od Zenice (Prvostepena presuda, par. 532); u sektorima Bijelog Bučja i Mravinjca u junu 1993. (Prvostepena presuda, par. 534–535); i u Kaćunima, jugoistočno od Busovače, u julu 1993. (Prvostepena presuda, par. 537).

⁵⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 795.

211. Osim tih razmatranja, Pretresno vijeće je donijelo više konstatacija u pogledu borbenih uslova i metoda odreda “El Mudžahedin”.⁵⁸⁹ Pretresno vijeće je na primjer konstatovalo da su “pripadnici odreda insistirali na očuvanju svoje nezavisnosti. Sebi su uzimali pravo odlučivanja hoće li ili ne učestvovati u nekoj borbenoj operaciji”.⁵⁹⁰ Pripadnici tog odreda “zahtijevali su specijalne misije”⁵⁹¹ i morale su se slati “grupe pregovarača da bi se utvrdilo hoće li odred učestvovati u borbama”.⁵⁹² Pretresno vijeće je nadalje utvrdilo da je ta “[ž]elja za nezavisnošću odreda ‘El Mudžahedin’ znatno [...] uticala na način na koji su njegovi pripadnici učestvovali u borbama”⁵⁹³ i da je podsjećala na način na koji su se mudžahedini uključivali u borbe prije osnivanja odreda “El Mudžahedin”.⁵⁹⁴ Pored toga, Pretresno vijeće je napomenulo da je bilo “ŠtČeško kontaktirati i komunicirati s pripadnicima odreda”,⁵⁹⁵ da “nisu postojale informacije o identitetu pripadnika odreda, [...] ni o drugim aspektima njegovog funkcionisanja”,⁵⁹⁶ i da su pripadnici odreda “El Mudžahedin” ponekad “odlazili [...] s fronta a da nisu podnijeli izvještaje o odvijanju borbi”.⁵⁹⁷ Žalbeno vijeće takođe napominje da odred “El Mudžahedin” nije bio stacioniran unutar 3. korpusa ili OG “Bosanska krajine”, nego da je bio stacioniran zasebno, u odvojenoj bazi.⁵⁹⁸ Pretresno vijeće je zaključilo da je taj odred imao “poseban položaj” unutar 3. korpusa, ali da to “3. korpusu i njegovim jedinicama nije predstavljalo prepreku da taj odred koriste u borbama i za ostvarivanje vojne prednosti”.⁵⁹⁹

⁵⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 849. Vidi Tužiočev odgovor, par. 255–256.

⁵⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 833, gdje se poziva na iskaz svjedoka Kulenovića, T. 13921. Svjedok Kulenović izjavio je sljedeće: “Niti je takva formacija stavljena pod komandu operativne grupe ‘Bosanska krajina’ da bude u organskom sastavu operativne grupe ‘Bosanska krajina’. [...] /N/ikad nisu stvarno htjeli pod komandu. [...] Čini mi se da nisu dozvoljavali da neko bude iznad njih, odnosno, i ako su pristali da učestvuju u borbenim dejstvima sa nekom od naših jedinica, onda su oni tražili poseban zadatak, posebnu namjenu posebne popune po izvršenju i neizvršenju zadatka. Objektivno nikad pretpostavljena, odnosno komanda koja ih je uzela na raspolaganje nije mogla da zna dalje, radnju i postupke.” (svjedok Kulenović, T. 13921).

⁵⁹¹ Prvostepena presuda, par. 849.

⁵⁹² Prvostepena presuda, par. 833, gdje se poziva na iskaz svjedoka Čuskića, T.12087, 12130–12131. Svjedok Čuskić izjavio je sljedeće: “[K]omandant [...], kad god bi izdao zapovijest [...] ja nisam diskutovao [...], išao sam izvršiti. [...] [A] kad su /oni/ formirani, uvijek se moglo, moralo ustvari, moliti, te neki timovi za pregovore hoće li se uključiti, neće li se uključiti [...]” (svjedok Čuskić, T. 12087); “[P]oslije formiranja, da bi se upotrijebio odred ‘El Mudžahid’, odnosno njegov dio, morali su da budu uvijek moljeni od strane neke delegacije da oni to prihvate. [...] Nisu bili, znači, kao ostale jedinice, da komandant mora izdati naredbu i da bude siguran da će komandant pod njim postupiti uz sve one mjere za što kvalitetnije izvršenje zadatka.” (svjedok Čuskić, T. 12131); “A generalno, njima se moglo izdati naređenje, ali ako oni ne prihvate da ga izvrše sami, od toga nema ništa. Znači, naređenja su izvršavali samo koja su oni, na nekoj svojoj [osnovi], na osnovu nekih znakova i molitvi, prihvatili da će učestvovati i izvršiti.” (svjedok Čuskić, T. 12149).

⁵⁹³ Prvostepena presuda, par. 833.

⁵⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 834.

⁵⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 849. Vidi i Prvostepena presuda, par. 833.

⁵⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 849. Vidi i Prvostepena presuda, par. 833.

⁵⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 849. Vidi i Prvostepena presuda, par. 833, gdje se upućuje na svjedoka Kulenovića, T. 13920. Svjedok Kulenović izjavio je sljedeće: “Objektivno nikad pretpostavljena, odnosno komanda koja ih je uzela na raspolaganje, nije mogla da zna dalje radnje i postupke. I ako su uradili ili neuradili zadatak, oni su se po nekom svom shvatanju izvlačili iz borbe.” (svjedok Kulenović, T. 13921).

⁵⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 1467.

⁵⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 850.

212. I na kraju, nezavisnost odreda “El Mudžahedin” u odnosu na 3. korpus reflektira se u otmicama civila, praksi koja se sprovodila bezobzirno zanemarujući direktive 3. korpusa kojima se nastojalo da se te otmice spriječe ili obustave.⁶⁰⁰ Budući da Pretresno vijeće te otmice nije razmotrilo u dijelu posvećenom efektivnoj kontroli, Žalbena vijeće će prvo razmotriti druge aspekte koje je Pretresno vijeće razmotrilo u funkciji utvrđivanja da li je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu. Zatim će razmotriti značajnu relevantnost te prakse, kao i kontekstualne okolnosti kao pokazatelj nezavisnosti odreda “El Mudžahedin” u odnosu na 3. korpus.

213. U svojim završnim komentarima u vezi sa Hadžihasanovićevom efektivnom kontrolom, Pretresno vijeće je izjavilo sljedeće:

Valja, međutim, konstatovati da je taj poseban položaj 3. korpus prihvatio, utoliko što to 3. korpusu i njegovim jedinicama nije predstavljalo prepreku da taj odred koriste u borbama i za ostvarivanje vojne prednosti. Valja takođe konstatovati da Komandu 3. korpusa ništa nije obavezivalo da odred koristi u borbama. Time što ga je ipak odlučio koristiti, Korpus je prihvatio sve posljedice koje iz toga proizlaze i time neizbježno prihvatio punu odgovornost.⁶⁰¹

Žalbena vijeće ne smatra spornim da je 3. korpus možda imao koristi od odreda “El Mudžahedin” i da iz okolnosti takve vrste može da proistekne neki oblik odgovornosti ako su konkretne pojedinosti takve odgovornosti na odgovarajući način navedene u optužnici.⁶⁰² Uprkos tome, Žalbena vijeće smatra upitnom relevantnost tog faktora za dokazivanje da je postojala Hadžihasanovićeva efektivna kontrola nad odredom “El Mudžahedin”. Međutim, imajući u vidu da formulacija “puna odgovornost” koju je usvojilo Pretresno vijeće donekle može odvesti u krivom pravcu, Žalbena vijeće razjašnjava da komandna odgovornost u smislu člana 7(3) Statuta nastupa samo u slučaju propusta nadređenog da spriječi i kazni za krivična djela svojih potčinjenih o kojima ima traženo znanje. Dakle, čak ako Hadžihasanović i jeste imao vojne koristi od odreda “El Mudžahedin”, o njegovoj odgovornosti u svojstvu nadređenog u smislu člana 7(3) Statuta eventualno bi se moglo govoriti samo ako bi se pokazalo da su pripadnici odreda “El Mudžahedin” bili njemu potčinjeni. Pošto je Pretresno vijeće pomenuti komentar dalo u kontekstu diskusije o efektivnoj kontroli, može se pretpostaviti je da je taj komentar upotrijebljen kao argument kako bi se opravdalo pripisivanje efektivne kontrole Hadžihasanoviću. Međutim, taj argument ne daje potkrepu za postojanje efektivne kontrole.

⁶⁰⁰ Vidi *infra*, par. 222–230.

⁶⁰¹ Prvostepena presuda, par. 850.

⁶⁰² Prvostepena presuda, par. 1483.

214. Dakle, mada pomenuti zaključci Pretresnog vijeća upućuju na to da je 3. korpus sarađivao s odredom “El Mudžahedin”, oni nisu dovoljni da bi se utvrdilo postojanje efektivne kontrole. Žalbeno vijeće će ispitati da li neki od ostalih zaključaka Pretresnog vijeća daje primjerenu osnovu za njegov zaključak da je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin”.

(c) Nepostojanje bilo kakve druge vlasti nad odredom “El Mudžahedin”

215. Pretresno vijeće je zaključilo da vlast nad odredom “El Mudžahedin” nije imao niko drugi osim 3. korpusa.⁶⁰³ Hadžihasanović tvrdi da odred “El Mudžahedin” nije bio pod komandom 3. korpusa, nego pod komandom nekih “starješina mudžahedina”.⁶⁰⁴ On tvrdi da je odred “El Mudžahedin” odbio da se stavi pod komandu i kontrolu 3. korpusa i htio je zadatke dobivati od druge pretpostavljene instance.⁶⁰⁵

216. Neki zaključci Pretresnog vijeća sugerišu da je odred “El Mudžahedin” više bio pod uticajem muslimanskih vjerskih vođa nego 3. korpusa.⁶⁰⁶ Pretresno vijeće je napomenulo da je Hadžihasanović u junu 1993. Rasima Delića i Sefera Halilovića informisao o tome da mudžahedini “uživaju podršku određenih državnih organa i visokih islamskih vjerskih dostojanstvenika”.⁶⁰⁷ U dvije prilike, krajem oktobra 1993., krug muslimanskih vjerskih vođa uspio je da utiče na pripadnike tog odreda, a OG “Bosanska krajina” nije mogla postići da se njena naređenja izvrše.⁶⁰⁸ Uprkos tim konstatacijama, Pretresno vijeće je ipak zaključilo da odred “El Mudžahedin” nije bio ni u čijoj drugoj nadležnosti.⁶⁰⁹

217. Pod pretpostavkom da je tačan zaključak Pretresnog vijeća da niko drugi nije imao vlast nad odredom “El Mudžahedin”, Žalbeno vijeće osporava relevantnost kriterijuma koji je Pretresno vijeće definisalo kao pokazatelj efektivne kontrole. Hadžihasanovićeva efektivna kontrola ne može se utvrditi postupkom eliminacije. Iz okolnosti da niko drugi nije imao nadležnosti nad odredom “El Mudžahedin” nikako ne proizlazi da je Hadžihasanović u ovom slučaju imao efektivnu kontrolu.

⁶⁰³ Prvostepena presuda, par. 851.

⁶⁰⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 327 i 340, gdje se citiraju dokazni predmeti DH1515 i DH271.

⁶⁰⁵ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 310.

⁶⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 610 (“Fikret Čuskić uspio je [svog vojnika] osloboditi tek nakon što im je uputio poruku putem posrednika, travničkog muftije Nusreta efendije Avdibegovića”); par. 1444 (“oslobađanje Kazimira Pobrića bilo [je] rezultat uticaja koji su na mudžahedine izvršili muslimanski vjerski krugovi i naturalizovani bosanski Muslimani”); par. 552 (Pretresno vijeće je primilo na znanje da je, kako navodi Hadžihasanović, bila “poznata činjenica kako te osobe uživaju podršku određenih državnih organa i visokih islamskih vjerskih dostojanstvenika”).

⁶⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 552.

⁶⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 1444 (Pretresno vijeće je utvrdilo da “oslobađanje Kazimira Pobrića 22. ili 23. oktobra 1993. bez sumnje nije bilo rezultat naređenja koje je 20. oktobra 1993. prenijela komanda OG “Bosanska krajina”, nego “rezultat uticaja koji su na mudžahedine izvršili muslimanski vjerski krugovi i naturalizovani bosanski Muslimani”); par. 610 i 1452 (Pretresno vijeće je konstatovalo da “mudžahedini nisu oslobodili tog vojnika uprkos Alagićevom naređenju” i da je ga je 17. brigada uspjela “osloboditi tek nakon što im je uputio poruku putem posrednika, travničkog muftije Nusreta efendije Avdibegovića”).

(d) Krivični postupak protiv jednog pripadnika odreda “El Mudžahedin”

218. U svojoj analizi pitanja da li je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad pripadnicima odreda “El Mudžahedin”, Pretresno vijeće je uzelo u obzir iskaz svjedoka Šiljka, koji je izjavio da se protiv jednog pripadnika odreda “El Mudžahedin” “vodio postupak pred Okružnim vojnim sudom u Travniku [i] koji je osuđen zato što je u jesen 1993. iz sela Kljaci otjerao suprugu svjedoka zato što je bila dijete iz miješanog braka”.⁶¹⁰ Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je na osnovu iskaza tog svjedoka izvelo zaključak da je taj slučaj bio procesuiran pred Okružnim vojnim sudom u Travniku i tvrdi da se navodnom počiniocu sudilo na opštinskom sudu u Travniku.⁶¹¹ Tužilac je saglasan s tim da je Pretresno vijeće pogriješilo utvrdivši da je protiv navodnog počinioca pokrenut krivični postupak pred vojnim sudom, ali tvrdi da ta greška nije imala uticaja na konačne zaključke Pretresnog vijeća.⁶¹²

219. Svjedok Šiljak je u svom iskazu izjavio da je navodni počinilac “pred sudom u Travniku procesuiran” ne preciziravši o kojem je sudu riječ.⁶¹³ Čak ako i jeste istina da je pomenuta osoba izvedena pred Okružni vojni sud u Travniku,⁶¹⁴ u Prvostepenoj presudi nema naznaka o eventualnoj Hadžihasanovićevoj ulozi u pokretanju postupka protiv tog počinioca. Iskaz svjedoka Šiljka nije dokaz ni da je krivični postupak protiv počinioca pokrenut kao posljedica mjera koje je preduzeo ili inicirao 3. korpus. Žalbeno vijeće ističe da je počinilac bio domaći Musliman poznatog identiteta i da je moguće da su prijavu protiv njega podnijeli i civilna policija i sam svjedok.⁶¹⁵

220. U svojoj analizi u vezi s predmetnim svjedokom Pretresno vijeće je uzelo u obzir i činjenicu da je svjedok Merdan prihvatio, “barem načelno”, da bi se sa pripadnikom odreda “El Mudžahedin” postupalo na isti način kao i s bilo kojim drugim pripadnikom 3. korpusa ako bi se utvrdilo da je počinio krivično djelo.⁶¹⁶ Međutim, ta izjava ne dokazuje da je, u praksi, 3. korpus imao stvarnu mogućnost da kazni pripadnike tog odreda ako bi počinili krivična djela, nego samo da je moguće da bi tako učinio.

⁶⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 851.

⁶¹⁰ Prvostepena presuda, par. 821. Vidi i par. 852.

⁶¹¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 344–345; TŽP. 143 (“[P]ripadnicima mudžahedina zapravo se sudilo na opštinskom sudu u Travniku, a ne, kako je konstatovalo Pretresno vijeće, na okružnom vojnom sudu”).

⁶¹² Tužiočev odgovor, par. 257.

⁶¹³ Svjedok Šiljak, T. 10645.

⁶¹⁴ Žalbeno vijeće zaključuje da je moguće, iako u dijelu Prvostepene presude o civilnim sudovima koji su funkcionisali u srednjoj Bosni za vrijeme rata nema nikakvih naznaka o tome da li je u Travniku 1993. postojao opštinski sud (Prvostepena presuda, par. 953–957), moguće je da travnički okružni vojni sud nije bio jedini sud u Travniku u to vrijeme.

⁶¹⁵ Krivične prijave ili pritužbe mogli su okružnim vojnim tužiocima dostavljati građani ili civilna policija (Prvostepena presuda, par. 921–922). Što se tiče opštinskih sudova, Pretresno vijeće je utvrdilo da je “[p]ostupak krivičnog gonjenja i podizanja optužnice bio [...] isti kao i na okružnom vojnom sudu”, ali je napomenulo da je, “/m/ međutim, tužilac civilnog suda mogao [...] djelovati tek po primitku krivične prijave od civilne policije odnosno CSB-a” (Prvostepena presuda, par. 956).

221. Žalbeno vijeće zaključuje da ovi iskazi ne govore u prilog zaključku Pretresnog vijeća da je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin”.

(e) Otmica civila od strane odreda “El Mudžahedin” i izostanak primjene sile od strane 3. korpusa sa ciljem njihovog spašavanja

222. Hadžihasanović navodi da se, pošto je za 3. korpus jedini način da postigne oslobađanje pet civila koje su pripadnici odreda “El Mudžahedin” oteli 19. oktobra 1993. bila primjena sile protiv tog odreda, nije moglo utvrditi da je on imao efektivnu kontrolu nad njim. Hadžihasanović tvrdi da komandant koji nema drugog izbora nego da napadne grupu kako bi njene pripadnike spriječio da čine krivična djela nema efektivnu kontrolu nad tom grupom.⁶¹⁷ Hadžihasanović pored toga tvrdi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama, ako bi na primjeren način ocijenio dokaze prihvaćene u ovom predmetu, ne bi mogao da zaključi da bi organizovanje napada na odred “El Mudžahedinu” u tadašnjim okolnostima bilo nužna i razumna mjera.⁶¹⁸ On navodi da Pretresno vijeće nije uzelo u obzir činjenicu da niko unutar 3. korpusa nije prije 6. novembra 1993. znao da su u mudžahedinsku bazu u Orašcu dovedeni hrvatski i srpski civili.⁶¹⁹ I na kraju, Hadžihasanović navodi da Pretresno vijeće nije uvažilo: (i) kompleksnost planiranja vojnog napada na odred “El Mudžahedin”;⁶²⁰ (ii) uticaj tog napada na ostvarenje njegovog zadatka;⁶²¹ (iii) činjenicu da bi takav napad vjerovatno uzrokovao kolateralne gubitke;⁶²² i (iv) činjenicu da 3. korpus nije imao vremena za takav napad.⁶²³

223. Tužilac odgovara da efektivna kontrola ne nestaje svaki put kad nadređeni ima problema da postigne da se neko naređenje izvrši⁶²⁴ i tvrdi da, čim se potvrdi stabilan osnov za kontrolu, efektivna kontrola ne može biti dovedena u pitanje ako u specifičnoj situaciji nadređeni ne raspolaze nikakvim nužnim i razumnim mjerama da spriječi neprimjereno ponašanje.⁶²⁵ Tužilac tvrdi da Pretresno vijeće jeste razmotrilo posljedice mogućeg napada u okviru diskusije o riziku

⁶¹⁶ Prvostepena presuda, par. 852.

⁶¹⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 285, Vidi i Hadžihasanovićeva replika, par. 80; TŽP. 134–135.

⁶¹⁸ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 407.

⁶¹⁹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 391, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1466.

⁶²⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 390, gdje se poziva na iskaz svjedoka HD, T. 15489–15495, T. 15504–15509 (zatvorena sjednica); svjedok Muratović, T. 15075–15076.

⁶²¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 396–398, gdje se poziva na iskaz svjedoka Merdana, T. 13353–13354, T. 13358–13359, T. 13543–13546, T. 13777–13782. Hadžihasanović tvrdi da bi takav napad “otvorio *stalan* treći front protiv nepredvidivog trećeg neprijatelja” (Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 397).

⁶²² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 399–400.

⁶²³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 390.

⁶²⁴ Tužιοčev odgovor, par. 261, gdje se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Gacumbitsi*, par. 182; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 256. Vidi i Tužιοčev odgovor, par. 284 (tužilac tvrdi da se na “[Hadžihasanovićev] odnos nadređeni-podređeni na opštem nivou nisu odrazili problemi u kontrolisanju pripadnika odreda odreda ‘El Mudžahedin’”).

⁶²⁵ Tužιοčev odgovor, par. 261.

otvaranja trećeg fronta.⁶²⁶ On ističe i to da je, upravo zbog toga što su pripadnici odreda “El Mudžahedin” bili na glasu kao opasni, uz dužnost postojala i prijeka potreba da se preduzmu razumne mjere.⁶²⁷

224. Pretresno vijeće je ovako utvrdilo činjenično stanje u vezi s otmicom civila od strane odreda “El Mudžahedin”: 15. oktobra 1993., pripadnici odreda “El Mudžahedin” oteli su šest hrvatskih civila iako je Mehmed Alagić, Hadžihasanovićev zamjenik, izričito upozorio odred da ne preduzima takvu akciju.⁶²⁸ Dana 15. ili 16. oktobra 1993. Komanda OG “Bosanska krajina” zaprijetila je da će napasti odred “El Mudžahedin” ako ovaj odbije da oslobodi civile koje je nastavio držati kao taoce.⁶²⁹ Pretresno vijeće je napomenulo da te prve prijetnje primjenom sile protiv odreda “El Mudžahedin” nisu imale očekivani efekt odvratanja.⁶³⁰ Naprotiv, odred “El Mudžahedin” je uzvratio otmicom još pet civila 19. oktobra 1993. godine.⁶³¹ Dana 20. oktobra 1993., jedan član Komande OG “Bosanska krajina” predstavnicima MKCK-a, PMEZ-a i UNHCR-a dostavio je spisak osoba koje je oteo odred “El Mudžahedin”.⁶³² Istog dana Mehmed Alagić je izdao naređenje odredu “El Mudžahedin” da oslobodi zatočenike koji su bili oteti dan prije⁶³³ i stupio u kontakt sa muslimanskim vjerskim dostojanstvenicima i naturaliziranim bosanskim Muslimanima s ciljem da oni izvrše uticaj na mudžahedine.⁶³⁴ Jedan pripadnik OG “Bosanska krajina” otišao je u bazu mudžahedina u Poljanicama gdje se sastao s Abu Harisom, prvim čovjekom odreda “El Mudžahedin”. Prenio mu je naređenje Mehmeda Alagića da se zatočenici odmah moraju osloboditi.⁶³⁵ Međutim, dana 21. oktobra 1993., ubijen je Dragan Popović, jedan od pet talaca otetih 19. oktobra 1993. godine.⁶³⁶ Jedan drugi talac, Kazimir Pobrić, pušten je 22. ili 23. oktobra 1993. godine.⁶³⁷ Između 20. i 29. oktobra 1993. predstavnik MKCK-a je uz pomoć jednog oficira iz Komande OG “Bosanska krajina” pokušao da posjeti otete civile. Mudžahedini su odbili da ih puste u svoju bazu.⁶³⁸ Naposljetku, 29. oktobra 1993., Mehmed Alagić je po drugi put

⁶²⁶ Tužiočev odgovor, par. 301.

⁶²⁷ Tužiočev odgovor, par. 305.

⁶²⁸ Prvostepena presuda, par. 1364. U vezi sa Abu Džaferovim prijetnjama, vidi par. 1361.

⁶²⁹ Prvostepena presuda, par. 1369.

⁶³⁰ Prvostepena presuda, par. 1454–1455, 1458.

⁶³¹ Prvostepena presuda, par. 1454, 1456, 1458.

⁶³² Prvostepena presuda, par. 1375.

⁶³³ Dana 20. oktobra 1993., Džermal Merdan naredio je Mehmedu Alagiću da riješi problem otmica u Travniku (Prvostepena presuda, par. 1438 i 1413–1422).

⁶³⁴ Prvostepena presuda, par. 1381.

⁶³⁵ Prvostepena presuda, par. 1377.

⁶³⁶ Prvostepena presuda, par. 1378.

⁶³⁷ Prvostepena presuda, par. 1381.

⁶³⁸ Prvostepena presuda, par. 1384.

zaprijetio da će napasti odred ako zatočnici ne budu pušteni.⁶³⁹ Posljednji talac oslobođen je 7. decembra 1993. godine.⁶⁴⁰

225. Nadalje, Žalbeno vijeće napominje da 3. korpus ne bi mogao ishoditi puštanje jednog od svojih vojnika kojeg su pripadnici odreda “El Mudžahedin” oteli 23. oktobra 1993. godine. Emira Kuduzovića, vojnika 17. brigade, pripadnici odreda zadržali su nekoliko dana u bazi u Poljanicama i zlostavljali ga zbog uzimanja alkohola.⁶⁴¹ Pretresno vijeće je konstatovalo da “mudžahedini nisu oslobodili tog vojnika uprkos Alagićevom naređenju”⁶⁴² i da je 17. brigada uspjela “tog čovjeka osloboditi tek nakon što im je uputi/la/ poruku putem [...] travničkog muftije”.⁶⁴³ U poruci je rečeno da će 17. brigada napasti bazu ako mudžahedini ne oslobode tog vojnika.⁶⁴⁴

226. Pretresno vijeće je te događaje analiziralo sa ciljem da se utvrdi da li je Hadžihasanović kao nadređeni preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi ili kazni za krivična djela koja je počinio odred “El Mudžahedin”, polazeći od pretpostavke da je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad tim odredom. Po mišljenju Žalbenog vijeća, ti događaji potvrđuju da Hadžihasanović nije imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin”. Oni pokazuju da su, pored primjera već navedenih u paragrafu 224, postojale situacije u kojima je odred “El Mudžahedin” djelovao nezavisno od 3. korpusa.

227. Treći korpus nikad nije od odreda “El Mudžahedin” tražio zarobljavanje talaca, niti mu iskazao odobravanje kada je to bilo učinjeno. Naprotiv, odred je svojim ponašanjem bezobzirnno zanemarivao zahtjeve 3. korpusa da se uzdrže od takvih otmica. Odred se oglušio o naređenje Mehmeda Alagića da oslobodi otete ljude,⁶⁴⁵ kao i na prijetnju primjenom sile.⁶⁴⁶ I druge okolnosti dodatno potvrđuju nezavisnost odreda “El Mudžahedin” u odnosu na 3. korpus, a ne njegovu subordiniranost. Treći korpus morao je da pregovara sa nekim pripadnicima odreda o oslobađanju talaca, a istovremeno je vršio i pritisak na njih uz podršku nekih međunarodnih organizacija i muslimanskih vjerskih dostojanstvenika i naturaliziranih bosanskih Muslimana.⁶⁴⁷ Da su pripadnici odreda “El Mudžahedin” bili potčinjeni 3. korpusu, ne bi bili potrebni nikakvi pregovori ni pritisak izvana. Naređenja 3. korpusa za oslobađanje talaca bila bi izvršena. Još jedna okolnost koja

⁶³⁹ Prvostepena presuda, par. 1383.

⁶⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 1386–1387.

⁶⁴¹ Prvostepena presuda, par. 1452. Vidi i par. 610.

⁶⁴² Prvostepena presuda, par. 1452.

⁶⁴³ Prvostepena presuda, par. 610. Vidi i par. 1452.

⁶⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 610. Vidi i par. 1452.

⁶⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 1452.

⁶⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 1377, 1383.

⁶⁴⁷ Vidi *supra*, par. 224.

pokazuje nezavisnost odreda “El Mudžahedin” od 3. korpusa jeste konstatacija Pretresnog vijeća da je jedino sredstvo kojima je 3. korpus raspolagao za postizanje oslobađanja talaca bilo primjena direktne sile protiv odreda “El Mudžahedin”.

228. Žalbena vijeće se slaže s Pretresnim vijećem da činjenica da je nadređeni primoran da primijeni silu da bi kontrolisao neke od svojih potčinjenih ne navodi automatski na zaključak da taj nadređeni ne vrši nad njima efektivnu kontrolu.⁶⁴⁸ Žalbena vijeće podržava zaključak Pretresnog vijeća da se ocjena o ovom pitanju mora donositi od slučaja do slučaja.⁶⁴⁹ Nadalje, moguće je da dođe do situacija u kojima nadređeni mora primijeniti silu protiv potčinjenih koji svojim postupcima krše međunarodno humanitarno pravo. Moguće je da nadređeni nema drugog izbora nego da primijeni silu kako bi spriječio ili kaznio za djela koja čine potčinjeni. Ta vrsta primjene sile legitimna je po međunarodnom humanitarnom pravu ukoliko se poštuju načela srazmjernosti i predostrožnosti, a čak mogu biti i dokazom da nadređeni ima stvarnu mogućnost da spriječi i kazni za činjenje krivičnih djela. Međutim, u ovom predmetu, pitanje na koje treba da se odgovori jeste da li okolnosti zbog kojih je, po mišljenju Pretresnog vijeća, bilo potrebno da se primijeni sila kako bi se oslobodili taoci, potvrđuju da Hadžihasanović nije imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin”.

229. Vojna akcija za koju je Pretresno vijeće smatralo da je trebalo da je 3. korpus preduzme kako bi se oslobodili taoci nije puka akcija disciplinovanja nekolicine neposlušnih potčinjenih osoba. To bi prije završilo pravim vojnim napadom na bazu u kojoj je odred “El Mudžahedin” bio stacioniran.⁶⁵⁰ Po mišljenju Pretresnog vijeća, cilj takve operacije bio bi “isključivo da se oslobodi nekolicina otetih civila, a ne razoružavanje svih mudžahedina”.⁶⁵¹ S obzirom na nehatno ponašanje odreda “El Mudžahedin” i činjenicu da su njegovi pripadnici bili naoružani automatskim puškama i raketnim bacačima,⁶⁵² 3. korpus bi vjerovatno naišao na otpor. Ta vojna akcija mogla je da rezultira značajnim gubicima na obje strane, uključujući i same taoce. S obzirom na te aspekte, vojna akcija za koju je Pretresno vijeće smatralo da je trebalo da je 3. korpus da preduzme po mišljenju

⁶⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 86.

⁶⁴⁹ Po mišljenju Žalbenog vijeća, činjenica da je Vahid Karavelić, komandant 1. korpusa od jula 1993. do avgusta 1995., krajem 1993. bio primoran da napadne neke od njemu potčinjenih snaga pokazuje da u izvanrednim okolnostima nadređeni mora primijeniti vojna sredstva protiv svojih potčinjenih. Vidi iskaz svjedoka Karavelića, T. 17620–17621 i T. 17877–17885; Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 385; TŽP. 189 (“General Karavelić je oficir koji je branio Sarajevo u situaciji najgore moguće blokade godinama. [...] [O]n je bio primoran da napadne [...] potčinjene koji su [...] se iznenada oteli kontroli. [...] Otišao je predsjedniku Bosne na sastanak i rekao [...] ‘Potrebno je da napadnem te ljude, ali ću to učiniti samo ako dobijem odgovarajuće ovlaštenje’, i predsjednik [mu] je [...] dao ovlaštenje nakon sprovedene odgovarajuće političke analize”).

⁶⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 1466–1472.

⁶⁵¹ Prvostepena presuda, par. 1471.

⁶⁵² Prvostepena presuda, par. 1469.

Žalbenog vijeća mogla bi se uporediti s akcijom oslobađanja talaca od neprijateljskih snaga, a ne od snaga nad kojima on ima efektivnu kontrolu.

230. Bez obzira na to da li je primjena sile za spašavanje života talaca bila stvarno moguća ili preporučljiva, gore opisana verzija događaja pokazuje situaciju u kojoj se odnos između odreda “El Mudžahedin” i 3. korpusa ne može nazvati subordinacijom. Posrijedi je bilo gotovo otvoreno neprijateljstvo jer je jedini način da se odred “El Mudžahedin” stavi pod kontrolu bio da ih se napadne kao da se radi o neprijateljskim snagama. Ta verzija ne odgovara pretpostavci Pretresnog vijeća da je odred “El Mudžahedin” bio potčinjen 3. korpusu. Ovaj zaključak dodatna je potvrda da Hadžihasanović nije imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin”.

(f) Zaključak

231. Da bi pokazao da je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad pripadnicima odreda “El Mudžahedin”, tužilac je bio dužan da dokaže van razumne sumnje da je Hadžihasanović imao stvarnu mogućnost da spriječi ili kazni zločinačko ponašanje svojih potčinjenih.⁶⁵³ Stvarna mogućnost da se to učini minimum je koji se traži za potvrđivanje odnosa subordinacije u smislu člana 7(3) Statuta.⁶⁵⁴ Žalbeno vijeće, uzimajući u obzir argumentaciju strana, pregledalo je sve relevantne zaključke Pretresnog vijeća i ispitalo njihovo značenje u kontekstu efektivne kontrole, bilo uzetih pojedinačno bilo svih zajedno. S obzirom na prethodno rečeno, Žalbeno vijeće konstatuje da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da je utvrđeno van razumne sumnje da je Hadžihasanović imao efektivnu kontrolu nad odredom “El Mudžahedin” u periodu između 13. avgusta i 1. novembra 1993. godine.

232. Shodno tome, Žalbeno vijeće poništava osuđujuće presude izrečene Hadžihasanoviću zbog toga što nije spriječio krivična djela okrutnog postupanja počinjena u periodu između 19. i 31. oktobra 1993. i ubistvo Dragana Popovića.

⁶⁵³ Vidi Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 256.

⁶⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 303; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović* par. 59.

VI. KUBURINA INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST U SVOJSTVU NADREĐENOG

A. Pljačkanje na području Ovnaka u junu 1993. godine

233. U okviru svoje prve žalbene osnove Kubura navodi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo i pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada ga je osudilo po tački 6 Optužnice, za propust da preduzme nužne i razumne mjere kažnjavanja za djela pljačkanja počinjena u junu 1993. u selima Šušanj, Ovnak, Brajkovići i Grahovčići (zajedno dalje u tekstu: područje Ovnaka).⁶⁵⁵ On tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je 7. brigada učestvovala u pljačkanju počinjenom na području Ovnaka i/ili da je on znao za učešće svojih potčinjenih u tim radnjama.⁶⁵⁶ Shodno tome, on traži da mu Žalbeno vijeće izrekne oslobađajuću presudu po tački 6 Optužnice.⁶⁵⁷

1. Učešće 7. brigade

234. Kubura tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da je potvrđeno van razumne sumnje da su njegovi potčinjeni iz 7. brigade počinili pljačkanje na području Ovnaka i tvrdi da je, shodno tome, trebalo da mu se po toj optužbi izrekne oslobađajuća presuda.⁶⁵⁸ Konkretno, Kubura navodi da su “dokazi o učešću 7. brigade u pljačkanju na području Ovnaka na koje se pozvalo Pretresno vijeće i zaključci Pretresnog vijeća protivrječni”.⁶⁵⁹

235. U prilog tim navodima, Kubura iznosi sljedeće primjere: (i) zaključci Pretresnog vijeća da jedinice 7. brigade “nisu ušle u sela Brajkovići, Grahovčići i Šušanj” i da su “područje Ovnaka napustile 9. juna 1993.”⁶⁶⁰ protivrječe zaključku da su pljačkanje u tim selima počinili pripadnici 7. brigade i da su opljačkanu imovinu pripadnici 7. brigade otpremili u crkvu u Brajkovićima 9. juna 1993. godine;⁶⁶¹ (ii) iskazi svjedoka navedenih u paragrafima 1936-1938 Prvostepene presude, koji se odnose na incidente poslije 9. juna 1993., protivrječe zaključku Pretresnog vijeća da je 7. brigada do tada već napustila to područje;⁶⁶² (iii) izvještaj OpŠO-a Zenica od 20. juna 1993., na koji se Pretresno vijeće pozvalo u vezi sa zaključkom da je 7. brigada učestvovala u pljačkanju “ne

⁶⁵⁵ Kuburin žalbeni podnesak, par. 5.

⁶⁵⁶ Kuburin žalbeni podnesak, par. 5.

⁶⁵⁷ Kuburin žalbeni podnesak, par. 60. Vidi i TŽP. 34–35.

⁶⁵⁸ Kuburin žalbeni podnesak, par. 25.

⁶⁵⁹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 17.

⁶⁶⁰ Kuburin žalbeni podnesak, par. 18, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1931.

⁶⁶¹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 19, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1935.

⁶⁶² Kuburin žalbeni podnesak, par. 19.

pominje da su u pljačkanju učestvovali pripadnici vojne policije 7. brigade”;⁶⁶³ (iv) Pretresno vijeće je pomenulo iskaze svjedoka odbrane – koji su učestvovali u vojnim dejstvima – o tome da pripadnici 7. brigade nisu učestvovali u pljačkanju, “i nije ih smatralo nepouzdanim”;⁶⁶⁴ i (v) Pretresno vijeće je prihvatilo da su radnje pljačkanja vršili i civili.⁶⁶⁵ Kako on navodi, “[d]okazi su neosporno pokazali da su se jedinice 7. brigade povukle sa tog područja 8. juna 1993.”⁶⁶⁶ i da su “odmah autobusom prevezene u Kakanj”;⁶⁶⁷ gdje su stigle “poslijepodne 9. juna 1993.” godine.⁶⁶⁸

236. Tužilac odgovara da razni dokumenti ABiH i iskazi svjedoka govore u prilog zaključku Pretresnog vijeća da su “djela pljačke u Šušnju, Ovnaku, Brajkovićima i Grahovčićima u junu 1993. počinili upravo pripadnici vojne policije 7. brigade”.⁶⁶⁹ On tvrdi da Kubura pogrešno tumači predmetne zaključke Pretresnog vijeća i dalje argumentira da većina dokaza govori u prilog “distinkciji između dejstava od 8. juna [1993.] i pljačkanja koje je uslijedilo narednog dana, prije nego što je 7. brigada premještena u Kakanj”.⁶⁷⁰ On tvrdi da je, iako je Pretresno vijeće zaključilo da 7. brigada nije ušla u ta sela tokom borbi 8. juna 1993., narednog dana to učinila vojna policija prilikom pljačkanja imovine.⁶⁷¹ Tužilac stoga zaključuje da nalazi Pretresnog vijeća nisu nekonsistentni.⁶⁷² Dodaje i to da su “iskazi svjedoka koji su opisali pljačkanje na području Ovnaka u skladu sa zaključkom Špretresnog ŠvČijeća da su Špljačkanje izvršili Č pripadnici 7. brigade, 9. juna 1993.” godine.⁶⁷³

237. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće ispitalo Kuburinu tvrdnju da pripadnici 7. brigade nisu mogli biti odgovorni za pljačkanje jer su 8. juna 1993. već napustili područje Ovnaka,⁶⁷⁴ ali je, nakon što je pregledalo dokaze, zaključilo suprotno.⁶⁷⁵ Mada je, kako tvrdi Kubura, Pretresno vijeće zaista konstatovalo da pripadnici 7. brigade nisu ušli u Brajkoviće, Grahovčiće i Šušanj i da su to područje napustili 9. juna 1993.,⁶⁷⁶ ono je takođe konstatovalo da su

⁶⁶³ Kuburin žalbeni podnesak, par. 22, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1943; DP P898 (Izvjestaj OpŠO Zenica od 20. juna 1993.).

⁶⁶⁴ Kuburin žalbeni podnesak, par. 23, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1934.

⁶⁶⁵ Kuburin žalbeni podnesak, par. 24, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1943.

⁶⁶⁶ Kuburin žalbeni podnesak, par. 20.

⁶⁶⁷ Kuburin žalbeni podnesak, par. 21.

⁶⁶⁸ Kuburin žalbeni podnesak, par. 21.

⁶⁶⁹ Tužiočev odgovor, par. 323, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1952.

⁶⁷⁰ Tužiočev odgovor, par. 329, gdje se citiraju iskazi svjedoka Safeta Junuzovića, T. 18517, Kasima Alajbegovića, T. 18701, BA, T. 794, Kasima Podžića, T. 18646, T. 18599–18600, T. 18616–18617, Elvedina Omića, T. 18628.

⁶⁷¹ Tužiočev odgovor, par. 329, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1931–1932.

⁶⁷² Tužiočev odgovor, par. 329.

⁶⁷³ Tužiočev odgovor, par. 330, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1934–1935. Vidi i Tužiočev odgovor, fusnotu 684, u kojem se citira Prvostepena presuda, par. 1936.

⁶⁷⁴ Prvostepena presuda, par. 1930, gdje se poziva na Završni podnesak Kuburine odbrane, par. 173–175.

⁶⁷⁵ Prvostepena presuda, par. 1943, 1962.

⁶⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 1931.

po završetku borbenih dejstava pripadnici vojne policije 7. brigade ušli u ta sela⁶⁷⁷ i sistematski pljačkali područje Ovnaka počev od 9. juna 1993., prije svog odlaska.⁶⁷⁸ Zaključci Pretresnog vijeća zasnovani su na iskazu svjedoka koji su vidjeli pripadnike vojne policije 7. brigade kako 9. juna 1993. vrše rekviziciju imovine civila na području Ovnaka,⁶⁷⁹ kao i na dokazima koji potvrđuju učešće vojne policije 7. brigade u tim radnjama pljačke.⁶⁸⁰ Pretresno vijeće je takođe pomenulo iskaze svjedoka, uključujući i one navedene u paragrafima 1936-1938 Prvostepene presude, koji su vidjeli posljedice poslije pljačke i/ili su bili očevici pljačkanja područja Ovnaka od strane drugih lica nakon odlaska 7. brigade.⁶⁸¹ Kubura u svojoj žalbi nije ponudio nikakve nove argumente kojima bi potkrijepio tvrdnju da njegovi potčinjeni iz 7. brigade nisu mogli učestvovati u tim radnjama pljačke zato što su već napustili područje Ovnaka 8. juna 1993. godine.⁶⁸² Žalbeno vijeće ističe da strana u žalbenom postupku ne može samo ponavljati argumente koji nisu bili uspješni na suđenju ako ne može dokazati da je Pretresno vijeće njihovim odbacivanjem počinilo takvu grešku da ona opravdava intervenciju Žalbenog vijeća.⁶⁸³

238. Što se tiče daljnjih Kuburinih argumenata, Žalbeno vijeće primjećuje da, iako se u izvještaju OpŠO-a Zenica od 20. juna 1993.⁶⁸⁴ 7. brigada ne pominje izričito, pominju se “Muslimanske oružane snage” (dalje u tekstu: MOS) ili “muslimanske snage”, izrazi za koje je Pretresno vijeće utvrdilo da se odnose na 7. brigadu.⁶⁸⁵ Osim toga, učešće 7. brigade u tim radnjama pljačke potkrepljuje i izvještaj OpŠO-a Zenica od 11. juna 2003. godine.⁶⁸⁶ Pretresno vijeće je napomenulo da je, prema izvještaju od 11. juna 2003., 7. brigada bila odgovorna za sve u vezi sa ratnim plijenom na području Ovnaka u to vrijeme, ali da zaplijenjena imovina nije bila zvanično evidentirana na mjestima pod kontrolom 7. brigade.⁶⁸⁷ Nadalje, Pretresno vijeće je pomenulo iskaze svjedoka odbrane o tome da pripadnici 7. brigade nisu učestvovali u pljačkanju,⁶⁸⁸ ali je, na osnovu sveukupnih izvedenih dokaza, unutar granica svojeg slobodnog sudijskog nahođenja zaključilo

⁶⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 1932.

⁶⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 1942–1943.

⁶⁷⁹ Prvostepena presuda, par. 1943, gdje se poziva na iskaz svjedoka ZA, T. 2332 (djelimično zatvorena sjednica), i svjedoka BA, T. 795–796.

⁶⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 1940, gdje se poziva na DP P424 (Izvještaj OpŠO Zenica od 11. juna 1993.), P898 (Izvještaj OpŠO Zenica od 20. juna 1993.); Prvostepena presuda, par. 1943, gdje se poziva na DP P898 (Izvještaj OpŠO Zenica od 20. juna 1993.).

⁶⁸¹ Vidi Prvostepena presuda, par. 1936, gdje se poziva na iskaze svjedoka Franje Križanca, T. 1108, i Mije Markovića, T. 2365–2366; Prvostepena presuda, par. 1937, gdje se poziva na iskaz svjedoka Joze Markovića, T. 4422–4424, i svjedoka ZA, T. 2330–2332 (djelimično zatvorena sjednica).

⁶⁸² Uporedi Kuburin završni podnesak, par. 168–186, sa Kuburinih žalbenim podneskom, par. 17–20.

⁶⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 16.

⁶⁸⁴ DP P898 (Izvještaj OpŠO Zenica od 20. juna 1993.).

⁶⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 410, gdje se citira DP P543 (“Izvješće” pomoćnika predstojnika za sigurnost HVO-a operativne zone “Srednja Bosna” od 15. aprila 1993.); opisuju se “radnje” pripadnika “MOS-a, tj. 7. muslimanske brigade”.

⁶⁸⁶ DP P424 (Izvještaj OpŠO Zenica od 11. juna 1993.).

⁶⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 1940, gdje se poziva na DP P424 (Izvještaj OpŠO Zenica od 11. juna 1993.).

⁶⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 1934.

drugačije. I na kraju, zaključak Pretresnog vijeća da su u pljačkanju učestvovali i civili⁶⁸⁹ nije nespojiv s osporavanim zaključkom i ne skida sa Kubure odgovornost za pljačkanje koje su počinili njegovi potčinjeni.

239. Dakle, što se tiče učešća 7. brigade, Žalbena vijeće zaključuje da Kubura nije dokazao da, s obzirom na predočene dokaze, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao zaključiti da su pripadnici 7. brigade počinili pljačkanje na području Ovnaka u junu 1993. godine. Njegovi argumenti se odbijaju.

2. Kuburino znanje⁶⁹⁰

240. Kubura navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo tako što je na osnovu iskaza samo jednog svjedoka, svjedoka BA, izvelo zaključak da je Kubura znao za radnje pljačke na području Ovnaka 9. juna 1993. godine.⁶⁹¹ Mada ne osporava da je svjedok BA izjavio da je opljačkana imovina raspodijeljena među pripadnicima 7. brigade, Kubura osporava zaključak Pretresnog vijeća da ovaj iskaz pokazuje da je za takvu raspodjelu bila potrebna odluka komande, a da ta odluka podrazumijeva da je on znao za opljačkanu imovinu.⁶⁹² Naprotiv, tvrdi on, odluku o navodnoj raspodjeli opljačkane imovine “mogli su donijeti i provesti razni drugi pripadnici 7. brigade, bez [njegovog] znanja”.⁶⁹³ On naglašava da nije potvrđeno čak ni to da je on tada bio u štabu u Bilmištu.⁶⁹⁴ Dodaje da svjedok BA njega nije pominjao u svom iskazu⁶⁹⁵ i da, prema onome što je izjavio, svjedok BA “nije znao ko je i kako izvršio bilo kakvu raspodjelu [opljačkane] imovine”.⁶⁹⁶

241. Kubura nadalje tvrdi da znanje nadređenog mora biti dokazano “na osnovu informacija koje su nadređenom činjenično bile dostupne”⁶⁹⁷ i da se “ne može ‘pretpostaviti’”.⁶⁹⁸ S tim u vezi on tvrdi da zaključci koje je Pretresno vijeće izvelo iz iskaza svjedoka BA nisu potvrđeni van razumne sumnje, jer je “Pretresno vijeće moglo izvesti i drugačije razumne zaključke koji ne idu u prilog

⁶⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 1943.

⁶⁹⁰ Tužilac u svom odgovoru na žalbu navodi da Kubura na suđenju nije osporavao da je znao za djela pljačkanja koja su njegovi potčinjeni izvršili na području Ovnaka i u skladu s tim argumentira da se time Kubura odrekao svog prava žalbe u vezi s tim pitanjem (Tužiočev odgovor, par. 313–315). Međutim, 26. novembra 2007. tužilac je povukao ovaj argument (“Obavještenje o povlačenju argumenata iz Tužiočevog odgovora na žalbu”, 26. novembar 2007.).

⁶⁹¹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 7, 11. Vidi i Kuburina replika, par. 8; TŽP. 36.

⁶⁹² Kuburin žalbeni podnesak, par. 7, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1957.

⁶⁹³ Kuburin žalbeni podnesak, par. 11.

⁶⁹⁴ Kuburin žalbeni podnesak, par. 8, u kojem se citira Prvostepena presuda, par. 1956. Vidi i TŽP. 37.

⁶⁹⁵ Kuburin žalbeni podnesak, par. 11.

⁶⁹⁶ Kuburin žalbeni podnesak, par. 9, gdje se poziva na iskaz svjedoka BA, T. 808–809. Vidi i TŽP. 36.

⁶⁹⁷ Kuburin žalbeni podnesak, par. 12, gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238–239, 241; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 62–64.

⁶⁹⁸ Kuburin žalbeni podnesak, par. 12, gdje se citira Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 386.

krivici”.⁶⁹⁹ Stoga on zaključuje da iskaz svjedoka BA nije dovoljan da se njime van razumne sumnje dokaže da je Kubura znao za pljačkanje počinjeno u sektoru Ovnaka u junu 1993. godine.⁷⁰⁰

242. Tužilac obrazlaže da “znatna količina dokaza” izvedenih na suđenju potvrđuje da je Kubura znao za pljačkanje koje su počinili pripadnici 7. brigade.⁷⁰¹ Shodno tome, tužilac navodi da Pretresno vijeće nije svoj zaključak zasnovalo samo na iskazu svjedoka BA⁷⁰² i tvrdi sljedeće: (i) “[n]iz naređenja koja su Kuburi poslata odmah nakon operacije u Ovnaku upućuje na to da su pripadnici 3. korpusa ‘pustošili’ i ‘pljačkali imovinu’ u Ovnaku”;⁷⁰³ (ii) “Kubura je sadržaj tih naređenja vjerno prenio svojim potčinjenima, potvrdivši time da je bio svjestan mogućnosti da se [ti] navodi o pustošenju i pljačkanju [...] odnose na vojnike pod njegovom komandom”;⁷⁰⁴ i (iii) Kubura je poslao odgovor Komandi 3. korpusa u kojem je negirao da je 7. brigada odgovorna za djela pustošenja i pljačke, čime je pokazao da “priznaje da su njegovi pretpostavljeni odgovornim smatrali njegove vojnike”.⁷⁰⁵ Nadalje, tužilac kao argument iznosi da je “Kubura za pljačkanje znao na osnovu preraspodjele opljačkane imovine”.⁷⁰⁶ Na kraju, tužilac tvrdi da “[s]kladištenje opljačkane imovine neposredno ispred Kuburina štaba govori u prilog tome da je Kubura znao da njegovi potčinjeni pljačkaju u Ovnaku”.⁷⁰⁷ On tvrdi da je “[b]lizina komandanta u odnosu na krivična djela njegovih potčinjenih [...] važan faktor za utvrđivanje da li je komandant znao za djela svojih potčinjenih”.⁷⁰⁸

243. Kubura smatra spornim oslanjanje Pretresnog vijeća na iskaz svjedoka BA,⁷⁰⁹ ali ignoriše druge dodatne dokaze koje je Pretresno vijeće razmotrilo i zaključke koje je na osnovu njih donijelo. Naime, Pretresno vijeće svoj zaključak nije “zasnovalo samo na iskazu jednog svjedoka, svjedoka BA”.⁷¹⁰ Pretresno vijeće je zaključilo i to da se sam Kubura postarao⁷¹¹ da u 7. brigadi kao

⁶⁹⁹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 11. Vidi i Kuburin žalbeni podnesak, par. 6.

⁷⁰⁰ Kuburin žalbeni podnesak, par. 14. Vidi i Kuburina replika, par. 9; TŽP. 37. Kubura takođe obrazlaže da Pretresno vijeće nije prodiskutovalo vjerodostojnost svjedoka BA i da iz “ispitivanja njegovog iskaza u cjelini jasno proizlazi da je on bio svjedok čija je pouzdanost bila upitna” (Kuburin žalbeni podnesak, par. 13). Međutim, on upućuje samo na str. 815 iskaza tog svjedoka, ne objašnjavajući što u tom dijelu ovog iskaza stavlja u pitanje vjerodostojnost svjedoka. Shodno tome, ovaj se argument odbacuje.

⁷⁰¹ Tužiočev odgovor, par. 316. Vidi i TŽP. 49–50.

⁷⁰² Tužiočev odgovor, par. 316.

⁷⁰³ Tužiočev odgovor, par. 317, gdje se poziva na DP P186 (Hadžihasanovićevo naređenje od 10. juna 1993.), DH65 (Hadžihasanovićevo naređenje od 19. juna 1993.).

⁷⁰⁴ Tužiočev odgovor, par. 317, gdje se poziva na DP P427 (Naređenje komandanta 7. brigade od 20. juna 1993.).

⁷⁰⁵ Tužiočev odgovor, par. 318, gdje se poziva na DP P426 (Izveštaj komandanta 7. brigade od 20. juna 1993.).

⁷⁰⁶ Tužiočev odgovor, par. 319.

⁷⁰⁷ Tužiočev odgovor, par. 321.

⁷⁰⁸ Tužiočev odgovor, par. 321, gdje se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 80; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 72; Prvostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 925.

⁷⁰⁹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 7, 11. Vidi i Kuburina replika, par. 8.

⁷¹⁰ Kuburin žalbeni podnesak, par. 7.

⁷¹¹ Prvostepena presuda, par. 1939, gdje se poziva na DP P420 (“Zapovijest za napad” od 5. juna 1993.).

“u organizovanoj vojsci [...] postoji/i/ propisani postupak u vezi sa ratnim plijenom”⁷¹² i da je unaprijed organizovao punktove i komisije za prikupljanje i popis ratnog plijena, prije pljačkanja na području Ovnaka.⁷¹³ Osim toga, Pretresno vijeće je napomenulo da je Kubura dobio naređenja kojima je generalno upozoren na to da se vrši pljačkanje na širem području Ovnaka, čiji je prijem potvrdio i na koja je odgovorio.⁷¹⁴ Pretresno vijeće je utvrdilo da je Hadžihasanović 10. juna 1993. svim njemu potčinjenim jedinicama, uključujući i 7. brigadu, izdao naređenje u kojem je osudio pojave protivpravnog ponašanja među pripadnicima 3. korpusa i naredio, između ostalog, da se prekine svako pljačkanje.⁷¹⁵ Nakon naređenja koje je Komanda 3. korpusa izdala 19. juna 1993.,⁷¹⁶ i komandant 7. brigade je 20. juna 1993. svojim potčinjenima izdao naređenje u kojem se pominje da je bilo pljačke i zabranjuju daljnje takve radnje.⁷¹⁷ Mada se u tim naređenjima ne pominje izričito da u tim radnjama pljačke učestvuju pripadnici 7. brigade, zaključak da su oni u njima učestvovali sasvim je razuman s obzirom na trenutak u kom su izdata pomenuta naređenja i na ulogu 7. brigade u dejstvima na području Ovnaka u junu 1993. godine. Dakle, Kuburino znanje o pljačkanju može se potvrditi bez obzira na zaključak Pretresnog vijeća da je Kubura dao saglasnost za raspodjelu opljačkane imovine među svojim potčinjenima.

244. Pored toga, Pretresno vijeće je utvrdilo da je Kubura 20. juna 1993. Komandi 3. korpusa dostavio izvještaj u kojem se potvrđuje da se u 7. brigadi primjenjuje propisani postupak sa ratnim plijenom i u kojem se demantuje da su njegovi potčinjeni učestvovali u radnjama pljačkanja.⁷¹⁸ Pretresno vijeće je primilo na znanje Kuburino zvanično negiranje, ali je ipak zaključilo da je Kubura znao za djela pljačkanja svojih potčinjenih.

245. I na kraju, Žalbeno vijeće napominje da Kuburin argument da on nije bio u štabu u Bilmištu u vrijeme kad se vršila raspodjela opljačkane imovine⁷¹⁹ nije osnov da se odstupi od zaključka Pretresnog vijeća. Pretresno vijeće je zaključilo da se Kuburino znanje o tome da njegovi potčinjeni vrše djela pljačkanja može potvrditi izvedenim dokazima bez obzira na to što “nije moguće njegovo prisustvo [u štabu u Bilmištu] potvrditi van razumne sumnje”.⁷²⁰

⁷¹² Prvostepena presuda, par. 1960.

⁷¹³ Prvostepena presuda, par. 1939.

⁷¹⁴ Prvostepena presuda, par. 1959, gdje se poziva na DP P427 (Naređenje komandanta 7. brigade od 20. juna 1993.), P426 (Izveštaj komandanta 7. brigade od 20. juna 1993.).

⁷¹⁵ Prvostepena presuda, par. 1949, gdje se poziva na DP P186 (Hadžihasanovićevo naređenje od 10. juna 1993.).

⁷¹⁶ DP DH65 (Hadžihasanovićevo naređenje od 19. juna 1993.).

⁷¹⁷ Prvostepena presuda, par. 1959, gdje se poziva na DP P427 (Naređenje komandanta 7. brigade od 20. juna 1993.).

⁷¹⁸ Prvostepena presuda, par. 1939, 1945, 1960, gdje se poziva na DP P426 (Izveštaj komandanta 7. brigade od 20. juna 1993.).

⁷¹⁹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 8, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1956.

⁷²⁰ Prvostepena presuda, par. 1956.

246. Žalbeno vijeće konstatuje da Kubura nije dokazao da, s obzirom na predočene dokaze, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da je on znao da njegovi potčinjeni vrše djela pljačkanja na području Ovnaka u junu 1993. godine.

247. S obzirom na gorenavedene razloge, Žalbeno vijeće odbija Kuburinu prvu žalbenu osnovu.

B. Pljačkanje u Varešu u novembru 1993. godine

248. U okviru svoje druge žalbene osnove Kubura navodi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo i pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada ga je osudilo po tački 6 Optužnice za propust da preduzme nužne i razumne mjere kako bi spriječio ili kaznio pljačkanje u Varešu u novembru 1993. godine.⁷²¹ On argumentira da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je 7. brigada učestvovala u djelima pljačkanja u Varešu u novembru 1993. i/ili da je on znao ili da je bilo razloga da zna za te radnje.⁷²² Shodno tome, on traži da mu Žalbeno vijeće izrekne oslobađajuću presudu po tački 6 Optužnice.⁷²³

1. Učešće 7. brigade

249. Kubura navodi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da je utvrđeno van razumne sumnje da su njegovi potčinjeni iz 7. brigade počinili pljačkanje u Varešu u novembru 1993. godine.⁷²⁴ U prilog tom argumentu Kubura: (i) tvrdi da ni u jednom od dokumenata na koje se Pretresno vijeće pozvalo donoseći predmetni zaključak ne stoji da je 7. brigada učestvovala u bilo kakvoj pljački u Varešu;⁷²⁵ (ii) upozorava na zaključak Pretresnog vijeća da su jedinice 7. brigade napustile Vareš 4. novembra 1993. godine;⁷²⁶ i (iii) navodi da Izvještaj od 4. novembra 1993. OG "Istok", u kojem stoji da se onog dana kad je 7. brigada ušla u Vareš sve pljačkalo, nije bio potkrijepljen nijednim iskazom svjedoka.⁷²⁷ U tom pogledu, Kubura prvo napominje da je Pretresno vijeće saslušalo iskaze komandanata i pripadnika 7. brigade koji su bili prisutni u Varešu 4. novembra 1993., koji potvrđuju da pripadnici 7. brigade nisu učestvovali u pljački nego da su samo uzeli nešto hrane jer su bili gladni.⁷²⁸ Drugo, on iznosi argument da iskazi Hakana Birgera i Ulfa

⁷²¹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 27.

⁷²² Kuburin žalbeni podnesak, par. 27.

⁷²³ Kuburin žalbeni podnesak, par. 60.

⁷²⁴ Kuburin žalbeni podnesak, par. 45.

⁷²⁵ Kuburin žalbeni podnesak, par. 38.

⁷²⁶ Kuburin žalbeni podnesak, par. 38, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1980.

⁷²⁷ Kuburin žalbeni podnesak, par. 39, gdje se poziva na DP P676 ("Vanredni borbeni izvještaj" naslovljen na Komandu 6. korpusa, Komandu 3. Korpusa, OG "Lašva", TG "Dabravine", 2. korpusu na znanje, od 4. novembra 1993.).

⁷²⁸ Kuburin žalbeni podnesak, par. 44, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1967.

Henricssona ne potkrepljuju zaključak Pretresnog vijeća o kojem je riječ⁷²⁹ zato što Hakan Birger u svom iskazu, na stranicama na stranicama na koje upućuje Pretresno vijeće, nije pominjao 7. brigadu⁷³⁰ i jer Ulf Henricsson nije naveo nikakav jasan osnov za svoj zaključak da su pljačkanje počinili vojnici 7. brigade.⁷³¹

250. Tužilac odgovara da “[o]bilje dokaza koji potiču iz izvještaja ABiH i svjedočenja međunarodnih posmatrača koji su bili u Varešu” potkrepljuje zaključak da su djela pljačkanja u tom gradu počinili vojnici 2. i 3. bataljona 7. brigade.⁷³² On obrazlaže da: (i) u vanrednom borbenom izvještaju Komande OG “Istok” od 4. novembra 1993. pominje se da su “vojnici 7. brigade krali [...] i pljačkali sve što bi im palo pod ruku” kad su ušli u Vareš;⁷³³ (ii) u borbenom izvještaju Komande 6. korpusa od 10. novembra 1993. pljačkanje u Varešu opisuje se u odjeljku u kojem se govori o ponašanju 7. brigade;⁷³⁴ (iii) niz dokumenata ABiH na koje se poziva Pretresno vijeće kao na potvrdu Kuburinog znanja ne ostavlja nikakvu sumnju u to da su pripadnici 7. brigade pljačkali Vareš 4. novembra 1993.;⁷³⁵ (iv) zaključak Ulfa Henricssona da je 7. brigada pljačkala u Varešu zasnovan je na činjenici da je komandant vojnika koji su bili u gradu rekao da su iz 7. brigade;⁷³⁶ i (v) svjedok Hakan Birger izjavio je da je bilo vrlo jasno da su vojnici koji pljačkaju u Varešu vojnici iz “7. muslimanske brigade”.⁷³⁷ Tužilac dodaje da je Pretresno vijeće “pažljivo razmotrilo iskaze zapovjednika i pripadnika 7. brigade koji su tvrdili da 7. brigada nije učestvovala u pljačkanju nego da je uzimala samo hranu”, ali da je “prednost dalo izvještajima poteklim iz ABiH i iskazima međunarodnih posmatrača”.⁷³⁸ On podsjeća da je Pretresno vijeće bilo u “jedinostvenom

⁷²⁹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 41.

⁷³⁰ Kuburin žalbeni podnesak, par. 42, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, fusnotu 4850.

⁷³¹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 43, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, fusnotu 4648.

⁷³² Tužiočev odgovor, par. 352, gdje se poziva na DP P445 (“Vanredni borbeni izvještaj” komande OG “Istok” 6. korpusa od 4. novembra 1993.), P676 (“Vanredni borbeni izvještaj” naslovljen na Komandu 6. korpusa, Komandu 3. Korpusa, OG “Lašva”, TG “Dabravine”, 2. korpusu na znanje, od 4. novembra 1993.); P449 (“Dostava izvještaja po aktu Str. pov. br. 02/1229-1 od 8. novembra 1993., naslovljen na Operativni centar Štaba Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine, 13. novembar 1993.); iskazi svjedoka Hakana Birgera, T. 5387–5388, i Ulfa Henricssona, T. 7670.

⁷³³ Tužiočev odgovor, par. 355, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1968; DP P445 (“Vanredni borbeni izvještaj” komande OG “Istok” 6. korpusa od 4. novembra 1993.).

⁷³⁴ Tužiočev odgovor, par. 356, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1968; DP P448 (“Analiza realizacije zadataka operacije ‘Vareš’ sa hronologijom događaja” od 10. novembra 1993.).

⁷³⁵ Tužiočev odgovor, par. 357, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1985–1986; DP P676 (“Vanredni borbeni izvještaj” naslovljen na Komandu 6. korpusa, Komandu 3. korpusa, OG “Lašva”, TG “Dabravine”, 2. korpusu na znanje, od 4. novembra 1993.), P446 (“Informacija” Komande 3. korpusa ABiH u vezi sa sprečavanjem haosa i pljačke u Varešu, od 4. novembra 1993.), P675 (Naređenje Abdulaha Ahmića, komandanta OG “Istok” 6. korpusa, od 4. novembra 1993.), P468 (“Izvještaj sa borbenog zadatka” 2. bataljona 7. brigade 3. korpusa ABiH, od 11. novembra 1993.).

⁷³⁶ Tužiočev odgovor, par. 359, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1972; svjedok Ulf Henricsson, T. 7669.

⁷³⁷ Tužiočev odgovor, par. 360, gdje se poziva na iskaz svjedoka Harkana Birgera, T. 5385, T. 5388, T. 5423.

⁷³⁸ Tužiočev odgovor, par. 361, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1967, 1978.

položaju da ocijeni vjerodostojnosti tih nepodudarnih iskaza svjedoka” i tvrdi da Kubura nije pokazao po čemu je ta ocjena nerazumna.⁷³⁹

251. Žalbeno vijeće napominje da se, suprotno Kuburinoj tvrdnji, u dokumentima na kojima je Pretresno vijeće zasnovalo svoj zaključak da su njegovi potčinjeni učestvovali u pljačkanju u Varešu vrlo jasno govori o učešću 7. brigade u tom krivičnom djelu. Kubura se nije bavio referencama Pretresnog vijeća na izvještaj komandanta OG “Istok” od 4. novembra 1993. u kojem se jasno upućuje na učešće 7. brigade u tim radnjama pljačke.⁷⁴⁰ Kubura u svojoj argumentaciji ne može jednostavno ignorisati relevantne činjenične zaključke Pretresnog vijeća.⁷⁴¹

252. Pretresno vijeće se osvrnulo i na niz drugih naređenja i izvještaja koji ukazuju na to da su pripadnici 7. brigade učestvovali u djelima pljačkanja u Varešu.⁷⁴² Kuburini pokušaji da jednostavno drugačije okarakterise sadržaj triju naređenja i izvještaja⁷⁴³ neprimjereni su.⁷⁴⁴ U razmatranju tih naređenja i izvještaja Pretresno vijeće ni u jednom aspektu nije prekoračilo svoja diskreciona ovlaštenja i na početku je napomenulo da će “određena težina” biti data onim dokumentima takve vrste koji “čine dio niza zapovijedi ili izvještaja, te, dakle, pripadaju koherentnom nizu dokumenata u čiji sadržaj nije bilo potrebno sumnjati”.⁷⁴⁵

253. Pored toga, Pretresno vijeće je konstatovalo da su naređenja i izvještaji koji govore o tome da su Kuburini potčinjeni učestvovali u djelima pljačkanja potkrepljeni iskazima svjedoka iz redova međunarodnih posmatrača koji su bili u Varešu 4. novembra 1993. godine.⁷⁴⁶ Žalbeno vijeće napominje da se, iako se reference na transkript iskaza svjedoka Hakana Birgera u paragrafu 1978 Prvostepene presude ne odnose na stranice na kojima on identifikuje pljačkaše kao pripadnike 7.

⁷³⁹ Tužiočev odgovor, par. 361, gdje se poziva na Kuburin žalbeni podnesak, par. 44.

⁷⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 1968, 1975, 1978, gdje se poziva na DP P445 (“Vanredni borbeni izvještaj” komande OG “Istok” 6. korpusa od 4. novembra 1993.).

⁷⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 23.

⁷⁴² Prvostepena presuda, par. 1978, gdje se poziva na DP P676 (“Vanredni borbeni izvještaj” naslovljen na Komandu 6. korpusa, Komandu 3. Korpusa, OG “Lašva”, TG “Dabravine”, 2. korpusu na znanje, od 4. novembra 1993.). Vidi i Prvostepenu presudu, par. 1986, gdje se poziva na DP P446 (“Informacija” Komande 3. korpusa ABiH u vezi sa sprečavanjem haosa i pljačke u Varešu, od 4. novembra 1993.), P675 (Naređenje Abdulaha Ahmića, komandanta OG “Istok” 6. korpusa, od 4. novembra 1993.), P468 (“Izvještaj sa borbenog zadatka” 2. bataljona 7. brigade 3. korpusa ABiH, od 11. novembra 1993.).

⁷⁴³ Kuburin žalbeni podnesak, par. 32, 38, gdje se poziva na DP P675 (Naređenje Abdulaha Ahmića, komandanta OG “Istok” 6. korpusa, od 4. novembra 1993.), P446 (“Informacija” Komande 3. korpusa ABiH u vezi sa sprečavanjem haosa i pljačke u Varešu, od 4. novembra 1993.), P448 (“Analiza realizacije zadataka operacije ‘Vareš’ sa hronologijom događaja” od 10. novembra 1993.). Žalbeno vijeće napominje da bi, iako se u Kuburinom žalbenom podnesku citira DP P448, ispravna referenca bio DP P468 (“Izvještaj sa borbenog zadatka” 2. bataljona 7. brigade 3. korpusa ABiH, od 11. novembra 1993.). Argumenti u paragrafu 32 Kuburinovog žalbenog podneska i referenca o kojoj je riječ odnose se na DP P468, str. 2. Pored toga, DP P448 nije izvještaj “2. bataljona 7. brigade”, kako navodi Kubura, nego “Analiza realizacije zadataka operacije ‘Vareš’ sa hronologijom događaja” od 10. novembra 1993. godine.

⁷⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 24.

⁷⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 298.

⁷⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 1969–1972, 1975, 1978, gdje se poziva na iskaze svjedoka Hakana Birgera, T. 5384–5392, T. 5420–5425, i Ulfa Henricssona, T. 7669–7670.

brigade,⁷⁴⁷ relevantno svjedočenje nalazi na stranicama transkripta u neposrednoj blizini onih na koje se poziva Pretresno vijeće i na njega se poziva u paragrafu 1969 Prvostepene presude.⁷⁴⁸ Nadalje, Kubura ne daje nikakvu osnovu za osporavanje oslanjanja Pretresnog vijeća na svjedočenje Ulfa Henricssona.⁷⁴⁹ Kuburina tvrdnja da je Pretresno vijeće trebalo da prednost da iskazima drugih svjedoka,⁷⁵⁰ sama za sebe nije “nikakav argument”.⁷⁵¹ Najzad, Kubura nije objasnio “znač[aj]”⁷⁵² zaključka Pretresnog vijeća da su jedinice 7. brigade napustile Vareš 4. novembra 1993.⁷⁵³ pošto je Vijeće utvrdilo i to da su one prije toga istog dana opljačkale grad.⁷⁵⁴

254. Dakle, Žalbeno vijeće zaključuje da Kubura nije dokazao da, s obzirom na predočene dokaze, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da su pripadnici 7. brigade u novembru 1993. počinili djela pljačkanja u Varešu. Njegovi se argumenti odbijaju.

2. Kuburino znanje⁷⁵⁵

(a) Argumenti strana

255. Kubura osporava zaključak Pretresnog vijeća da on, “znajući za djela pljačke koja su njegovi potčinjeni počinili [...] u junu 1993. [na području Ovnaka] i ne preduzevši nikakve kaznene mjere, nije mogao a da ne zna da su pripadnici 7. brigade kadri da ponovno počine takva djela”.⁷⁵⁶ On osporava i to da je njegov propust da kazni počinioce tih djela “predstavlja[o] ohrabrenje za buduće pljačke”.⁷⁵⁷ Kako navodi Kubura, ovaj zaključak ne potvrđuje da je on znao ili da je bilo razloga da zna za pljačkanje koje je izvršeno u Varešu pet mjeseci kasnije⁷⁵⁸ jer je tužilac bio dužan da dokaže da je on znao ili da je bilo razloga da zna za “konkretna krivična djela za koja tereti”, tj.

⁷⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 1978, gdje se poziva na iskaz svjedoka Hakana Birgera, T. 5385–5386, 5389, 5422.

⁷⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 1969, gdje se poziva na iskaz svjedoka Hakana Birgera, T. 5388.

⁷⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 1978, gdje se poziva na iskaz svjedoka Ulfa Henricssona, T. 7670.

⁷⁵⁰ Kuburin žalbeni podnesak, par. 44.

⁷⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 300.

⁷⁵² Kuburin žalbeni podnesak, par. 38.

⁷⁵³ Prvostepena presuda, par. 1980.

⁷⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 1978.

⁷⁵⁵ Tužilac u svom odgovoru navodi da Kubura na suđenju nije osporavao da je znao za djela pljačkanja koja su njegovi potčinjeni počinili na području Ovnaka i obrazlaže, shodno tome, da se Kubura odrekao prava na žalbu u vezi s tim pitanjem (Tužiočev odgovor, par. 338–340). Međutim, 26. novembra 2007. tužilac je taj argument povukao (Obavještenje o povlačenju argumenata iz Tužiočevog odgovora na žalbu, 26. novembar 2007.).

⁷⁵⁶ Kuburin žalbeni podnesak, par. 33, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1982. Zbog greške u prijevodu, /engleski/ tekst ovog paragrafa Prvostepene presude je ispravljen. Mjerodavan francuski tekst glasi: “*La Chambre estime, par conséquent, que l’Accusé Kubura, du fait de la connaissance de celui-ci des actes de pillage commis par ses subordonnés en juin 1993 et du fait de l’absence de mesures punitives, ne pouvait ignorer que les membres de la 7e Brigade étaient susceptibles de commettre à nouveau de tels actes*” (naglasak dodat, fusnote izostavljene).

⁷⁵⁷ Kuburin žalbeni podnesak, par. 33, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1982.

⁷⁵⁸ Kuburin žalbeni podnesak, par. 33. Vidi i Kuburina najava žalbe, par. 7: “Konkretno, Pretresno vijeće je pogriješilo kada je na osnovu propusta da kazni u vezi s pljačkanjem na [području Ovnaka] u junu 1993. zaključilo da [on] nije *spriječio* pljačkanje u Varešu u novembru 1993. godine.”

djela pljačkanja počinjena u Varešu u novembru 1993. godine.⁷⁵⁹ Drugim riječima, Kubura tvrdi da je tužilac bio dužan da dokaže “svijest da se čine ‘predmetna krivična djela’ ili da će biti počinjena”, ili da je “bilo razloga da zna za počinjene predmetnih krivičnih djela”⁷⁶⁰ na osnovu informacija o tim krivičnim djelima koje su mu faktički bile dostupne.⁷⁶¹

256. Pored toga, Kubura tvrdi da je zaključak Pretresnog vijeća da je on znao ili da je bilo razloga da zna za djela pljačkanja počinjena u Varešu u novembru 1993. “zasnovan na samo tri dokumenta”,⁷⁶² odnosno, na Naređenju OG “Istok” od 4. novembra 1993.,⁷⁶³ Izvještaju 2. bataljona 7. brigade od 11. novembra 1993.⁷⁶⁴ i Izvještaju Komande 3. korpusa od 4. novembra 1993. godine.⁷⁶⁵ On navodi da “ta tri dokumenta [...] uzeti svaki za sebe ili zajedno ne dokazuju van razumne sumnje da je [on] znao ili da je bilo razloga da zna da njegovi potčinjeni vrše bilo kakve radnje pljačkanja”.⁷⁶⁶ Konkretno, Kubura tvrdi da: (i) ni u jednom od tih dokumenata ne stoji da su pripadnici 7. brigade počinili bilo kakve protivpravne radnje pljačkanja;⁷⁶⁷ (ii) koliko se može vidjeti, u Naređenju OG “Istok” od 4. novembra 1993. ne stoji ništa što potvrđuje da je ono bilo poslato komandi 7. brigade ili Kuburi i da su ga oni dobili;⁷⁶⁸ (iii) u Naređenju OG “Istok” od 4. novembra 1993. ne pominje se da je 7. brigada odnosila imovinu iz grada;⁷⁶⁹ (iv) iako se u Izvještaju Komande 3. korpusa od 4. novembra 1993. navodi da je brigadama naređeno da angažuju jedinice vojne policije kako bi se spriječio haos u Varešu, nema dokaza da je Kubura dobio bilo kakve prijave o tome da njegovi potčinjeni učestvuju u pljački imovine;⁷⁷⁰ (v) nema dokaza koji dokazuju da je Kubura primio Izvještaj 2. bataljona 7. brigade od 11. novembra 1993.;⁷⁷¹ i (vi) u Izvještaju 2. bataljona 7. brigade od 11. novembra 1993. pominje se da je, 4. novembra 1993., “[v]eoma efikasno [...] spriječena pljačka i otuđivanje imovine”.⁷⁷²

⁷⁵⁹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 34. Vidi i TŽP. 46–47.

⁷⁶⁰ Kuburin žalbeni podnesak, par. 35, gdje se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 427; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 62–64.

⁷⁶¹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 35, gdje se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 238–239, 241, i Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 62–64.

⁷⁶² Kuburin žalbeni podnesak, par. 29, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1986. Vidi i Kuburinu repliku, par. 11.

⁷⁶³ DP P675 (Naređenje Abdulaha Ahmića, komandanta OG “Istok” 6. korpusa, od 4. novembra 1993.).

⁷⁶⁴ DP P468 (“Izvještaj sa borbenog zadatka” 2. bataljona 7. brigade 3. korpusa ABiH, od 11. novembra 1993.).

⁷⁶⁵ DP P446 (“Informacija” Komande 3. korpusa ABiH u vezi sa sprečavanjem haosa i pljačke u Varešu, od 4. novembra 1993.).

⁷⁶⁶ Kuburin žalbeni podnesak, par. 32. Vidi i Kuburinu repliku, par. 12; TŽP. 39–41.

⁷⁶⁷ Kuburin žalbeni podnesak, par. 32.

⁷⁶⁸ Kuburin žalbeni podnesak, par. 32, gdje se citira DP P675 (Naređenje Abdulaha Ahmića, komandanta OG “Istok” 6. korpusa, od 4. novembra 1993.).

⁷⁶⁹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 32, gdje se citira DP P675 (Naređenje Abdulaha Ahmića, komandanta OG “Istok” 6. korpusa, od 4. novembra 1993.).

⁷⁷⁰ Kuburin žalbeni podnesak, par. 32, gdje se citira DP P446 (“Informacija” Komande 3. korpusa ABiH u vezi sa sprečavanjem haosa i pljačke u Varešu, od 4. novembra 1993.).

⁷⁷¹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 32.

⁷⁷² Kuburin žalbeni podnesak, par. 32.

257. Tužilac odgovara da je “to što je Kubura znao za pljačkanje [...] koje su počinili pripadnici 7. brigade u [sektoru] Ovnaka [u junu 1993.] bilo relevantan faktor prilikom utvrđivanja da je on znao za pljačkanje koje su kasnije počinili u Varešu”.⁷⁷³ Preciznije, on tvrdi da to što je Kubura znao za ta djela i što je propustio da kazni izvršioce “znači da on nije mogao da ne bude svjestan rizika da će pripadnici 7. brigade vjerovatno ponovo počiniti takva djela”.⁷⁷⁴ Pozivajući se na jurisprudenciju Međunarodnog suda, on tvrdi da je “znanje od ranije za slična djela koja su počinili potčinjeni osnov za zaključak da je nadređeni znao ili da je bilo razloga da zna za ponavljanje kršenja”.⁷⁷⁵

258. Pored toga, tužilac obrazlaže da “[n]iz naređenja koja su izdali pripadnici ABiH govori u prilog zaključku da je Kubura znao za pljačkanje koje su njegovi potčinjeni počinili u Varešu”.⁷⁷⁶ On tvrdi: (i) da su naređenja 3. korpusa brigadama da angažuju vojnu policiju za sprečavanje pljačkanja imovine, koja se pominju u Izvještaju Komande 3. korpusa od 4. novembra 1993. koji je izdao Hadžihasanović, “poslata Kuburi”, jer je “7. brigada bila jedina brigada potčinjena 3. korpusu prisutna u Varešu 4. novembra 1993.” godine;⁷⁷⁷ (ii) da je nalog iz Naređenja OG “Istok” od 4. novembra 1993. kojim se potčinjenim snagama nalaže da se “prekin[e] sa svim nedozvoljenim radnjama u gradu Varešu i povu[će] vojsk[a] iz grada” upućen “komandantu 7. muslimanske brdske brigade”;⁷⁷⁸ (iii) da Kuburino naređenje od 5. novembra 1993. kojim on svojim potčinjenim nalaže da se povuku iz grada u cilju “zaštite [...] imovinske sigurnosti svih građana kao i pravnih osoba na prostoru” potvrđuje da je on primio Naređenje OG “Istok” od 4. novembra 1993. i da je shvatio da se ono odnosi na radnje pljačkanja koje su izvršili vojnici pod njegovom komandom;⁷⁷⁹ i (iv) da Kuburino naređenje od 7. novembra 1993. da se protivpravno otuđena imovina raspodijeli među pripadnicima 7. brigade potvrđuje da je on znao za pljačkanje u Varešu.⁷⁸⁰ Na kraju, tužilac tvrdi da “blizina komandanta mjestu zločina njegovih potčinjenih svakako jeste važan faktor za utvrđivanje da li je komandant znao za djela svojih potčinjenih”.⁷⁸¹ U ovom slučaju, on navodi da činjenica da je u trenutku kada se odvijalo pljačkanje u Varešu Kubura bio u Vareš Majdanu, mjestu jedan

⁷⁷³ Tužιοčev odgovor, par. 346.

⁷⁷⁴ Tužιοčev odgovor, par. 346, u kojem se citira Prvostepena presuda, par. 1982. Vidi i TŽP. 55–56.

⁷⁷⁵ Tužιοčev odgovor, par. 348, gdje se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 328, i Drugostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 155.

⁷⁷⁶ Tužιοčev odgovor, par. 341, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1986. Vidi i TŽP. 56–58.

⁷⁷⁷ Tužιοčev odgovor, par. 343, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1986, i naređenja o kojima se govori u DP P446 (“Informacija” Komande 3. korpusa ABiH u vezi sa sprečavanjem haosa i pljačke u Varešu, od 4. novembra 1993.).

⁷⁷⁸ Tužιοčev odgovor, par. 344, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1986; DP P675 (Naređenje Abdulaha Ahmića, komandanta OG “Istok” 6. korpusa, od 4. novembra 1993.).

⁷⁷⁹ Tužιοčev odgovor, par. 345, gdje se citira DP P478 (Naređenje 7. muslimanske brdske brigade 3. korpusa ABiH, od 5. novembra 1993.).

⁷⁸⁰ TŽP. 58, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1993 i DP P447 (Kuburino naređenje od 7. novembra 1993.).

⁷⁸¹ Tužιοčev odgovor, par. 350, gdje se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 80; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 72; Prvostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 925.

kilometar udaljenom od Vareša, govori u prilog tome da je on znao ili da je bilo razloga da zna za ta krivična djela.⁷⁸²

(b) Diskusija

259. Žalbeno vijeće podsjeća da je Pretresno vijeće konstatovalo da Kubura “nije ispunio svoju dužnost da preduzme bilo preventivne mjere sa ciljem da spriječi pljačku [u Varešu u novembru 1993.] bilo sankcije za kažnjavanje počinitelaca tih krivičnih djela”.⁷⁸³ Kao što je Žalbeno vijeće u ovom predmetu već potvrdilo, “dužnost sprečavanja i dužnost kažnjavanja mogu [se] razdvojiti”.⁷⁸⁴ Propust da se kazni i propust da se spriječi tiču se različitih krivičnih djela počinjenih u različito vrijeme: propust da se kazni tiče se krivičnih djela koja su podređeni već počinili, dok se propust da se spriječi tiče budućih krivičnih djela podređenih.⁷⁸⁵ Drugim riječima, posrijedi su dvije različite pravne obaveze, a neispunjenje bilo koje od njih povlači odgovornost u smislu člana 7(3) Statuta.

260. Propust da se kazni i propust da se spriječi nisu samo pravno različiti, nego su i činjenično različiti s obzirom na vrstu znanja koju podrazumijeva pojedini osnov komandne odgovornosti.⁷⁸⁶ Dužnost da spriječi koju ima nadređeni nastupa sa trenutkom od kojeg on zna ili ima razloga da zna da će biti počinjeno krivično djelo, dok dužnost da kazni nastupa tek nakon što je počinjeno. Dakle, znanje relevantno za dužnost nadređenog da kazni može ili ne mora biti relevantno za njegovu dužnost da spriječi, u zavisnosti od toga kada je nadređeni stekao stvarno znanje ili kada je bilo razloga da zna o tome. Argumente strana u postupku u vezi sa Kuburinim znanjem za djela pljačkanja njegovih potčinjenih u novembru 1993., pogotovo zbog toga što se oni nadovezuju na njegov raniji propust da kazni svoje potčinjene za djela pljačkanja na području Ovnaka, najbolje je ispitati tako što će se posebno posmatrati zaključci u vezi sa znajejm iz kojih proističe: (i) Kuburina dužnost da spriječi, i (ii) njegova dužnost da kazni svoje potčinjene za djela pljačkanja. Shodno tome, iako Pretresno vijeće nije pravilo razliku između te dvije grupe zaključaka, Žalbeno vijeće će svoje preispitivanje izvršiti na osnovu te distinkcije.

(i) Kuburino znanje iz kojeg proističe dužnost da spriječi

⁷⁸² Tužiočev odgovor, par. 350, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1983, i iskaz svjedoka Elvira Mušije, T. 18774.

⁷⁸³ Prvostepena presuda, str. 591–592, dio (iv)(2).

⁷⁸⁴ *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića, Mehmeda Alagića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi kojom se osporava nadležnost s obzirom na komandnu odgovornost, 16. juli 2003., par. 55.

⁷⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83.

⁷⁸⁶ Vidi *Tužilac protiv Sefera Halilovića*, predmet br. IT-01-48-PT, Odluka po zahtjevu tužioca da se odobri izmjena Optužnice, 17. decembar 2004., par. 32.

261. Izričiti zaključak Pretresnog vijeća da Kubura nije ispunio dužnost da spriječi svoje potčinjene u vršenju djela pljačkanja u Varešu u novembru 1993.⁷⁸⁷ implicira i zaključak da je on posjedovao znanje koje je dovoljno da iz njega proistekne ta dužnost. Žalbeno vijeće podsjeća da je, u smislu člana 7(3) Statuta, znanje potrebno da iz njega proistekne dužnost nadređenog da spriječi potvrđeno ako je nadređeni “znao ili [...] je bilo razloga da zna da se podređeni sprema počinuti [krivična djela]”.⁷⁸⁸ Za nadređenog će se smatrati da je bilo razloga da zna ako je, u okolnostima predmeta, posjedovao informacije koje su bile dovoljno alarmantne da bi opravdavale daljnju istragu.⁷⁸⁹ Žalbeno vijeće podsjeća na to da, iako znanje nadređenog o ranije počinjenim krivičnim djelima njegovih potčinjenih i njegov propust da ih kazni nije samo po sebi dovoljno da se zaključi da je nadređeni znao da će ista grupa potčinjenih u budućnosti počinuti slična djela, ono ipak, u zavisnosti od okolnosti predmeta, može biti dovoljno alarmantno da bi opravdalo za daljnju istragu.⁷⁹⁰

262. Žalbeno vijeće napominje da je analiza Pretresnog vijeća o tome da li je bilo razloga da Kubura zna za djela pljačkanja svojih potčinjenih u Varešu usredotočena na njegovo znanje i propust da svoje potčinjene kazni za djela pljačkanja na području Ovnaka oko pet mjeseci ranije. Naime, Pretresno vijeće je izjavilo:

Prvo, Vijeće podsjeća na to da je optuženi Kubura znao da su njegovi potčinjeni već i prije novembra 1993. činili djela pljačke. Naime, Vijeće je mišljenja da dokazi pokazuju da su pripadnici 7. brigade vršili pljačku u sektoru Ovnaka u junu 1993., te da je optuženi Kubura već od juna 1993. znao da su počinjena takva krivična djela. Osim toga, Vijeće je zaključilo da optuženi Kubura nije preduzeo kaznene mjere protiv počinilaca tih djela, te da nepreduzimanje kaznenih mjera za pljačke počinjene u junu 1993. predstavlja ohrabrenje za buduće pljačke. Vijeće je, dakle, mišljenja da optuženi Kubura, znajući za djela pljačke koja su njegovi potčinjeni počinili još u junu 1993. i ne preduzevši nikakve kaznene mjere, nije mogao a da ne zna da su pripadnici 7. brigade kadri da ponovno počine takva djela.⁷⁹¹

263. Nadalje, Pretresno vijeće je bilo sljedećeg mišljenja:

Naime, iako je optuženi Kubura preduzeo naknadne mjere sa ciljem obustavljanja djela pljačke u Varešu tako što je svoje snage povukao iz grada, Vijeće smatra da, time što nije preduzeo kaznene mjere protiv počinilaca djela pljačke počinjenih u

⁷⁸⁷ Prvostepena presuda, str. 591, dio (iv)(2).

⁷⁸⁸ Član 7(3) Statuta.

⁷⁸⁹ Vidi *supra*, par. 28.

⁷⁹⁰ Vidi *supra*, par. 28.

⁷⁹¹ Prvostepena presuda, par. 1982 (fusnote izostavljene). Zbog greške u prijevodu, /engleski/ tekst ovog paragrafa Prvostepene presude je ispravljen. Mjerodavan francuski tekst glasi: “*La Chambre estime, par conséquent, que l’Accusé Kubura, du fait de la connaissance de celui-ci des actes de pillage commis par ses subordonnées en juin 1993 et du fait de l’absence de mesures punitives, ne pouvait ignorer que les membres de la 7e Brigade étaient susceptibles de commettre à nouveau de tels actes.*” (naglasak dodat).

junu 1993., optuženi Kubura nije ispunio svoju dužnost da spriječi istovrsna djela u Varešu u novembru 1993. godine.⁷⁹²

264. Žalbeno vijeće napominje da dijelovi Prvostepene presude pokazuju da je Pretresno vijeće uzelo u obzir i druge faktore, a ne samo Kuburin raniji propust da kazni svoje potčinjene, za utvrđivanje da li je bilo razloga da on zna za njihova djela pljačkanja u Varešu 4. novembra 1993. godine. Prvo, Pretresno vijeće je napomenulo da je Kuburino prisustvo “u sektoru Vareša” “od 3. do 5. novembra 1993.”⁷⁹³ mogući pokazatelj njegovog znanja iako je utvrdilo da njegovo “prisustvo [...] u Varešu nije samo po sebi dovoljno kao potvrda van razumne sumnje njegovih saznanja”.⁷⁹⁴ Drugo, Pretresno vijeće je napomenulo da se u borbenom izvještaju Komande OG “Istok” 6. korpusa od 4. novembra 1993. opisuje pljačkanje dok su ga vršili pripadnici 7. brigade, iako je takođe utvrdilo da taj izvještaj nije dovoljna potvrda Kuburinog znanja pošto nije moglo sa sigurnošću utvrditi da ga je on ikad primio.⁷⁹⁵ Treće, Pretresno vijeće je utvrdilo da je Kubura dobio naređenja koja su ga upozorila na djela pljačkanja koja su bila u toku i u kojima se on smatra odgovornim da im stane u kraj.⁷⁹⁶ Žalbeno vijeće podsjeća da je Pretresno vijeće bilo mišljenja da je dužnost da suzbije suštinska komponenta dužnosti nadređenog da spriječi,⁷⁹⁷ tako da bi znanje koje je Kubura stekao kada su njegovi potčinjeni počeli vršiti radnje pljačkanja u Varešu i još uvijek u njima učestvovali bila relevantna za njegovu dužnost da spriječi ta krivična djela.⁷⁹⁸

265. Bez obzira na prethodno rečeno, Prvostepena presuda u najmanju ruku nije dovoljno jasna kada je riječ o tome da li je i, ako jeste, na koji način je Pretresno vijeće uzelo u obzir okolnosti predmeta kada je utvrdilo da je bilo razloga da Kubura zna u dovoljnoj mjeri da bi iz toga proistekla dužnost da spriječi djela pljačkanja u Varešu svojih potčinjenih. Žalbeno vijeće smatra značajnim to

⁷⁹² Prvostepena presuda, par. 1991. Žalbeno vijeće napominje da je ovaj zaključak Pretresno vijeće donijelo u kontekstu razmatranja da li je Kubura preduzeo dovoljne mjere da bi se njegova dužnost sprečavanja mogla smatrati ispunjenom, a ne u okviru razmatranja da li je Kubura posjedovao znanje dovoljno da iz njega proistekne njegova dužnost sprečavanja. Uprkos tome, Žalbeno vijeće konstatuje da taj zaključak odražava opšti pristup Pretresnog vijeća ovoj problematici, odnosno, da je ono smatralo da iz Kuburinog znanja o djelima pljačkanja na području Ovnaka koja su počinili njegovi potčinjeni i njegovog propusta da ih kazni automatski proizlazi da bilo je razloga da on zna za njihova buduća djela pljačkanja u Varešu.

⁷⁹³ Prvostepena presuda, par. 1983.

⁷⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 1984.

⁷⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 1985, gdje se citira DP P676 (“Vanredni borbeni izvještaj” naslovljen na Komandu 6. korpusa, Komandu 3. Korpusa, OG “Lašva”, TG “Dabravine”, 2. korpusu na znanje, od 4. novembra 1993.).

⁷⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 1986: “[K]omanda OG ‘Istok’ 6. korpusa [je] 4. novembra 1993. izdala naređenje u kojem se poziva na obustavu svih nedozvoljenih radnji u gradu Varešu, te se ističe da se moraju preduzeti mjere kako bi se onemogućilo iznošenje imovine iz Vareša. Takođe se precizira da je za izvršenje tog naređenja odgovoran komandant 7. brigade. Istog dana, 4. novembra 1993., Komanda 3. korpusa je OG ‘Istok’ informisala o tome da su brigadama dostavljena naređenja kojima se nalaže angažovanje snaga vojne policije kako bi se spriječila pljačka imovine. Budući da je 7. brigada bila jedina brigada potčinjena 3. korpusu prisutna u Varešu 4. novembra 1993., Vijeće je mišljenja da su ovdje navedena naređenja 3. korpusa mogla biti upućena samo 7. brigadi” (fusnote izostavljene).

⁷⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 127, gdje se o dužnosti suzbijanja kaže: “Ona bi se doista i trebala posmatrati ‘kao odgovor na obavezu nadređenog da spriječi jer joj je cilj da spriječi da se zabranjeno ponašanje nastavi’”.

⁷⁹⁸ Vidi Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 527: “Dužnost sprečavanja nastupa u trenutku kada nadređeni dobije saznanja ili razloge da zna da se čini krivično djelo ili da će biti počinjeno, dok dužnost kažnjavanja nastupa nakon trenutka kada je nadređeni saznao da je počinjeno krivično djelo”.

što je Pretresno vijeće konstatovalo da Kubura, bez obzira na to što je preduzeo mjere u cilju obustavljanja djela pljačkanja u Varešu kada je za njih saznao, ostaje odgovoran za propust da ta djela u prvom redu spriječi, i to *isključivo* na osnovu ranijeg propusta da kazni u vezi sa sličnim djelima na području Ovnaka.⁷⁹⁹ Takav zaključak podrazumijeva da je Pretresno vijeće smatralo da to što je Kubura znao za djela pljačkanja na području Ovnaka koja su počinili njegovi potčinjeni i njegov raniji propust da ih kazni automatski impliciraju da je bilo razloga da on zna za njihova buduća djela pljačkanja u Varešu. Dakle, Žalbeno vijeće konstatuje da je ovdje počinjena pravna greška.

266. Shodno tome, u skladu sa kriterijumima preispitivanja,⁸⁰⁰ Žalbeno vijeće će primijeniti ispravan pravni standard na dokaze iz spisa prvostepenog postupka gdje to bude potrebno i utvrditi da li se i sâmo može uvjeriti van razumne sumnje da je, u okolnostima predmeta, bilo razloga da Kubura zna, u dovoljnoj mjeri da iz toga proistekne dužnost da spriječi djela pljačkanja u Varešu koja su počinili njegovi potčinjeni.⁸⁰¹

267. Žalbeno vijeće prihvata da je bilo vjerovatno da će to što je Kubura znao za ranija djela pljačkanja svojih potčinjenih i što ih nije kaznio njegovi potčinjeni shvatiti u najmanju ruku kao prihvatanje, ako ne i kao ohrabrenje za takvo ponašanje, što je povećalo rizik da će ponovo biti počinjena djela pljačkanja, poput onih u Varešu. Međutim, Žalbeno vijeće napominje da djela pljačkanja koja su Kuburini potčinjeni počinili na području Ovnaka 9. juna 1993. i djela u Varešu počinjena 4. novembra 1993. dijeli oko pet mjeseci i razdaljina od oko 40 kilometara. Iako je pljačkanje u te dvije prilike kada se dogodilo bilo rasprostranjeno, nije utvrđeno da je pljačkanje bilo učestala praksa Kuburinih potčinjenih dok su bili pod njegovom komandom.⁸⁰² Žalbeno vijeće podsjeća da Pretresno vijeće nije konstatovalo da je Kubura imao bilo kakva drugo – bilo stvarno bilo pretpostavljeno – znanje o djelima pljačkanja svojih podređenih u Varešu prije nego što su bila počinjena, osim znanja o kojem je izvelo zaključak na osnovi njegovog ranijeg propusta da ih kazni.

268. Nadalje, Žalbeno vijeće napominje da se okolnosti u ovom predmetu razlikuju od okolnosti iz Drugostepene presude u predmetu *Krnojelac*.⁸⁰³ Žalbeno vijeće podsjeća da je za Krnojelca utvrđeno da je bilo razloga da zna da njegovi potčinjeni čine ili da će počiniti krivična djela zbog

⁷⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 1991.

⁸⁰⁰ Vidi *supra*, par. 9.

⁸⁰¹ Vidi Drugostepena presuda u predmetu *Brdanin*, par. 10; Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 136.

⁸⁰² Žalbeno vijeće napominje da tužilac, odgovarajući na pitanje postavljeno stranama na pretresu u žalbenom postupku, nije dokazao nijedan incident pljačkanja u periodu od juna do novembra 1993. za koji bi se Kubura mogao smatrati odgovornim na osnovu člana 7(3) Statuta. TŽP. 50–54; 60–64.

⁸⁰³ Vidi *supra*, par. 29.

toga što je bio svjedok premlaćivanja jednog zatočenika, što je znao za činjenicu da zatočenike drže u zatočeničkom centru zato što su Muslimani,⁸⁰⁴ da su zlostavljani,⁸⁰⁵ da se u zatočeničkom centru vrše česta saslušanja i da ih provode stražari koji su bili u njegovoj nadležnosti.⁸⁰⁶ U ovom slučaju, okolnostima koje su dovele do djela pljačkanja koja su počinili Kuburini potčinjeni u Varešu nije svojstven sticaj faktora koji se može porediti sa goreopisanim.

269. Međutim, što se tiče Kuburinog znanja za djela pljačkanja njegovih potčinjenih dok su ona još bila u toku, Žalbeno vijeće podsjeća da je Kubura 4. novembra 1993. dobio naređenja koja su ga upozorila na to da se u Varešu vrše djela pljačkanja i u kojima se on smatra odgovornim za njihovo obustavljanje. Naime, Pretresno vijeće je konstatovalo da je Kubura dobio naređenja od Komande 3. korpusa kojima mu je naloženo da angažuje vojnu policiju kako bi spriječio pljačku imovine u Varešu,⁸⁰⁷ kao i uputstva od OG "Istok" da se "prekin[e] sa svim nedozvoljenim radnjama", da se "ništa ne smije iznijeti" i da se njegove snage moraju povući iz grada.⁸⁰⁸ Iako se Kuburino znanje za djela pljačkanja koja su njegovi potčinjeni ranije počinili u Ovnaku i njegov propust da ih kazni samo za sebe ne može smatrati stvarnim znanjem o djelima pljačkanja u Varešu, Žalbeno vijeće je saglasno sa Pretresnim vijećem u mišljenju da se naređenja koja je primio 4. novembra 1993. mogu smatrati informacijama koje su u najmanju ruku dovoljno alarmantne da bi opravdale daljnju istragu.

270. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno vijeće zaključuje da je Kubura posjedovao znanje koje je dovoljno da iz njega proistekne dužnost da spriječi svoje potčinjene da ponovo pljačkaju u Varešu, i to od trenutka primanja naređenja koja ga upozoravaju na pljačkanje koje je u toku.

271. Imajući u vidu gore izrečeni zaključak, Žalbeno vijeće će sada ispitati da li je Kubura ispunio dužnost da svoje potčinjene spriječi u činjenju novih djela pljačkanja u Varešu. Žalbeno vijeće podsjeća na zaključak Pretresnog vijeća da je Kubura preduzeo "izvjesne mjere kako bi obustavio pljačku u Varešu 4. novembra 1993. godine".⁸⁰⁹ Konkretno, Pretresno vijeće je konstatovalo da je "u skladu sa naređenjem komande OG 'Istok' od 4. novembra 1993., optuženi Kubura [...] istoga dana povukao svoje snage iz Vareša"⁸¹⁰ i zatim, 5. novembra 1993.,

⁸⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 167.

⁸⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 163, 166.

⁸⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 168.

⁸⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 1986, gdje se poziva na naređenja o kojima se govori u DP P446 ("Informacija" Komande 3. korpusa ABiH u vezi sa sprečavanjem haosa i pljačke u Varešu, od 4. novembra 1993.).

⁸⁰⁸ Prvostepena presuda, par. 1986, gdje se poziva na DP P675 (Naređenje Abdulaha Ahmića, komandanta OG "Istok" 6. korpusa, od 4. novembra 1993.).

⁸⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 1989.

⁸¹⁰ Prvostepena presuda, par. 1989 (fusnote izostavljene).

“pripadnicima 7. brigade zabranio ulazak odnosno zadržavanje u Varešu”.⁸¹¹ Pretresno vijeće je “[m]eđutim, [...] mišljenja da optuženi Kubura, bez obzira na to što je spriječio ponavljanje djela pljačke nakon što su ona već bila počinjena, ipak nije preduzeo dovoljne mjere da spriječi da do pljačke uopšte dođe”.⁸¹²

272. Žalbeno vijeće napominje da taj zaključak Pretresnog vijeća implicira sljedeće: da nije donijelo zaključak da je Kubura imao razloga da zna za djela pljačkanja u Varešu zasnovan na ranijem propustu da kazni svoje potčinjene za djela na području Ovnaka, Pretresno vijeće bi zaključilo da je Kubura preduzeo dovoljne mjere u skladu sa svojom dužnošću da obustavi pljačkanje od 4. novembra 1993. godine. S obzirom na zaključak Žalbenog vijeća da je Kubura tek od trenutka kada je primio naređenja kojima je upozoren da se vrše radnje pljačke posjedovao samo znanje koje je bilo dovoljno da iz njega proistekne dužnost da spriječi nova djela pljačkanja u Varešu svojih potčinjenih, Žalbeno vijeće konstatuje da je Kubura, u okolnostima predmeta, preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi pljačkanje tako što je “spriječio ponavljanje djela pljačke nakon što su ona već bila počinjena”.⁸¹³

(ii) Kuburino znanje iz kojeg proističe dužnost da kazni

273. Žalbeno vijeće podsjeća da je Pretresno vijeće utvrdilo i to da je Kubura imao znanje koje je bilo dovoljno da iz njega proistekne dužnost da svoje potčinjene kazni za djela pljačkanja koja su počinili u Varešu.⁸¹⁴ Kako je već napomenuto, Kubura osporava zaključak Pretresnog vijeća u vezi s tim znanjem i obrazlaže da, konkretno, Naređenje OG “Istok” od 4. novembra 1993.,⁸¹⁵ Izvještaj 2. bataljona 7. brigade od 11. novembra 1993.⁸¹⁶ i Izvještaj Komande 3. korpusa od 4. novembra 1993.,⁸¹⁷ za koje on smatra da su bili isključiva osnova zaključka Pretresnog vijeća,⁸¹⁸ ne dokazuju van razumne sumnje da je on znao ili da je bilo razloga da zna za djela pljačke svojih potčinjenih.⁸¹⁹ Tužilac obrazlaže da, pored Kuburinovog ranijeg propusta da kazni svoje potčinjene i činjenice da je

⁸¹¹ Prvostepena presuda, par. 1989. Žalbeno vijeće napominje da je tužilac, odgovarajući na pitanje postavljeno stranama u postupku na pretresu u žalbenom postupku, prihvatio da je Kubura, nakon što je primio naređenja kojima je upozoren na pljačkanje, naredio svojim snagama da Vareš napuste do 15:00 sati 4. novembra 1993. godine (TŽP. 54).

⁸¹² Prvostepena presuda, par. 1989.

⁸¹³ Prvostepena presuda, par. 1989. Vidi i par. 1991.

⁸¹⁴ Pretresno vijeće je zaključilo da je Kubura “znao za djela pljačke koja su njegovi potčinjeni počinili u Varešu”, ali nije specificiralo da li je on “znao” ili je “bilo [...] razloga da zna” za pljačkanje, ili oboje (Prvostepena presuda, par. 1986).

⁸¹⁵ DP P675 (Naređenje Abdulaha Ahmića, komandanta OG “Istok” 6. korpusa, od 4. novembra 1993.).

⁸¹⁶ DP P468 (“Izvještaj sa borbenog zadatka” 2. bataljona 7. brigade 3. korpusa ABiH, od 11. novembra 1993.).

⁸¹⁷ DP P446 (“Informacija” Komande 3. korpusa ABiH u vezi sa sprečavanjem haosa i pljačke u Varešu, od 4. novembra 1993.).

⁸¹⁸ Kuburin žalbeni podnesak, par. 29.

⁸¹⁹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 32. Vidi i Kuburina replika, par. 12.

bio u blizini Vareša, “[n]iz naređenja koja su izdali pripadnici ABiH govori u prilog zaključku da je Kubura znao za pljačkanje od strane njegovih potčinjenih u Varešu”.⁸²⁰

274. Žalbeno vijeće je zaključilo da je Kubura posjedovao znanje o djelima pljačke svojih potčinjenih u Varešu koje je bilo dovoljno da iz njega prostekne dužnost da spriječi te radnje u smislu člana 7(3) Statuta. Žalbeno vijeće smatra da je to znanje dovoljno da iz njega proistekne i Kuburina dužnost da svoje potčinjene kazni za djela pljačkanja koja su počinili u Varešu.

275. U svakom slučaju, Kubura u svom osporavanju pomenutih triju naređenja i izvještaja,⁸²¹ za koje tvrdi da je Pretresno vijeće na njima zasnovalo zaključak da je on znao za djela pljačke svojih podređenih u Varešu,⁸²² nije na primjeren način uvažio činjenicu da Pretresno vijeće te dokumente nije razmatralo izolovano, nego kao niz međusobno povezanih poruka. Naime, Pretresno vijeće je konstatovalo da je

komanda OG “Istok” 6. korpusa 4. novembra 1993. izdala naređenje u kojem se poziva na obustavu svih nedozvoljenih radnji u gradu Varešu, te se ističe da se moraju preduzeti mjere kako bi se onemogućilo iznošenje imovine iz Vareša. Takođe se precizira da je za izvršenje tog naređenja odgovoran komandant 7. brigade. Istog dana, 4. novembra 1993., Komanda 3. korpusa je OG “Istok” informisala o tome da su brigadama dostavljena naređenja kojima se nalaže angažovanje snaga vojne policije kako bi se spriječila pljačka imovine. Budući da je 7. brigada bila jedina brigada potčinjena 3. korpusu prisutna u Varešu 4. novembra 1993., Vijeće je mišljenja da su ovdje navedena naređenja 3. korpusa mogla biti upućena samo 7. brigadi. Pored toga, 2. bataljon 7. brigade je 11. novembra 1993. godine komandu 7. brigade informisao o tome da je prikupljanje ratnog plijena, koji se sastojao uglavnom od živežnih namirnica, izvršeno na organizovan način. Vijeće na osnovu toga zaključuje da naređenja koje su izdali OG “Istok” i Komanda 3. korpusa, kao i izvještaj 2. bataljona 7. brigade, dokazuju da je optuženi Kubura znao za djela pljačke koja su njegovi potčinjeni počinili u Varešu.⁸²³

276. Suprotno onome što tvrdi Kubura, iz tih izvještaja i naređenja jasno proizlazi da su djela pljačkanja vršena u Varešu 4. novembra 1993. i da se Kubura, kao komandant 7. brigade, smatrao osobom odgovornom za njih. Ovdje je Pretresno vijeće utvrdilo da je Kubura 4. novembra 1993. dobio alarmantne informacije i da je 11. novembra 1993. dobio izvještaj 2. bataljona 7. brigade

⁸²⁰ Tužiočev odgovor, par. 341, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1986.

⁸²¹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 29, 32, gdje se poziva na DP P675 (Naređenje Abdulaha Ahmića, komandanta OG “Istok” 6. korpusa, od 4. novembra 1993.), P446 (“Informacija” Komande 3. korpusa ABiH u vezi sa sprečavanjem haosa i pljačke u Varešu, od 4. novembra 1993.), P448 (“Analiza realizacije zadataka operacije ‘Vareš’ sa hronologijom događaja” od 10. novembra 1993.). Vidi i *supra*, fusnotu 743.

⁸²² Prvostepena presuda, par. 1986.

⁸²³ Prvostepena presuda, par. 1986 (fusnote izostavljene).

kojim je obaviješten o tome da 7. brigada sakuplja ratni plijen u Varešu.⁸²⁴ Iako se u izvještaju od 11. novembra 1993., kako ističe Kubura, napominje da je “[v]eoma efikasno [...] spriječena pljačka i otuđivanje imovine”,⁸²⁵ Pretresno vijeće je bez obzira na to zaključilo da je 7. brigada učestvovala u djelima pljačkanja⁸²⁶ i da je niz izvještaja i naređenja ABiH poslužio kao “dokaz [...] da je optuženi Kubura znao za djela pljačke koja su njegovi potčinjeni počinili u Varešu”.⁸²⁷ Žalbeno vijeće podsjeća da se znanje nadređenog može potvrditi bilo neposrednim bilo posrednim dokazima o tome da su njegovi potčinjeni počinili krivična djela za koja je nadležan Međunarodni sud.⁸²⁸

277. Osim toga, Pretresno vijeće je konstatovalo i to da je Kubura izdao naređenje datirano 7. novembra 1993., u kojem odobrava odmor vojnicima koji su učestvovali u dejstvima u Varešu i naređuje da se među pripadnicima 7. brigade raspodijeli ratni plijen.⁸²⁹ Žalbeno vijeće se slaže sa zaključkom Pretresnog vijeća da ta “raspodjela protivpravno otuđene imovine” otkriva nepostojanje kaznenih mjera preduzetih od strane Kubure i napominje da ona služi kao potvrda njegovog znanja o djelima pljačkanja koja su počinili njegovi potčinjeni.⁸³⁰

278. Na kraju, Žalbeno vijeće ponavlja da je Kuburin raniji propust da kazni svoje potčinjene za djela pljačkanja na području Ovnaka povećao rizik od ponovnog počinjenja daljnjih djela djela pljačkanja i da govori u prilog zaključku da je on posjedovao traženo znanje u smislu člana 7(3) Statuta o djelima pljačkanja od strane njegovih potčinjenih vrše radnje pljačkanja u Varešu budući da je raspolagao dodatnim alarmantnim informacijama.

279. Dakle, Žalbeno vijeće konstatuje da Kubura nije dokazao da, s obzirom na predočene dokaze, nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da zaključi da je on imao dovoljno znanje o pljačkanju od strane njegovih potčinjenih u Varešu da bi iz njega proistekla dužnost da ih kazni za to krivično djelo.

280. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno vijeće djelimično odbija Kuburinu drugu žalbenu osnovu.

⁸²⁴ Prvostepena presuda, par. 1986, gdje se poziva na DP P468 (“Izvještaj sa borbenog zadatka” 2. bataljona 7. brigade 3. korpusa ABiH, od 11. novembra 1993.).

⁸²⁵ Vidi Kuburin žalbeni podnesak, par. 32.

⁸²⁶ Prvostepena presuda, par. 1978.

⁸²⁷ Prvostepena presuda, par. 1986.

⁸²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 171, 182; Prvostepena presuda *Čelebići*, par. 383, 386.

⁸²⁹ Prvostepena presuda, par. 1993, gdje se poziva na DP P447 (Kuburino naređenje od 7. novembra 1993.).

⁸³⁰ Prvostepena presuda, par. 1993.

C. Bezobzirno razaranje u Varešu u novembru 1993.

281. U svojoj drugoj žalbenoj osnovi tužilac navodi da je Kuburi trebalo da se izrekne osuđujuća presuda na osnovu člana 7(3) Statuta po tački 5 Optužnice za djela bezobzirnog razaranja počinjena u Varešu 4. novembra 1993. godine.⁸³¹ On tvrdi da je Kubura znao ili da je bilo razloga da zna da su njegovi potčinjeni počinili djela bezobzirnog razaranja u Varešu u novembru 1993., a nije preduzeo nužne i razumne mjere da ih kazni za počinjenje tih djela.⁸³² Kubura odgovara da Pretresno vijeće u svojoj ocjeni o tome da li je on posjedovao tražena saznanja u smislu člana 7(3) Statuta nije učinilo ni grešku u primjeni prava, ni grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja.⁸³³

1. Da li je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo kada je svoje ispitivanje ograničilo na Kuburino stvarno znanje

282. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo kada je svoje ispitivanje ograničilo na Kuburino stvarno znanje o djelima bezobzirnog razaranja počinjenim u Varešu 4. novembra 1993. godine.⁸³⁴ On navodi da je, postavivši kao uslov da Kuburino znanje o tim djelima mora utvrđeno “sa sigurnošću”,⁸³⁵ Pretresno vijeće uvelo dodatni uslov za primjenu člana 7(3) Statuta.⁸³⁶ Kako tvrdi tužilac, taj dodatni uslov kosi se sa jurisprudencijom Žalbenog vijeća prema kojoj je potrebno samo to da je nadređeni posjedovao dovoljno alarmantne informacije kojima je bio upozoren na mogućnost da je krivično djelo počinjeno ili da je u toku.⁸³⁷ Najzad, tužilac tvrdi da je, tražeći da Kuburino znanje bude utvrđeno “sa sigurnošću”, Pretresno vijeće zanemarilo mogućnost da znanje može biti utvrđeno putem neposrednih ili posrednih dokaza, što omogućuje da se zaključak da je nadređeni “morao znati” za kažnjive radnje svojih potčinjenih može izvesti indirektnim putem.⁸³⁸

283. Kubura odgovara da zaključak Pretresnog vijeća da tužilac nije dokazao da je on “znao ili da je bilo razloga da zna” da se njegovi potčinjeni spremaju da počine ili da su već počinili djela bezobzirnog razaranja u Varešu u novembru 1993. upućuje na to da Pretresno vijeće svoje

⁸³¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.42; TŽP. 76.

⁸³² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.41.

⁸³³ Kuburin odgovor, par. 9. Vidi i TŽP. 96–97. Kubura tvrdi da tužilac nije dokazao da, na osnovu dokaza izvedenih na suđenju, nijedan razuman presuditelj o činjenicama nije mogao donijeti zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće (Kuburin odgovor, par. 23).

⁸³⁴ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.3 i 3.40.

⁸³⁵ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.7, u kojem se citira Prvostepena presuda, par. 1852.

⁸³⁶ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.12.

⁸³⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.13.

⁸³⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.33, gdje se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 427.

ispitivanje nije ograničilo na njegovo stvarno znanje o djelima.⁸³⁹ On takođe obrazlaže da, postavljajući kao uslov da njegov znanje o djelima bezobzirnog razaranja mora biti utvrđeno “sa sigurnošću”, Pretresno vijeće nije imalo na umu ništa do to da njegovo znanje o tim djelima – tj. njegovo stvarno znanje ili razlog da zna – mora biti utvrđeno van razumne sumnje.⁸⁴⁰

284. Za početak, Žalbena vijeće primjećuje da se riječi “sa sigurnošću” pojavljuju tek na samom kraju paragrafa 1852 Prvostepene presude, u kojem je riječ o obavještenju o bezobzirnog razaranja u Varešu za koje je moguće da ga je Kubura dobio putem naređenja koja je izdala Komanda 3. korpusa. Te riječi ne pojavljuju se nigdje drugdje u tom dijelu.

285. Žalbena vijeće pored toga upozorava na opšte zaključke Pretresnog vijeća u vezi s posrednim dokazivanjem, a konkretno da:

[...] u slučaju kad se iz istih dokaza, koji su svi jednako vjerodostojni, može izvesti više zaključaka, Vijeće je smatralo da ne može prihvatiti onaj najštetniji za optužene, osim kada zaključak najpovoljniji za optuženog ne nalazi potkrepu u činjenicama ovog predmeta.⁸⁴¹

286. Žalbena vijeće napominje da je ovaj kriterijum u skladu s opštim načelima koja su se iskristalisala u njegovoj jurisprudenciji u pogledu posrednih dokaza, a posebno u skladu sa sljedećim:

Predmet baziran na indirektnim dokazima sastoji se od dokaza mnoštva raznih okolnosti koje, uzete u kombinaciji, ukazuju na krivicu optuženog lica, zbog toga što bi u kombinaciji obično mogle postojati samo zato što je optuženi učinio to za što se tereti [...]. Takav zaključak mora biti uspostavljen van razumne sumnje. Nije dovoljno da to bude razuman zaključak moguć na temelju tih dokaza. To mora da bude *jedini* mogući razumni zaključak. Ako postoji još neki takođe razumno moguć zaključak na temelju istih dokaza, a koji je saglasan s nevinošću optuženoga, optuženi mora biti oslobođen optužbi.⁸⁴²

287. Žalbena vijeće nadalje primjećuje da je u tri paragrafa koji se bave Kuburininim saznanjima o djelima bezobzirnog razaranja u Varešu⁸⁴³ Pretresno vijeće razmatralo indirektno izvedene zaključke na osnovu dokazanih činjenica: na primjer, zaključak da Kubura nije mogao da vidi

⁸³⁹ Kuburin odgovor, par. 9, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1853. Vidi i TŽP. 96 (“Pretresno vijeće se vrlo nedvosmisleno izjasnilo [...] da ne smatra da je tužilac dokazao da je [Kubura] znao ili da je bilo razloga da zna za razaranja. Vijeće svoje zaključke nije ograničilo na [...] stvarna saznanja”; “[K]ad se pogledaju razna naređenja i izvještaji na koje se pozvao tužilac, očigledno je da [Pretresno vijeće nije] uzimalo u obzir samo stvarna saznanja i direktna saznanja, nego i sve kontekstualne okolnosti, da bi utvrdilo da li se na osnovu tih dokaza može izvesti bilo kakav zaključak koji bi mogao da sugerise da je bilo razloga da se zna za razaranja”).

⁸⁴⁰ Kuburin odgovor, par. 6, u kojem se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1853.

⁸⁴¹ Prvostepena presuda, par. 311.

⁸⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458; vidi i Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 218; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 289.

razaranja sa rute kojom se kretao 5. novembra 1993.⁸⁴⁴ ili zaključak da je 7. brigada morala dobiti naređenje koje je Komanda 3. korpusa izdala Operativnoj grupi “Istok” koje se pominje u izvještaju od 4. novembra 1993., i u kojem Komanda 3. korpusa naređuje brigadama da angažuju vojnu policiju kako bi se spriječio haos i uništavanje imovine u Varešu.⁸⁴⁵ Iako Pretresno vijeće nije prihvatilo sve razmotrene indirektno zaključke kao razumno utemeljene, sama činjenica da su oni razmatrani pokazuje da Pretresno vijeće nije isključilo mogućnost da bi se Kuburino znanje moglo dokazati na osnovu indirektnih dokaza i demantuje argument da je Pretresno vijeće primijenilo standard dokazivanja “sa sigurnošću”. Zaista, Pretresno vijeće je na osnovu indirektnih dokaza zaključilo da je 7. brigada “morala dobiti” naređenje Komande 3. korpusa pošto je 7. brigada bila potčinjena 3. korpusu i bila prisutna u Varešu.

288. Nadalje, što se tiče pitanja da li je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo ograničivši svoje ispitivanje na Kuburino stvarno znanje o djelima bezobzirnog razaranja počinjenim u Varešu u novembru 1993., Žalbeno vijeće napominje da dio Prvostepene presude koji se odnosi na Kuburino znanje o tim djelima nosi naslov “Saznanja Amira Kubure” i zaista ne sadrži ni pomena pitanja da li je bilo razloga da Kubura zna za ta djela.⁸⁴⁶ Međutim, Žalbeno vijeće je mišljenja da činjenica da se to pitanje ne pominje ne može biti konačan dokaz toga da je Pretresno vijeće propustilo razmotriti da li je bilo razloga da Kubura zna za ta djela. Pretresno vijeće je zaključilo da “Tužilaštvo nije dokazalo da je [...] Kubura znao ili da je *bilo razloga da zna* da se njegovi potčinjeni spremaju da počine ili da su već počinili djela razaranja u Varešu u novembru 1993.” godine.⁸⁴⁷ To znači da Pretresno vijeće nije svoje ispitivanje ograničilo na Kuburino stvarno znanje, nego da je implicitno ispitalo i da li je bilo razloga da on zna za ta djela.

289. Dakle, Žalbeno vijeće konstatuje da tužilac nije dokazao da je Pretresno vijeće primijenilo pogrešan standard dokaza i da je svoje ispitivanje ograničilo na Kuburino stvarno znanje o bezobzirnog razaranja u Varešu 4. novembra 1993. godine. Tužiočevi argumenti se odbijaju.

2. Da li su dokazi da je Kubura znao ili da je bilo razloga da zna za bezobzirno razaranja u Varešu 4. novembra 1993. bili nedovoljni

290. Tužilac navodi da je Pretresno vijeće pogrešno utvrdilo činjenično stanje kada je zaključilo da su dokazi da je Kubura znao ili da je bilo razloga da zna za djela bezobzirnog razaranja

⁸⁴³ Prvostepena presuda, par. 1850–1852.

⁸⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 1850.

⁸⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 1852.

⁸⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 1850–1852.

⁸⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 1853 (naglasak dodat).

počinjena u Varešu u novembru 1993. godine nedovoljni.⁸⁴⁸ On osporava zaključak Pretresnog vijeća da Kuburino znanje o djelima razaranja koja su njegovi potčinjeni počinili u Varešu 4. novembra 1993. nije bilo dokazano van razumne sumnje. Tužilac se poziva na tri zaključka Pretresnog vijeća, odnosno: (i) Kuburi je “morao primiti” naređenje 3. korpusa od 4. novembra 1993. u kojem se traži da se spriječi haos i uništavanje imovine;⁸⁴⁹ i (ii) Kubura je bio svjestan da njegovi vojnici vrše radnje pljačkanja u Varešu.⁸⁵⁰ On navodi da je na osnovu ovih činjeničnih zaključaka Pretresno vijeće trebalo da zaključi da je Kubura znao ili da je bilo razloga da zna za djela bezobzirnog razaranja koja su njegovi vojnici počinili u Varešu.⁸⁵¹

291. Kubura odgovara da tužilac nije pokazao da na osnovu dokaza izvedenih na suđenju nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao donijeti zaključak kakav je donijelo Pretresno vijeće.⁸⁵² Konkretno, on tvrdi da izvještaji i naređenja od 4. novembra 1993. upućeni iz Komande OG “Istok” 6. korpusa i Komande 3. korpusa nisu bili dovoljni da se utvrdi van razumne sumnje da je on posjedovao traženo znanje u smislu člana 7(3) Statuta.⁸⁵³ On nadalje ističe da njegovo prisustvo u Varešu nije bilo dovoljan dokaz da je on znao za djela bezobzirnog razaranja.⁸⁵⁴

292. Pretresno vijeće je konstatovalo da su Kuburini potčinjeni počinili bezobzirno razaranja u Varešu 4. novembra 1993.,⁸⁵⁵ ali da nije dokazano van razumne sumnje da je on znao ili da je bilo razloga da zna za taj zločin.⁸⁵⁶ Iz razloga koji slijede u nastavku, Žalbeno vijeće konstatuje da tužilac nije dokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je donijelo taj zaključak.

293. Prvo, što se tiče pitanja da li je Kubura dobio informacije o uništavanju imovine u Varešu, Pretresno vijeće je, kako je ispravno primijetio tužilac, konstatovalo da je OG “Istok” 4. novembra 1993. Komandi 3. korpusa uputila izvještaj u kojem se ukazuje na haotično stanje u Varešu. U tom

⁸⁴⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.4, 3.41; TŽP. 74–75. Vidi i Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.7–3.8; Tužiočevu repliku, par. 3.1, 3.5.

⁸⁴⁹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.30, u kojem se citira Prvostepena presuda, par. 1852 i DP P446 (“Informacija” Komande 3. korpusa ABiH u vezi sa sprečavanjem haosa i pljačke u Varešu, od 4. novembra 1993.). Vidi i Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.9–3.11; TŽP. 73, 75–76. Tužilac tvrdi i to da je Pretresno vijeće, budući da se usredsredilo na stvarno znanje, a nije se bavilo pitanjem da li je bilo razloga da Kubura zna za djela bezobzirnog razaranja koja su počinili njegovi potčinjeni, zanemarilo vlastiti činjenični zaključak o Kuburinom prisustvu u fizičkoj blizini Vareša (Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.29; Tužiočeva replika, par. 3.17). Budući da je u prethodnom dijelu konstatovalo da Pretresno vijeće svoje ispitivanje nije ograničilo na Kuburino stvarno znanje, Žalbeno vijeće ne smatra potrebnim da se bavi ovim argumentom. U svakom slučaju, Pretresno vijeće je zaključilo da nije utvrđeno da je “s rute kojom se kretao 5. novembra 1993. optuženi Kubura mogao vidjeti razaranja” (Prvostepena presuda, par. 1850).

⁸⁵⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.30, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1851. Vidi i Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.15–3.24; TŽP. 72–73, 75.

⁸⁵¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 3.34.

⁸⁵² Kuburin odgovor, par. 23.

⁸⁵³ Kuburin odgovor, par. 10–11, gdje se poziva na DP P676 (“Vanredni borbeni izvještaj” Komande OG “Istok” 6. korpusa od 4. novembra 1993.), DP P675 (Naređenje komandanta OG “Istok” 6. korpusa, od 4. novembra 1993.), i DP P446 (“Informacija” Komande 3. korpusa ABiH u vezi sa sprečavanjem haosa i pljačke u Varešu, od 4. novembra 1993.). Vidi i TŽP. 99.

⁸⁵⁴ Kuburin odgovor, par. 20–21.

⁸⁵⁵ Prvostepena presuda, par. 1844–1846.

izvještaju, OG "Istok" je od Komande 3. korpusa zatražila da se u grad Vareš pošalju jedinice vojne policije.⁸⁵⁷ Komanda 3. korpusa je na to odgovorila izdavanjem borbenog izvještaja u kojem se navodi da su izdata naređenja da brigade angažuju snage vojne policije kako bi se spriječio haos i uništavanje imovine u Varešu.⁸⁵⁸ Pretresno vijeće je konstatovalo da 7. brigada nije primila ni borbeni izvještaj OG "Istok" od 4. novembra 1993. upućen Komandi 3. korpusa, ni borbeni izvještaj Komande 3. korpusa kojim je ova odgovorila.⁸⁵⁹ Ipak, iz sadržaja drugospomenutog borbenog izvještaja (borbenog izvještaja Komande 3. korpusa), Pretresno vijeće je izvelo zaključak da je 7. brigada "morala primiti" naređenje da angažuje snage vojne policije kako bi se spriječio haos i uništavanje imovine u Varešu budući da je 7. brigada bila potčinjena Komandi 3. korpusa i prisutna u Varešu.⁸⁶⁰ Međutim, u tom borbenom izvještaju Komande 3. korpusa ne navodi se izričito ko su izvršioi radnji bezobzirnog razaranja u Varešu. Žalbeno vijeće napominje da su u Varešu 4. novembra 1993. bile prisutne i druge brigade.⁸⁶¹

294. Značajno je da je Pretresno vijeće utvrdilo i to da je OG "Istok" 4. novembra 1993. izdala zasebno naređenje, upućeno upravo komandantu 7. brigade,⁸⁶² u kojem se "izričito pominje pljačka i nužnost da se ona spriječi, [ali] razaranja se ne spominju".⁸⁶³ Žalbeno vijeće je saglasno sa Pretresnim vijećem da, s obzirom na predočene dokaze uzete u cjelini, indirektnim putem izveden zaključak da je 7. brigadi "morala primiti" naređenje Komande 3. korpusa 4. novembra 1993. sam po sebi nije dokaz da je Kubura znao za djela bezobzirnog razaranja svojih potčinjenih.

295. Drugo, Žalbeno vijeće smatra da se Kuburino znanje o djelima bezobzirnog razaranja ne može utvrditi indirektnim putem na osnovu njegove svijesti o pljačkanju u Varešu 4. novembra 1993. godine. Zaista, zaključak Pretresnog vijeća o Kuburinom znanju za pljačkanje u Varešu 4. novembra 1993. počiva na mnogo široj dokaznoj osnovi. Pretresno vijeće je taj zaključak izvelo na osnovu gorepomenutog Naređenja OG "Istok" od 4. novembra 1993., u kojem se precizno navodi da se u Varešu vrše radnje pljačkanja, ali ne i bezobzirnog razaranja.⁸⁶⁴ Pretresno vijeće se oslonilo

⁸⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 1853.

⁸⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 1852, gdje se poziva na DP P676 ("Vanredni borbeni izvještaj" naslovljen na Komandu 6. korpusa, Komandu 3. Korpusa, OG "Lašva", TG "Dabravine", 2. korpusu na znanje, od 4. novembra 1993.).

⁸⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 1852, gdje se poziva na DP P446 ("Informacija" Komande 3. korpusa ABiH u vezi sa sprečavanjem haosa i pljačke u Varešu, od 4. novembra 1993.).

⁸⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 1852, gdje se citira DP P676 ("Vanredni borbeni izvještaj" naslovljen na Komandu 6. korpusa, Komandu 3. Korpusa, OG "Lašva", TG "Dabravine", 2. korpusu na znanje, od 4. novembra 1993.) i P446 ("Informacija" Komande 3. korpusa ABiH u vezi sa sprečavanjem haosa i pljačke u Varešu, od 4. novembra 1993.).

⁸⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 1852.

⁸⁶¹ Prvostepena presuda, par. 1836, 1839.

⁸⁶² Prvostepena presuda, par. 1851, gdje se poziva na DP P675 (Naređenje Abdulaha Ahmića, komandanta OG "Istok" 6. korpusa, od 4. novembra 1993.).

⁸⁶³ Prvostepena presuda, par. 1851.

⁸⁶⁴ Prvostepena presuda, par. 1986, gdje se citira DP P675 (Naređenje Abdulaha Ahmića, komandanta OG "Istok" 6. korpusa, od 4. novembra 1993.).

i na Izvještaj 2. bataljona 7. brigade od 11. novembra 1993., u kojem se navodi da 7. brigada u Varešu sakuplja ratni plijen, ali se radnje bezobzirnog razaranja ne pominju.⁸⁶⁵ Pored toga, Pretresno vijeće se pozvalo na Kuburino znanje o ranijim djelima pljačkanja od strane njegovih potčinjenih i na njegov propust da ih kazni.⁸⁶⁶ Pretresno vijeće nije donijelo takav zaključak u vezi s eventualnim ranijim djelima bezobzirnog razaranja od strane Kuburinih potčinjenih. Dakle, iako je Pretresno vijeće raspolagalo dovoljnom dokaznom osnovom za zaključak da je Kubura znao za djela pljačkanja u Varešu, ono je postupilo razumno kada je zaključilo da njegovo znanje za djela bezobzirnog razaranja nije potvrđeno van razumne sumnje.

296. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno vijeće konstatuje da tužilac nije dokazao da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao, na osnovu svih prihvaćenih dokaza, donijeti zaključak da Kuburino znanje o bezobzirnog razaranja u Varešu 4. novembra 1993. nije utvrđeno van razumne sumnje. Tužiočeva druga žalbena osnova se odbija, a oslobađajuća presuda Kuburi izrečena po tački 5 Optužnice se potvrđuje.

VII. ŽALBE NA KAZNU

297. Žalbeno vijeće je poništilo osuđujuću presudu Hadžihasanoviću za propust da kazni osobe odgovorne za ubistvo Mladena Havraneka (tačka Optužnice 3) i za okrutno postupanje prema šestorici zatočenika u salonu namještaja "Slavonija" 5. augusta 1993. (tačka optužnice 4), kao i za propust da spriječi ili kazni okrutno postupanje u zatočeničkim objektima u Bugojnu od 18. augusta 1993. (tačka Optužnice 4).⁸⁶⁷ Žalbeno Vijeće je takođe poništilo osuđujuću presudu Hadžihasanoviću za propust da spriječi ubistvo Dragana Popovića (tačka Optužnice 3) i okrutno postupanje koje su počinili pripadnici odreda El Mudžahedin u logoru Orašac (tačka Optužnice 4).⁸⁶⁸ Žalbeno vijeće je potvrdilo osuđujuću presudu izrečenu Hadžihasanoviću kao nadređenom na osnovu člana 7(3) Statuta za propust da spriječi ili kazni okrutno postupanje u Muzičkoj školi u Zenici (tačka 4 Optužnice).⁸⁶⁹

298. Nadalje, Žalbeno vijeće je ocijenilo da je Kubura preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi, mada ne i da kazni, djela pljačkanja svojih potčinjenih u Varešu.⁸⁷⁰ Žalbeno vijeće je

⁸⁶⁵ Prvostepena presuda, par. 1986, gdje se citira DP P468 ("Izvještaj sa borbenog zadatka" 2. bataljona 7. brigade 3. korpusa ABiH, od 11. novembra 1993.).

⁸⁶⁶ Prvostepena presuda, par. 1982. Vidi i dio VI(B): "Pljačkanje u Varešu u novembru 1993.".

⁸⁶⁷ Vidi *supra* Dio V(A): "Ubistva i okrutno postupanje u Bugojnu od avgusta 1993. godine".

⁸⁶⁸ Vidi *supra* Dio V(C): "Ubistva i okrutno postupanje u Orašcu u oktobru 1993. godine".

⁸⁶⁹ Vidi *supra* Dio V(B): "Okrutno postupanje u Muzičkoj školi u Zenici od maja do septembra 1993. godine".

⁸⁷⁰ Vidi *supra* Dio VI(B): "Pljačkanje u Varešu u novembru 1993. godine".

takođe potvrdilo osuđujuću presudu izrečenu Kuburi kao nadređenom na osnovu člana 7(3) Statuta za dva incidenta pljačkanja kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka Optužnice 6).⁸⁷¹

299. Žalbeno vijeće podsjeća da je Pretresno vijeće osudilo Hadžihasanovića na jedinstvenu kaznu zatvora od pet godina⁸⁷² i da je Kuburu osudilo na jedinstvenu kaznu zatvora od 30 mjeseci.⁸⁷³ Hadžihasanović se ne žali konkretno na kaznu, ali tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u tome što Dispozitiv Prvostepene presude ne odražava adekvatno neke od ocjena u Prvostepenoj presudi,⁸⁷⁴ Kubura se žali da je presuda koja mu je izrečena “očigledno pretjerana”,⁸⁷⁵ a tužilac se žali da su i Hadžihasanovićeve i Kuburina kazna “očigledno neprimjerene”.⁸⁷⁶

300. Žalbeno vijeće će ispitati argumente strana prije nego što razmotri eventualnu izmjenu Hadžihasanovićeve odnosno Kuburine kazne u svjetlu svojih ocjena, i u skladu sa zahtjevima Statuta i Pravilnika.⁸⁷⁷

A. Standard preispitivanja u pogledu odmjeravanja kazne

301. Relevantne odredbe o odmjeravanju kazne su članovi 23 i 24 Statuta i pravila 100 do 106 Pravilnika. I član 24 Statuta i pravilo 101 Pravilnika sadrže opšte smjernice prema kojima je Pretresno vijeće dužno da prilikom odmjeravanja kazne uzme u obzir sljedeće faktore: težinu krivičnog djela ili ukupnost kažnjivog ponašanja, lične prilike osuđenika, opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije, te otežavajuće i olakšavajuće okolnosti.⁸⁷⁸

302. Postupci po žalbi na kaznu su, kao i postupci po žalbi na prvostepenu presudu, žalbeni postupci *stricto sensu*;⁸⁷⁹ oni su korektivne prirode i nisu suđenja *de novo*.⁸⁸⁰ Pretresna vijeća imaju velika diskreciona ovlaštenja u odmjeravanu primjerene kazne zbog njihove obaveze da

⁸⁷¹ Vidi Prvostepena presuda, str. 627. Kao što je već konstatovano, Žalbeno vijeće je poništilo zaključak Pretresnog vijeća da je Kubura propustio da preduzme nužne i razumne mjere da spriječi djela pljačke svojih potčinjenih u Varešu, ali da se složilo da je Kubura propustio da kazni svoje potčinjene za ta djela. S obzirom na to da obaveza da se spriječi i obaveza da se kazni predstavljaju dvije različite zakonske obaveze, čije neispunjavanje povlači odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta, Kuburina osuda za odgovornost nadređenog za pljačkanje u Varešu je zadržana.

⁸⁷² Prvostepena presuda, par. 2078-2086.

⁸⁷³ Prvostepena presuda, par. 2087-2094.

⁸⁷⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 178, 416.

⁸⁷⁵ Kuburin žalbeni podnesak, par. 50.

⁸⁷⁶ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.1, 4.1.

⁸⁷⁷ Vidi Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 142.

⁸⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 126; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Zelenović*, par. 9; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Bralo*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 429, 716. Takođe, pretresna vijeća su dužna da uzmu u obzir koliki je dio eventualne kazne koju je izrekao nacionalni sud za isto djelo osuđena osoba već izdržala, u skladu s pravilom 10(3) Statuta i pravilom 101(B)(iv) Pravilnika.

⁸⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 127; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Zelenović*, par. 10; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Bralo*, par. 8; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Mucić i drugi*, par. 11.

⁸⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 127; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Zelenović*, par. 10; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Bralo*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 724. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 132.

individualiziraju kazne kako bi one odgovarale prilikama optuženog i težini djela.⁸⁸¹ Ta diskreciona ovlaštenja uključuju utvrđivanje težine koju treba pridati olakšavajućim odnosno otežavajućim okolnostima.⁸⁸² Zaključci o tome da li neka činjenica predstavlja olakšavajuću okolnost donose se na osnovu “ocjene najveće vjerovatnoće”.⁸⁸³ Opšte uzevši, Žalbeno vijeće neće preinačiti kaznu ako Pretresno vijeće nije počinilo “vidljivu grešku” prilikom korištenja svojih diskrecionih ovlaštenja ili nije slijedilo mjerodavno pravo.⁸⁸⁴ Na žaliocima je da pokažu kako je Pretresno vijeće prilikom odlučivanja o njegovoj kazni prekoračilo okvire svojih diskrecionih ovlaštenja.⁸⁸⁵

303. Kako bi pokazali da je Pretresno vijeće počinilo vidljivu grešku prilikom korištenja svojih diskrecionih ovlaštenja, žalioци moraju pokazati da je ono pridalo težinu nebitnim ili irelevantnim faktorima, da je propustilo da prida težinu ili dovoljnu težinu relevantnim faktorima, da je počinilo očitu grešku u vezi s činjenicama na koje je primijenilo svoja diskreciona ovlaštenja, ili da je odluka Pretresnog vijeća bila toliko nerazumna ili očito nepravedna da iz toga Žalbeno vijeće može zaključiti da je ono moralo napraviti propust u korištenju svojih diskrecionih ovlaštenja.⁸⁸⁶

B. Hadžihasanovićeva kazna

304. U okviru svoje četvrte žalbene osnove Hadžihasanović tvrdi da je Pretresno vijeće počinilo nekoliko grešaka u Dispozitivu Prvostepene presude.⁸⁸⁷ Tužilac u okviru svoje prve žalbene osnove tvrdi da je Pretresno vijeće zloupotrijebilo svoja diskreciona ovlaštenja tako što je odredilo

⁸⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 127; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Zelenović*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 137; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 717. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1037; Drugostepena presuda u predmetu *Nđindabahizi*, par. 132.

⁸⁸² Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Zelenović*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 500.

⁸⁸³ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Zelenović*, par. 11; Presuda u po žalbi na kaznu u predmetu *Bralo*, par. 8; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 697. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 590.

⁸⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 127; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Zelenović*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 137; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 22. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1037; Drugostepena presuda u predmetu *Nđindabahizi*, par. 132.

⁸⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 127; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Zelenović*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 137; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 725. Vidi i Drugostepena presuda u predmetu *Nđindabahizi*, par. 132.

⁸⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 128; Presuda po žalbi na kaznu, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 500; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 44.

⁸⁸⁷ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 416-419. Hadžihasanovićevi argumenti u vezi s greškama u Dispozitivu Prvostepene presude ne navode se izričito u njegovoj najavi žalbe. Međutim, takve greške tiču se Hadžihasanovićeve osude i mogle bi, kao što on tvrdi, imati uticaja na njegovu presudu. Nadalje, tužilac se nije usprotivio Hadžihasanovićevim argumentima i zapravo se slaže, dijelom, da su formulacije u Dispozitivu Prvostepene presude nedosljedne u odnosu na ocjene o Hadžihasanovićevoj individualnoj krivičnoj odgovornosti (Tužiočev odgovor, par. 118, 179). Kada žalilac ne iznese argument kako treba, a tužilac ne iznese prigovor, Žalbeno vijeće ima diskreciono ovlaštenje da ga razmotri kako bi se osigurala pravičnost postupka. Žalbeno vijeće je shodno tome odlučilo da razmotri Hadžihasanovićeve argumente. Vidi Drugostepena presuda u predmetu *Simba*, par. 12.

“očigledno neadekvatnu” kaznu od pet godina zatvora za Hadžihasanovića.⁸⁸⁸ Ove tvrdnje će biti svaka za sebe razmotrene niže u tekstu.⁸⁸⁹

1. Navodne greške u Dispozitivu Prvostepene presude

305. Hadžihasanović u okviru svoje četvrte žalbene osnove tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u Dispozitivu Prvostepene presude kad ga je proglasilo krivim za to što nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi ili kazni za okrutno postupanje u Muzičkoj školi u Zenici “od 26. januara 1993. ili od približno tog datuma do 31. oktobra 1993.”⁸⁹⁰ On ističe da je Pretresno vijeće ocijenilo da su obilježja okrutnog postupanja ustanovljena za razdoblja od “26. januara 1993. do 20. avgusta ili 20. septembra 1993.”, u pogledu teškog fizičkog i psihičkog zlostavljanja.⁸⁹¹ On nadalje primjećuje da je Pretresno vijeće ocijenilo da je “već 8. maja 1993. bilo razloga da [on] zna da njegovi potčinjeni [...] vrše djela okrutnog postupanja” i da “nije ispunio službenu dužnost koja proizlazi iz njegovog svojstva nadređenoga [...] da preduzme razumne [...] mjere sa svrhom kažnjavanja počinitelaca tih radnji i sprečavanja sličnih radnji”.⁸⁹² On, dakle, tvrdi da “Dispozitiv sadrži pogrešku i da se mora izmijeniti kako bi se odnosio na kraći period od 8. maja 1993. do 20. septembra 1993. (najmanje 102 dana manje)”.⁸⁹³

306. Hadžihasanović tvrdi da njegova kazna treba biti smanjena s obzirom na to da je “razumno smatrati da je izrečena kazna odmjerenjena na osnovu Dispozitiva”.⁸⁹⁴

307. Tužilac se, dijelom, slaže da se formulacije upotrijebljene u Dispozitivu Prvostepene presude ne podudaraju s ocjenama donijetim u vezi sa Hadžihasanovićevom individualnom krivičnom odgovornošću.⁸⁹⁵ Slaže se sa Hadžihasanovićem da bi se Dispozitiv Prvostepene presude u dijelu koji se odnosi na zločine počinjene u Muzičkoj školi u Zenici trebao ispraviti kako bi odražavao ocjenu da je on kriv za “propust da spriječi i kazni za krivična djela počinjena od 8. maja 1993. do 20. avgusta 1993. odnosno 20. septembra 1993.”, ali podsjeća da ga je Pretresno vijeće

⁸⁸⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 1.3, 2.1.

⁸⁸⁹ Hadžihasanović je, takođe, u okviru svoje treće žalbene osnove iznio argument da je Pretresno vijeće počinilo slične greške u Dispozitivu Prvostepene presude u pogledu osuda koje su mu izrečene na osnovu člana 7(3) Statuta za zločine koje su počinili njegovi potčinjeni u zatočeničkim objektima u Bugojnu (Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 179-182). Žalbeno vijeće smatra da nije potrebno da razmatra te argumente budući da je poništilo Hadžihasanovićevu osudu za ta krivična djela (vidi *supra* Dio V(A): “Ubistva i okrutno postupanje u Bugojnu od avgusta 1993. godine”).

⁸⁹⁰ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 417, gdje se citira Prvostepena presuda, str. 622 (Tačka 4 Optužnice, tačka 1).

⁸⁹¹ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 417, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1200.

⁸⁹² Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 417, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 1240.

⁸⁹³ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 418.

⁸⁹⁴ Hadžihasanovićev žalbeni podnesak, par. 183, 419. Vidi i Hadžihasanovićeva replika, par. 107.

⁸⁹⁵ Tužiočev odgovor, par. 179.

takođe ispravno osudilo za “propust da kazni za krivična djela počinjena od 26. januara 1993. do 8. maja 1993.”⁸⁹⁶

308. Međutim, tužilac se ne slaže s Hadžihasanovićevim argumentom da je njegova kazna odmjerenjena na osnovu Dispozitiva Prvostepene presude. On podsjeća da je iznio žalbu na Hadžihasanovićevu kaznu, koja je po njegovom mišljenju “i dalje mala”,⁸⁹⁷ i smatra da bi, čak i da se Dispozitiv Prvostepene presude ispravi, u kojem slučaju bi period odgovornosti bio smanjen, takva izmjena imala “veoma malo ili ne bi imala nimalo uticaja na kaznu”.⁸⁹⁸

309. Žalbeno vijeće ocjenjuje da Dispozitiv Prvostepene presude jeste u nekim aspektima pogrešan i da bi se trebao uskladiti s ocjenama Pretresnog vijeća. Prema tome, relevantni dio Dispozitiva Prvostepene presude trebalo bi ispraviti kako bi odražavao Hadžihasanovićevu individualnu krivičnu odgovornost u svojstvu nadređenog za sljedeće: propust da spriječi ili kazni okrutno postupanje u Muzičkoj školi u Zenici od 8. maja 1993. do 20. avgusta 1993. odnosno 20. septembra 1993., uz propust da kazni za okrutno postupanje u Muzičkoj školi u Zenici od 26. januara 1993. do 8. maja 1993.⁸⁹⁹

310. Što se tiče uticaja kraćeg perioda odgovornosti na Hadžihasanovićevu kaznu, Žalbeno vijeće najprije podsjeća da je Pretresno vijeće prilikom odmjeravanja kazne ispravno utvrdilo da se okrutno postupanje u Muzičkoj školi u Zenici dešavalo tokom približno sedam mjeseci, a ne devet mjeseci kako se pogrešno navodi u Dispozitivu Prvostepene presude.⁹⁰⁰ Žalbeno vijeće nadalje konstatuje da ocjena Pretresnog vijeća u vezi s velikim brojem žrtava u zatočeničkim objektima u Zenici, što je uzeto u obzir kao otežavajuća okolnost, i dalje vrijedi za relevantni period.⁹⁰¹ Dakle, na te faktore ne utiče gorenavedena ispravka Dispozitiva Prvostepene presude.

2. Da li je Hadžihasanovićeva kazna očigledno neadekvatna

311. Tužilac u okviru svoje prve žalbene osnove tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je Hadžihasanoviću izreklo “očigledno neadekvatnu” kaznu od pet godina zatvora.⁹⁰² On tvrdi da je Pretresno vijeće: (i) propustilo da kaznu uskladi s težinom zločina koje su počinili

⁸⁹⁶ Tužiočev odgovor, par. 179, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1240, 1251. Na žalbenom pretresu tužilac je takođe primijetio se u Dispozitivu Prvostepene presude u vezi s Hadžihasanovićevom odgovornošću za ubistva i okrutno postupanje u Orašcu pogrešno govori o periodu od 15. do 31. oktobra 1993., umjesto od 19. do 31. oktobra 1993. (TŽP. 157). Žalbeno vijeće je primijetilo to odstupanje, ali budući da je poništilo Hadžihasanovićevu presudu za te događaje (vidi *supra* Dio V(C): “Ubistva i okrutno postupanje u Orašcu u oktobru 1993.”), nije potrebno da ispravlja Dispozitiv Prvostepene presude.

⁸⁹⁷ Tužiočev odgovor, par. 122.

⁸⁹⁸ Tužiočev odgovor, par. 124.

⁸⁹⁹ Prvostepena presuda, str. 622, Dispozitiv, Tačka 4 Optužnice, tačka 1. Vidi i Prvostepena presuda, par. 1200, 1240, 1251.

⁹⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 2082.

⁹⁰¹ Prvostepena presuda, par. 2083.

⁹⁰² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 1.3, 2.1. Vidi i TŽP. 69.

Hadžihasanovićevi potčinjeni, kao i sa stepenom i vidom njegove odgovornosti na osnovu člana 7(3) Statuta;⁹⁰³ (ii) pogriješilo kad je Hadžihasanovićev “dobar karakter” procijenilo kao olakšavajuću okolnost;⁹⁰⁴ (iii) pogriješilo kad je uzelo u obzir kao olakšavajuću odgovornost to što Hadžihasanović “nije prošao ni teoretsku ni praktičnu obuku”;⁹⁰⁵ i (iv) propustilo da adekvatno uzme u obzir praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji.⁹⁰⁶ Tužilac traži da se Hadžihasanovićeve kazna poveća.⁹⁰⁷

(a) Težina djela u osnovi i Hadžihasanovićevog ponašanja

(i) Preliminarno pitanje

312. Tužilac tvrdi da se i težina djela u osnovi i samo ponašanje nadređenog moraju uzeti u obzir da bi se utvrdila primjerena kazna za osude na osnovu člana 7(3) Statuta i oslanja se na ocjenu Žalbenog vijeća da se “ozbiljnost ponašanja nadređenoga koji krivična djela nije spriječio ili za njih nije sproveo kažnjavanje do nekog [...] stepena mora mjeriti prirodom krivičnih djela na koja se njegov propust odnosi.”⁹⁰⁸ Hadžihasanović odgovara da je, mada je potrebno da se ozbiljnost i priroda djela u osnovi uzme u obzir “u određenoj mjeri”, glavni faktor za osudu na osnovu člana 7(3) Statuta “vid i stepena učestvovanja optuženog”.⁹⁰⁹ U prilog te tvrdnje on iznosi da se “osoba koja je optužena *isključivo* na osnovu člana 7(3) ne osuđuje za sama krivična djela koja su počinili njegovi potčinjeni nego u suštini za propust u svojoj dužnosti da spriječi ili kazni.”⁹¹⁰

313. Žalbeno vijeće ponavlja da se, kada se procjenjuje težina zločina u kontekstu osude na osnovu člana 7(3) Statuta, moraju uzeti u obzir dvije stvari:

- (1) težina krivičnog djela koje leži u osnovi, a koje je počinio podređeni osuđenog lica; *i*
- (2) težina ponašanja sâmog osuđenog lica koje nije spriječilo krivična djela u osnovi, niti za njih sproveo kažnjavanje.⁹¹¹

⁹⁰³ Tužiločev žalbeni podnesak, par. 2.1-2.2. Vidi i TŽP. 68.

⁹⁰⁴ Tužiločev žalbeni podnesak, par. 2.21-2.35. Vidi i TŽP. 68-69.

⁹⁰⁵ Tužiločev žalbeni podnesak, par. 2.27. Vidi i TŽP. 69.

⁹⁰⁶ Tužiločev žalbeni podnesak, par. 2.11.

⁹⁰⁷ Tužiločev žalbeni podnesak, par. 2.35. Vidi i TŽP. 67.

⁹⁰⁸ Tužiločev žalbeni podnesak, par. 2.4, gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 732. Vidi i TŽP. 69-70.

⁹⁰⁹ Hadžihasanovićev odgovor, par. 69.

⁹¹⁰ Hadžihasanovićev odgovor, par. 69, gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 741. Vidi i TŽP. 92.

⁹¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 732 (ovdje naglašeno). Vidi i par. 741 (“moment težine počinjenih krivičnih djela iz člana 7(3) Statuta, *pored* momenta težine ponašanja nadređenoga, uključuje i moment ozbiljnosti krivičnih djela koja leže u osnovi” (ovdje naglašeno).

Dakle, u kontekstu osude na osnovu člana 7(3) Statuta, težina zločina potčinjenog jeste, suprotno onome što tvrdi Hadžihasanović, “suštinski faktor” u procjeni težine ponašanja samog pretpostavljenog prilikom odmjeravanja kazne.⁹¹²

(ii) Težina djela u osnovi

314. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada prilikom odmjeravanja kazne Hadžihasanoviću nije uzelo u obzir težinu djela u osnovi, odnosno što u vezi s tim nije dalo obrazloženo mišljenje.⁹¹³ Kao prvo, tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće, procjenjujući težinu prilikom odmjeravanja kazne, mada jeste uzelo u obzir gnusni karakter ubistva Dragana Popovića odsijecanjem glave kao otežavajući faktor, propustilo da uzme u obzir karakter i broj drugih incidenata – ubistvo Mladena Havraneka i šest slučajeva okrutnog postupanja.⁹¹⁴ Drugo, tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće takođe prilikom odmjeravanja kazne “propustilo da uzme u obzir ili da se pozove na posebno užasne okolnosti”⁹¹⁵ okrutnog postupanja Hadžihasanovićevih potčinjenih i da je takođe propustilo da uzme u obzir djelovanje takvih zločina na žrtve.⁹¹⁶

315. Hadžihasanović odgovara da Pretresno vijeće jeste uzelo u obzir težinu inherentnu njegovom kažnjivom ponašanju i da je o tome dalo obrazloženo mišljenje.⁹¹⁷ On tvrdi da Pretresno vijeće “jeste uzelo u obzir vrstu i broj incidenata za koje je [on] proglašen krivim, način na koji su počinjena, kao i njihove posljedice”.⁹¹⁸

316. Žalbeno vijeće primjećuje da je Pretresno vijeće bilo svjesno svoje obaveze shodno članu 24(2) Statuta da uzme u obzir težinu zločina prilikom odmjeravanja kazne.⁹¹⁹ Nadalje, Prvostepena presuda je prepuna opisa i za njih vezanih ocjena u vezi sa težinom djela u osnovi, uključujući i vrstu krivičnog djela, broj incidenata i posebne okolnosti okrutnog postupanja, kao i njihovog djelovanja na žrtve.⁹²⁰

⁹¹² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 741.

⁹¹³ Tužιοčev žalbeni podnesak, par. 2.7. Vidi i Tužιοčeva replika, par. 2.19-2.20.

⁹¹⁴ Tužιοčev žalbeni podnesak, par. 2.10. Žalbeno vijeće podsjeća da je poništilo osuđujuće presude Hadžihasanoviću u vezi sa zločinima počinjenim u zatočeničkim objektima u Bugojnu (vidi *supra* Dio V(A)) i u logoru u Orašcu (vidi *supra* Dio V(C)). Bez obzira na to, Žalbeno vijeće konstatuje da tužιοčevi argumenti u vezi sa težinom djela u osnovi i dalje važe za Hadžihasanovićeve ostale osude za zločine u Muzičkoj školi u Zenici i da analiza krivičnih djela koju je Pretresno vijeće izvršilo prilikom odmjeravanja kazne, uključujući i ona za koje je Hadžihasanović oslobođen krivice, pokazuje da je Pretresno vijeće smatralo potrebnim da uzme u obzir težinu djela u osnovi.

⁹¹⁵ Tužιοčev žalbeni podnesak, par. 2.12. Vidi i TŽP. 67-68.

⁹¹⁶ Tužιοčev žalbeni podnesak, par. 2.8. Vidi i Tužιοčev žalbeni podnesak, par. 2.13, 2.17.

⁹¹⁷ Hadžihasanovićev odgovor, par. 72, 75-76. Vidi i Hadžihasanovićev odgovor, par. 97; TŽP. 92.

⁹¹⁸ Hadžihasanovićev odgovor, par. 88.

⁹¹⁹ Prvostepena presuda, par. 2067. Vidi i par. 2076.

⁹²⁰ Vidi Prvostepena presuda, par. 1173-1200 (opis zločina u Muzičkoj školi u Zenici i s tim povezane ocjene); 1359-1401 (opis zločina u logoru u Orašcu i s tim povezane ocjene); 1596-1727 (opis zločina u objektima u Bugojnu i s tim povezane ocjene).

317. Pored toga, Žalbeno vijeće ocjenjuje da je Pretresno vijeće, u okviru razmatranja otežavajućih okolnosti, prilikom odmjeravanja Hadžihasanovićeve kazne razmotrilo faktore u vezi s težinom djela u osnovi. Pretresno vijeće je i gnusni karakter ubistva Dragana Popovića odsijecanjem glave⁹²¹ i vremenski raspon u kojem se odvijalo okrutno postupanje u Muzičkoj školi u Zenici i u Bugojnu,⁹²² kao i broj žrtava u zatočeničkim centrima, ocijenilo kao otežavajuće okolnosti.⁹²³ Žalbeno vijeće podsjeća da, mada su težina zločina i otežavajuće okolnosti dva različita koncepta,⁹²⁴ pretresna vijeća imaju određena diskreciona ovlaštenja u pogledu toga u koju kategoriju će svrstati određene faktore.⁹²⁵ To što se ovdje Pretresno vijeće razmatrajući otežavajuće faktore usredsredilo na djela u osnovi, u kombinaciji s tim što je dalo njihov detaljan opis u tekstu Prvostepene presude i s činjenicom da je bilo svjesno potrebe da se prilikom odmjeravanja kazne uzme u obzir težina zločina, pokazuje da je težina djela u osnovi adekvatno uzeta u obzir prilikom odmjeravanja kazne.

318. Dakle, Žalbeno vijeće ocjenjuje da tužilac nije uspio pokazati da je Pretresno vijeće propustilo da uzme u obzir težinu djela u osnovi ili da dâ obrazloženo mišljenje o težini djela u osnovi prilikom odmjeravanja Hadžihasanovićeve kazne. Tužiočevi argumenti se odbijaju.

(iii) Hadžihasanovićev visok nivo vlasti

319. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće propustilo da adekvatno procijeni težinu Hadžihasanovićevog ponašanja budući da je njegov visok nivo vlasti trebao dovesti do strože kazne. Oslanjajući se na ocjenu Žalbenog vijeća MKSR-a u Drugostepenoj presudi u predmetu *Musema* da postoji "opšte načelo da treba postojati gradacija kazni, tj. da bi najviši nivoi komande trebali povlačiti najstrože kazne",⁹²⁶ tužilac tvrdi da je "jedno od načela kažnjavanja da viša komanda povlači veću krivičnu odgovornost, a ne manju".⁹²⁷ Tužilac tvrdi da se "mora napraviti razlika između *položaja* vlasti i *nivoa* vlasti".⁹²⁸ On tvrdi da "[v]isok nivo vlasti nije obilježje odgovornosti nadređenog" i da kao takav "ipak može igrati ulogu u odmjeravanju kazne"⁹²⁹ na osnovu člana 7(3) Statuta.⁹³⁰ Hadžihasanović tvrdi da je visok položaj vlasti (bilo u vojnoj bilo u

⁹²¹ Prvostepena presuda, par. 2084.

⁹²² Prvostepena presuda, par. 2082.

⁹²³ Prvostepena presuda, par. 2083.

⁹²⁴ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 106.

⁹²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 157.

⁹²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 382.

⁹²⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.3.

⁹²⁸ Tužiočeva replika, par. 2.28.

⁹²⁹ Tužiočeva replika, par. 2.29, gdje se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 412.

⁹³⁰ Tužiočeva replika, par. 2.30.

političkoj strukturi) sam po sebi irelevantan i da je zloupotreba takve vlasti ono što može dovesti do strože kazne.⁹³¹

320. Žalbeno vijeće podsjeća da sam za sebe položaj vlasti ne povlači strožu kaznu.⁹³² Nadalje, u kontekstu osuđujuće presude na osnovu člana 7(3) Statuta, korištenje položaja vlasti kao otežavajuće okolnosti bilo bi neprimjereno budući da je sam po sebi element krivične odgovornosti.⁹³³ Isto tako, što se tiče distinkcije koju pravi tužilac, visok nivo vlasti ne bi nužno doveo do veće odgovornosti kad bi se uzeo u obzir. Ono što bi se uzelo u obzir prilikom odmjeravanja kazne bila bi zloupotreba tog nivoa vlasti od strane optuženog.⁹³⁴ Međutim, tužilac ne tvrdi da, što se tiče Hadžihasanovića, postoji takva zloupotreba. Osim toga, Žalbeno vijeće podsjeća da nisu donesene ocjene o Hadžihasanovićevoj direktnoj umiješanosti u počinjenje djela u osnovi nad žrtvama.⁹³⁵

321. U svakom slučaju, načelo gradacije, na koje se oslanja tužilac, nije apsolutno. Štaviše, Žalbeno vijeće MKSR-a je u predmetu *Musema* iznoseći konstataciju da bi među kaznama trebala postojati gradacija preciziralo da za to načelo "međutim, uvijek vrijedi ograda da Pretresno vijeće prilikom odmjeravanja kazne prvenstveno uzima u obzir težinu krivičnog djela".⁹³⁶ Tužiočeva tvrdnja da Hadžihasanović mora dobiti strožu kaznu zbog visokog nivoa vlasti nema potkrepu u praksi Međunarodnog suda.

322. Dakle, Žalbeno vijeće ocjenjuje da tužilac nije pokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo kada prilikom odmjeravanja kazne nije uzelo u obzir Hadžihasanovićev visok nivo vlasti. Argumenti tužioca se odbijaju.

(b) Hadžihasanovićev "dobar karakter"

323. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće počinilo pravnu i činjeničnu grešku tako što je kao olakšavajuće okolnosti uzelo u obzir, u kontekstu Hadžihasanovićevog "dobrog karaktera", sljedeće faktore: (i) njegovu kompetentnost i efikasnost;⁹³⁷ i (ii) njegovu inteligenciju i dobru naobrazbu.⁹³⁸

⁹³¹ Hadžihasanovićev odgovor, par. 60-65. Vidi i TŽP. 92-93.

⁹³² Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 411; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 80.

⁹³³ Vidi Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 626; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Miodrag Jokić*, par. 30.

⁹³⁴ Vidi Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 412 (gdje se razmatra zloupotreba visokog nivoa vlasti u kontekstu naređivanja kao vida odgovornosti).

⁹³⁵ Vidi Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 183 (gdje je Žalbeno vijeće smatralo da je odgovornost nadređenog u slučaju žalioca koji je bio upravnik zatvora, "njegova krivična djela učinila znatno težim [jer] [u]mjesto da ga je spriječio, on je učestvovao u nasilju protiv onih koje je trebao zaštititi").

⁹³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 382.

⁹³⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.21. Vidi i TŽP. 69.

⁹³⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.21. Vidi i TŽP. 69.

(i) Hadžihasanovićeva kompetentnost i efikasnost

324. Tužilac tvrdi da profesionalizam ili kompetentnost mogu biti i olakšavajući i otežavajući faktori, ovisno o okolnostima predmeta, ali da ovdje ti faktori naglašavaju "težinu Hadžihasanovićevog propusta da djeluje" i time otežavaju njegovu odgovornost nadređenog.⁹³⁹ Hadžihasanović odgovara da tvrdnja tužioca da bi njegova kompetentnost i efikasnost trebale biti otežavajuće okolnosti "nije potkrijepljena dokazima".⁹⁴⁰ On tvrdi da je, naprotiv, Pretresno vijeće te kvalitete uzelo u obzir u kontekstu ocjene da se njegov karakter može rehabilitovati tako da on" i zbog toga zaslužuje blažu kaznu".⁹⁴¹

325. Žalbeno vijeće podsjeća da faktori koji se trebaju uzeti u obzir kao olakšavajući ili otežavajući za kaznu nisu iscrpno definisani ni Statutom ni Pravilnikom i da Pretresna Vijeća imaju znatna diskreciona ovlaštenja u odlučivanju kako se oni primjenjuju u nekom konkretnom slučaju.⁹⁴² Prema tome, o pitanju da li neki konkretni faktor predstavlja olakšavajuću ili otežavajuću okolnost u velikoj mjeri odlučuje pretresno vijeće od slučaja do slučaja.⁹⁴³ U ovom predmetu Pretresno vijeće je uzelo u obzir Hadžihasanovićevu kompetentnost i efikasnost – kao i činjenicu da ranije nije bio kažnjavan, njegov raniji ugled, njegovu inteligenciju i dobre manire – prilikom svoje ocjene da je on osoba "čiji se karakter može popraviti".⁹⁴⁴ Uz Hadžihasanovićev potencijal za rehabilitaciju,⁹⁴⁵ Pretresno vijeće je takođe kao olakšavajuću okolnost uzelo u obzir to što se on dobrovoljno predao Međunarodnom sudu,⁹⁴⁶ to što je poštovao uslove privremenog puštanja na slobodu,⁹⁴⁷ njegovo dobro ponašanje u Pritvorskoj jedinici Ujedinjenih nacija, kao i tokom pretresa,⁹⁴⁸ njegovu porodičnu situaciju,⁹⁴⁹ te cjelokupni kontekst u kojem su se desila inkriminirajuća djela.⁹⁵⁰ Pretresno vijeće je postupivši na taj način djelovalo u okviru svojih ovlaštenja. Nadalje, nema pokazatelja da je Pretresno vijeće pridalo isuviše velik značaj Hadžihasanovićevoj kompetentnosti i efikasnosti budući da je konstatovalo da je značaj rehabilitacionog principa "relativan".⁹⁵¹

⁹³⁹ Tužiocjev žalbeni podnesak, par. 2.23, 2.24.

⁹⁴⁰ Hadžihasanovićev odgovor, par. 108.

⁹⁴¹ Hadžihasanovićev odgovor, par. 106. Vidi i TŽP. 90.

⁹⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 685; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 780.

⁹⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 416.

⁹⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 2080.

⁹⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 2080.

⁹⁴⁶ Prvostepena presuda, par. 2078.

⁹⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 2078.

⁹⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 2078.

⁹⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 2079.

⁹⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 2081.

⁹⁵¹ Prvostepena presuda, par. 2073.

326. Dakle, Žalbeno vijeće ocjenjuje da tužilac nije uspio da pokaže da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je uzelo u obzir Hadžihasanovićevu kompetentnost i efikasnost kao olakšavajuće okolnosti. Tužiočevi argumenti se odbijaju.

(ii) Hadžihasanovićeva inteligencija i dobro obrazovanje

327. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće zloupotrijebilo svoja diskreciona ovlaštenja kad je kao olakšavajuće faktore uzelo u obzir Hadžihasanovićevu inteligenciju i dobro obrazovanje, budući da su ti faktori ranije bivali odbijeni kao olakšavajući i zapravo predstavljaju otežavajuće okolnosti.⁹⁵² Tužilac tvrdi da je "prihvatanje nečije inteligencije i dobrog obrazovanja kao olakšavajuće okolnosti za njegovo protivzakonito ponašanje ili kao pokazatelj dobrog karaktera nelogično jer je inteligentnija i bolje obrazovana osoba u boljem položaju da shvati protivzakonitost i posljedice svojih djela, kao i da uvidi šta su njegove dužnosti i da ih efektivno izvrši."⁹⁵³ Hadžihasanović odgovara da je tvrdnja tužioca da su ti faktori izričito odbijani kao olakšavajući pogrešna.⁹⁵⁴ On tvrdi da je bilo u okviru diskrecionih ovlaštenja Pretresnog vijeća, u okolnostima ovog predmeta, da uzme u obzir njegovu inteligenciju i dobre manire kao crte karaktera koje ukazuju na mogućnost njegove uspješne rehabilitacije.⁹⁵⁵

328. Žalbeno vijeće prihvata da su inteligencija i dobro obrazovanje uzimani u obzir kao mogući otežavajući faktori.⁹⁵⁶ Međutim, to ne znači da bi se ti faktori trebali smatrati *samo* otežavajućim. Žalbeno vijeće ponavlja da pitanje da li neki faktori vezani za karakter osuđene osobe predstavljaju olakšavajuće ili otežavajuće okolnosti zavisi u velikoj mjeri od posebnih okolnosti svakog pojedinog predmeta.⁹⁵⁷ Žalbeno vijeće je ranije istaklo da "[v]alja biti oprezan kada se kao potkrepa u smislu pravnih osnova uzimaju izjave pretresnih vijeća iz predmeta u kojima su kontekst i okolnosti potpuno različite".⁹⁵⁸ U ovom predmetu, Pretresno vijeće je uzelo u obzir tužiočev argument da bi Hadžihasanovićeva inteligencija i dobro obrazovanje trebali predstavljati otežavajuće okolnosti,⁹⁵⁹ ali je odlučilo da te faktore uključi u svoju ocjenu o njegovom potencijalu za rehabilitaciju.⁹⁶⁰ Takođe, nema pokazatelja o tome da je Pretresno vijeće dalo isuviše veliku

⁹⁵² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.25. Vidi i TŽP. 69.

⁹⁵³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.26. Vidi i Tužiočeva replika, par. 2.33 (gdje se tvrdi da se, ako se inteligencija i dobro obrazovanje uzmu u obzir kao pokazatelji karaktera koji se može rehabilitovati, rehabilitaciji "ne smije dati isuviše velika težina" kao načelu kažnjavanja).

⁹⁵⁴ Hadžihasanovićev odgovor, par. 111.

⁹⁵⁵ Hadžihasanovićev odgovor, par. 110-114. Vidi i TŽP. 93.

⁹⁵⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 1114; Presuda o kazni u predmetu *Milan Simić*, par. 103-105.

⁹⁵⁷ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 49.

⁹⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 416 (u vezi sa profesijom Milomira Stakića). Vidi i Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 49 (u vezi s dobrim karakterom Milana Babića).

⁹⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 2064.

⁹⁶⁰ Prvostepena presuda, par. 2080.

težinu tim faktorima s obzirom na to da je rehabilitacionom načelu kažnjavanja dalo ograničenu vrijednost.⁹⁶¹

329. Dakle, Žalbeno vijeće smatra da tužilac nije uspio da pokaže da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je uzelo u obzir Hadžihasanovićevu inteligenciju i dobro obrazovanje kao olakšavajuće faktore. Tužiočevi argumenti se odbijaju.

(c) Hadžihasanovićev nedostatak teoretske i praktične obučenosti u svojstvu komandanta 3. korpusa

330. Tužilac tvrdi da je nedostatak adekvatne obuke ranije bio prihvaćen kao olakšavajući faktor⁹⁶² i prihvata da Hadžihasanović "možda nije imao potpunu formalnu obuku kakvu zahtijeva položaj komandanta korpusa".⁹⁶³ Međutim, on tvrdi da, s obzirom na to da je Hadžihasanović bio "iskusan i kompetentan viši vojni starješina"⁹⁶⁴ koji je imao praktično iskustvo odgovornosti nadređenog i provođenja te odgovornosti kao bivši komandant bataljona vojne policije,⁹⁶⁵ "taj nedostatak formalne obučenosti ne može ublažiti strogost njegove kazne [jer] je on bio u suštini sposoban da vrši rukovođenje i komandovanje u vrijeme počinjenja zločina".⁹⁶⁶ Tužilac tvrdi da je, izuzev u pogledu okrutnog postupanja u Muzičkoj školi u Zenici koje počelo u januaru 1993., Hadžihasanović do trenutka počinjenja drugih zločina za koje se tereti stekao dosta iskustva jer su se ti incidenti desili više od šest mjeseci nakon što je on preuzeo kontrolu nad 3. korpusom ABiH.⁹⁶⁷ Takođe, tužilac tvrdi da je nedostatak formalne obučenosti irelevantan za Hadžihasanovićevu dužnost u pogledu procedura vojne discipline jer su one "svojevrsne svim položajima vojne komande".⁹⁶⁸

331. Hadžihasanović odgovara da Pretresno vijeće nije pogriješilo kad je kao olakšavajuću okolnost za njegovu kaznu uzelo u obzir njegov nedostatak teoretske i praktične obučenosti i upućuje na dokaze izvedene na suđenju koji potvrđuju njegovo neiskustvo u trenutku kad je preuzeo komandu nad 3. korpusom ABiH.⁹⁶⁹

332. Žalbeno vijeće konstatuje da tužilac ne osporava ocjenu Pretresnog vijeća da Hadžihasanović nije imao posebnu obuku potrebnu za njegov novi položaj kad je postao komandant

⁹⁶¹ Prvostepena presuda, par. 2073 i 2080.

⁹⁶² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.28.

⁹⁶³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.28.

⁹⁶⁴ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.28.

⁹⁶⁵ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.32.

⁹⁶⁶ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.28. Vidi i Tužiočeva replika, par. 2.37-2.38; TŽP. 69.

⁹⁶⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.33.

⁹⁶⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.32.

⁹⁶⁹ Hadžihasanovićev odgovor, par. 115-122. Vidi i TŽP. 93.

3. korpusa. Tužilac se takođe slaže da, barem što se tiče okrutnog postupanja u Muzičkoj školi u Zenici, Hadžihasanović nije imao dovoljno vremena da stekne praktično iskustvo potrebno za njegov novi položaj.⁹⁷⁰ Što je još važnije, ne stoji tužiočev argument da je Hadžihasanovićovo iskustvo od ranije, kad je bio komandant bataljona vojne policije, trebalo biti dovoljno da ga pripremi za dužnosti na novom položaju, s obzirom na to da se aspekti komandovanja mogu razlikovati zavisno od razine komande.⁹⁷¹ Takođe, nema pokazatelja da je Pretresno vijeće dalo isuviše veliku težinu Hadžihasanovićevom nedostatku adekvatne obučenosti. Način na koji je Pretresno vijeće procijenilo faktore vezane za Hadžihasanovićev karakter, “u svjetlu činjenice da optuženi Hadžihasanović u trenutku preuzimanja dužnosti komandanta 3. korpusa nije prošao ni teoretsku ni praktičnu obuku potrebnu za imenovanje na takvu funkciju”,⁹⁷² bio je u okviru diskrecionih ovlaštenja koja Vijeće ima u vezi s tim pitanjima.

333. Prema tome, Žalbena vijeće konstatuje da tužilac nije uspio da pokaže da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je kao olakšavajući faktor uzelo u obzir Hadžihasanovićev nedostatak teoretske i praktične obuke. Argumenti tužioca se odbijaju.

(d) Praksa izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji

334. Tužilac tvrdi da bi, u skladu sa praksom izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji, Hadžihasanovićevi propusti da spriječi i/ili kazni krivična djela ubistva i okrutnog postupanja svojih potčinjenih svaki za sebe povlačio kaznu od pet godina zatvora.⁹⁷³ Hadžihasanović odgovara da je tužiočeva tvrdnja da bi njegovo ponašanje dovelo do strože kazne u bivšoj Jugoslaviji netačna⁹⁷⁴ i podsjeća da je, u svakom slučaju, Pretresno vijeće ispravno konstatovalo da je “[p]ozivanje na tu praksu [...] isključivo indikativne naravi i nema nimalo obavezujući karakter”.⁹⁷⁵

335. Žalbena vijeće primjećuje da, mada Pretresno vijeće nije prilikom odmjeravanja kazne adekvatno izrazilo mjerodavnu praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji,⁹⁷⁶ to ne predstavlja grešku koja je mogla uticati na Prvostepenu presudu. Mada i član 142 i član 144 Krivičnog zakona

⁹⁷⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.33.

⁹⁷¹ Vidi Komentar MKCK-a člana 87 Dopunskog protokola I, str. 1019, komentar 3554 (“[s]amo je po sebi jasno da se ova obaveza primjenjuje u kontekstu odgovornosti, onako kako se one prenose sa jednog na drugi nivo u hijerarhiji, te da dužnosti podoficira nisu iste kao i one koje ima komandant bataljona, a dužnosti komandanta bataljona nisu iste kao i dužnosti komandanta divizije”).

⁹⁷² Prvostepena presuda, par. 2080.

⁹⁷³ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 2.11, gdje se poziva na član 142 Krivičnog zakona SFRJ.

⁹⁷⁴ Hadžihasanovićev odgovor, par. 89-94. Vidi i TŽP. 93-94.

⁹⁷⁵ Hadžihasanovićev odgovor, par. 89, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 2074; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 840; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 759; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 813, 820; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Jokić*, par. 37; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 473.

⁹⁷⁶ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 69 (“Slijedi da pretresna vijeća moraju da uzmu u obzir praksu odmjeravanja kazni u bivšoj Jugoslaviji, a ako odstupe od granica za odmjeravanje kazni određenih tom praksom, moraju navesti razloge za to odstupanje.”), gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 829 (“u svakom slučaju je potrebno više od pukog nabiranja relevantnih odredbi iz krivičnog zakona bivše Jugoslavije”).

SFRJ predviđaju minimalnu kaznu od pet godina zatvora, ti članovi se tiču odgovornosti za naređivanje ili počinjenje ratnih zločina, a ne odgovornosti nadređenog za propust da spriječi ili kazni za ta djela. Dakle, minimalna kazna od pet godina zatvora u SFRJ ima ograničenu relevantnost za odmjeravanje kazne od strane Pretresnog vijeća s obzirom na kontekst odgovornosti nadređenog u ovom predmetu. Žalbena vijeće takođe primjećuje da opšta načela izricanja kazni u Krivičnom zakonu SFRJ dozvoljavaju kaznu manju od minimalnih pet godina kada su, kao ovdje, utvrđene olakšavajuće okolnosti. I konačno, Žalbena vijeće takođe podsjeća da, mada se reference na praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji moraju uzeti u obzir,⁹⁷⁷ što je Pretresno vijeće u ovom predmetu primilo k znanju,⁹⁷⁸ ta praksa može poslužiti samo kao smjernica, ali nije obavezujuća.⁹⁷⁹

336. S obzirom na gorenavedeno, Žalbena vijeće odbija tužiočevu prvu žalbenu osnovu.

C. Kuburina kazna

337. Na Kuburinu kaznu su iznijeli žalbu i tužilac i Kubura u okviru treće žalbene osnove svojih žalbi.

338. Tužilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u korištenju svojih diskrecionih ovlaštenja kad je izreklo "očigledno neprimjerenu" kaznu od dvije i po godine zatvora za Kuburu.⁹⁸⁰ Po mišljenju tužioca Pretresno vijeće je: (i) propustilo da uzme u obzir težinu djela pljačkanja koje su počinili Kuburini potčinjeni; i (ii) pogrešno primijenilo pravo kad je kao olakšavajuću okolnost za Kuburinu kaznu uzelo u obzir činjenicu da je on promptno reagirao na naređenje svog nadređenog da zaustavi nasilje u Varešu.⁹⁸¹ Tužilac traži da se kazna poveća.⁹⁸²

339. Kubura tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo prilikom korišćenja svojih ovlaštenja kad ga je osudilo na dvije i po godine zatvora. On tvrdi da je, s obzirom na "karakter počinjenih djela pljačkanja", kazna koju je izreklo Pretresno vijeće "očigledno pretjerana". On takođe tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u pogledu procjene težine zločina i težine koju je dalo otežavajućim okolnostima.⁹⁸³

⁹⁷⁷ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 69. Vidi i Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 21; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Serushago*, par. 30.

⁹⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 2074.

⁹⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 418.

⁹⁸⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.1. Vidi i TŽP. 70; Tužiočev odgovor, par. 363.

⁹⁸¹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.1. Vidi i TŽP. 70-71.

⁹⁸² Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.29.

⁹⁸³ Kuburin žalbeni podnesak, par. 50.

340. Žalbeno vijeće će ispitati meritum objižu žalbi, razmatrajući ih zajedno kad je to primjereno.⁹⁸⁴

1. Težina djela u osnovi

341. Tužilac u svom žalbenom podnesku tvrdi da je Pretresno vijeće, mada je uzelo u obzir težinu djela pljačkanja u svrhu utvrđivanja nadležnosti, "propustilo da razmotri konkretnu težinu dviju pljački u svrhu kažnjavanja".⁹⁸⁵ On tvrdi da izrečena kazna ne odražava adekvatno težinu pljačke za koju je Kubura osuđen kao nadređeni.⁹⁸⁶ Tužilac iznosi argument da se, u Kuburinom slučaju, ta težina sastoji ne samo od ekonomskih posljedica po žrtve⁹⁸⁷ nego i "od ponavljanja tih djela i njihovog sveukupnog djelovanja na civilno stanovništvo".⁹⁸⁸ Takođe, tužilac tvrdi da bi, po Krivičnom zakonu SFRJ, jedan incident pljačke povlačio kaznu od pet godina zatvora, a dva bi incidenta povlačila kaznu veću od pet godina zatvora.⁹⁸⁹ Tužilac, dakle, tvrdi da "izricanje kazne od samo pola minimalne kazne [...] pokazuje vidljivu grešku u korištenju diskrecionih ovlašćenja Pretresnog vijeća".⁹⁹⁰

342. Kubura odgovara da je tužilac propustio da pomene "razne otežavajuće karakteristike [njegovog] ponašanja"⁹⁹¹ koje je Pretresno vijeće uzelo u obzir kad mu je odmjeravalo kaznu i tvrdi da tužilac nije pokazao da je izrečena kazna bila očigledno neprimjerena.⁹⁹² On takođe tvrdi da je pljačkanje, mada je teško krivično djelo u nadležnosti Međunarodnog suda, "jedno on najmanje ozbiljnih ratnih zločina u registru krivičnih djela"⁹⁹³ u njegovoj nadležnosti, te da bi prema tome trebalo povlačiti kazne na "najnižem kraju spektra".⁹⁹⁴ Kubura tvrdi da je njegova kazna očigledno pretjerana i da bi morala adekvatno odražavati težinu krivičnog djela i biti proporcionalna u odnosu

⁹⁸⁴ Žalbeno vijeće takođe primjećuje da je Kubura u paragrafu 9 Najave žalbe iznio argument da je kazna očigledno pretjerana "u poređenju sa kaznama izrečenim za pljačkanje ili slična djela u drugim predmetima". Međutim, Kubura je propustio da navede koji su to predmeti koji bi, po njegovom mišljenju, bili slični njegovom. Nadalje, Žalbeno vijeće naglašava da su, generalno uzevši, poređenja s drugim predmetima u nastojanju da se Žalbeno vijeće uvjeri da bilo povećala bilo smanji kaznu, od slabe pomoći: razlike su uglavnom veće nego sličnosti, a olakšavajuće i otežavajuće okolnosti diktiraju različite ishode (vidi Drugostepena presuda u predmetu *Babić*, par. 33; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić* par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 719). Prema tome, Žalbeno vijeće neće razmatrati ovaj argument.

⁹⁸⁵ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.11. Vidi i Tužiočev žalbeni podnesak, par. 46; TŽP. 71.

⁹⁸⁶ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.3. Vidi i TŽP. 72.

⁹⁸⁷ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.7, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 55.

⁹⁸⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.7, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 83.

⁹⁸⁹ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.12. Vidi i TŽP. 72.

⁹⁹⁰ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.13.

⁹⁹¹ Kuburin odgovor, par. 31, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu, par. 2091-2092.

⁹⁹² Kuburin odgovor, par. 33.

⁹⁹³ Kuburin odgovor, par. 26. Vidi i Kuburin žalbeni podnesak, par. 51; TŽP. 101.

⁹⁹⁴ Kuburin odgovor, par. 27. Vidi i Kuburin odgovor, par. 28-29. Na žalbenom pretresu, Kubura je primijetio da je tužilac prvobitno preporučio kaznu od deset godina zatvora za cijelu optužnicu. On smatra da bi, s obzirom na to da ga je Pretresno vijeće proglasilo krivim po samo dvije tačke u vezi s imovinom od ukupno šesnaest tačaka Optužnice, izricanje kazne koja bi bila veća od dvije i po godine zatvora bilo nesrazmjerno (TŽP. 101-102). Tužilac je odgovorio da, "u skladu s pravilom 87(C), pretresno vijeće može izreći kaznu za svaku od optužbi po kojoj je optuženi proglašen krivim i navesti da li će se kazne izdržavati konsektivno ili uporedno ili može, kao u ovom slučaju, izreći jedinstvenu kaznu koja odražava ukupno kažnjivo ponašanje optuženog". (TŽP. 105).

na ponašanje vezano za teža krivična djela i kazne izrečene za takva djela na Međunarodnom sudu.⁹⁹⁵

343. Ukratko, Žalbeno vijeće primjećuje da su se i tužilac i Kubura složili da je Pretresno vijeće prilikom odmjeravanja Kuburine kazne propustilo da uzme u obzir težinu djela u osnovi pljačkanja.⁹⁹⁶ Ono u čemu se ne slažu jeste to da li bi adekvatna ocjena njihove težine rezultirala povećanjem ili smanjenjem njegove kazne.

344. Žalbeno vijeće podsjeća na svoju ocjenu da je Pretresno vijeće adekvatno uzelo u obzir težinu djela u osnovi prilikom odmjeravanja Hadžihasanovićeve kazne⁹⁹⁷ i ocjenjuje da je Pretresno vijeće slično postupilo i kod odmjeravanja Kuburine kazne. Konkretno, Žalbeno vijeće konstatuje sljedeće: (i) Pretresno vijeće je bilo svjesno svoje dužnosti na osnovu člana 24(2) Statuta da prilikom odmjeravanja kazne uzme u obzir težinu krivičnog djela;⁹⁹⁸ (ii) Prvostepena presuda je puna opisa i za njih vezanih ocjena u vezi s težinom djela u osnovi koja su počinili Kuburini potčinjeni;⁹⁹⁹ i (iii) Pretresno vijeće je, u okviru razmatranja otežavajućih okolnosti, uzelo u obzir faktore u vezi s težinom krivičnog djela, uključujući i težinu djela u osnovi.¹⁰⁰⁰

345. Prema tome, Žalbeno vijeće ocjenjuje da ni tužilac ni Kubura nisu uspjeli da pokažu da je Pretresno vijeće prilikom izricanja kazne Kuburi propustilo bilo da uzme u obzir težinu djela u osnovi bilo da dâ obrazloženo mišljenje u pogledu težine djela u osnovi.

346. Isto tako, iz razloga navedenih u paragrafu 335 gore, Žalbeno vijeće ocjenjuje da to što Pretresno vijeće nije prilikom odmjeravanja kazni adekvatno izrazilo mjerodavnu praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji nije greška koja je mogla utjecati na Prvostepenu presudu. Ukratko, relevantni članovi Krivičnog zakona SFRJ imali bi ograničenu relevantnost za odmjeravanje kazni od strane Pretresnog vijeća s obzirom na kontekst odgovornosti optuženog u ovom predmetu. Takođe, opšta načela kažnjavanja u Krivičnom zakonu SFRJ omogućavaju kaznu nižu od petogodišnjeg minimuma kada se, kao što je ovdje slučaj, utvrdi da postoje olakšavajuće okolnosti. Konačno, reference na praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji služe kao smjernice, ali nisu obavezujuće.

⁹⁹⁵ Kuburin žalbeni podnesak, par. 53.

⁹⁹⁶ Žalbeno vijeće primjećuje da su argumenti koje su tužilac i Kubura iznijeli u okviru treće osnove svojih žalbi u vezi s propustom Pretresnog vijeća da uzme u obzir težinu djela u osnovi slični onima koje je tužilac iznio u okviru svoje prve žalbene osnove u pogledu Hadžihasanovićeve kazne.

⁹⁹⁷ Vidi *supra* par. 318.

⁹⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 2067.

⁹⁹⁹ Prvostepena presuda, par. 1931-1943 (opis pljačkanja na području Ovnaka i ocjene u vezi s tim), par. 1966-1978 (opis pljačkanja u Varešu i ocjene u vezi s tim).

¹⁰⁰⁰ Pretresno vijeće je primijetilo da su "pljačke bile opetovane i temeljite", pa je "sistematičnost pljačke" uzelo u obzir kao otežavajuću okolnost (Prvostepena presuda, par. 2091).

347. Prema tome, tužiočevi i Kuburini argumenti se odbijaju.

2. Otežavajuće okolnosti

348. Kubura takođe u okviru svoje treće žalbene osnove tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno ocijenilo otežavajuće okolnosti.¹⁰⁰¹ Konkretno, on tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je sistematski karakter pljačkanja smatralo otežavajućom okolnošću s obzirom na to da je procedura 7. brigade vezana za "ratni plijen" bila sistem organizovan kako bi spriječio pljačkanje.¹⁰⁰² On zatim tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno ocijenilo da je pljačka bila "sistematskog karaktera" jer se pljačkanje odvijalo na samo dva područja i u oba navrata je trajalo samo približno jedan dan, a incidenti su se desili u razmaku od pet mjeseci.¹⁰⁰³ Kubura takođe tvrdi da ocjenu o sistematskom karakteru pljačke pobijaju i druge ocjene Pretresnog vijeća da je u pljačku bilo uključeno više vojnih jedinica, kao i civili,¹⁰⁰⁴ da su u Varešu vojnici bili slavljeničkog raspoloženja i da su zbog toga bili dezorganizovani i sponatni,¹⁰⁰⁵ te da su oduzete stvari bile hrana za gladne vojnike i, u jednom slučaju, ženske cipele.¹⁰⁰⁶

349. Tužilac odgovara da je bilo razumno to što je Pretresno vijeće sistematski karakter pljačke na području Ovnaka i Vareša smatralo otežavajućom okolnošću.¹⁰⁰⁷ Tvrdi da je Pretresno vijeće utvrdilo da su komisije zadužene za prikupljanje "ratnog plijena" služile 7. brigadi za sistematsku pljačku, a taj zaključak je u suprotnosti s Kuburinom tvrdnjom da je procedura 7. brigade vezana za "ratni plijen" bila sistem organizovan kako bi se spriječilo pljačkanje.¹⁰⁰⁸ Tužilac takođe tvrdi da to što su se pljačke odvijale na samo dva područja, da je svaka trajala samo jedan dan, i to u razmaku od pet mjeseci, "i dalje podudarno s njihovim sistematskim karakterom i ne čini zaključak nerazumnim".¹⁰⁰⁹

350. Pretresno vijeće je ocijenilo da je pljačka na području Ovnaka i Vareša bila "sistematskog karaktera" i to je smatralo otežavajućom okolnošću.¹⁰¹⁰ Što se tiče pljačke u Ovnaku, Pretresno vijeće je ocijenilo da je sam Kubura pomogao da se organizuju sabirni punktovi i osnuju dvije komisije – od kojih je jedna trebala da djeluje u zoni borbenih dejstava, a druga da bude u komandi

¹⁰⁰¹ Kuburin žalbeni podnesak, par. 55.

¹⁰⁰² Kuburin žalbeni podnesak, par. 55, gdje se poziva na dokazni predmet P426 (Izveštaj komandanta 7. muslimanske brigade 3. korpusa ABiH od 20. juna 1993); Prvostepena presuda, par. 2091.

¹⁰⁰³ Kuburin žalbeni podnesak, par. 56.

¹⁰⁰⁴ Kuburin žalbeni podnesak, par. 57, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1943, 1978.

¹⁰⁰⁵ Kuburin žalbeni podnesak, par. 57.

¹⁰⁰⁶ Kuburin žalbeni podnesak, par. 57, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1978, fn. 4650; svjedok Hakan Birger, T. 5384-5385.

¹⁰⁰⁷ Tužiočev odgovor, par. 367, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1942, 1977, 2091-2092.

¹⁰⁰⁸ Tužiočev odgovor, par. 368, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1939-1941.

¹⁰⁰⁹ Tužiočev odgovor, par. 369.

¹⁰¹⁰ Prvostepena presuda, par. 2091.

7. brigade u Bilmištu – čiji zadatak je bio prikupljanje ratnog plijena.¹⁰¹¹ Pretresno vijeće je ocijenilo da pljačkanje imovine tokom operacija u Ovnaku "izlazi iz okvira ratnog plijena" i da "ne ulazi u kategoriju imovine koja može biti od neposredne koristi za vojsku".¹⁰¹²

351. Što se tiče pljačkanja u Varešu, Pretresno vijeće je ocijenilo da "je postojao zvaničan i organizovan postupak propisan za sakupljanje izvjesnih vrsta imovine, konkretno, živežnih namirnica, koje su se u 7. brigadi smatrale dijelom ratnog plijena",¹⁰¹³ ali da opljačkana imovina "ne ulazi u kategoriju imovine koja može biti od neposredne koristi za vojsku".¹⁰¹⁴ Žalbeno vijeće podsjeća da je podržalo ocjene Pretresnog vijeća da je Kubura znao za djela pljačke svojih potčinjenih na području Vareša i Ovnaka.¹⁰¹⁵

352. Žalbeno vijeće ocjenjuje da Kubura nije pokazao kako je Pretresno vijeće prekoračilo okvire svojih diskrecionih ovlaštenja kad je zloupotrebu organizacione procedure za prikupljanje ratnog plijena uzelo u obzir kao otežavajuću okolnost. Osim toga, Kuburini argumenti se pogrešno usredsređuju na geografske i temporalne aspekte pljačke,¹⁰¹⁶ a ne na sistematski način na koji je ona izvršena, koji je potvrđen ocjenama Pretresnog vijeća.¹⁰¹⁷

353. Dakle, Žalbeno vijeće ocjenjuje da Kubura nije uspio da pokaže da je Pretresno vijeće pogriješilo prilikom ocjene otežavajućih okolnosti. Žalbeno vijeće odbija Kuburinu treću žalbenu osnovu.

3. Olakšavajuće okolnosti

354. Tužilaštvo u okviru svoje treće žalbene osnove tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo kad je uzelo u obzir i smatralo olakšavajućom okolnošću za Kuburinu kaznu činjenicu da je on promptno reagirao na naređenje svog nadređenog da zaustavi nasilje u Varešu, što je rezultiralo neposrednim povlačenjem njegovih vojnika.¹⁰¹⁸

355. Žalbeno vijeće podsjeća na svoju ocjenu da je Kubura preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi, ali ne i da kazni za djela pljačke svojih potčinjenih u Varešu.¹⁰¹⁹ Konkretno, Žalbeno vijeće

¹⁰¹¹ Prvostepena presuda, par. 1939, 2091.

¹⁰¹² Prvostepena presuda, par. 1941.

¹⁰¹³ Prvostepena presuda, par. 1977.

¹⁰¹⁴ Prvostepena presuda, par. 1976.

¹⁰¹⁵ Vidi *supra* par. 246, 279.

¹⁰¹⁶ Vidi Kuburin žalbeni podnesak, par. 56 (gdje on tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno ocijenilo da je pljačka bila "sistematska" jer se pljačkanje odvijalo na samo dva područja, da je u oba slučaja trajalo samo jedan dan, te da su se ta dva incidenta desila u vremenskom razmaku od pet mjeseci).

¹⁰¹⁷ Prvostepena presuda, par. 1939-1941, 1976-1977.

¹⁰¹⁸ Tužiočev žalbeni podnesak, par. 4.14, 4.18, 4.24-4.28. Vidi i TŽP. 71.

¹⁰¹⁹ Vidi *supra* par. 272.

je ocijenilo da je Kubura imao dovoljno znanja da bi bio dužan da svoje potčinjene spriječi u počinjenju daljnjih djela pljačke u Varešu od trenutka kad je dobio naređenja koja su ga upozorila na djela pljačke koja se vrše, ali da je Kubura preduzeo nužne i razumne mjere, s obzirom na okolnosti predmeta, da spriječi pljačku tako što je "spriječio ponavljanje djela pljačke nakon što su ona već bila počinjena".¹⁰²⁰ Žalbeno vijeće zbog toga smatra da ne stoje tužiočevi argumenti u vezi s navodnom greškom Pretresnog vijeća kad je uzelo u obzir i smatralo olakšavajućom okolnošću za Kuburinu kaznu njegovo djelovanje u zaustavljanju i daljnjem sprečavanju djela pljačke koja su vršili njegovi potčinjeni u Varešu. Žalbeno vijeće, međutim, napominje da će prilikom odlučivanja o eventualnoj izmjeni Kuburine kazne na osnovu toga što je izvršio dužnost da spriječi djela pljačke svojih potčinjenih u Varešu biti uzeto u obzir to što je Pretresno vijeće isto ponašanje uzelo u obzir kao olakšavajuću okolnost.

D. Uticaj ocjena Žalbenog vijeća na kazne

356. Žalbeno vijeće podsjeća da će, na osnovu pravila 87(C) Pravilnika u vezi s izricanjem kazne, pretresno vijeće "izreći [...] kaznu za svaku od optužbi po kojoj je optuženi proglašen krivim i navesti da li će se kazne izdržavati konsektivno ili uporedno, osim ukoliko odluči da primijeni svoje ovlaštenje da izrekne jedinstvenu kaznu koja odražava ukupno kažnjivo ponašanje optuženog". Pretresno vijeće je Hadžihasanoviću izreklo jedinstvenu kaznu od pet godina zatvora,¹⁰²¹ koja odražava njegovo ukupno kažnjivo ponašanje. Žalbeno vijeće podsjeća da je poništilo dijelove osuđujućih presuda izrečenih Hadžihasanoviću za odgovornost nadređenog na osnovu člana 7(3) Statuta, po tačkama 3 i 4 Optužnice.¹⁰²² Žalbeno vijeće nadalje podsjeća da Pretresno vijeće prilikom odmjeravanja kazne Hadžihasanoviću nije pogriješilo u procjeni relevantnih otežavajućih i olakšavajućih faktora, kao ni u procjeni njegovih ličnih prilika.

357. S obzirom na navedeno, Žalbeno vijeće zaključuje da se, na osnovu činjenica predmeta, uključujući i ozbiljnost krivičnog djela za koje je Hadžihasanović osuđen, te poništenje osuđujućih presuda kako je gore navedeno, Hadžihasanovićeva kazna treba smanjiti na tri godine i šest mjeseci zatvora.

358. Isto rezonovanje vrijedi i za Kuburinu kaznu. Nakon što je ukinulo osuđujuću presudu koja je Kuburi izrečena za propust da preduzme nužne i razumne mjere da spriječi, ali ne i da kazni za

¹⁰²⁰ Vidi *supra* par. 270-272, gdje se poziva na Prvostepenu presudu, par. 1989.

¹⁰²¹ Prvostepena presuda, par. 2085.

¹⁰²² Vidi *supra* Dio V(A): "Ubistva i okrutno postupanje u Bugojnu od avgusta 1993. godine"; Dio V(C): "Ubistva i okrutno postupanje u Orašcu u oktobru 1993. godine".

djela pljačke svojih potčinjenih u Varešu,¹⁰²³ Žalbeno vijeće smanjuje njegovu kaznu na dvije godine zatvora.

¹⁰²³ Vidi *supra* Dio VI(B): “Pljačkanje u Varešu u novembru 1993. godine”.

VIII. DISPOZITIV

Iz gorenavedenih razloga, **ŽALBENO VIJEĆE**

NA OSNOVU člana 25 Statuta i pravila 117 i 118 Pravilnika;

IMAJUĆI U VIDU pismene podneske strana i argumente koje su one iznijele na pretresima od 4. i 5. decembra 2007.;

ZASJEDAJUĆI na otvorenoj sjednici, jednoglasno:

PRIHVATA, djelimično, Hadžihasanovićevu žalbu u pogledu treće žalbene osnove; **PONIŠTAVA** osuđujuću presudu koja mu je izrečena za propust da preduzme nužne i razumne mjere kažnjavanja odgovornih za ubistvo Mladena Havraneka (tačka 3 Optužnice) i za okrutno postupanje prema šestorici zarobljenika u salonu namještaja "Slavonija" 5. avgusta 1993. (tačka 4 Optužnice), kao i osuđujuću presudu za propust da preduzme nužne i razumne mjere kako bi spriječilo ili kaznio okrutno postupanje u zgradi gimnazije, u salonu namještaja "Slavonija", na stadionu FK "Iskra" i u osnovnoj školi "Vojin Paleksić" u Bugojnu od 18. avgusta 1993. (tačka 4 Optužnice);

PRIHVATA, djelimično, Hadžihasanovićevu žalbu u pogledu četvrte žalbene osnove, u vezi s određenim greškama u Dispozitivu Prvostepene presude u pogledu osuđujuće presude koja mu je izrečena po tački 4 Optužnice za propust da spriječi ili kazni okrutno postupanje u Muzičkoj školi u Zenici; **PONIŠTAVA** relevantni dio Dispozitiva Prvostepene presude i **ZAMJENJUJE** ga sljedećim:

TAČKA 4: JESTE KRIV za propust da spriječi ili kazni okrutno postupanje u Muzičkoj školi u Zenici od 8. maja 1993. do 20. avgusta 1993. ili 20. septembra 1993., uz propust da kazni za okrutno postupanje u Muzičkoj školi Zenici od 26. januara 1993. do 8. maja 1993.

PRIHVATA, djelimično, Hadžihasanovićevu žalbu u pogledu pete žalbene osnove; **PONIŠTAVA** osuđujuću presudu koja mu je izrečena za propust da preduzme nužne i razumne mjere kako bi spriječio ubistvo Dragana Popovića 21. oktobra 1993. (tačka 3 Optužnice) i osuđujuću presudu koja mu je izrečena za propust da preduzme nužne i razumne mjere kako bi spriječio okrutno postupanje u logoru u Orašcu od 15. oktobra 1993. do 31. oktobra 1993. (tačka 4 Optužnice);

SMANJUJE kaznu zatvora od pet godina, koju je Hadžihasanoviću izreklo Pretresno vijeće, u kaznu od tri godine i šest mjeseci zatvora, pri čemu se na osnovu pravila 101(C) Pravilnika uračunava period koji je Hadžihasanović već proveo u pritvoru; i

ODBIJA Hadžihasanovićevu žalbu u svim drugim aspektima;

PRIHVATA, djelimično, Kuburinu žalbu u pogledu druge žalbene osnove; **PONIŠTAVA** osuđujuću presudu koja mu je izrečena za propust da preduzme nužne i razumne mjere kako bi spriječio, mada ne i kaznio za pljačkanje u Varešu 4. novembra 1993. (tačka 6 Optužnice);

SMANUJE kaznu od trideset mjeseci zatvora, koju je Pretresno vijeće izreklo Kuburi, na kaznu od dvije godine zatvora; i

ODBIJA Kuburinu žalbu u svim drugim aspektima;

ODBIJA tužiočevu žalbu u cijelosti;

NALAŽE da ova presuda stupi na snagu odmah u skladu sa pravilom 118 Pravilnika.

Sastavljeno na engleskom i francuskom, pri čemu je mjerodavna engleska verzija.

/potpis na originalu/

sudija Fausto Pocar,
predsjedavajući

/potpis na originalu/

sudija Mohamed Shahabuddeen

/potpis na originalu/

sudija Mehmet Güney

/potpis na originalu/

sudija Liu Daqun

potpis na originalu/

sudija Theodor Meron

Dana 22. aprila 2008.

u Haagu,
Nizozemska

[pečat Međunarodnog suda]

IX. PROCEDURALNI KONTEKST

A. Istorijat prvostepenog postupka

359. Prvobitnu optužnicu protiv Envera Hadžihasanovića, Amira Kubure i Mehmeda Alagića potvrdio je sudija Fouad Riad 13. jula 2001.¹⁰²⁴ Ta optužnica je izmijenjena tri puta nakon prigovora na formalne nedostatke.¹⁰²⁵ Kad je Mehmed Alagić preminuo 7. marta 2003., Pretresno vijeće je naložilo da se obustavi postupak protiv njega.¹⁰²⁶ Suđenje se nastavilo na osnovu optužbi sadržanih u Trećoj izmijenjenoj optužnici od 26. septembra 2003. protiv Hadžihasanovića i Kubure.¹⁰²⁷ Hadžihasanović i Kubura su optuženi na osnovu člana 7(3) Statuta za propust da spriječe odnosno kazne za određena djela koja su počinili njihovi potčinjeni, a koja predstavljaju kršenje zakona i običaja ratovanja.¹⁰²⁸ 360. Dana 2. odnosno 4. avgusta 2001. Hadžihasanović i Kubura su se dobrovoljno predali Međunarodnom sudu. Njihovo prvo stupanje pred dežurnog sudiju Lala Chanda Vohraha održano je 9. avgusta 2001. Obojica su izjavila da se ne osjećaju krivim ni po jednoj tački Optužnice. Suđenje je počelo 2. decembra 2003., a završilo je 15. jula 2005. Ukupno je predloženo 2.949 dokaznih predmeta, pred Pretresnim vijećem su svjedočila 172 svjedoka i prihvaćene su 33 pismene izjave na osnovu pravila 92*bis* Pravilnika, kao i tri stipulacije.¹⁰²⁹

361. Prvostepena presuda donesena je 15. marta 2006. Pretresno vijeće je jednoglasno proglasilo Hadžihasanovića krivim, na osnovu člana 7(3) Statuta, za sljedeća krivična djela: ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 3 Optužnice); i okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 4 Optužnice). Pretresno vijeće je Hadžihasanovića oslobodilo krivice po svim ostalim tačkama Optužnice.¹⁰³⁰ Pretresno vijeće je Hadžihasanovića osudilo na jedinstvenu kaznu od pet godina zatvora. Pretresno vijeće je Kuburu proglasilo krivim, na osnovu člana 7(3) Statuta, za sljedeća krivična djela: pljačkanje javne ili privatne imovine kao kršenje zakon i običaja

¹⁰²⁴ *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića, Mehmeda Alagića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-I, Nalog po pregledu optužnice (IT-01-47) shodno članu 19 statuta, s nalogom o neobjelodanjivanju, 13. juli 2001.

¹⁰²⁵ *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića, Mehmeda Alagića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-PT, Izimljenjena optužnica, 11. januar 2002.; *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića, Mehmeda Alagića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-PT, Druga izmijenjena optužnica, 15. august 2003.; *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića, Mehmeda Alagića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-PT, Treća izmijenjena optužnica, 26. septembar 2003.

¹⁰²⁶ *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-PT, Nalog kojim se obustavlja postupak protiv Mehmeda Alagića, 21. mart 2003.

¹⁰²⁷ *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića, Mehmeda Alagića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-PT, Treća izmijenjena optužnica, 26. septembar 2003.

¹⁰²⁸ *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-PT, Treća izmijenjena optužnica, 26. septembar 2003. (Hadžihasanović i Kubura optuženi su po 7 odnosno 6 tačaka Optužnice).

¹⁰²⁹ Prvostepena presuda, par. 2125.

¹⁰³⁰ Tačka 1 (ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja); Tačka 2 (okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja); Tačka 5 (bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela koje nije opravdano vojnom nuždom, kršenje zakona i običaja ratovanja); Tačka 6 (pljačkanje javne ili privatne imovine, kršenje zakona i običaja ratovanja); Tačka 7 (uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji, kršenje zakona i običaja ratovanja).

ratovanja (tačka Optužnice 6). Pretresno vijeće je Kuburu oslobodilo krivice po svim ostalim tačkama Optužnice.¹⁰³¹ Kubura je osuđen na jedinstvenu kaznu od dvije godine i šest mjeseci zatvora.¹⁰³²

B. Žalbeni postupak

1. Najave žalbe

362. Tužilac je podnio najavu žalbe 18. aprila 2006.¹⁰³³ Kubura i Hadžihasanović su podnijeli svoje najave žalbe 13. odnosno 18. aprila 2006.¹⁰³⁴

2. Sastav Žalbenog vijeća

363. Nalogom od 26. aprila 2006., predsjednik Međunarodnog suda sudija Fausto Pocar imenovao je sljedeće sudije u Žalbeno vijeće u ovom postupku: sudiju Mohameda Shahabuddeena (predžalbeni sudija), sudiju Andrésiu Vaza, sudiju Theodora Merona, sudiju Wolfganga Schomburga.¹⁰³⁵

364. Dana 27. aprila 2006., sudija Mehmet Güney je imenovan da zamijeni sudiju Wolfganga Schomburga.¹⁰³⁶ Dana 14. februara 2007., sudija Pocar je imenovao sudiju Liua Daquna da zamijeni sudiju Andrésiu Vaza.¹⁰³⁷

3. Žalbeni podnesci

(a) Žalbe Hadžihasanovića i Kubure

365. Dana 8. maja 2006. Hadžihasanović je podnio zahtjev kojim traži produženje roka za podnošenje žalbenog podneska do 45 dana nakon dovršenja prijevoda na B/H/S nekih dijelova Prvostepene presude koji su bili od posebne važnosti za njegovu žalbu.¹⁰³⁸ Tužilac nije iznio stav u

¹⁰³¹ Tačke 1 i 3 (ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja); Tačke 2 i 4 (okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja); Tačka 5 (bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela koje nije opravdano vojnom nuždom, kršenje zakona i običaja ratovanja).

¹⁰³² Prvostepena presuda, Dispozitiv.

¹⁰³³ Tužiočeva najava žalbe, 18. april 2006.

¹⁰³⁴ Najava žalbe na Presudu podnijeta u ime Amira Kubure na osnovu pravila 108, 13. april 2006.; Najava žalbe na Presudu podnijeta u ime Envera Hadžihasanovića i zahtjev za prekoračenje dopuštenog broja stranica, 18. april 2006.

¹⁰³⁵ Nalog o raspoređivanju sudija u predmetu koji rješava Žalbeno vijeće i imenovanju predžalbenog sudije, 26. aprila 2006.

¹⁰³⁶ Nalog o preraspoređivanju sudije u predmetu koji rješava Žalbeno vijeće, 27. april 2006.

¹⁰³⁷ Nalog kojim se zamjenjuje sudija u predmetu pred Žalbenim vijećem, 14. februar 2007.

¹⁰³⁸ Zahtjev žalioca za izmjenu rokova na osnovu pravila 127, 8. maj 2006., par. 14-16.

pogledu Hadžihasanovićevog zahtjeva.¹⁰³⁹ Dana 27. juna 2006. Žalbeno vijeće je odobrilo Hadžihasanovićev zahtjev.¹⁰⁴⁰

366. Dana 18. januara 2007. Hadžihasanović je podnio zahtjev kojim traži prekoračenje dopuštenog broja riječi za žalbeni podnesak sa 30.000 na 39.000 riječi. Hadžihasanović je iznio da je njegov zahtjev opravdan s obzirom na dužinu Prvostepene presude, broj dokaznih predmeta predloženih za prihvatanje, broj žalbenih osnova i potrebu da se razmotre brojni dokazni predmeti i svjedočenja, uključujući i one koji nisu pomenuti u Prvostepenoj presudi.¹⁰⁴¹ Dana 22. januara 2007. predžalbeni sudija je konstatovao da faktori koje je iznio Hadžihasanović ne predstavljaju izuzetne okolnosti koje bi predmet učinile posebnim i zahtijevale prekoračenje broja riječi predviđenog Uputstvom o dužini podnesaka i zahtjeva (u daljnjem tekstu: Uputstvo o dužini);¹⁰⁴² zahtjev je odbijen.¹⁰⁴³ Istoga dana, Hadžihasanović je zatražio da podnese žalbeni podnesak od 45.000 riječi, te je istovremeno zatražio od Žalbenog vijeća da preispita odluku donesenu 22. januara 2007.¹⁰⁴⁴ Sekretarijat je odbio da taj dokument uvrsti u spis s obzirom na to da nije bio u skladu s Uputstvom o dužini i Odlukom od 22. januara 2007. Obavijestio je Hadžihasanovića da bi trebao ponovo podnijeti žalbeni podnesak koji bi bio u skladu s tom odlukom. Dana 25. januara 2007. tužilac je odgovorio da je zahtjev za preispitivanje bez merituma i da bi ga trebalo odbaciti; nije se usprotivio petodnevnom produženju roka za podnošenje Hadžihasanovićevog žalbenog podneska.¹⁰⁴⁵ Dana 30. januara 2007. Žalbeno vijeće je odbilo Hadžihasanovićev zahtjev za preispitivanje, ali mu je dozvolilo da podnese Žalbeni podnesak u roku od pet dana od te odluke, uz obavezu da poštuje sva relevantna pravila i uputstva o postupanju.¹⁰⁴⁶

367. Hadžihasanović je podnio žalbeni podnesak 5. februara 2007. kao povjerljiv, zajedno sa dodacima od otprilike 32.000 stranica, četiri DVD-a i dva CD-a.¹⁰⁴⁷ Dana 20. februara 2007. Žalbeno vijeće je donijelo odluku kojom su dodaci koje je podnio Hadžihasanović proglašeni nevažećima na osnovu toga što nisu bili u skladu s paragrafom C(6) Uputstva o dužini i Odlukom

¹⁰³⁹ Odgovor tužioca na zahtjev žalioca Hadžihasanovića za izmjenu rokova na osnovu pravila 127, 12. maj 2006., par. 5.

¹⁰⁴⁰ Odluka po zahtjevima za produženje roka, zahtjevu za prekoračenje dopuštenog broja stranica i zahtjevu da se odobri dostavljanje konsolidovanog odgovora na žalbene podneske, 27. juna 2006., 27. jun 2006., par. 6.

¹⁰⁴¹ Zahtjev odbrane u ime Envera Hadžihasanovića kojim se traži dozvola za prekoračenje broja riječi u žalbenom podnesku, 18. januara 2007., par. 3.

¹⁰⁴² IT/184/rev. 2, 16. septembar 2005.

¹⁰⁴³ Odluka po zahtjevu odbrane u ime Envera Hadžihasanovića kojim se traži dozvola za prekoračenje broja riječi u žalbenom podnesku, 22. januar 2007.

¹⁰⁴⁴ Zahtjev u ime g. Hadžihasanovića za preispitivanje i produženje roka za ponošenje žalbenog podneska, 22. januar 2007. ("Odluka od 22. januara 2007."), par. 4.

¹⁰⁴⁵ Odgovor tužioca na Hadžihasanovićev zahtjev za preispitivanje i produženje roka za ponošenje žalbenog podneska, 25. januar 2007.

¹⁰⁴⁶ Odluka po žaliočevom zahtjevu za preispitivanje i produženje roka za ponošenje žalbenog podneska, 30. januar 2006. (Odluka od 30. januara 2007.).

¹⁰⁴⁷ Žalbeni podnesak u ime Envera Hadžihasanovića (povjerljivo), 5. februar 2007.

od 30. januara 2007.;¹⁰⁴⁸ uputilo je Sekretarijat da izuzme dodatke iz spisa predmeta i naložilo Hadžihasanoviću da, ako to želi, ponovo podnese dodatke svom žalbenom podnesku u roku od sedmicu dana od te odluke.¹⁰⁴⁹ Hadžihasanović je ponovo podnio dodatke svom žalbenom podnesku kao povjerljive 27. februara 2007.¹⁰⁵⁰

368. Dana 22. maja 2006. Kubura je zatražio prijevod Prvostepene presude na engleski kako bi pripremio žalbeni podnesak, kao i produženje roka od 75 dana od prijema tog prijevoda za podnošenje žalbenog podneska.¹⁰⁵¹ Tužilac se nije usprotivio produženju, ali je iznio da je 75 dana previše budući da je Kuburin branilac mogao početi s radom na tom podnesku i prije nego što primi prijevod.¹⁰⁵² Dana 27. juna 2006. Žalbeno vijeće je odlučilo da je primjerno produženje roka od 60 dana.¹⁰⁵³ Engleski prijevod Prvostepene presude je predat stranama 23. novembra 2006., a prijevod Prvostepene presude na B/H/S dostavljen je stranama 1. decembra 2006.¹⁰⁵⁴ Na statusnoj konferenciji održanoj 11. decembra 2006. predžalbeni sudija je odobrio Hadžihasanoviću i Kuburi daljnje produženje roka za podnošenje žalbenih podnesaka do 22. januara 2007. Kubura je svoj žalbeni podnesak podnio 22. januara 2007.¹⁰⁵⁵

369. Dana 26. maja 2006. tužilac je zatražio dozvolu da podnese konsolidovani odgovor, tvrdeći da su Hadžihasanovićev i Kuburin predmet povezni.¹⁰⁵⁶ Dana 27. juna 2006. Žalbeno vijeće je odobrilo tužiočev zahtjev.¹⁰⁵⁷ Dana 25. januara 2007. tužilac je zatražio dozvolu da podnese konsolidovani odgovor u roku od 40 dana od podnošenja Hadžihasanovićeg žalbenog podneska.¹⁰⁵⁸ Dana 30. januara 2007. Žalbeno vijeće je dozvolilo tužiocu da podnese konsolidovani odgovor u roku od 40 dana od podnošenja Hadžihasanovićevog odnosno Kuburinog žalbenog podneska, ovisno o tome koji datum bude kasniji.¹⁰⁵⁹ Tužilac je podnio konsolidovani odgovor 19. marta 2007. kao povjerljiv.¹⁰⁶⁰ Dana 26. novembra 2007. tužilac je podnio "Obavijest o povlačenju

¹⁰⁴⁸ Paragraf C(6) Uputstva o dužini propisuje da "[p]rilog treba da bude razumne dužine, a to je obično tri puta više od broja stranica dozvoljenog za tu vrstu zahtjeva ili podneska (na primjer, za podnesak koji je gore navedenim Uputstvom ograničen na 30 strana, prilog treba da bude ograničen na 90 strana), iako se podrazumijeva da će dužina priloga varirati više od dužine podnesaka".

¹⁰⁴⁹ Odluka o dodacima žalbenom podnesku, 20. februar 2007.

¹⁰⁵⁰ Dodaci žalbenom podnesku (povjerljivo), 27. februar 2007.

¹⁰⁵¹ Zahtjev u ime g. Amira Kubure za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska, 22. maj 2006.

¹⁰⁵² Odgovor Tužilaštva na zahtjev žalioca Kubure za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska i zahtjev Tužilaštva da se odobri dostavljanje konsolidovanog odgovora na žalbene podneske, 26. maj 2006., par. 12.

¹⁰⁵³ Odluka po zahtjevima za produženje roka, zahtjevu za prekoračenje broja stranica i zahtjevu da se odobri dostavljanje konsolidovanog odgovora na žalbene podneske, 27. juni 2006., par. 7-8.

¹⁰⁵⁴ Transkript statusne konferencije, 11. decembar 2006., str. 11, 12.

¹⁰⁵⁵ Žalbeni podnesak u ime Amira Kubure, 22. januar 2007.

¹⁰⁵⁶ Odgovor Tužilaštva na zahtjev žalioca Kubure za produženje roka za podnošenje žalbenog podneska i zahtjev Tužilaštva da se odobri dostavljanje konsolidovanog odgovora na žalbene podneske, 26. maj 2006, par. 14.

¹⁰⁵⁷ Odluka po zahtjevima za produženje roka, zahtjevu za prekoračenje broja stranica i zahtjevu da se odobri dostavljanje konsolidovanog odgovora na žalbene podneske, 27. juna 2006., par. 7-8.

¹⁰⁵⁸ Tužiočev odgovor na Hadžihasanovićev zahtjev za preispitivanje i produženje roka za podnošenje žalbenog podneska, 25. januar 2007.

¹⁰⁵⁹ Odluka po žaliočevom zahtjevu za preispitivanje i produženje rokova, 30. januar 2007., par. 14.

¹⁰⁶⁰ Tužiočev odgovor (povjerljivo), 19. mart 2007.

argumenata u tužiočevom odgovoru na Kuburine žalbene osnove", kojom je povukao svoje argumente kojima odgovara na Kuburin prvi i drugi žalbeni osnov da se Kubura odrekao prava žalbe na ocjene u Prvostepenoj presudi da je on znao za pljačkanje od strane pripadnika 7. brigade.¹⁰⁶¹

370. Hadžihasanović i Kubura su podnijeli replike 3. aprila 2007.¹⁰⁶² Hadžihasanovićeva replika je podnesena povjerljivo.

371. Dana 4. dana 2007. predžalbeni sudija je uputio Hadžihasanovića da podnese, u roku od dvije sedmice od naloga, javne verzije svog žalbenog podneska (uključujući i dodatke) i replike. Nalogom je takođe zatraženo od tužioca da podnese odgovor u roku od dvije sedmice od naloga.¹⁰⁶³ Dana 18. maja 2007. Hadžihasanović je podnio javnu redigovanu verziju žalbenog podneska i replike, a tužilac je podnio javnu verziju redigovanog odgovora.

(b) Tužiočeva žalba

372. Tužilac je svoj žalbeni podnesak podnio 3. jula.¹⁰⁶⁴ Dana 21. jula 2006., Kubura je zatražio produženje roka za podnošenje odgovora do 40 dana nakon prijema engleskog prijevoda Prvostepene presude.¹⁰⁶⁵ Tužilac se nije usprotivio tom zahtjevu.¹⁰⁶⁶ Dana 26. jula 2006., Pretresno vijeće je odobrilo Kuburin zahtjev.¹⁰⁶⁷ Kubura je odgovor podnio 10. januara 2007.¹⁰⁶⁸

373. Dana 28. jula 2006, Hadžihasanović je zatražio produženje roka za podnošenje svog odgovora do 40 dana nakon prijema prijevoda na B/H/S određenih stranica na koje upućuje u svom "Zahtjevu za izmjenu rokova na osnovu pravila 127 od maja 2006".¹⁰⁶⁹ Dana 1. avgusta 2006. tužilac je odgovorio da se ne protivi Hadžihasanovićevom zahtjevu; zatražio je da se, u slučaju prihvatanja Hadžihasanovićevog zahtjeva, odlukom "dozvoli tužiocu da podnese konsolidovanu repliku u roku od 15 dana od podnošenja onog odgovora čiji datum podnošenja je kasniji", što je u skladu s odlukom kojom se odobrava Kuburin zahtjev za produženje roka za podnošenje odgovora.¹⁰⁷⁰ Hadžihasanovićev zahtjev je odobren 8. avgusta 2006., a tužiocu je dozvoljeno da

¹⁰⁶¹ Vidi Tužiočev odgovor, par. 313-315, 338-340.

¹⁰⁶² Replika u ime Hadžihasanovića na podnesak Tužilaštva kao respondenta (povjerljivo), 3. april 2007.; Replika u ime Amira Kubure, 3. april 2007.

¹⁰⁶³ Nalog u vezi s povjerljivim podnescima, 4. maj 2007.

¹⁰⁶⁴ Tužiočev žalbeni podnesak, 3. juli 2006. Relevantni spisak pravnih izvora podnesen je 4. jula 2006.

¹⁰⁶⁵ Zahtjev u ime g. Amira Kubure za produženje roka za podnošenje odgovora, 21. juli 2006.

¹⁰⁶⁶ Odgovor na zahtjev žalioca Amira Kubure za produženje roka za podnošenje Podneska respondenta, 24. juli 2006.

¹⁰⁶⁷ Odluka po zahtjevu za produženje roka, 26. juli 2006.

¹⁰⁶⁸ Podnesak respondenta u ime g. Amira Kubure na tužiočev žalbeni podnesak od 3. jula 2006., 10. januar 2007.

¹⁰⁶⁹ Zahtjev u ime Envera Hadžihasanovića kojim se traži produženje roka za podnošenje podneska respondenta, 28. juli 2006., par. 17.

¹⁰⁷⁰ Tužiočev odgovor na zahtjev u ime Envera Hadžihasanovića za produženje roka za podnošenje podneska respondenta, 1. august 2006., par. 5.

podnese konsolidovanu repliku u roku od 15 dana od podnošenja Hadžihasanovićevog odnosno Kuburinog odgovora, ovisno o tome koji je kasniji.¹⁰⁷¹ Hadžihasanović je svoj odgovor podnio 10. januara 2007.¹⁰⁷² Tužilac je repliku podnio 30. januara 2007.¹⁰⁷³

4. Zahtjev za izuzimanje

374. Dana 10. aprila 2007. tužilac je podnio zahtjev kojim traži da Žalbeno vijeće izuzme paragraf 117 i Dodatak A Hadžihasanovićeve replike.¹⁰⁷⁴ On je iznio da Dodatak A sadrži materijale iz novinskog članka koji nisu uvršteni u žalbeni spis i koji, prema tome, nisu valjan dio žalbenog spisa, a u paragrafu 117 nedopušteno se upućuje na te dokumente sadržane u Dodatku A.¹⁰⁷⁵

375. Hadžihasanović je odgovorio da Dodatak A sadrži informacije "koje su vjerodostojne, relevantne i direktno povezane sa svjedočenjem [svjedoka optužbe Vlade] Adamovića koje [je bilo] uvršteno u spis prvostepenog postupka" i koje "može pomoći Žalbenom vijeću u presuđivanju po žalbenoj osnovi u vezi s Muzičkom školom".¹⁰⁷⁶ On je zbog toga zatražio od Žalbenog vijeća da odbije zahtjev i da razmotri da li bi Dodatak bio od pomoći prilikom ocjene svjedočenja svjedoka Adamovića u cijelosti.¹⁰⁷⁷

376. Dana 3. maja 2007., Žalbeno vijeće je odobrilo zahtjev i izuzelo dodatak A i paragraf 117 Replike.¹⁰⁷⁸

5. Prijevremeno puštanje na slobodu

377. Dana 15. marta 2006. Kubura je podnio zahtjev za prijevremeno puštanje na slobodu.¹⁰⁷⁹ Dana 11. aprila 2006. predsjednik Međunarodnog suda je odobrio Kuburin zahtjev za prijevremeno puštanje na slobodu.

378. Dana 2. marta 2007. Hadžihasanović je podnio kao povjerljiv zahtjev za prijevremeno puštanje na slobodu, u prilog kome je iznio sljedeće: njegovo ponašanje tokom pritvora u Pritvorskoj jedinici Ujedinjenih nacija je uvijek bilo primjereno, odslužio je dvije trećine kazne, predsjednik Međunarodnog suda je i u drugim predmetima naložio prijevremeno puštanje na

¹⁰⁷¹ Odluka po zahtjevu za produženje roka, 8. august 2006.

¹⁰⁷² Odgovor u ime Envera Hadžihasanovića, 10. januar 2007. Relevantni spisak pravnih izvora zaveden je istog dana.

¹⁰⁷³ Tužiočeva replika, 30. januar 2007. Relevantni popis pravnih izvora zaveden je istog dana.

¹⁰⁷⁴ Tužiočev zahtjev da se izuzme Dodatak A Hadžihasanovićeve replike (povjerljivo), zaveden 10. aprila 2007., par. 3.

¹⁰⁷⁵ Tužiočev zahtjev da se izuzme Dodatak A Hadžihasanovićeve replike (povjerljivo), zaveden 10. aprila 2007., par. 1-2.

¹⁰⁷⁶ Odgovor u ime Hadžihasanovića na tužiočev zahtjev da se izuzme Dodatak A Hadžihasanovićeve replike, 19. april 2007., par. 3.

¹⁰⁷⁷ Odgovor u ime Hadžihasanović na tužiočev zahtjev da se izuzme Dodatak A Hadžihasanovićeve replike, 19. april 2007., par. 5.

¹⁰⁷⁸ Odluka po zahtjevu da se izuzmu Dodatak A i paragraf 117 Hadžihasanovićeve replike, 3. maj 2007., par. 6.

¹⁰⁷⁹ Zahtjev u ime Amira Kubure za prijevremeno puštanje na slobodu, 15. mart 2007.

slobodu osuđenih osoba tokom žalbenog postupka.¹⁰⁸⁰ Dana 7. marta 2007. tužilac je odgovorio da Hadžihasanović ne zadovoljava uslove za prijevremeno puštanje na slobodu zbog toga što nije okončan njegov žalbeni postupak i zbog činjenice da nije poslan u neku državu na odsluženje kazne; takođe je iznio da, mada predsjednik jeste odobravao prijevremeno puštanje na slobodu osuđenih osoba, postoji razlika u tome što je žalbeni postupak bio okončan.¹⁰⁸¹ Dana 12. aprila 2007. predsjednik Međunarodnog suda je odbio Hadžihasanovićev zahtjev budući da njegova osuda i kazna nisu bile konačne.¹⁰⁸²

6. Privremeno puštanje na slobodu

379. Dana 16. aprila 2007. Hadžihasanović je, kao djelimično povjerljiv, podnio zahtjev za privremeno puštanje na slobodu do okončanja žalbenog postupka u njegovom predmetu.¹⁰⁸³ Hadžihasanović je iznio da postoje posebne okolnosti koje čine opravdanim njegovo privremeno puštanje na slobodu budući da je sa 7. aprilom 2007. odslužio dvije trećine svoje kazne, odnosno 1.217 od 1.826 dana.¹⁰⁸⁴ Tužilac se usprotivio zahtjevu na osnovu toga što Hadžihasanović nije pokazao postojanje posebnih okolnosti koje bi opravdale njegovo privremeno puštanje na slobodu.¹⁰⁸⁵ Iznio je da odsluženo vrijeme ne predstavlja posebnu okolnost u svrhu molbe za privremeno puštanje na slobodu. Dana 20. juna 2007. Žalbeno vijeće je odlučilo da je, u okolnostima ovog predmeta, vrijeme od dvije trećine zatvorske kazne provedene u pritvoru dovoljno znatno da predstavlja posebnu okolnost koja opravdava Hadžihasanovićevo privremeno puštanje na slobodu.¹⁰⁸⁶ Zbog toga je Žalbeno vijeće odobrilo Hadžihasanovićev zahtjev i naložilo njegovo privremeno puštanje na slobodu do održavanja pretresa po njegovoj žalbi.¹⁰⁸⁷ Dana 14. novembra 2007. Žalbeno vijeće je izmijenilo uslove Hadžihasanovićevog privremenog puštanja na slobodu za vrijeme trajanja žalbenog pretresa.¹⁰⁸⁸ Dana 15. aprila 2008. Žalbeno vijeće je okončalo Hadžihasanovićev privremeni boravak na slobodi.¹⁰⁸⁹

¹⁰⁸⁰ Zahtjev u ime Envera Hadžihasanovića za prijevremeno puštanje na slobodu na osnovu pravila 124 i 125 Pravilnika, 2. mart 2007.

¹⁰⁸¹ Tužilačev odgovor na Hadžihasanovićev zahtjev za prijevremeno puštanje na slobodu, 7. mart 2007.

¹⁰⁸² Odluka predsjednika po Hadžihasanovićevom zahtjevu za prijevremeno puštanje na slobodu (povjerljivo), 12. april 2007.

¹⁰⁸³ Zahtjev u ime Envera Hadžihasanovića za privremeno puštanje na slobodu, 16. april 2007. (zahtjev je podniet javno, a prilozi kao povjerljivi).

¹⁰⁸⁴ Zahtjev u ime Envera Hadžihasanovića za privremeno puštanje na slobodu, 16. april 2007., par. 25, 27.

¹⁰⁸⁵ Odgovor Tužilaštva na zahtjev u ime Envera Hadžihasanovića za privremeno puštanje na slobodu, 20. april 2007., par. 1, 8-13.

¹⁰⁸⁶ Odluka po zahtjevu u ime Envera Hadžihasanovića za privremeno puštanje na slobodu, 20. juni 2007., par. 13.

¹⁰⁸⁷ Odluka po zahtjevu u ime Envera Hadžihasanovića za privremeno puštanje na slobodu, 20. juni 2007., par. 15.

¹⁰⁸⁸ Nalog kojim se Enver Hadžihasanović poziva da se vrati s privremenog boravka na slobodi, 14. novembar 2007.

¹⁰⁸⁹ Odluka kojom se okončava privremeno puštanje na slobodu Envera Hadžihasanovića, 15. april 2008.

7. Statusne konferencije

380. Statusne konferencije su u skladu sa pravilom 65*bis* Pravilnika održane 1. septembra 2006., 11. decembra 2006. i 4. aprila 2007. S obzirom na to da je Kuburi odobreno prijevremeno puštanje na slobodu 11. aprila 2006., da je Hadžihasanoviću odobreno privremeno puštanje na slobodu 27. juna 2006. i u dogovoru sa stranama, nije bilo daljnjih statusnih konferencija.

X. GLOSAR

A. Spisak odluka Međunarodnog suda i drugih odluka

1. Međunarodni sud

ALEKSOVSKI

Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog, predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000. (Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*).

BABIĆ

Tužilac protiv Milana Babića, predmet br. IT-03-72-A, Presuda o žalbi na kaznu, 18. juli 2005. (Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*).

BLAGOJEVIĆ I JOKIĆ

Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića, predmet br. IT-02-60-T, Presuda, 17. januar 2005. (Prvostepena presuda u predmetu u predmetu *Blagojević i Jokić*).

Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića, predmet br. IT-02-60-A, Presuda, 9. maj 2007. (Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*).

BLAŠKIĆ

Tužilac protiv Tihomira Blaškića, predmet br. IT-95-14-T, Presuda, 3. mart 2000. (Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*).

Tužilac protiv Tihomira Blaškića, predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 29. juli 2004. (Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*).

BRALO

Tužilac protiv Miroslava Brale, predmet br. IT-95-17-A, Presuda po žalbi na kaznu, 2. april 2007. (Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Bralo*).

BRĐANIN

Tužilac protiv Radoslava Brđanina, predmet br. IT-99-36-T, Presuda, 1. septembar 2004. (Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*).

Tužilac protiv Radoslava Brđanina, predmet br. IT-99-36-A, Presuda, 3. april 2007. (Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*).

ČELEBIĆI

Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, zvanog "Pavo", Hazima Delića i Esada Landže, zvanog "Zenga", predmet br. IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998. (Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*).

Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, zvanog "Pavo", Hazima Delića i Esada Landže, zvanog "Zenga", predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001. (Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*).

DERONJIĆ

Tužilac protiv Miroslava Deronjića, predmet br. IT-02-61-A, Presuda po žalbi na kaznu, 20. juli 2005. (Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*).

FURUNDŽIJA

Tužilac protiv Ante Furundžije, predmet br. IT-95-17/1-A, Presuda, 21. juli 2000. (Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*).

GALIĆ

Tužilac protiv Stanislava Galića, predmet br. IT-98-29-A, Presuda, 30. novembar 2006. (Drugostepena presuda u predmetu *Galić*).

HADŽIHASANOVIĆ, ALAGIĆ I KUBURA

Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure, predmet br. IT-01-47-T, Odluka po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis Pravilnika, 27. septembar 2004 (Odluka na osnovu pravila 98bis).

Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure, predmet br. IT-01-47-T, Odluka po zahtjevu za izdavanje potvrde za podnošenje žalbe na Odluku na osnovu pravila 98bis Pravilnika, 26. oktobar 2004. (Odluka po zahtjevu za odobrenje ulaganja žalbe na Odluku na osnovu pravila 98bis).

Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure, predmet br. IT-01-47-T, Povjerljiva odluka o prihvatljivosti nekih spornih dokumenata i dokumenata označenih u svrhu identifikacije, 16. juli 2004. (Povjerljiva odluka o prihvatljivosti dokaza).

HALILOVIĆ

Tužilac protiv Sefera Halilovića, predmet br. IT-01-48-T, Presuda, 16. novembar 2005. (Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*).

Tužilac protiv Sefera Halilovića, predmet br. IT-01-48-A, Presuda, 16. oktobar 2007. (Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*).

JELISIĆ

Tužilac protiv Goran Jelisić, predmet br. IT-95-10-A, Presuda, 5. juli 2001. (Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*).

JOKIĆ

Tužilac protiv Miodraga Jokića, predmet br. IT-01-42/1-A, Presuda po žalbi na kaznu, 30. avgust 2005. (Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Miodrag Jokić*).

KORDIĆ I ČERKEZ

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-A, Presuda, 17. decembar 2004. (Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*) ispravljena u *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, predmet br. IT-95-14/2-A, *Corrigendum* Presude od 17. decembra 2004., 26. januar 2005.

KRNOJELAC

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003. (Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*).

KUNARAC, KOVAČ I VUKOVIĆ

Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića, predmeti br. IT-96-23 i IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001. (Prvostepena presuda u predmetu Kunarac i drugi).

Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića, predmeti br. IT-96-23 i IT-96-23/1-A, Presuda, 12. juni 2002 (Drugostepena presuda u predmetu Kunarac i drugi).

Z. KUPREŠKIĆ, M. KUPREŠKIĆ, V. KUPREŠKIĆ, JOSIPOVIĆ, PAPIĆ I ŠANTIĆ

Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića i Vladimira Šantića, zvanog "Vlado", predmet br. IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000. (Prvostepena presuda u predmetu Kupreškić i drugi).

Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića i Vladimira Šantića, predmet br. IT-95-16-A, Drugostepena presuda, 23. oktobar 2001. (Drugostepena presuda u predmetu Kupreškić i drugi).

KVOČKA, KOS, RADIĆ, ŽIGIĆ I PRCAĆ

Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća, predmet br. IT-98-30/1-A, Presuda, 28. februar 2005. (Drugostepena presuda u predmetu Kvočka i drugi).

LIMAJ, BALA I MUSLIU

Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua, predmet br. IT-03-66-T, Presuda, 30. novembar 2005. (Prvostepena presuda u predmetu Limaj i drugi).

Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradine Bale i Isaka Musliua, predmet br. IT-03-66-A, Presuda, 27. septembar 2007. (Drugostepena presuda u predmetu Limaj i drugi).

MUCIĆ, DELIĆ I LANDŽO

Tužilac protiv Zdravka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže, predmet br. IT-96-21-Abis, Presuda po žalbi na kaznu, 8. april 2003. (Presuda po žalbi na kaznu u predmetu Mucić i drugi).

NALETILIĆ I MARTINOVIĆ

Tužilac protiv Mladena Naletilića, zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića, zvanog "Štela", predmet br. IT-98-34-A, Presuda, 3. maj 2006. (Drugostepena presuda u predmetu Naletilić i Martinović).

D. NIKOLIĆ

Tužilac protiv Dragana Nikolića, predmet br. IT-94-2-A, Presuda po žalbi na kaznu, 4. februar 2005. (Presuda po žalbi na kaznu u predmetu Dragan Nikolić).

B. SIMIĆ

Tužilac protiv Blagoja Simića, predmet br. IT-95-9-A, Presuda, 28. novembar 2006. (Drugostepena presuda u predmetu Simić).

M. SIMIĆ

Tužilac protiv Milan Simić, predmet br. IT-95-9/2-S, Presuda o kazni, 17. oktobar 2002. (Presuda o kazni u predmetu Milan Simić).

STAKIĆ

Tužilac protiv Milomira Stakića, predmet br. IT-97-24-A, Presuda, 22. mart 2006. (Drugostepena presuda u predmetu Stakić).

STRUGAR

Tužilac protiv Pavla Strugara, predmet br. IT-01-42-T, Prvostepena presuda, 31. januar 2005. (Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*).

TADIĆ

Tužilac protiv Duška Tadića zvanog "Dule", predmet br. IT-94-1-AR-72, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 2 oktobar 1995. (Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*).

Tužilac protiv Duška Tadića, predmet br. IT-94-1-A, Presuda, 15. juli 1999. (Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*).

Tužilac protiv Duška Tadića, predmet br. IT-94-1-A i IT-94-1-Abis, Presuda o žalbi na kaznu, 26. januar 2000. (Presuda o žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*).

VASILJEVIĆ

Tužilac protiv Mitra Vasiljevića, predmet br. IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004. (Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*).

2. MKSR

AKAYESU

Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua, predmet br. ICTR-96-4-A, Presuda, 1. juni 2001. (Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*).

GACUMBITSI

Tužilac protiv Sylvestrea Gacumbitsija, predmet br. ICTR-2001-64-A, Presuda, 7. juli 2006. (Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*).

KAJELIJELI

Tužilac protiv Juvénila Kajelijelija, predmet br. ICTR-98-44-A, Presuda i kazna, 23. maj 2005. (Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*).

KAMBANDA

Jean Kambanda protiv tužioca, predmet br. ICTR-97-23-A, Presuda, 19. oktobar 2000. (Drugostepena presuda u predmetu *Kambanda*).

KAYISHEMA I RUZINDANA

Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane, predmet br. ICTR-95-1-A, Presuda (Obrazloženje), 1. juni 2001. (Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*).

MUHIMANA

Mikaeli Muhimana protiv tužioca, predmet br. ICTR-95-1B-A, Presuda, 25. maj 2007. (Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*).

MUSEMA

Tužilac protiv Alfreda Museme, predmet br. ICTR-96-13-A, Presuda, 16. novembar 2001. (Drugostepena presuda u predmetu *Musema*).

NAHIMANA, BARAYAGWIZA AND NGEZE

Tužilac protiv Ferdinanda Nahimane, Jean-Boscoa Barayagwize, Hassana Ngezea, predmet br. ICTR-99-52-A, 28. novembar 2007. (Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*).

NDINDABAHIZI

Emmanuel Ndindabahizi, predmet br. ICTR-01-71-A, Presuda, 16. januar 2007. (Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*).

NIYITEGEKA

Tužilac protiv Eliézera Niyitegeke, predmet br. ICTR-96-14-T, Presuda po žalbi, 9. juli 2004. (Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*).

NTAGERURA, BAGAMBIKI AND IMANISHIMWE

Tužilac protiv Andréa Ntagerure, Emmanuela Bagambikija i Samuela Imanishimwea, predmet br. ICTR-99-46-A, Presuda, 7. juli 2006. (Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*).

RUTAGANDA

Tužilac protiv Georgesa Andersona Nderubunwea Rutagande, predmet br. ICTR-96-3-A, Presuda, 26. maj 2003. (Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*).

SIMBA

Aloys Simba protiv tužioca, predmet br. ICTR-01-76-A, Presuda, 27. novembar 2007. (Drugostepena presuda u predmetu *Simba*).

SEMANZA

Laurent Semanza protiv tužioca, predmet br. ICTR-97-20-A, Presuda, 20. maj 2005. (Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*).

SEROMBA

Tužilac protiv Athanasea Serombe, predmet br. ICTR-2001-66-A, Presuda, 12. mart 2008. (Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*).

SERUSHAGO

Tužilac protiv Omar Serushago, predmet br. ICTR-98-39-A, Obrazloženje presude, 6. april 2000. (Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Serushago*).

B. Spisak skraćenica, akronima i skraćenih naziva

Na osnovu pravila 2(B) Pravilnika o postupku i dokazima, muški rod obuhvata ženski, a jednina množinu, i obratno.

ABiH	Armija Bosne i Hercegovine
Dopunski protokol I	Dopunski protokol (I) uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), 8. juni 1977., 1125 U.N.T.S. 3
TŽP.	Stranica transkripta žalbenog pretresa u ovom predmetu. Svi navedeni brojevi stranica uzeti su iz nezvanične, nekorigovane verzije transkripta, ako nije drukčije navedeno. Stoga su moguće manje razlike u paginaciji između tog transkripta i konačne javne verzije transkripta. Žalbeno vijeće ne prihvata odgovornost za korekcije ili greške u ovom transkriptu. U slučaju nedoumice, treba provjeriti na video-snimku pretresa.

B/H/S	[bosanski /hrvatski/srpski jezik]
BiH	Bosna i Hercegovina
Britbat	Britanski bataljon UNPROFOR-a
CLSS	Služba za konferencijske i jezičke usluge
D	Označava "odbranu" u svrhu identifikovanja dokaznih predmeta
PMEZ/ PMEU	Posmatračka misija Evropske zajednice /Posmatračka misija Evropske unije
Hadžihasanovićev žalbeni podnesak	Žalbeni podnesak u ime Envera Hadžihasanovića (povjerljivo), podniet 5. februara 2007., javna redigovana verzija podnijeta 18. maja 2007.
Hadžihasanovićev završni podnesak	Završni podnesak podniet u ime Envera Hadžihasanovića, 6. juli 2005.
Hadžihasanovićeva najava žalbe	Najava žalbe na Presudu podnijeta u ime Envera Hadžihasanovića i zahtjev za prekoračenje dopuštenog broja stranica, 18. april 2006.
Hadžihasanovićev odgovor	Podnesak respondenta podniet u ime Envera Hadžihasanovića, zaveden 10. januara 2007.
Hadžihasanovićeva replika	Repliku u ime Envera Hadžihasanovića na podnesak Tužilaštva kao respondenta (povjerljivo), zavedena 3. aprila 2007., javna verzija zavedena 18. maja 2007.
Haški pravilnik	Pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu, dodatak Haškoj konvenciji IV
HVO	Hrvatsko vijeće obrane
MKSR	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande, te građana Ruande odgovornih za genocid i druga slična kršenja počinjena na teritoriji susjednih država od 1. januara 1994. do 31. decembra 1994.
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
Optužnica	<i>Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure</i> , predmet br. IT-01-47-PT, Treća izmijenjena optužnica, 26. septembar 2003.
Međunarodni sud	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na teritoriji bivše Jugoslavije počinjena od 1991. godine
JNA	Jugoslavenska narodna armija (vojska Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije)

Kuburina najava žalbe	Najava žalbe podnijeta u ime Amira Kubure na osnovu pravila 108, zavedena 13. aprila 2006.
Kuburin žalbeni podnesak	Žalbeni podnesak podnijet u ime g. Amira Kubure, zaveden 22. januara 2007.
Kuburin odgovor	Podnesak respondenta podnijet u ime g. Amira Kubure na tužiočev žalbeni podnesak od 3. jula 2006., zaveden 10. januara 2006.
Kuburina replika	Replika podnijeta u ime g. Amira Kubure, zavedena 3. aprila 2007.
Kuburin završni podnesak	Završni podnesak podnijet u ime Amira Kubure, zaveden 6. jula 2005.
OG	Operativna grupa
P	Označava "optužbu" u svrhu identifikovanja dokaznih predmeta
Tužilac	Tužilaštvo
Tužiočeva najava žalbe	Tužiočeva najava žalbe, zavedena 18. aprila 2006.
Tužiočev žalbeni podnesak	Tužiočev žalbeni podnesak, zaveden 3. jula 2006.
Tužiočev odgovor	Tužiočev podnesak respondenta (povjerljivo), zaveden 19. marta 2007., Javna redigovana verzija zavedena 18. maja 2007.
Tužiočeva replika	Tužiočeva replika, 30. januar 2007.
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog suda
7. brigada	7. Muslimanska brdska brigada
SFRJ	Bivša Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
Krivični zakon SFRJ	Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, usvojen 28. septembra 1976., na snazi od 1. jula 1977.
Statut	Statut Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju, usvojen rezolucijom 827 Savjeta bezbjednosti (1993.)
T.	Stranica transkripta glavnog pretresa. Svi navedeni brojevi stranica uzeti su iz nezvanične, nekorigovane verzije transkripta, ako nije drukčije navedeno. Stoga su moguće manje razlike u paginaciji između tog transkripta i konačne javne verzije transkripta. Žalbeno vijeće ne prihvata odgovornost za korekcije ili greške u ovom transkriptu. U slučaju nedoumice treba provjeriti na video snimci pretresa.
UNPROFOR	Zaštitne snage Ujedinjenih naroda